

อนุสรณ์
พระราชวรรณเวที
เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี

อุทิศโดย

เสนาะ เอกพจน์

(อดีตผู้พิพากษาศาลฎีกา)

สมาชิกวุฒิสภา

หัวหน้าสำนักกฎหมาย ธนาคารไทยทนุ จำกัด

393 ถนนสีลม กรุงเทพ 5
โทร. 233-9160-9
ต่อ 274

บ้านสุนทรี, 179/1 ตำบลบางค้อ
อ.บางขุนเทียน กรุงเทพ 6
โทร. 4680048

อ นุ ส ร ณ์

ใ น ง า น

พระราชทานเพลิงศพ

พระราชวรรณเวที (คล้อย สิริวฑฺโฒ ป.ธ. ๖)

เจ้าอาวาสวัดเสาวัดเสาธงทอง เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี

วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๓

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

คำนำ

งานพระราชทานเพลิงศพท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที **(คล้อย สิริวฑฺโฒ ป.ธ. ๖)** เจ้าอาวาสวัดเสาธงทอง และเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี ในวันเสาร์ที่ ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๓ นี้ ในฐานะที่พระคุณท่านเป็นเจ้าคณะจังหวัด คณะกรรมการจัดงานพระราชทานเพลิงศพคราวนี้ จึงได้ร่วมมือกันทั้ง ๒ ฝ่าย คือฝ่ายคณะสงฆ์และฝ่ายบ้านเมือง ฝ่ายคณะสงฆ์มีพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมญาณมุนี ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี เป็นประธาน ฝ่ายบ้านเมืองมีท่านผู้ว่าราชการจังหวัดลพบุรี (พล ต.ต. สามารถ วายวานนท์) เป็นประธาน และประกอบด้วยส่วนกลางของจังหวัด มีทหาร ตำรวจ และพลเรือนเป็นต้น งานคราวนี้ท่านพลตรียุทธ วรธร ผู้บังคับการจังหวัดทหารบกลพบุรี ได้ให้ความอุปถัมภ์เป็นอย่างดียิ่ง

ในการนี้ คณะกรรมการได้มีมติให้จัดพิมพ์หนังสือ สำหรับแจกเป็นธรรมบรรณาการ แก่ท่านผู้มีเกียรติซึ่งมาในงานพระราชทานเพลิงนี้ เป็นจำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที ตามประเพณีนิยมอีกส่วนหนึ่งด้วย ในการนี้ทางวัดเขาวงพระจันทร์ ได้บริจาคร่วมเป็นทุนพิมพ์หนังสือจำนวนเงิน ๑๕,๐๐๐.๐๐ บาท และบริจาคเงินเป็นเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์อีก ๒,๐๐๐.๐๐ บาท จึงขออนุโมทนาในกุศลบริจาคมา ณ ที่นี้ด้วย

คณะกรรมการผู้จัดพิมพ์ จึงได้เตรียมหาเรื่องที่เหมาะสมแก่การที่จะนำมาพิมพ์แจกในงานนี้ แต่แล้วก็ยังหาเรื่องที่เหมาะสมไม่ได้ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมญาณมุนี จึงได้มีมติให้นำประวัติวัดเสาธงทองกับเรื่องต่าง ๆ ของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที ซึ่งพระคุณท่านได้เขียนพิมพ์แจกในงานต่าง ๆ มาพิมพ์ในโอกาสนี้ด้วย

อนึ่ง เพื่อให้หนังสือนี้มีเนื้อหาและสาระยิ่งขึ้น จึงได้ให้พระมหาทองสุก สุกฺกธมฺโม คณะ ๑ วัดมหาธาตุ ฯ ติดต่อทางสำนักวัดมหาธาตุ ฯ เพื่อขอเรื่องพุทธปฏิภาณของสมเด็จพระวันรัต (เขมจารีเถระ) และเรื่องวรรณนาพุทธจักร ของท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม (ช้อย ฐานทตฺตเถระ) มาพิมพ์เพิ่มเติมอีกและก็ได้รับอนุญาตแล้ว

งานทุก ๆ ด้านได้รับความร่วมมือ ร่วมใจ รับภาระไปดำเนินงานตามสติกำลังด้วยดียิ่งทุกฝ่าย จึงขออนุโมทนาสาธุการโดยทั่วกัน

งานคราวนี้ หากจะพึงมีส่วนบกพร่องอันใดเกิดขึ้นแม้แต่น้อย ก็ขอได้โปรดเมตตาอภัย ในงานที่ใหญ่ ๆ ดังงานคราวนี้ด้วย

ขอกุศลทั้งมวล ที่เราและท่านทุก ๆ ฝ่าย ได้บำเพ็ญอุทิศถวายมาโดยตลอดนี้ จงสำฤทธิ์ผลแก่ดวงวิญญาณของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที ในที่ทุกสถาน ขอให้ดวงวิญญาณของพระคุณท่าน จงสถิตย์ในทิพย์วิมาน เสวยสุขสำราญในสัมปรายภพเทอญ.

พระมหาสงวน โมสโก

ในนามคณะกรรมการ

พระราชวรรณเวที

ชาตะ ๓๑ กรกฎาคม ๒๔๕๑
มรณะ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๑๓
รวมสิริอายุ ๖๑ ปี ๙ เดือน ๒๘ วัน

เมื่อเป็นเปรียญ อยู่วัดมหาธาตุฯ พระนคร

เมื่อเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระสิริวัฑฒโนดม
อยู่วัดบัว อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

ดวงชาตะ

ชาตกาล วัน ๖ ๆ๓ ๙ ค่ำ ปีวอก

วันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๑

เวลา ๑๗.๑๕ นาฬิกา

ชีวประวัติ และ ผลงาน

ของ

พระราชวรรณเวที (คล้อย สิริวฑฺโฒ ป.ธ. ๖)

เจ้าอาวาสวัดเสาธงทอง และเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี

พระราชวรรณเวที ชื่อเดิม คล้อย นามสกุลศรีสอน โยมบิดาชื่อบุตร ศรีสอน โยมมารดาชื่อพลบ ศรีสอน เกิดหมู่ที่ ๕ ตำบลตะลุง อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี เมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ ตรงกับจันทรคติ คือ วันศุกร ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๙ ปีวอก เวลา ๑๗.๑๕ น. (ตามคำนวนของโหร) มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ๑๐ คน คือ

๑.	หญิง	ถึงแก่กรรมก่อนตั้งชื่อ
๒.	นางแผ้ว	เพ็งภู่
๓.	นางภู่	กล่อมกุล
๔.	พระราชวรรณเวที	(คล้อย ศรีสอน)
๕.	นางปาน	จันทร์ทอง
๖.	นางเหมือน	วันทายนต์
๗.	นายเฟี้ยม	ศรีสอน
๘.	นายเพิ้ม	ศรีสอน (ถึงแก่กรรมแต่ยังเด็ก)
๙.	นายสนธิ์	ศรีสอน
๑๐.	หญิง	(ถึงแก่กรรมก่อนตั้งชื่อ)

เมื่อเยาว์วัย ท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที เป็นชาวชนบทบ้านนอก แต่กิริยาอาการบอกว่าเป็นผู้มีความฉลาดปราชญ์เปรื่อง และเข้มแข็งอดทนมาตั้งแต่เล็ก ๆ ชีวประวัติของท่าน เท่าที่ได้ทราบตามคำบอกเล่า และตามที่ท่านบันทึกไว้ว่า เมื่ออายุประมาณ ๗ ขวบ ได้ประสบอุบัติเหตุอย่างร้ายแรงเกือบเอาชีวิตไม่รอดมาครั้งหนึ่ง คือ ได้ตกบันไดยุ้งข้าว

ถูกตะปูเกี่ยวคอเกือบรอบเหลืออยู่ประมาณฝ่ามือเดียว ได้เป็นแผลเป็นอยู่จนทุกวันนี้ แต่เหลือน้อยกว่าเก่ามาก ในสมัยนั้นการแพทย์ยังไม่เจริญเหมือนปัจจุบันนี้ จึงใช้ยารักษากันด้วยการหุงน้ำมัน ทั้งกินทั้งทา แต่ก็รอดตายมาได้

เริ่มอยู่วัดครั้งแรก เมื่ออายุประมาณ ๘ – ๙ ปี ได้ไปอยู่วัดโคกโพธิกุญชร ซึ่งตั้งอยู่คนละฝั่งคลองของบ้าน ได้อยู่กับเจ้าอธิการรด สุดเกตุ ผู้เป็นลูกของพี่สาวโยมชาย และมีศักดิ์เป็นพี่ชายของท่าน การไปอยู่วัดครั้งแรกไม่มีใครฝาก คิดอยากไปอยู่มานานแล้ว เพราะเห็นเด็กลูกพี่ลูกน้องเขาไปอยู่ก่อน แต่ไม่มีใครชวนไม่มีใครฝาก ไม่มีใครบอกให้ไป จึงได้แต่นึกอยากอยู่ในใจ วันหนึ่งได้มานั่งดูป้าชื่อพลอยใส่บาตรที่ท่าน้ำ ป้ารู้กิริยาว่าอยากไปอยู่วัด พอเรือสำปั้นใหญ่มา ก็หันไปเรียกให้ลงเรือ เพียงคำเดียวเท่านั้น ก็เดินลงเรือนั่งไปข้างหลังพระ แต่การไปอยู่วัดครั้งนี้อยู่ได้เพียงวันเดียว เพราะตกเวลาเย็นได้กลับมากับพวกเด็กส่งสำรับ ได้ถูกสุนัขกัดขาเสีย ๒ – ๓ แผล จึงต้องเลิกไป

ครั้นอยู่ต่อมาอีกหลายเดือน จึงได้ไปอยู่วัดแบบเดียวกับคราวก่อนอีก แต่คราวนี้บิดาเห็นว่าอยากไปอยู่วัดแน่ จึงได้ตามไปฝากให้อยู่กับเจ้าอธิการรดตามประเพณี อยู่ได้ไม่นานก็อ่านออกเขียนได้ ทั้งนี้เนื่องจากเมื่ออยู่บ้านได้เขียน ก.ข. จนถึง ฮ. ได้งู ๆ ปลา ๆ บ้างแล้ว พอมาอยู่วัดได้ไม่กี่วัน ก็เรียนแบบอักษรสูง – กลาง – ต่ำ ไม่กี่วันก็ผันอักษรสามหมู่ได้ ต่อจากนั้นได้แจกรูปและผัน เนื่องจากท่านมีความขยันอยู่เป็นทุน ไม่นานก็เรียนจบเกย ซึ่งศิษย์วัดสมัยนั้นมักจะเกยแห้งกันเกือบทั้งนั้น ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๖๒ อายุได้ ๑๒ ปี ก็สอบไล่ได้ชั้นประถมปีที่ ๓ อันเป็นประถมบริบูรณ์ในสมัยนั้น ณ สนามสอบวัดธรรมเจดีย์ ครั้นเรียนจบชั้นประถมแล้ว ปรารถนาจะไปเรียนต่อที่โรงเรียนประจำจังหวัด แต่บิดามารดาไม่ยอมให้ไป เพราะเห็นว่าเป็นคนขี้โรค ปีหนึ่งเจ็บป่วยบ่อย ๆ เมื่อไม่ได้ไปสมปรารถนา จึงหันกลับมาเรียนหนังสือขอม ซึ่งเชื่อถือกันในสมัยนั้นว่าเป็นบุญใหญ่ เรียนได้ไม่นานนักก็อ่านพระมาลัยได้ จนได้รับคำชมเชยจากพระหลายรูปว่าปัญญาดี ครั้นอ่านขอมออกแล้ว จึงได้เรียนมูลกัจจายน์กับพระภิกษุจอย ซึ่งมาจากไผ่ขวางท่าตอ ที่วัดโคกโพธิกุญชร ได้มีศิษย์ร่วมเรียนอยู่ด้วย ๓ คน คือ นายเผ็ง จันทร (คือพ่อเผ็ง ทายกวัดป่าธรรมโสภณ ถึงแก่กรรมแล้ว) ๒ นายเฮง จันทร (คือกำนันสมาน

ตำบลตะลุง) ๓ นายพลาย ได้เรียนสนธิ์ลงตัวจบทั้งผูก แต่ไม่ค่อยรู้เรื่องอะไรเลย ถึงอย่างนั้นก็ยินดีเรียน เพราะเขาว่าได้บุญมาก เมื่อเรียนลงตัวได้หน่อยหนึ่ง พระบอกว่าการเรียนนี้ ญาติพี่น้องได้บุญมาก และได้บอกว่า เคาะกระดานทุกหนึ่งญาติที่ตกนรกเลื่อนขึ้นจากนรกขุมหนึ่ง และเลื่อนขึ้นขุมละทุก นึกสงสัยจึงได้ถามพระว่า ถ้าขึ้นมาพ้นนรกแล้วจะไปไหนอีก ท่านก็บอกว่าเลื่อนขึ้นไปสวรรค์ทุกละขั้น นึกกริ่มใจ เพราะเวลานั้นย่ากำลังตายใหม่ ๆ นึกว่าคงไปสวรรค์แน่ จึงมีกำลังใจทำตัว และเคาะกระดานแรงขึ้นกว่าเก่า

ในระหว่างนี้ได้เคยบวชเณรสองครั้ง เนื่องจากตัวเองคิดอยากบวชเณรมานานแล้วแต่หาโอกาสไม่ได้ แต่เป็นการบังเอิญ ลุงไล้หน้าวัดโคกโพธิกุญชร ต้องการจะจ้างคนบวชแทนตัว จึงได้รับอาสาทันที แต่พอบวชได้ไม่กี่วัน ก็ได้ยินเขาพูดกันว่าบวชแทนคนอื่นไม่ได้บุญ จึงสึกบวชใหม่ เพื่อให้เป็นบุญของตัวเอง บวชอยู่ประมาณ ๑ เดือนจึงสึก เมื่อไม่มีอะไรจะเรียนก็กลายเป็นเด็กรับใช้ของพระไม่ต้องทำอะไร ว่าง ๆ ก็ถูกให้ไปช่วยสอนโรงเรียนบ้างเป็นบางวัน เป็นเด็กอยู่วัดมาจนอายุ ๑๔ ปี ประมาณ เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ จึงได้ลาอาจารย์รด ออกจากวัด เพื่อไปช่วยบิดามารดาทำงานบ้าน เนื่องจากทางบ้านประกอบการกสิกรรมทำนา ทำไร่ ทำสวน เป็นวิสัยของเด็กชาวนาต้องทำทุกอย่าง ตักน้ำ ตำข้าว เกี่ยวหญ้าควายเป็นต้น

อยู่วัดเสาธงทองเมื่อครั้งเป็นเด็ก ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๖๕ ประมาณเดือนพฤศจิกายน จึงได้ออกจากบ้านอยู่วัดเสาธงทองลพบุรี โดยนายพุฒ กล่อมกุล พี่เขยได้นำมาฝากท่านเจ้าคุณพระสังฆภารวาหมุนี (หลวงพ่อเนียม) ขณะนั้นเป็นพระครูสังฆภารวามุนี เพื่อเรียนหนังสือมัธยมในโรงเรียนประจำจังหวัด และยังได้พาไปฝากไว้กับพระครูปลัดจันทร์ วัดสำราญ ซึ่งขณะนั้นยังเป็นพระลูกวัดอยู่ที่วัดเสาธงทองอีกด้วย เมื่อมาอยู่วัดเสาธงทองแล้ว ได้เคยมีเพื่อนนักเรียนที่เคยเรียนหนังสือมาด้วยกันตั้งแต่เมื่อครั้งเรียนที่วัดโคกโพธิกุญชรซึ่งได้มาเรียนอยู่ก่อนแล้ว ได้ชวนเปลี่ยนชื่อใหม่อย่างเขาบ้าง แต่ตัวเองคิดว่าชื่อคล้อย เป็นชื่อดั้งเดิม เป็นชื่อที่พ่อแม่ตั้งให้ ไม่ควรเปลี่ยน จึงไม่ได้เปลี่ยน

อยู่วัดเสาธงทองได้ประมาณสัก ๑๕ วัน ท่านเจ้าคุณพระสังฆภารวาหมุนี ได้เขียนหนังสือฝากไปให้เข้าโรงเรียนประจำจังหวัดลพบุรี ซึ่งมีครูบุญนาคเป็นครูใหญ่ในขณะนั้น เมื่อครูใหญ่ถามถึงใบสุทธิ และทราบว่าได้เรียนจบชั้นประถมปีที่ ๓ บริบูรณ์จากโรงเรียนวัดโคกโพธิกุญชรแล้ว จึงได้บรรจุเข้าโรงเรียนมัธยม ๑ ทันที เมื่อเข้าเรียนเป็นเวลากลางปี คือโรงเรียนได้เปิดเรียนมาแล้วเป็นเวลาหลายเดือน แต่อาศัยเหตุที่ท่านเป็นคนขยันหมั่นหมั่นเพียร และมีปฏิภาณไหวพริบดี เมื่อเรียนไป วิชาเลขกลับเป็นที่หนึ่งในชั้น ภาษาอังกฤษก็ไม่น้อยหน้านักเรียนเก่าเท่าไร เพราะเหตุที่เป็นนักเรียนกลางปีนี่เอง ครูจึงเป็นห่วงมาก ถึงกับเอ่ยปากว่าถ้าเธอขาดสัก ๕% ฉันจะขอให้ ครั้นถึงเวลาสอบคะแนนกลับเหลือเฟือ สอบได้มัธยมปีที่ ๑ เพียงใช้เวลาเรียน ๓–๔ เดือนเท่านั้น

ออกจากวัดเสาธงเมื่อครั้งเป็นเด็ก เมื่อถึงเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๖๖ โรงเรียนปิดเทอม เจ้าอธิการรด วัดโคกโพธิกุญชร ได้ใช้ให้นายพุฒไปตามมา แล้วบอกว่าจะให้ไปเรียนหนังสือที่กรุงเทพ ฯ และถ้าสมัครจะต้องไปเรียนหนังสือขอม ด้วยความดีใจว่าจะได้ไปอยู่กรุงเทพ ฯ จึงได้กลับไปลาท่านเจ้าคุณสังฆภารวาหมุนี ออกจากวัดเสาธงทองทันที

อยู่วัดเอี่ยมวรนุช กรุงเทพ ฯ วันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ ตรงกับเดือน ๗ ขึ้น ๒ ค่ำ ท่านอาจารย์รด จึงได้พาไปฝากไว้กับท่านอาจารย์นวน ภุมมโรดม วัดเอี่ยมวรนุช เพื่อให้เรียนหนังสือตามที่ได้บอกไว้

เริ่มศึกษาภาษาบาลี เมื่อไปอยู่วัดเอี่ยมวรนุชแล้ว ก็ได้เริ่มศึกษาภาษาบาลีตามที่ตกลงกับท่านอาจารย์ไว้ ก็ในการเรียนบาลีนี้ ไม่ได้เรียนที่วัดเอี่ยม ฯ ได้ไปเรียนที่สำนักเรียนวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ท่าพระจันทร์ โดยไปแล้วกลับในเวลาเย็น ในขณะที่อยู่วัดเอี่ยมวรนุช ได้ปฏิบัติกิจวัตรเป็นประจำกับเพื่อนดังนี้.–

๑. ตื่นแต่เช้าหุงอาหาร คนหนึ่งอยู่ครัว อีกคนหนึ่งไปหาซื้ออาหารมาทำกับข้าว

๒. กำลังอาจารย์ฉันอาหารเช้า เก็บที่นอน เทกะโถน เทหม้อมูตรของอาจารย์และถูกุฏิ เสร็จแล้วได้เวลากินอาหารพอดี

๓. ท่องหรือดูหนังสือเรียน

๔. เวลาเพลแล้วไปโรงเรียน

๕. ค่ำไปอาบน้ำแล้วตักน้ำประปามาใช้

๖. หลังจากนั้นเป็นเรื่องการศึกษา

๗. วันหยุดเรียน ซักผ้า และเก็บเอาของอาจารย์ไปซักถวายท่านเสร็จ

๘. ตักน้ำบ่อมาให้อาจารย์อาบ แล้วตักน้ำประปามาไว้กิน

ในการปฏิบัติอย่างนี้ จึงเป็นศิษย์ที่น่าสงสารของพระในวัดทั่วไป แต่ตัวเองรู้สึกภูมิใจที่ได้ทำหน้าที่อันสมบูรณ์ของศิษย์ เมื่ออยู่กรุงเทพ ฯ ใหม่ ๆ อาจารย์ได้พาไปเที่ยวชมอะไรต่าง ๆ เป็นต้นว่าไปดูห้างแบตแมนแอนโก (กรมประชาสัมพันธ์ในบัดนี้) อาจารย์บอกว่านี่ห้างแบตแมน แต่เวลานี้เขาใช้เป็นโรงเรียนกฎหมาย มึงเรียนให้เป็นมหา แล้วมาเข้าโรงเรียนกฎหมาย จะได้เป็นผู้พิพากษา ตั้งแต่บัดนั้นมาจึงได้ตั้งใจว่าจะเรียนสัก ๓ ประโยค แล้วจะเรียนกฎหมาย เพราะสมัยนั้น ผู้ที่สอบเปรียญได้ ๓ ประโยคเข้าเรียนในโรงเรียนกฎหมายได้ แต่โชคไม่ช่วย เนื่องจากปีที่สอบ ป.ธ. ๓ ได้นั้น เขาประกาศเลื่อนไปรับ ป.ธ. ๖ แต่ก็ยังไม่สิ้นพยายาม อุตส่าห์เรียนไปจะให้ได้ ป.ธ. ๖ แต่พอปีสอบ ป.ธ. ๖ ได้นั่นเอง เขาประกาศรับตั้งแต่ ป.ธ. ๗ ขึ้นไป เลยพอกันที โชคชะตาไม่เข้าด้วย

ย้ายจากวัดเอี่ยมวรนุช ในปลายปีที่ได้ไปอยู่กรุงเทพ ฯ นั่นเอง คือวันสิ้นเดือนอ้ายก็ได้สูญเสียอาจารย์ผู้เป็นที่พึ่งอันสำคัญ คืออาจารย์รด สุดเกตุ ได้ถึงแก่มรณภาพที่กรุงเทพฯ หลังจากได้นำศพท่านอาจารย์รด เจ้าคณะตำบลตะลุงองค์แรก กลับไปวัดโคกโพธิกุญชรแล้ว ต่อมาหน้าแล้งประมาณเดือน ๕ พ.ศ. ๒๔๘๗ อายุ ๑๗ ปี จึงได้บวชเณรหน้าไฟถวายอาจารย์รด เนื่องในงานปลงศพท่าน ในฐานะที่อาจารย์รดเป็นที่พึ่งอันสำคัญ และเป็นญาติใกล้ชิด เมื่อเผาศพอาจารย์รดแล้ว จึงได้กลับลงไปกรุงเทพ ฯ ขณะนี้ยังไม่สึกจากเณรหน้าไฟ และได้ตั้งใจไว้ว่าจะไม่สึก แต่ก็ต้องสึกด้วยความจำใจ การกลับมากรุงเทพ ฯ คราวนี้ไม่ราบรื่นนัก ประกอบกับความยุ่งยากบางประการ จึงคิดว่าจะเลิกเรียนจึงได้เขียนหนังสือมาบอกโยม อยู่มาไม่กี่วัน ป้าชื่อพุลอยซึ่งเป็นพี่สาวโยมชายได้ลงไปพบที่วัดเอี่ยมวรนุช ป้าได้ถามความสมัครใจที่จะเรียน จึงได้ตอบว่าถ้าย้ายไปอยู่ที่อื่นก็จะเรียนถ้าไม่มีวัดอยู่ก็จะกลับบ้าน ป้าได้บอกว่าจะไปฝากคุณป้อที่วัดมหาธาตุให้ ดังนั้นจึงตกลงลาอาจารย์นวนกลับบ้านเลย ครั้งแรกป้าได้พาไปฝากพระครูวินัยธรป้อ คณะ ๑ วัดมหาธาตุ ฯ โดยเหตุที่เป็นคนบ้านเดียวกัน และเฉพาะอย่างยิ่งเป็นเครือญาติกันอีกด้วย

แต่ท่านไม่รับ โดยบอกว่ามีเด็กมาก ต่อจากนั้นบ้าจึงได้พาไปฝากท่านอาจารย์เส่ง คือ ท่านพระครูอนุกูลพิทยา วัดน้อยนางหงษ์ ธนบุรี ท่านยินดีรับไว้ด้วยเมตตา เมื่อไปอยู่วัดน้อยนางหงษ์ ได้สึกจากเณรหน้าไฟแล้ว และกำลังเรียนอยู่ชั้นมูล ๕ ก็และเมื่ออยู่วัดน้อยนางหงษ์ ก็คงไปเรียนหนังสือที่วัดมหาธาตุ ฯ เช่นเดิม อยู่วัดน้อยนางหงษ์ได้ประมาณ ๑ ปี ท่านพระครูอนุกูลพิทยา จึงได้พาไปฝากให้อยู่ที่วัดมหาธาตุ ฯ เพื่อให้สะดวกแก่การศึกษาเล่าเรียน โดยไม่ต้องเดินไปเดินมา การไปอยู่วัดมหาธาตุ ฯ ครั้งแรก ท่านพระครูอนุกูลพิทยา ได้พาไปฝากไว้กับท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม (ช้อย ฐานทตฺโต) ซึ่งขณะนั้นเป็นที่ "พระศรีสมโพธิ" ท่านไม่รับเนื่องจากมีเด็กหลายคน ต่อจากนั้นท่านพระครูอนุกูลพิทยา จึงได้พาไปฝากกับท่านเจ้าคุณสมเด็จพระวันรัต เขมจารี ซึ่งขณะนั้นเป็นที่ "พระธรรมไตรโลกาจารย์" พระคุณท่านเมตตารับไว้ด้วยดี ในขณะที่เป็นเด็กอยู่วัดวัดมหาธาตุ ฯ ก็ได้เป็นเด็กที่รักใคร่ของอาจารย์ จึงได้กลายเป็นเด็กไปไหนมาไหนกับสมเด็จเป็นประจำ

บรรพชาเป็นสามเณร เป็นเด็กอยู่วัดมหาธาตุฯ ได้ไม่นาน ประมาณแรมเดือน ๖ อ่อน ๆ พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้เข้าเรียนสามเณรานุสิกขา เป็นบัณฑุปลาส ตามธรรมเนียมของผู้ที่จะบวชเป็นสามเณร เรียนอยู่ประมาณ ๒ เดือนจึงสอบไล่ การสอบนั้น นอกจากสอบเขียนแล้ว ยังมีการสอบปากเปล่า (สัมภาษณ์) อีกด้วย เมื่อสอบได้ถูกสัมภาษณ์ตอนหนึ่งเรื่องเสขิยวัตรเกี่ยวกับของเขียว ครูผู้สอนได้ถามว่า "ถ่ายหรือบ้วนเขพะรดต้นไม้ใบแดงได้ไหม ?" เด็กชายคล้อย ตอบว่า ถ้ายังเป็นอยู่ คือ ยังไม่ตาย "ไม่ได้" ครูผู้สอนชอบใจ

ครั้นถึงวันบวช คือวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ พ.ศ. ๒๔๖๘ อายุย่าง ๑๘ ปี ในฐานะที่เป็นศิษย์ภายใน สมเด็จพระวันรัต เขมจารี ขณะนั้นเป็นที่ "พระธรรมไตรโลกาจารย์" ได้ให้ไตร ๑ ไตร พร้อมทั้งเครื่องสักการะเสร็จ เป็นสิ่งที่น่าประหลาดในวันบวชเณรนั้น ตัวเองชื่อคล้อย ได้ถูกไปรับศีลกับ พระมหาคล้อย ทรงบัณฑิต ป.ธ. ๖ ขณะนี้ลาสิกขาบทแล้ว

เมื่อบวชเป็นสามเณรอยู่วัดมหาธาตุ ฯ ก็ได้พยายามศึกษาเล่าเรียนโดยไม่ขาด และเห็นจะเป็นเพราะขยันเกินไป โดยมิคำนึงถึงสุขภาพ จึงทำให้เป็นคนขี้โรค โรคที่เป็นประจำคือร้อนหน้าอก ถึงกับต้องเอาน้ำลูบ กับโรคประสาทปวดศีรษะเป็นประจำ และได้

มีโรคจรมาอีกโรคหนึ่ง คือโรคหิวข้าว ยิ่งฉันหวานยิ่งหิวใหญ่ และได้หิวจนแสบท้อง จึงได้ลาสมเด็จฯ มาบ้านเพื่อรักษาตัว และได้ตั้งใจไว้ว่าถ้าไม่หายจะกลับมาสึกที่วัดมหาธาตุฯ ครั้นมาถึงบ้าน เล่าอาการให้โยมฟัง โยมชายได้พาไปหาหมอยอด เหมือนพันธ์ เพื่อทำการรักษา หมอได้ประกอบยาลูกกอนให้ฉัน ฉันได้ไม่กี่วัน ตัวไส้เดือนตัวใหญ่เบ่อเร่อออกมาตัวหนึ่ง ขดวงกลมสีดำปี๋ ตั้งแต่บัดนั้นมาโรคหิวจึงหายไป จึงได้กลับไปเรียนหนังสือตามเดิม

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๙ จึงได้เรียนนักธรรม เนื่องจากสมัยนั้น ผู้จะสอบนักธรรมได้ต้องอายุ ๑๙ ปี เว้นแต่ผู้จะสอบ ป.ธ. ๓ จึงจะผ่อนผันให้เป็นกรณีพิเศษ และในปีนั้นเองก็สอบนักธรรมตรีได้ โดยมีปัญหา ๑๔ ข้อ และสอบได้คะแนนเอก ในปลายปีนั้นได้สอบธรรมบทเลื่อนชั้นขึ้นไปถึงกอง ๔ อันเป็นกองที่จะได้เข้าสอบในปลายปีหน้า ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๗๐ ก็สอบเปรียญธรรมได้ ๓ ประโยค ปีนี้ได้สอบแต่เพียงประโยค ๓ อย่างเดียว เมื่อโรงเรียนปิดเทอม หลังจากสอบแล้ว จึงได้ขึ้นมาบ้านเพื่อพักผ่อนในฤดูร้อน ในขณะขึ้นมาพักผ่อนที่บ้านนั้น ได้นำเอาตำหรับตำราเรียนขึ้นมาท่องมาดูอีกด้วย โดยใช้เอาสถานที่หลวงพ่อเหลือง วัดโคกโพธิกุญชร เป็นสถานที่ท่องตำราเรียนหลายชั้น เมื่อครั้งเป็นเด็ก เรียนมูลกัจจายน์ ก็ไปท่อง อตฺโถ อกฺขรสญฺญาโต ที่หลวงพ่อเหลืองนั้น เมื่อเรียน น.ธ.ตรี–โท ก็ท่องที่นั่นเหมือนกัน เมื่อกลับจากพักผ่อนแล้ว จึงได้เรียนป.ธ.๔ ต่อไป ในปีที่เรียน ป.ธ. ๔ นี้ เป็นปีแรกที่ได้เพิ่มมงคลภาค ๓ ขึ้นมาอีกเล่มหนึ่ง เพราะเดิมใช้เป็นหลักสูตรเรียนเพียง ๒ ภาคเท่านั้น เป็นอันว่าโชคดีได้เรียนจบมงคลเลย

เมื่อกลับจากพักผ่อนที่บ้านได้สักเล็กน้อย โยมบิดาก็ตามลงไปที่วัดมหาธาตุ ฯ ได้เข้าไปหาเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ เพื่อกำหนดการบวช เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ได้ถามความประสงค์ว่า จะให้หาโยมบวชให้ใหม่ โยมและตัวท่านเองไม่เอา เพราะโยมได้ตั้งใจจะบวชลูกชายคนโตเอง เนื่องจากยังไม่ได้บวชลูกชายคนใดคนหนึ่งเลย ในฐานะเป็นเด็กที่เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ รักใคร่โปรดปานอยู่บ้าง สมเด็จจึงสั่งให้ไปเอาเครื่องบวชที่พระมหาเชื้อ ภัณฑาคาริกของพระคุณท่าน เมื่อพระคุณท่านบอกให้ด้วยเมตตาเช่นนี้ ก็ยินดีรับเมตตาจากพระคุณท่าน แต่ไตรโยมประสงค์จะซื้อเอง แม้บาตรก็เช่นเดียวกัน โยมจึงได้ซื้อไตรอย่างดี ๓ ไตร ไว้สำหรับอุปัชฌาย์คู่สวด และไตรบวชพิเศษอีก ๑ ไตร

ได้กำหนดให้บวชในวันแรม ๔ ค่ำ เดือน ๖ ตรงกับวันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ ครั้นถึงวันแรม ๔ ค่ำ เดือน ๖ เวลา ๑๖.๐๐ น. จึงได้อุปสมบทกรรมตามกำหนด ณ ที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์โดยมี

๑. [1]พระธรรมไตรโลกาจารย์ (เฮง เขมจารี) เป็นพระอุปัชฌาย์

๒. [2]พระญาณสมโพธิ (สวัสดิ์ กิตฺติสาโร) เป็นพระกรรมวาจาจารย์

๓. [3]พระศรีสมโพธิ (ช้อย ฐานทตฺโต เป็นพระอนุสาวนาจารย์

ได้นามฉายาว่า สิริวฑฺโฒ สำเร็จญัตติจตุตถกรรม เมื่อเวลา ๑๖.๕๘ น. ในการบวชนั้น ท่านเจ้าคุณพระธรรมวรนายก สมบูรณ์ จนฺทโก ได้บวชร่วมญัตติด้วยอีกรูปหนึ่ง จึงเป็นอันว่าได้เป็นสหชาติ ในธรรมวินัย เป็นลูกฝาแฝดในพระพุทธศาสนาร่วมกับท่านเจ้าคุณพระธรรมวรนายก เจ้าคณะจังหวัดนครนายก และสอบได้เปรียญธรรม ๖ ประโยคเท่ากัน

เมื่อเป็นเปรียญ ๖ ประโยคแล้ว ในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ ท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม (ช้อย ฐานทตฺตเถร) ได้สั่งให้ไปเป็นเจ้าคณะ ๑๔

ย้ายจากวัดมหาธาตุ ฯ วันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ตรงกับวันขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๗ ได้ย้ายจากวัดมหาธาตุ ฯ มาอยู่วัดโคกโพธิกุญชร ตำบลตะลุง อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี อันเป็นชาติภูมิ โดยเรือแดงท่าเตียน เวลา ๑๖.๐๐ น. เศษ ได้มีพวกหมู่และนักเรียนมาส่งที่ท่าเตียนมากมายเป็นประวัติการณ์ แลดูเหลืองอร่ามไปทั้งท่าเรือ เมื่อมาเป็นเดือน ๗ น้ำจึงยังไม่มากพอที่เรือจะเดินระหว่างกรุงเทพ ฯ ลพบุรีได้ จึงต้องมาขึ้นรถไฟต่อที่สถานีท่าเรือ อยุธยา โดยมีพระมหาบรรจบ สหสฺสโม สัทธิวิหาริกที่ครบพันของสมเด็จ ฯ เป็นผู้จัดการบริการอาหาร ได้พาพวกที่มาส่งไปฉันอาหารที่วัดกลางท่าเรือ เมื่อฉันเช้าแล้วจึงได้ไปขึ้นรถไฟต่อที่สถานีท่าเรือ เพื่อเดินทางมาลพบุรี

ในเวลาที่มานั้น เป็นระยะเวลาที่ท่านเจ้าคุณพระธรรมารามมุนี อดีตเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี ขณะนั้นยังเป็นพระมหาขุน มาอยู่วัดเสาธงทองใหม่ ๆ ท่านได้พาพระภิกษุสามเณรวัดเสาธงทอง ในสังกัดของท่าน ไปรับที่สถานีรถไฟด้วย และที่วัดโคกโพธิกุญชรก็ได้จัดให้มีการฉลองต้อนรับอีกด้วยเหมือนกัน

---

๑. สมเด็จพระวันรัต (เขมจารีเถร) ๒. พระธรรมรัตนากร เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ ฯ ปัจจุบัน ๓. พระพิมลธรรม (ช้อย ฐานทตฺตเถร)

ใคร่จะนำผลงานของพระคุณท่านมาเล่าไว้ในที่นี้บ้างสักเล็กน้อย แต่ก็ตระหนักดีว่า ตนเองไม่สามารถจะเขียนให้ดีได้ถึงขนาด อันเหมาะสมแก่ฐานะของพระคุณท่าน ผู้เป็นสมบัติของประชาชนได้เลย แต่เป็นเพราะจะหลีกเลี่ยงงานชิ้นนี้เสียไม่ได้ จึงจำเป็นจำใจ จำต้องทำไปตามเหตุการณ์ที่บังคับอยู่ ดังนั้น หากว่าข้อบกพร่องใด ๆ จะพึงเกิดมีขึ้น ก็ขอได้โปรดอภัยให้ผู้เขียนด้วย

เมื่ออยู่วัดโคกโพธิกุญชร การที่พระคุณท่านได้กลับมาอยู่วัดโคกโพธิกุญชร ก็โดยประสงค์ที่จะสร้างชาติภูมิให้เจริญทัดเทียมกรุงเทพ ฯ ก็โดยเฉพาะในวันที่ย่างเหยียบเข้ามาอยู่วัดโคกโพธิกุญชรนั้น รู้สึกว่าบรรยากาศจะแจ่มใสดีอยู่มาก ในด้านประชาชนมีชาวบ้านสนับสนุนในการทำงาน ตลอดจนพระภิกษุสงฆ์ก็ให้ความสนับสนุน และเคารพนับถือเกรงใจมาก ขณะนั้นวัดโคกโพธิกุญชรมีทางที่จะเจริญได้ดีหลายประการ คือ

๑. พระคุณท่านสร้างงานศึกษาได้ดีที่สุด ในจังหวัดลพบุรี

๒. ระเบียบการทำวัตรสวดมนต์ก็ดีขึ้น เฉพาะระเบียบการทำวัตร และการว่าเท่าเทียมวัดมหาธาตุ ฯ

๓. การขบฉันวิวัฒนาการจากใช้มือฉัน เป็นใช้ช้อนซ่อมแทน

๔. การห่มผ้าเป็นระเบียบยิ่งขึ้น โดยพระในวัดจะลงไปเดินเล่นในวัด ก็ต้องไม่ไปตัวล่อนจ้อน ได้ห่มผ้าไปเดินเล่นอย่างมีระเบียบ

๕. ผู้รักษาอุโบสถ ก็เกิดความกระตือลือล้นขึ้น และเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ

๖. การรักษาอุโบสถ ก็ได้นำแบบวัดมหาธาตุ ฯ มาใช้

๗. การก่อสร้าง และทำความสะอาด ก็มีพระที่จะเป็นหัวหน้าได้ดี พอที่จะช่วยให้วัดกำลังจะพังให้คืนชีพได้

ทางเจริญกำลังจะเดินเข้าหาวัด แต่แล้วก็เป็นไปไม่ได้ ต้องสะดุดหยุดลง เนื่องจากไม่ได้รับการสนับสนุนจากท่านเจ้าอาวาสผู้ปกครองวัด ทั้งนี้ก็เพราะเหตุที่ตัวท่านเองไม่ได้เป็นเจ้าอาวาส จึงเป็นเหตุให้วัดโคกโพธิกุญชรเจริญขึ้นเท่าที่ควรไม่ได้มาจนบัดนี้ แต่พระคุณท่านก็ได้พยายามหาทางที่จะช่วยให้วัดโคกโพธิกุญชรอยู่เสมอเหมือนกัน เช่นได้จัดตั้งสมาคมฌาปนกิจขึ้นที่วัดโคกโพธิกุญชร ก็เพื่อจะช่วยวัดโคก ฯ นั่นเอง

ในปีแรกที่ไปอยู่วัดโคกฯ ก็ได้เริ่มงานการศึกษาปริยัติธรรม มีพระภิกษุสามเณรและประชาชนสนใจเป็นอันมาก ในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้ส่งนักเรียนเข้าสอบ ๑๐ กว่ารูป แต่จำไม่ได้ว่ากว่ากี่รูป ปรากฏว่าสอบตกรูปเดียว นอกนั้นสอบได้หมด ในปีที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๗๗ ส่งนักเรียนเข้าสอบ ๑๐ กว่ารูปเหมือนกัน ปรากฏว่าไม่มีสอบตกเลย คงสอบได้ยกชั้น

ครั้นเมื่อย่างเข้าปีที่ ๓–๔ เหตุการณ์ก็ได้เปลี่ยนแปลงไป การศึกษาทั้งบาลีและนักธรรมก็ได้เริ่มหมดไป จนเป็นเหตุทำให้เบื่อที่จะอยู่ทำงานต่อไป แต่บุญยังช่วย โดยมีคนมาขอจะให้ไปเป็นเจ้าอาวาสถึง ๓ วัด คือ วัดธรรมเจดีย์ ตำบลงิ้วราย วัดตะลุง ตำบลตะลุง และวัดบัว ตำบลโพธิ์เก้าต้น ทั้ง ๓ วัดอยู่ในอำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรีทั้งนั้น ผลสุดท้ายได้ตกลงไปอยู่วัดบัว ก่อนที่จะไปอยู่วัดบัว ได้มีบางคนบางท่านได้พูดว่า ท่านมหาจะไปปราบไหวหรือ พระคุณท่านตอบว่าไม่ได้ไปปราบ เมื่อเขาให้ไปก็ไป

ย้ายจากวัดโคกโพธิกุญชร ครั้นถึงวันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๙ ตรงกับวันเสาร์ ขึ้น ๑ ค่ำเดือน ๕ เวลาก่อนเพล ก็ได้ออกเดินทางจากวัดโคกฯ มาวัดบัว โดยขบวนแห่ไปด้วยเรือยนต์ โดยมีสามเณรเพิ่ม วงษ์ปาน (จ.ส.อ.เพิ่ม วงษ์ปาน) กับเด็กชายยังลูกน้าสาวชื่อโกย เป็นศิษย์ติดตามไปอยู่ด้วย

เมื่ออยู่วัดบัว ในเมื่อมาเป็นเจ้าอาวาสวัดบัวแล้ว ก็ได้ค่อยๆ ปรับปรุงวัดบัว โดยมุ่งหน้าทำงานในด้านพระศาสนา ทั้งในด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม และพัฒนาวัดวาอารามให้ดีขึ้นเป็นลำดับ ในด้านการปกครองภายในวัด ได้เอาใจใส่ดูแลพระภิกษุสามเณร โดยอบรมพระภิกษุสามเณรให้รู้จักระเบียบแบบแผนอันดีงามบ้าง และแนะนำให้ช่วยกันรักษาประโยชน์ส่วนรวมบ้าง ย่อมแนะนำตักเตือนด้วยความเมตตากรุณา ย่อมตำหนิโทษที่ควรตำหนิ ย่อมลงโทษในเมื่อไม่มีหนทางที่จะแนะนำตักเตือนได้ ย่อมยกย่องสรรเสริญผู้ที่ทำคุณงามความดีตามควร พระคุณท่านได้นำเอาวิธีการปกครองสองอย่างมาใช้ คือ นิคฺคยฺห (การลงโทษ) ปคฺคยฺห (การยกย่อง) มาใช้ด้วยความเป็นธรรม โดยเฉพาะแล้วย่อมยกย่องสรรเสริญผู้ที่ทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม สงเคราะห์บริษัททั้งภายในและภายนอก ขวนขวายใส่ใจช่วยเหลืองานการกุศล ที่ทุกคนมาทำภายในวัด ช่วยจัดช่วยหาเครื่องอุปกรณ์ที่จะบำเพ็ญกุศลให้ จนเจ้าของงานรู้สึกเบาใจ มีความโอบอ้อมอารี

เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในปกครองด้วยสังคหธรรม ในเรื่องอาหารการขบฉัน พระคุณท่านได้เอาใจใส่ดูแลทั่วถึงกัน พระเณรฉันอย่างไร ก็ฉันอย่างนั้นเหมือนกัน พระคุณท่านได้ปฏิบัติอย่างนี้ตลอดเวลาที่อยู่วัดบัว

สำหรับในด้านการศึกษา ครั้งแรกเมื่อมาอยู่ใหม่ ๆ ได้เปิดสอนเฉพาะนักธรรมอย่างเดียว เป็นลำดับมาครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๙๐ จึงได้เปิดการศึกษาแผนกบาลีขึ้น โดยประสงค์จะช่วยเด็กที่เรียนสำเร็จชั้นประถมแล้ว ไม่มีโอกาศที่จะไปศึกษาต่อในทางโลกกับเขาได้ ก็ในการเปิดบาลีนี้ ครั้งแรกได้พระมหาเหรียญ ติกฺขปญฺโญ (เหรียญ โตยิ่ง รร. สมาคมโรงเรียนราษฎร์ กรุงเทพ ฯ) เปรียญธรรม ๕ ประโยค เป็นครูสอน มีเด็กนักเรียนอยู่เพียง ๗ คน ครั้นปีต่อ ๆ มา ก็ได้มีนักเรียนเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ เฉพาะสามเณรที่มาอยู่อาศัยศึกษาเล่าเรียนที่วัดบัว มีถึง ๔๐ – ๕๐ รูป และยังมีวัดที่อยู่ใกล้เคียงมาศึกษาเล่าเรียนอีกเป็นจำนวนมาก ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๙๓ จึงได้พระมหาพุฒ ธมฺมทินฺโน (พุฒ แสงสุก รร. วัดธรรมเจดีย์) เปรียญธรรม ๔ ประโยค จากวัดน้อยนางหงษ์ ธนบุรี มาช่วยสอนอีกรูปหนึ่ง ในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ จึงได้ส่งนักเรียนเข้าสอบ ป.ธ. ๓ รุ่นแรก ๓ รูป สอบได้ ๒ รูป คือ ๑ ส.ณ. สำอางค์ ต้องจิต (ขณะนี้เป็นเปรียญธรรม ๔ ประโยค ลาสิกขาแล้ว รับราชการที่กรุงเทพ ฯ) ๒. ส.ณ. บุญลือ วันทายนต์ ขณะนี้เป็นเปรียญธรรม ๖ ประโยค สำเร็จปริญญาตรีทางพุทธศาสนา พธ.บ. อยู่วัดน้อยนางหงษ์ ธนบุรี เวลานี้ไปศึกษาต่อปริญญาโท ที่มหาวิทยาลัย พาราณสี อินเดีย ปีที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๙๖ ได้ส่งนักเรียน ป.ธ. ๓ เข้าสอบ ๖ รูป สอบได้ ๓ รูป คือ ๑. พระมหาสงวน โฆสโก ขณะนี้เป็นเปรียญธรรม ๗ ประโยค เป็นเจ้าอาวาสวัดบัว เจ้าคณะอำเภอเมืองลพบุรี และรักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดเสาธงทอง ๒. พระมหาอ่อนสา สุนฺทโร ขณะนี้เป็นเปรียญธรรม ๖ ประโยค ลาสิกขาบทแล้ว รับราชการในกรมการศาสนา เป็นศาสนการประจำจังหวัดลพบุรี ๓. ส.ณ. สิริ ภู่สำลี ขณะนี้เป็นเปรียญธรรม ๕ ประโยค ลาสิกขาแล้ว สำเร็จปริญญาวิชาการศึกษา ก.ศ.บ. รับราชการครูอยู่ที่วิทยาลัยครูนครสวรรค์ ประโยค ๔ ส่งเข้าสอบ ๒ รูป สอบได้ยกชั้น และปีต่อ ๆ มาก็ได้ส่งนักเรียนเข้าสอบเพิ่มขึ้นเป็นลำดับตั้งแต่ ๓–๗ ประโยค บางปีประโยค ๓ ส่งเข้าสอบ ๑๐ กว่ารูป ได้เกือบหมด ปรากฏว่า

ชั่วระยะ ๑๐ กว่าปี ได้มีผู้ที่เป็นเปรียญในสำนักเรียนวัดบัว มีจำนวน ๕๐–๖๐ รูป ถึงแม้วัดบัวจะเป็นวัดเล็ก ๆ ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ ๓–๔ ก.ม. ก็ตาม แต่พระคุณท่านก็พยายามสร้างงานการศึกษาได้เป็นอย่างดียิ่ง ในจังหวัดลพบุรี

ในด้านการงานก่อสร้าง พระคุณท่านได้เป็นนักทำงานการก่อสร้างอย่างดีผู้หนึ่ง ทั้งเป็นผู้ละเอียด ถี่ถ้วนรอบคอบในการงาน ควบคุมการงานให้เป็นไปตามระเบียบแบบแผนที่ถูกต้อง จึงมีบุคคลบางคนหาว่าพระคุณท่านเป็นคนจู้จี้ แต่ความจริงแล้วพระคุณท่านจู้จี้ ก็เพราะบางคนทำไม่ดีไม่ถูกต้องเท่าที่ควร พระคุณท่านได้วางหลักฐานมั่นคงในการก่อสร้างให้แก่วัดบัวเป็นอันมาก เริ่มต้นแต่ได้สร้างศาลาการเปรียญ ยาวประมาณ ๑๕ วา ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ เมื่อสร้างศาลาการเปรียญเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงได้เริ่มปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสร้างกุฏิขึ้นเป็นลำดับ ได้เทซานคอนกรีตหน้ากุฏิโดยรอบ เมื่อปรับปรุงสร้างกุฏิแล้ว จึงเริ่มงานการสร้างโบสถ์ต่อไป เนื่องจากโบสถ์หลังเก่าได้ชำรุดทรุดโทรมมาก จึงได้รื้อเปลี่ยนแปลงหมดทั้งหลัง ได้เริ่มลงมือเทรากวางศิลาฤกษ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ สร้างเสร็จสิ้น ทรัพย์ในการก่อสร้างประมาณ ๑๘๐,๐๐๐.๐๐ บาท (หนึ่งแสนแปดหมื่นบาท) ความจริงโบสถ์หลังนี้ ควรจะสิ้นทรัพย์มากกว่านี้สัก ๓–๔ เท่า แต่หมดไปเพียงเท่านี้ ก็เพราะอาศัยที่พระคุณท่านได้ทำเสียเองเป็นส่วนมาก เช่นเทรากก่อผนัง ได้ทำกันเองทั้งนั้น โดยที่พระคุณท่านเป็นหัวหน้าควบคุม ให้พระเณรช่วยกันทำตามสมควร จะจ้างเฉพาะบางส่วนเท่านั้น อันการกระทำดังนี้นับว่าเป็นการฝึกหัดช่วยให้พระเณร เป็นผู้มีความรู้ความชำนาญ ในการงานเช่นนี้อีกประการหนึ่งด้วย จึงนับว่า พระคุณท่านได้สร้างวัดบัว ขึ้นมาใหม่เกือบหมดทั้งวัด ทั้งยังได้วาง แนวทางแห่งความเจริญไว้ให้แก่วัดบัว อีกหลายประการ ครั้นเมื่อมาอยู่วัดเสาธงทองแล้ว ยังได้สร้างฉัตรพระประธาน และพระพุทธรูปยืนปางรำพึงสูงประมาณ ๑.๖๐ เมตร ไว้ในโบสถ์วัดบัวอีก วัดบัวจะทำจะสร้างอะไรพระคุณท่านก็ยังช่วยขวนขวายอีก เช่นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ ก็ได้ช่วยจัดการให้สร้างหอระฆังโดยทุนทรัพย์ของนางพบ ๑๕,๐๐๐.๐๐บาท อีกด้วย

ย้ายจากวัดบัว ประมาณเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๐๖ ท่านเจ้าคุณพระธรรมารามมุนี เจ้าอาวาสวัดเสาธงทอง เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี ได้มรณะภาพลง พระคุณท่าน

จึงได้รับแต่งตั้ง ให้เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี อยู่ต่อมาถึงวันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๖ จึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดเสาธงทองอีก จึงจำเป็นต้องย้ายจากวัดบัวไปประจำอยู่ที่วัดเสาธงทอง ได้เดินทางย้ายจากวัดบัวมาอยู่วัดเสาธงทอง ในวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ เวลา ๘.๓๐ น. โดยมีพระและเณรอนุจร ๒ รูป คือ ๑ พระประเทือง ปมุทิโต ต่อมาได้เป็นเลขา ฯ ลาสิกขาแล้ว ๒ ส ณ. สมศักดิ์ ปิยะโชติ เป็นเปรียญ ๔ ประโยค ได้เป็นเลขา ฯ สืบต่อพระประเทือง ขณะนี้อยู่วัดเสาธงทอง

ในการย้ายครั้งนี้ ทางวัดบัวพร้อมด้วยทายกทายิกา ได้จัดให้มีการทำบุญตักบาตร เพื่อเป็นการส่งอีกด้วย ทางฝ่ายราชการบ้านเมือง โดยมีท่านผู้ว่าราชการจังหวัด ได้นำเรือชื่อไตรศร ไปรับที่ท่าน้ำวัดบัว และได้มีวัดต่าง ๆ ในเขตลำน้ำลพบุรี นำเอาเรือพร้อมด้วยเครื่องไฟขยายเสียง มาแห่ส่งอีกหลายวัด ขบวนแห่ได้ไปตามลำน้ำลพบุรี อย่างครึกครื้น ครั้นถึงท่าขุนนาง ลพบุรี ก็ได้มีการตั้งแถวรับจากท่าขุนนาง แล้วแห่ไปด้วยแตรวง ไปเข้าทางประตูหน้า พระอุโบสถ ด้านตะวันออก เข้าไปในพระอุโบสถ แล้วบูชาพระรัตนตรัย พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา เสร็จแล้วไปบูชาพระรัตนตรัย ในพระวิหารหลวง จากนั้นได้ไปบูชาพระรัตนตรัย ที่ตึกธรรมาราม แล้วพักอยู่ที่นั้น ท่านเจ้าคุณพระธรรมญาณมุนี วัดกวิศราราม ได้อ่านประกาศทรงแต่งตั้ง เป็นเจ้าอาวาสของสมเด็จพระสังฆราชให้ทราบแล้ว ต่อแต่นั้นก็ได้มีการถวายภัตตาหาร แก่พระภิกษุสามเณรที่มาร่วมในงานนี้ทั้งหมด

เมื่ออยู่วัดเสาธงทอง เมื่อพระคุณท่านเข้ามาอยู่วัดเสาธงทองแล้ว ก็ได้พิจารณาวางแผนงาน จัดกิจการปรับปรุงพัฒนา เพื่อสร้างวัดเสาธงทอง ให้เจริญรุ่งเรือง จึงในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ นั้นเอง ก็ได้จัดตั้งกรรมการทั้งฝ่ายพระ และฆราวาสขึ้น เพื่อเป็นที่ปรึกษาของเจ้าอาวาส ต่อมาอีกไม่นาน เทศบาลเมืองลพบุรี ได้บอกเลิกสัญญาเช่าที่ดินที่ปลูกอาคารพาณิชนั้น โดยมอบให้วัดเป็นผู้ดำเนินการจัดประโยชน์เอง เพราะเดิมทีนั้นอาคารพาณิชรอบ ๆ วัดเสาธงทองนั้น เทศบาลได้เช่าที่ธรณีสงฆ์ จากวัดเสาธงทองแล้วไปปลูกสร้างอาคารพาณิชจัดผลประโยชน์เอาเอง เมื่อเทศบาลมอบคืนให้แล้ว พระคุณท่านจึงได้มอบให้ทางราชการกรมการศาสนาเป็นผู้จัดประโยชน์ แทนวัดตลอดมาจนทุกวันนี้ และโดยที่อาคารพาณิชของวัดนั้นเป็นอาคารไม้ ทั้งยังได้สร้างมานานแล้ว พระคุณท่าน

จึงเห็นว่า สมควรที่จะเปลี่ยนแปลงเสียใหม่ โดยทำให้เป็นตึก เพื่อความเจริญมั่นคงสืบต่อไป จึงให้ช่างเขียนแบบแปลนแผนผังมาให้ แล้วได้บอกบรรดาผู้ที่เช่าอยู่นั้นให้จัดทำปลูกสร้างเสียใหม่ ถ้าไม่ทำทางวัดจะจัดสร้างใหม่เอง แต่ก็ยังไม่ทันจะสร้างกันใหม่ได้หมดเรียบร้อย พอดีไฟได้เกิดไหม้ตลาดลพบุรีขึ้นในวันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๑ ไฟได้ไหม้อาคารพาณิชของวัด ด้านตะวันตกและด้านเหนือไปหลายสิบคูหา เมื่อไฟไหม้แล้ว แทนที่จะสร้างได้คล่อง ๆ เพราะไม่ต้องมีปัญหาอะไรกับผู้อยู่เดิม แต่ก็ต้องหยุดชงักลง เนื่องจากสำนักผังเมืองได้มาตัดเอาที่ของวัด ไปทำถนนโดยมิชอบธรรม เพื่อรักษาไว้ซึ่งศาสนสมบัติ พระคุณท่านจึงได้ต่อสู้คัดค้านการกระทำนั้นไปทางราชการบ้านเมือง เพื่อรักษาไว้ซึ่งศาสนสมบัติ ดังที่เป็นเรื่องเกรียวกราว ซึ่งท่านทั้งหลายก็ทราบดีอยู่แล้วนั้น

ในขณะที่อยู่วัดเสาธงทอง พระคุณท่านต้องทำงานอย่างหนักขึ้นทั้งในด้านการปกครอง และในด้านกิจการของวัด แต่พระคุณท่านก็ไม่ท้อถอย ได้พยายามต่อสู้ฟันฝ่าอุปสัคให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ได้พยายามจัดกิจการให้เป็นระเบียบเรียบร้อง ได้สร้างสรรค์ระเบียบแบบแผนอันดีงามไว้ในวัดเสาธงทองมากมายหลายประการ ในชั่วระยะเวลา ๖ ปีเศษ ๆ ที่พระเดชพระคุณมาอยู่วัดเสาธงทอง ปรากฏว่าวัดเสาธงทองเป็นระเบียบเรียบร้อยเจริญขึ้นมาเป็นลำดับ ทั้งในด้านการก่อสร้าง ก็เกิดขึ้นในสมัยพระคุณท่านหลายอย่าง เป็นต้นว่าตึกพุทธารี อันเป็นที่อยู่ของเจ้าอาวาส ซึ่งนางกิ่ม พุทธารี ร้านธารีกุล ตลาดลพบุรี ได้บริจาคทรัพย์ให้สร้างเป็นจำนวนเงิน ๑๐๐,๐๐๐.๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาท) ได้จัดการสร้างเสร็จเรียบร้อยในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ จัดการสร้างศาลาพ่อมั่น อันเป็นศาลาราย ภายในกำแพงแก้วพระอุโบสถ ได้ปรับปรุงติดประตูเหล็กและก่อซิเมนต์บล็อกกั้นห้องภายใต้ถุนศาลาการเปรียญโดยรอบ และปรับปรุงอาสน์สงฆ์บนศาลาการเปรียญให้เรียบร้อย ได้จัดสร้างสาลาตรีมุข (ศาลาอุ่นเรือน) หน้าศาลาการเปรียญ โดยนายบุญมี ธรรมเกษตร ได้บริจาคทรัพย์จำนวน ๓๐,๐๐๐.๐๐ บาท (สามหมื่นบาท) ให้สร้างเป็นอนุสรณ์ เนื่องในคราวทำบุญฉลองอายุ ๖๐ ปี ของพระคุณท่าน เมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๑ ได้จัดทำรั้วกั้นเขตพุทธาวาส

สังฆาวาส ได้จัดสร้างเป็นรูปใบสีมาภายในบรรจุอัฐิได้ ไว้บนกำแพงแก้ พระอุโบสถ เพื่อจะให้เก็บอัฐิที่อนุสาวรีย์ตั้งระเกะระกะหน้าพระอุโบสถนั้นไปไว้ที่ใบสีมาบนกำแพงแก้ว แล้วจะรื้ออนุสาวรีย์นั้นออก ทำหน้าพระอุโบสถให้เตียนสะอาด เพื่อจะทำกุฎิวิปัสสนา ในการต่อไปข้างหน้า ได้ปรับปรุงต่อเติมศาลาพ่อพิน ที่ตั้งอยู่หลังเมรุ โดยทำพื้นให้สูง ทำอาสน์สงฆ์ ก่อซิเมนต์บล็อกกั้นห้อง ติดประตูเหล็กโดยรอบ จนเป็นที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศลได้เป็นอย่างดี และก็เมื่อไฟไหม้ตลาดลพบุรีคราวนั้น ได้ไหม้กุฏิวัดเสาธงทองด้านเหนือไป ๕ หลัง จึงได้สร้างกุฏิเป็นตึกขึ้นมาแทนใหม่จำนวน ๕ หลังเช่นเดียวกัน สิ้นเงินไปประมาณ ๑๒๕,๐๐๐.๐๐ บาท (แสนสองหมื่นห้าพันบาท) ได้ติดตั้งโคมไฟทั้งในวัดและหน้าวัด ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย พระคุณท่านได้สร้างผลงาน และแนวทางแห่งความเจริญไว้ในวัดเสาธงทองเป็นอย่างดียิ่ง มิใช่แต่เท่านั้น พระคุณท่านยังได้เป็นประธาน และควบคุมกิจการทั้งในด้านการก่อสร้างและการเงินของวัดเขาวงพระจันทร์ อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี ให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม อาทิเช่นให้ปรับปรุงทางเข้าเขาวงพระจันทร์ โดยทำเป็นถนนเทลูกรังระยะทางประมาณ ๖ ก.ม. และได้ปรับปรุงบันไดขึ้นยอดเขา จนเป็นที่สะดวกสบายแก่ผู้ที่ไปทัศนาจรบำเพ็ญกุศล ส่วนในด้านการเงินนั้น ในชั่วระยะเวลาที่พระคุณท่านควบคุมอยู่นั้น ปรากฏว่าได้เพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณทุก ๆ ปี อาทิเช่นเทศกาลที่แล้วนี้ก็ได้เพิ่มขึ้นไม่น้อย คือเก็บได้เกือบ ๆ ล้านบาท ซึ่งการกระทำอย่างนี้ไม่เคยมีแม้ในกาลก่อนเลย เพิ่งจะมีขึ้นในสมัยที่พระคุณท่านเป็นเจ้าคณะจังหวัดนี้เอง ในเรื่องส่วนรวมนี้พระคุณท่านถือเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ไม่ยอมให้ใครนำเอาประโยชน์ส่วนรวม ไปใช้เป็นประโยชน์ส่วนตัวอย่างเด็ดขาด จึงมีคนบางคนที่เห็นแก่ตัว ไม่พอใจและไม่ชอบพระคุณท่าน และติเตียนพระคุณท่านต่าง ๆ นานา แต่สำหรับคนดีมีปัญญาและมีธรรมในใจเท่านั้น เห็นว่าพระคุณท่านทำดี ทำถูก ไม่ได้ทำเพื่อตัวเอง ทำเพื่อความเจริญของส่วนรวม ทำเพื่อรักษาไว้ซึ่งประโยชน์ส่วนรวม คือพระศาสนา ดังจะเห็นได้เรื่องวัดเสาธงทองนั้น พระคุณท่านได้พยายามต่อสู้เพื่อรักษาไว้ซึ่งศาสนสมบัติ และเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน คือเพื่อมิให้ประชาชนต้องเดือดร้อนในเรื่องที่อยู่อาศัยนั่นเอง

เริ่มการศึกษาแผนกบาลี เมื่อพระคุณท่านเห็นว่าวัดเสาธงทอง พอจะเป็นระเบียบเรียบร้อยขึ้นบ้างแล้ว จึงได้รื้อฟื้นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีขึ้นในวัดเสาธงทอง เพื่อให้สมกับที่ได้ตั้งใจไว้แต่เดิมว่า ถ้าจัดกิจการวัดเสาธงทองได้เป็นระเบียบเรียบร้อยแล้ว จะเปิดการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในวัดเสาธงทอง ด้วยเหตุนี้ เมื่อได้โอกาสจึงได้เปิดสอนบาลีขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ มีพระภิกษุสามเณรในวัดและต่างวัดสนใจเรียนกันหลายรูป และคิดว่าจะเปิดเป็นการใหญ่ จึงได้รับสามเณรผู้ที่ตั้งใจจะมาเรียนไว้เป็นจำนวนมาก จะเป็นสามเณรมาจากไหนก็ตาม ถ้าตั้งใจจะมาเรียนแล้วรับไว้ทั้งนั้น เหตุนั้น พระคุณท่านจึงได้คิดจะสร้างตึกขึ้นใหม่อีกหลังหนึ่ง ที่หลังตึกธรรมาราม เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณร ผู้ศึกษาพระปริยัติธรรม ชั้นล่างใช้เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน ได้ให้ช่างเขียนแบบแปลนแผนผังไว้เสร็จเรียบร้อยแล้ว และจะลงมือสร้างภายในพรรษา คือ พ.ศ. ๒๕๑๓ นี้ ใช่แต่เท่านั้นก็หาไม่ พระคุณท่านยังได้คิดจะสร้างหอสมุดและพิพิธภัณฑ์ไว้ที่วัดเสาธงทองอีก เพื่อรวบรวมหนังสือ และโบราณวัตถุของวัด ให้เป็นหลักฐานมั่นคง จึงได้อุทิศเงินส่วนตัว ตั้งไว้เป็นทุนเพื่อสร้างหอสมุด และพิพิธภัณฑ์เป็นจำนวนเงิน ๑๐๐,๐๐๐.๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาท) โดยจะสร้างในเมื่อสร้างตึกนั้นเสร็จแล้วจึงเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง ที่พระคุณท่านมามรณภาพเสียโดยปัจจุบัน ยังมิทันที่จะทำสิ่งที่คิดไว้ให้สำเร็จเรียบร้อยลงไป จึงขอฝากไว้ให้เป็นหน้าที่ของท่านผู้อยู่ในภายหลังจะพึงคิดและปฏิบัติกันต่อไป

อนึ่งในขณะที่พระคุณท่าน เป็นเจ้าคณะจังหวัดอยู่นั้น ยังได้เป็นกำลังแก่วัดทั้งหลายทั้งในด้านการปกครอง และในด้านการก่อสร้างถาวรวัตถุอีกด้วย ดังจะเห็นได้เมื่อวัดใดมีความขัดข้องในหน้าที่การงานหรือจัดกิจการวัดแล้ว มาขอความแนะนำให้ช่วยเหลือพระคุณท่านจะช่วยแก้ปัญหาพร้อมทั้งแนะนำให้เป็นอย่างดี หรือถ้าหากวัดใดจะทำการก่อสร้าง เป็นต้นว่าศาลาการเปรียญหรือโบสถ์ มาขอความแนะนำในการทำ พระคุณท่านจะชี้แจงแนะนำให้เป็นอย่างดี ทั้งยังไปชี้แจงแนะนำให้ด้วยตนเอง ไม่ว่าใกล้หรือไกล เช่นเมื่อก่อนหน้าที่พระคุณท่านจะสิ้นชีวิตไม่นานนัก พระคุณท่านได้พาเจ้าอาวาสพร้อมด้วยทายกวัดป่าตาล ซึ่งกำลังก่อสร้างโบสถ์ ไปที่วัดบัว เพื่อดูลักษณะการก่อสร้างบางสิ่งบางอย่างของโบสถ์ ได้ชี้แจงแนะนำให้จนเป็นที่เข้าใจ จึงทำให้ผู้ที่มาขอความแนะนำรู้สึก

เบาใจ และมีกำลังใจในการที่จะทำต่อไปยิ่ง ๆ ขึ้น และทราบว่าศาลาวัดใหม่จำปาทอง ซึ่งกำลังลงมือก่อสร้างอยู่นั้น พระคุณท่านก็ได้เป็นประธานในการก่อสร้างเหมือนกัน

แต่แล้ววันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ เวลาประมาณ ๑๔.๑๕ น. นาทีอันวิกฤตกาลสยดสยองก็ได้มาถึง ในเมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจร มาบอกว่า เขาวิทยุมาให้ไปรับศพท่านเจ้าคุณ รถท่านเจ้าคุณคว่ำ ท่านเจ้าคุณเสียชีวิต ขณะนี้ศพอยู่ที่โรงพยาบาลพระพุทธบาท บรรดาศิษยานุศิษย์ทั้งหลายเมื่อทราบข่าวเช่นนั้นแล้ว ต่างก็ตระหนกตกใจมาประชุมกันที่ลานวัด บ้างก็พูดปลอบใจตัวเองว่า ยังไม่แน่ บางทียังไม่ถึงแก่ตายก็ได้ แล้วได้พากันไปยังโรงพยาบาลพระพุทธบาท แต่แล้วนาทีอันระทึกใจก็มาถึง ในเมื่อหมอนำศพพระคุณท่านออกจากตู้เย็น ทุกคนที่ไปด้วยหัวใจอันร้อนรนและระคนด้วยความเศร้าได้ทราบแน่ชัดแล้วว่าพระคุณท่านสิ้นชีวิตเสียแล้ว จึงได้นำศพของพระคุณท่านมาที่วัดเสาธงทอง ประชาชนและพระภิกษุสามเณร ได้มาประชุมกันที่ลานวัดเนืองแน่น เมื่อรถนำศพพระคุณท่านมาถึงวัดแล้ว เสียงระฆังก็ดังกังวานขึ้น เพื่อประกาศให้ทุกคนทราบว่าพระคุณท่านได้กลับมาถึงวัดด้วยเรือนร่างที่ไร้วิญญาณ ทุกคนที่มาล้วนแต่มีสีหน้าอันเศร้าสลด บางคนก็มีดวงตาอันเคลือไปด้วยน้ำตา บางคนก็พูดเป็นเชิงรำพันว่า เมื่อวานนี้ยังไปบวชนาคที่วัดโน้น ไปเทศน์ที่วัดนั้น ยังได้นั่งรถมาด้วยกันเลย บางคนก็พูดว่าเมื่อเช้านี้ยังได้มาคุยปรึกษาหารือเรื่องนั้นเรื่องนี้กันอยู่ก็มี เสียงรำพึงรำพันกันด้วยความอาลัยยิ่ง สักไม่นานนักคณะสงฆ์อำเภอต่าง ๆ ก็ได้ทะยอยกันมาเพื่อทราบเหตุการณ์และเคารพศพเป็นระยะ ๆ ต่างก็พากันพูดด้วยความอาลัยว่า คณะสงฆ์เราได้สูญเสียผู้ที่เข้มแข็งอดทนไปเสียรูปหนึ่งแล้ว บรรดาศิษยานุศิษย์ และท่านที่เคารพนับถือทั้งใกล้และไกลเมื่อได้ทราบข่าวแล้วต่างก็พากันมาเคารพศพด้วยความอาลัยและเสียดายยิ่ง ครั้นวันรุ่งขึ้นวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๑๓ ก็ได้มีพิธีรดน้ำศพเป็นทางการ เริ่มแต่เวลา ๑๖.๐๐ น. เป็นต้นไป ในการนี้ท่านเจ้าคุณพระราชรัตนมุนี วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฏิ์ ได้ขวนขวายจัดการขอน้ำพระราชทานพร้อมทั้งหีบทองทึบมาให้ด้วย คณะศิษยานุศิษย์และญาติมิตรจึงขอขอบพระคุณพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชรัตนมุนี เป็นอย่างสูงยิ่งไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ตั้งแต่รุ่งเช้าวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๑๓ ประชาชนและพระภิกษุสามเณรทั้งใกล้และไกล ได้มาเคารพศพ และถวายน้ำสรงศพก่อนจะได้เวลารดเป็นทางการ

ไม่ขาดระยะ จนกระทั่งถึงเวลา ๑๖.๐๐ น. จึงเปิดพิธีรดน้ำเป็นทางการ คณะข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ได้ทะยอยกันเข้าถวายน้ำสรงเป็นแถวยาวเหยียด กว่าจะเสร็จสิ้งจากคณะข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน เวลาล่วงไปเกือบ ๒ ชั่วโมง ต่อจากนั้น พล.ต.ต.สามารถ วายวานนท์ ผู้ว่าราชการจังหวัดลพบุรี ได้ถวายน้ำสรงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานมาให้เพื่อรดศพ แล้วประพรมน้ำอบปรุงที่สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ พระราชทานมาให้ประพรมศพเช่นเดียวกัน ครั้นพิธีรดน้ำเสร็จแล้ว เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวัง ได้บรรจุศพใส่หีบทองพระราชทาน เชิญขึ้นประดิษฐานบนเครื่องตั้ง ณ ศาลาการเปรียญ ต่อจากนั้นคณะข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนต่างก็ได้พากันมาบำเพ็ญกุศลตลอดเจ็ดวัน แล้วได้เชิญศพไปประดิษฐาน ณ ตึกพุทธารี ตั้งบำเพ็ญกุศลทุก ๆ ๗ วัน จนกระทั่งถึงวันพระราชทานเพลิงศพ

ต่อจากนี้ไปเป็นตำแหน่งหน้าที่การงานและสมณศักดิ์

ในด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมปรากฏผลดังนี้

พ.ศ. ๒๔๖๙ สอบไล่ได้นักธรรมชั้นตรี
พ.ศ. ๒๔๗๐ สอบไล่ได้ประโยค ป.ธ. ๓
พ.ศ. ๒๔๗๑ สอบไล่ได้นักธรรมชั้นโท
พ.ศ. ๒๔๗๑ สอบไล่ได้ประโยค ป.ธ. ๔
พ.ศ. ๒๔๗๒ สอบไล่ได้ประโยค ป.ธ. ๕
พ.ศ. ๒๔๗๓ สอบไล่ได้ประโยค ป.ธ. ๖

สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นพระครูสัญญาบัตร ที่พระครูสิริวัฒโนดม
พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ในราชทินนามเดิม
พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่พระราชวรรณเวที

หน้าที่การงาน

งานปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๔ เป็นเจ้าคณะ ๑๔ วัดมหาธาตุ ฯ พระนคร
พ.ศ. ๒๔๗๙ เป็นเจ้าอาวาสวัดบัว อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี
พ.ศ. ๒๔๘๐ เป็นเจ้าคณะตำบลตลุง อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี

สังฆาวาส ได้จัดสร้างเป็นรูปใบสีมาภายในบรรจุอัฐิได้ ไว้บนกำแพงแก้ว พระอุโบสถ เพื่อจะให้เก็บอัฐิที่อนุสาวรีย์ตั้งระเกะระกะหน้าพระอุโบสถนั้นไปไว้ที่ใบสีมาบนกำแพงแก้ว แล้วจะรื้ออนุสาวรีย์นั้นออก ทำหน้าพระอุโบสถให้เตียนสะอาด เพื่อจะทำกุฏิวิปัสสนา ในการต่อไปข้างหน้า ได้ปรับปรุงต่อเติมศาลาพ่อพิน ที่ตั้งอยู่หลังเมรุ โดยทำพื้นให้สูง ทำอาสน์สงฆ์ ก่อซิเมนต์บล็อกกั้นห้อง ติดประตูเหล็กโดยรอบ จนเป็นที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศลได้เป็นอย่างดี และก็เมื่อไฟไหม้ตลาดลพบุรีคราวนั้น ได้ไหม้กุฏิวัดเสาธงทองด้านเหนือไป ๕ หลัง จึงได้สร้างกุฏิเป็นตึกขึ้นมาแทนใหม่จำนวน ๕ หลังเช่นเดียวกัน สิ้นเงินไปประมาณ ๑๒๕,๐๐๐.๐๐ บาท (แสนสองหมื่นห้าพันบาท) ได้ติดตั้งโคมไฟทั้งในวัดและหน้าวัด ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย พระคุณท่านได้สร้างผลงาน และแนวทางแห่งความเจริญไว้ในวัดเสาธงทองเป็นอย่างดียิ่ง มิใช่แต่เท่านั้น พระคุณท่านยังได้เป็นประธาน และควบคุมกิจการทั้งในด้านการก่อสร้างและการเงินของวัดเขาวงพระจันทร์ อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี ให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม อาทิเช่นให้ปรับปรุงทางเข้าเขาวงพระจันทร์ โดยทำเป็นถนนเทลูกรังระยะทางประมาณ ๖ ก.ม. และได้ปรับปรุงบันไดขึ้นยอดเขา จนเป็นที่สะดวกสบายแก่ผู้ที่ไปทัศนาจรบำเพ็ญกุศล ส่วนในด้านการเงินนั้น ในชั่วระยะเวลาที่พระคุณท่านควบคุมอยู่นั้น ปรากฏว่าได้เพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณทุก ๆ ปี อาทิเช่นเทศกาลที่แล้วนี้ก็ได้เพิ่มขึ้นไม่น้อย คือเก็บได้เกือบ ๆ ล้านบาท ซึ่งการกระทำอย่างนี้ไม่เคยมีแม้ในกาลก่อนเลย เพิ่งจะมีขึ้นในสมัยที่พระคุณท่านเป็นเจ้าคณะจังหวัดนี้เอง ในเรื่องส่วนรวมนี้พระคุณท่านถือเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ไม่ยอมให้ใครนำเอาประโยชน์ส่วนรวม ไปใช้เป็นประโยชน์ส่วนตัวอย่างเด็ดขาด จึงมีคนบางคนที่เห็นแก่ตัว ไม่พอใจและไม่ชอบพระคุณท่าน และติเตียนพระคุณท่านต่าง ๆ นานา แต่สำหรับคนดีมีปัญญาและมีธรรมในใจเท่านั้น เห็นว่าพระคุณท่านทำดี ทำถูก ไม่ได้ทำเพื่อตัวเอง ทำเพื่อความเจริญของส่วนรวม ทำเพื่อรักษาไว้ซึ่งประโยชน์ส่วนรวม คือพระศาสนา ดังจะเห็นได้เรื่องวัดเสาธงทองนั้น พระคุณท่านได้พยายามต่อสู้เพื่อรักษาไว้ซึ่งศาสนสมบัติ และเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน คือเพื่อมิให้ประชาชนต้องเดือดร้อนในเรื่องที่อยู่อาศัยนั่นเอง

เริ่มการศึกษาแผนกบาลี เมื่อพระคุณท่านเห็นว่าวัดเสาธงทอง พอจะเป็นระเบียบเรียบร้อยขึ้นบ้างแล้ว จึงได้รื้อฟื้นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีขึ้นในวัดเสาธงทอง เพื่อให้สมกับที่ได้ตั้งใจไว้แต่เดิมว่า ถ้าจัดกิจการวัดเสาธงทองได้เป็นระเบียบเรียบร้อยแล้ว จะเปิดการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในวัดเสาธงทอง ด้วยเหตุนี้ เมื่อได้โอกาสจึงได้เปิดสอนบาลีขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ มีพระภิกษุสามเณรในวัดและต่างวัดสนใจเรียนกันหลายรูป และคิดว่าจะเปิดเป็นการใหญ่ จึงได้รับสามเณรผู้ที่ตั้งใจจะมาเรียนไว้เป็นจำนวนมาก จะเป็นสามเณรมาจากไหนก็ตาม ถ้าตั้งใจจะมาเรียนแล้วรับไว้ทั้งนั้น เหตุนั้น พระคุณท่านจึงได้คิดจะสร้างตึกขึ้นใหม่อีกหลังหนึ่ง ที่หลังตึกธรรมาราม เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณร ผู้ศึกษาพระปริยัติธรรม ชั้นล่างใช้เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน ได้ให้ช่างเขียนแบบแปลนแผนผังไว้เสร็จเรียบร้อยแล้ว และจะลงมือสร้างภายในพรรษา คือ พ.ศ. ๒๕๑๓ นี้ ใช่แต่เท่านั้นก็หาไม่ พระคุณท่านยังได้คิดจะสร้างหอสมุดและพิพิธภัณฑ์ไว้ที่วัดเสาธงทองอีก เพื่อรวบรวมหนังสือ และโบราณวัตถุของวัด ให้เป็นหลักฐานมั่นคง จึงได้อุทิศเงินส่วนตัว ตั้งไว้เป็นทุนเพื่อสร้างหอสมุด และพิพิธภัณฑ์เป็นจำนวนเงิน ๑๐๐,๐๐๐.๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาท) โดยจะสร้างในเมื่อสร้างตึกนั้นเสร็จแล้วจึงเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง ที่พระคุณท่านมามรณภาพเสียโดยปัจจุบัน ยังมิทันที่จะทำสิ่งที่คิดไว้ให้สำเร็จเรียบร้อยลงไป จึงขอฝากไว้ให้เป็นหน้าที่ของท่านผู้อยู่ในภายหลังจะพึงคิดและปฏิบัติกันต่อไป

อนึ่งในขณะที่พระคุณท่าน เป็นเจ้าคณะจังหวัดอยู่นั้น ยังได้เป็นกำลังแก่วัดทั้งหลายทั้งในด้านการปกครอง และในด้านการก่อสร้างถาวรวัตถุอีกด้วย ดังจะเห็นได้เมื่อวัดใดมีความขัดข้องในหน้าที่การงานหรือจัดกิจการวัดแล้ว มาขอความแนะนำให้ช่วยเหลือพระคุณท่านจะช่วยแก้ปัญหาพร้อมทั้งแนะนำให้เป็นอย่างดี หรือถ้าหากวัดใดจะทำการก่อสร้าง เป็นต้นว่าศาลาการเปรียญหรือโบสถ์ มาขอความแนะนำในการทำ พระคุณท่านจะชี้แจงแนะนำให้เป็นอย่างดี ทั้งยังไปชี้แจงแนะนำให้ด้วยตนเอง ไม่ว่าใกล้หรือไกล เช่นเมื่อก่อนหน้าที่พระคุณท่านจะสิ้นชีวิตไม่นานนัก พระคุณท่านได้พาเจ้าอาวาสพร้อมด้วยทายกวัดป่าตาล ซึ่งกำลังก่อสร้างโบสถ์ ไปที่วัดบัว เพื่อดูลักษณะการก่อสร้างบางสิ่งบางอย่างของโบสถ์ ได้ชี้แจงแนะนำให้จนเป็นที่เข้าใจ จึงทำให้ผู้ที่มาขอความแนะนำรู้สึก

เบาใจ และมีกำลังใจในการที่จะทำต่อไปยิ่ง ๆ ขึ้น และทราบว่าศาลาวัดใหม่จำปาทอง ซึ่งกำลังลงมือก่อสร้างอยู่นั้น พระคุณท่านก็ได้เป็นประธานในการก่อสร้างเหมือนกัน

แต่แล้ววันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ เวลาประมาณ ๑๔.๑๕ น. นาทีอันวิกฤตกาลสยดสยองก็ได้มาถึง ในเมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจร มาบอกว่า เขาวิทยุมาให้ไปรับศพท่านเจ้าคุณ รถท่านเจ้าคุณคว่ำ ท่านเจ้าคุณเสียชีวิต ขณะนี้ศพอยู่ที่โรงพยาบาลพระพุทธบาท บรรดาศิษยานุศิษย์ทั้งหลายเมื่อทราบข่าวเช่นนั้นแล้ว ต่างก็ตระหนกตกใจมาประชุมกันที่ลานวัด บ้างก็พูดปลอบใจตัวเองว่า ยังไม่แน่ บางทียังไม่ถึงแก่ตายก็ได้ แล้วได้พากันไปยังโรงพยาบาลพระพุทธบาท แต่แล้วนาทีอันระทึกใจก็มาถึง ในเมื่อหมอนำศพพระคุณท่านออกจากตู้เย็น ทุกคนที่ไปด้วยหัวใจอันร้อนรนและระคนด้วยความเศร้าได้ทราบแน่ชัดแล้วว่าพระคุณท่านสิ้นชีวิตเสียแล้ว จึงได้นำศพของพระคุณท่านมาที่วัดเสาธงทอง ประชาชนและพระภิกษุสามเณร ได้มาประชุมกันที่ลานวัดเนืองแน่น เมื่อรถนำศพพระคุณท่านมาถึงวัดแล้ว เสียงระฆังก็ดังกังวานขึ้น เพื่อประกาศให้ทุกคนทราบว่าพระคุณท่านได้กลับมาถึงวัดด้วยเรือนร่างที่ไร้วิญญาณ ทุกคนที่มาล้วนแต่มีสีหน้าอันเศร้าสลด บางคนก็มีดวงตาอันคลอไปด้วยน้ำตา บางคนก็พูดเป็นเชิงรำพันว่า เมื่อวานนี้ยังไปบวชนาคที่วัดโน้น ไปเทศน์ที่วัดนั้น ยังได้นั่งรถมาด้วยกันเลย บางคนก็พูดว่าเมื่อเช้านี้ยังได้มาคุยปรึกษาหารือเรื่องนั้นเรื่องนี้กันอยู่ก็มี เสียงร่ำพึงรำพันกันด้วยความอาลัยยิ่ง สักไม่นานนักคณะสงฆ์อำเภอต่าง ๆ ก็ได้ทะยอยกันมาเพื่อทราบเหตุการณ์และเคารพศพเป็นระยะ ๆ ต่างก็พากันพูดด้วยความอาลัยว่า คณะสงฆ์เราได้สูญเสียผู้ที่เข้มแข็งอดทนไปเสียรูปหนึ่งแล้ว บรรดาศิษยานุศิษย์ และท่านที่เคารพนับถือทั้งใกล้และไกลเมื่อได้ทราบข่าวแล้วต่างก็พากันมาเคารพศพด้วยความอาลัยและเสียดายยิ่ง ครั้นวันรุ่งขึ้นวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๑๓ ก็ได้มีพิธีรดน้ำศพเป็นทางการ เริ่มแต่เวลา ๑๖.๐๐ น. เป็นต้นไป ในการนี้ท่านเจ้าคุณพระราชรัตนมุนี วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฏ์ ได้ขวนขวายจัดการขอน้ำพระราชทานพร้อมทั้งหีบทองทึบมาให้ด้วย คณะศิษยานุศิษย์และญาติมิตรจึงขอขอบพระคุณพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชรัตนมุนี เป็นอย่างสูงยิ่งไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ตั้งแต่รุ่งเช้าวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๑๓ ประชาชนและพระภิกษุสามเณรทั้งใกล้และไกล ได้มาเคารพศพ และถวายน้ำสรงศพก่อนจะได้เวลารดเป็นทางการ

ไม่ขาดระยะ จนกระทั้งถึงเวลา ๑๖.๐๐ น. จึงเปิดพิธีรดน้ำเป็นทางการ คณะข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ได้ทะยอยกันเข้าถวายน้ำสรงเป็นแถวยาวเหยียด กว่าจะเสร็จสิ้งจากคณะข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน เวลาล่วงไปเกือบ ๒ ชั่วโมง ต่อจากนั้น พล.ต.ต.สามารถ วายวานนท์ ผู้ว่าราชการจังหวัดลพบุรี ได้ถวายน้ำสรงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานมาให้เพื่อรดศพ แล้วประพรมน้ำอบปรุงที่สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ พระราชทานมาให้ประพรมศพเช่นเดียวกัน ครั้นพิธีรดน้ำเสร็จแล้ว เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวัง ได้บรรจุศพใส่หีบทองพระราชทาน เชิญขึ้นประดิษฐานบนเครื่องตั้ง ณ ศาลาการเปรียญ ต่อจากนั้นคณะข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนต่างก็ได้พากันมาบำเพ็ญกุศลตลอดเจ็ดวัน แล้วได้เชิญศพไปประดิษฐาน ณ ตึกพุทธารี ตั้งบำเพ็ญกุศลทุก ๆ ๗ วัน จนกระทั้งถึงวันพระราชทานเพลิงศพ

ต่อจากนี้ไปเป็นตำแหน่งหน้าที่การงานและสมณศักดิ์

ในด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมปรากฏผลดังนี้

พ.ศ. ๒๔๖๙ สอบไล่ได้นักธรรมชั้นตรี
พ.ศ. ๒๔๗๐ สอบไล่ได้ประโยค ป.ธ. ๓
พ.ศ. ๒๔๗๑ สอบไล่ได้นักธรรมชั้นโท
พ.ศ. ๒๔๗๑ สอบไล่ได้ประโยค ป.ธ. ๔
พ.ศ. ๒๔๗๒ สอบไล่ได้ประโยค ป.ธ. ๕
พ.ศ. ๒๔๗๓ สอบไล่ได้ประโยค ป.ธ. ๖

สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นพระครูสัญญาบัตร ที่พระครูสิริวัฒโนดม
พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ในราชทินนามเดิม
พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่พระราชวรรณเวที

หน้าที่การงาน

งานปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๔ เป็นเจ้าคณะ ๑๔ วัดมหาธาตุ ฯ พระนคร
พ.ศ. ๒๔๗๙ เป็นเจ้าอาวาสวัดบัว อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี
พ.ศ. ๒๔๘๐ เป็นเจ้าคณะตำบลตลุง อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี

งานที่ได้ปฏิบัติพิเศษ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นเลขานุการ ในการตรวจการคณะสงฆ์มณฑลอยุธยา ของสมเด็จพระวันรัต (เขมจารีเถระ)

งานการศึกษา พ.ศ. ๒๔๗๒ เป็นครูสอนบาลีไวยากรณ์ ในสำนักเรียนวัดมหาธาตุ ฯ พระนคร

พ.ศ. ๒๔๗๔ เป็นครูสอนนักธรรม ในสำนักเรียนวัดมหาธาตุฯ พระนคร

พ.ศ. ๒๔๗๖ เป็นครูสอนนักธรรม และบาลี ในสำนักเรียนวัดโคกโพธิ์กุญชร อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

พ.ศ. ๒๔๘๐ เป็นครูสอนนักธรรม ในสำนักเรียนวัดบัว อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

พ.ศ. ๒๔๘๗ เป็นศึกษาจังหวัดลพบุรี

พ.ศ. ๒๔๙๒ เป็นครูสอนบาลี ในสำนักเรียนวัดบัว อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

งานที่ได้ปฏิบัติพิเศษ เมื่ออยู่วัดมหาธาตุ ฯ เป็นเลขานุการในการตรวจประโยค น.ธ. ตรี มณฑลนครสวรรค์ เป็นกรรมการตรวจประโยค น.ธ. โท สนามหลวง นำปัญหาไปเปิดสอบที่จังหวัดอุทัยธานี และชัยนาท เมื่อมาอยู่ลพบุรีแล้ว ได้เป็นประธานกรรมการเปิดสอบนักธรรม ในสนามหลวงอำเภอโคกสำโรงครั้งแรก และเป็นผู้แทนเจ้าคณะจังหวัดไปควบคุมดูแลการสอบในอำเภอต่าง ๆ สลับกันไป จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๕

งานเผยแผ่ พ.ศ. ๒๔๙๗ เป็นอนุกรรมการอบรมข้าราชการ และประชาชน (อนุ ก.ช.)

งานที่ได้ปฏิบัติพิเศษ เทศน์สอนประชาชน ในเขตอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดลพบุรีสับเปลี่ยนกันเป็นปี ๆ ไป เทศน์อบรมข้าราชการและทหาร และทำการอบรมข้าราชการประชาชนและนักเรียน โดยร่วมกับข้าราชการกระทรวงวัฒนธรรม อบรมนักโทษเรือนจำจังหวัดลพบุรี และบรรยายในรายการเพื่อเยาวชน ที่สถานีวิทยุ จ.ท.ล.

งานสาธารณูปการ พ.ศ. ๒๕๐๑ รักษาการในตำแหน่งสาธารณูปการจังหวัดลพบุรี

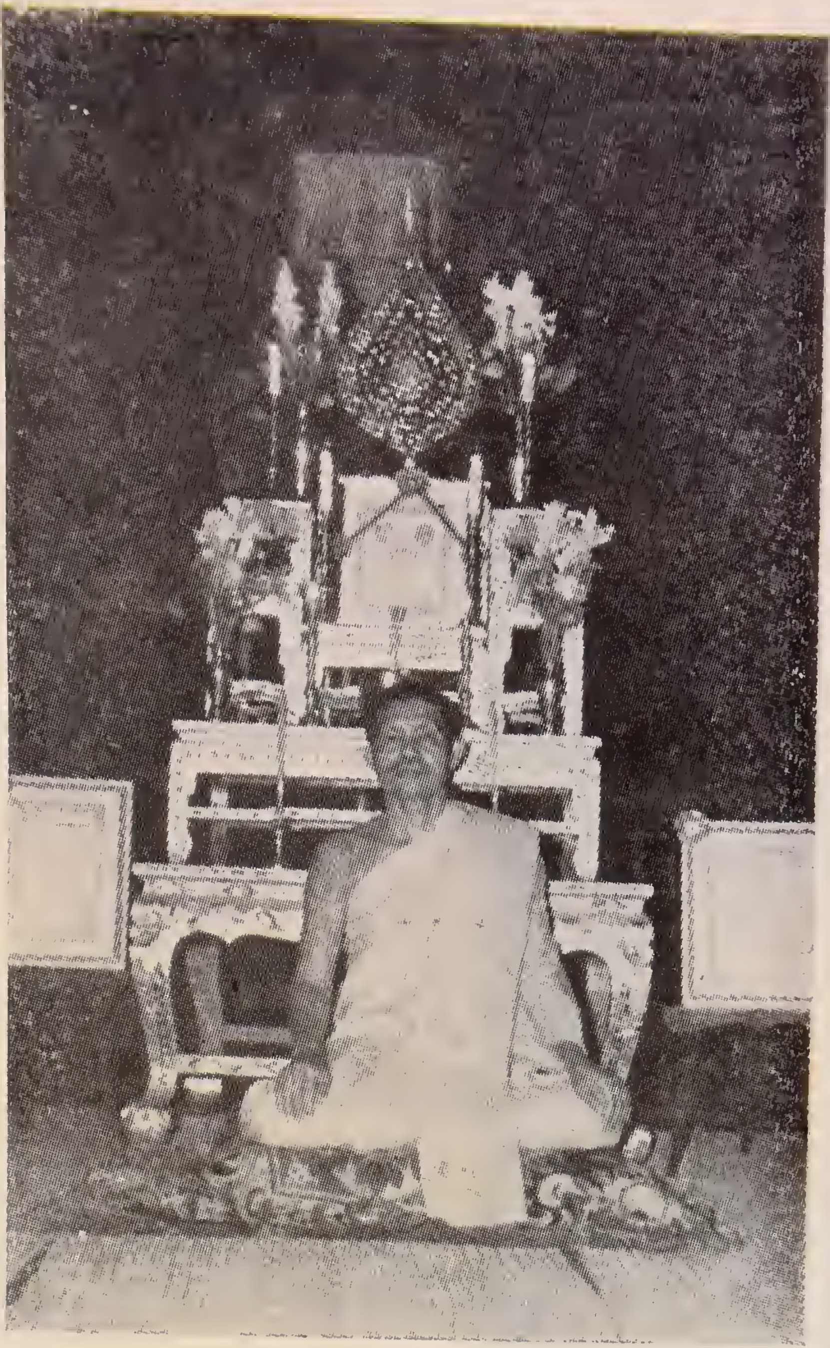
งานที่ได้ปฏิบัติพิเศษ เมื่ออยู่วัดบัว ได้ปรับปรุงปฏิสังขรณ์ก่อสร้างวัดบัวใหม่เกือบหมดทั้งวัด รวมทั้งก่อสร้างพระอุโบสถ และศาลาการเปรียญ

เมื่ออยู่วัดเสาธงทอง ได้ก่อสร้างและปรับปรุงเสนาสนะให้เป็นระเบียบยิ่งขึ้น ในการนี้ต้องใช้จ่ายเงินประมาณ ๗๕๐,๐๐๐ บาท และเป็นกรรมการจัดการก่อสร้างตึกสงฆ์อาพาธ โรงพยาบาลบ้านหมี่ และตึกสงฆ์อาพาธ โรงพยาบาลลพบุรี

งานวินัยธร/ธรรมธร พ.ศ. ๒๔๘๐ เป็นกรรมการคณะสงฆ์จังหวัดลพบุรี โดยการแต่งตั้งของเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี (มีหน้าที่สอบสวนพิจารณาอธิกรณ์)

มรณภาพ

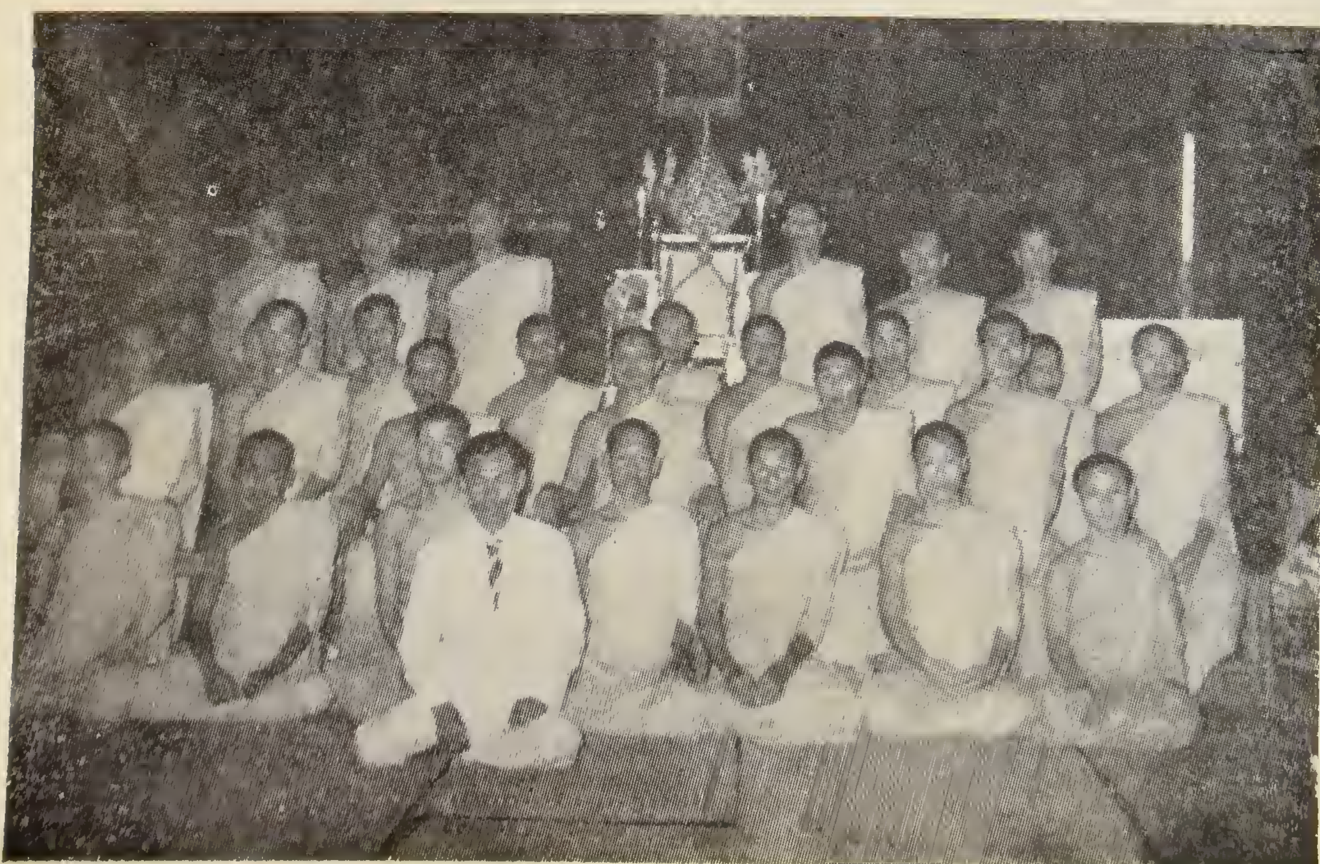
ในการที่พระคุณท่านได้ถึงแก่มรณภาพโดยปัจจุบันทันด่วน ด้วยเหตุที่พระคุณท่านไปในงานฉลองกุฏีและเปิดป้ายวัดมณีสามัคคีธรรมโสภณ อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี ในขณะเดินทางกลับวัด ได้เกิดอุบัติเหตุ โดยรถยนต์ที่นั่งโดยสารมานั้นคว่ำ ที่ถนนหลวงสายเพชรบูรณ์ – หล่มสัก ใกล้หลังสวนพฤกษศาสตร์ อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ทำให้พระคุณท่านถึงแก่มรณภาพทันที ในวันอาทิตย์ที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ เวลาประมาณ ๑๔.๓๐ น. สิริรวมอายุได้ ๖๑ ปี ๙ เดือน ๒๔ วัน รวมพรรษาได้ ๔๒ พรรษา.

เมื่อได้รับแต่งตั้งเป็นราชาคณะ
ชั้นราชที่พระราชวรรณเวที

เมื่อรับการแต่งตั้งเป็นพระราชาคณะชั้นราชแล้ว เลยไปทอดผ้าบังสุกุลให้โยมผู้ชาย ที่วัดโคกโพธิกุญชร ต.ตลุง อ.เมือง จ. ลพบุรี

เมื่อฉลองสมณศักดิ์ พระราชาคณะชั้นราช แวดล้อมด้วยมหาเปรียญวัดบัว

ท่านสอน

ท่านสร้างวัดบัว

ท่านสร้างกลุ่มกุฏิ และ หอระฆังวัดบัว

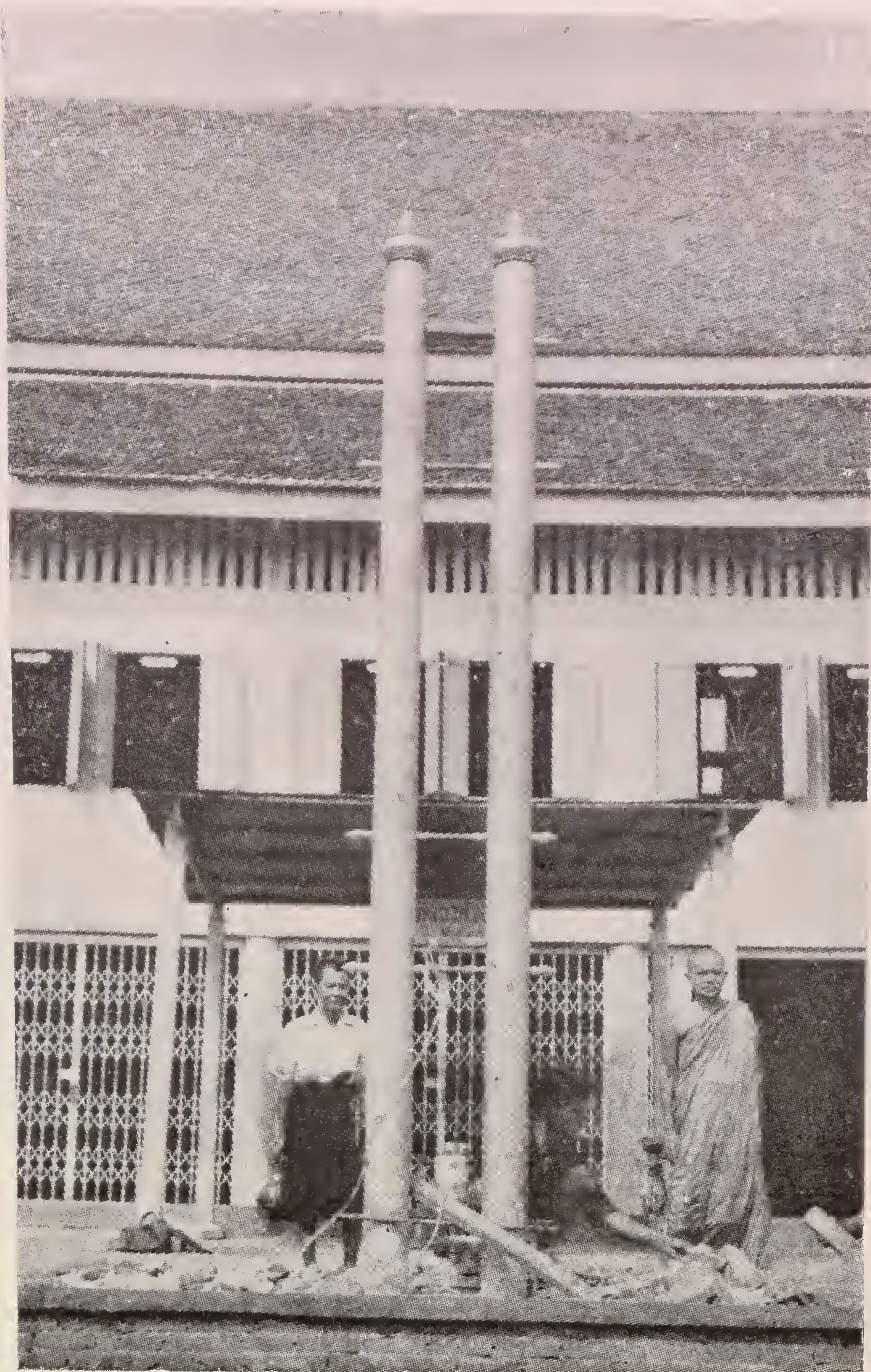

ท่านออกแบบแปลนอำนวยการสร้างตึก พุทธารี และรั้วกั้นเขตสังฆาวาส ยาว ๑๒๐ เมตร

ท่านจัดสร้างเสาธง ศาลาตรีมุข เสาไฟฟ้า พุ่มไม้ดอกไม้ใบ ถนนเข้าวัดลาดยางใหม่
ลานจอดรถหน้าศาลา และถนนจากหน้าศาลาไปเขตสังฆาวาส และพุทธาวาส

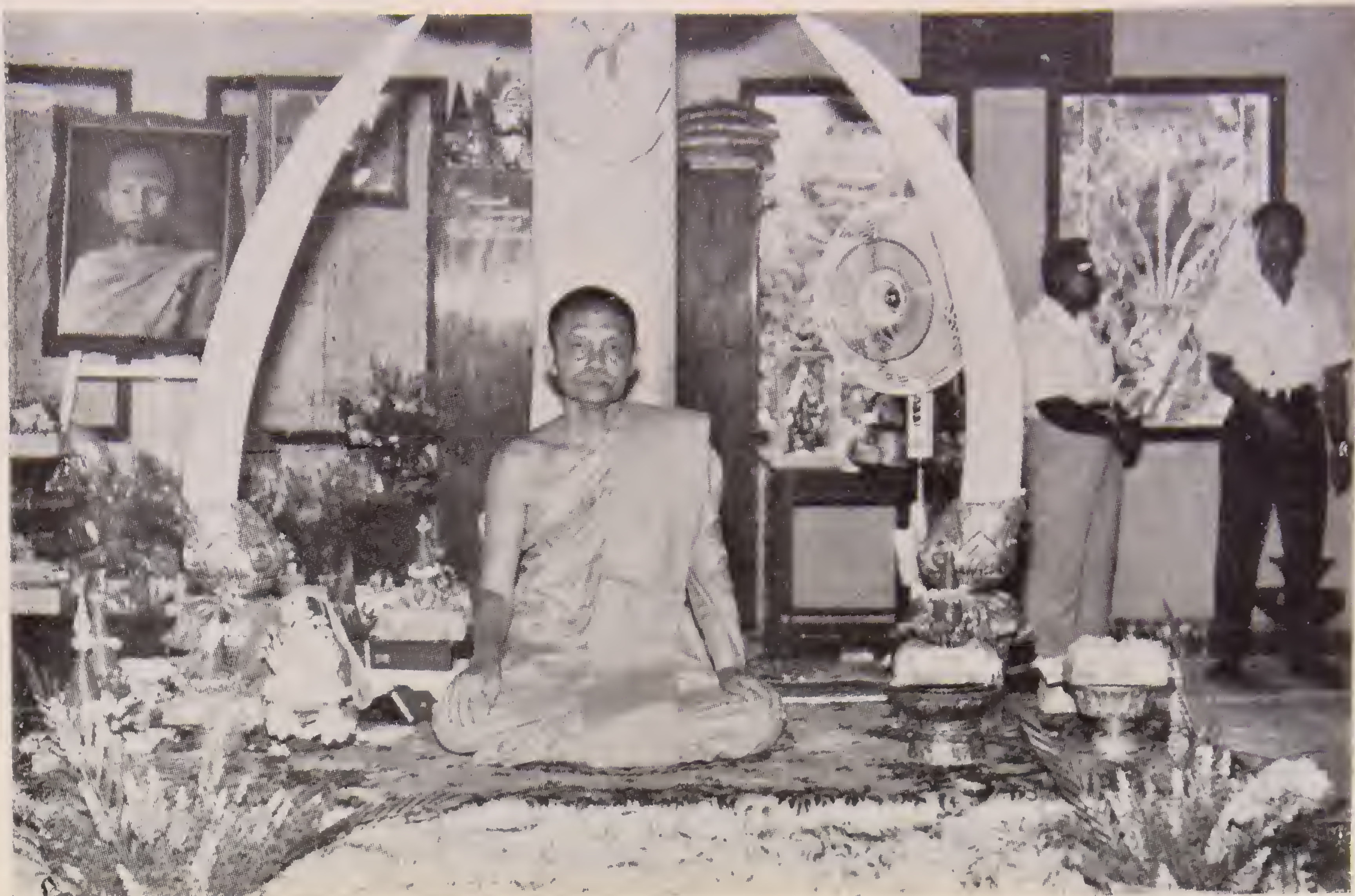

กำลังคุมสร้างเสาธงสัญญลักษณ์วัด

จัดสร้างศาลาลาย และอนุสาวรีย์กำแพงแก้ว

ทำบุญฉลองชนมายุครบ ๖๐ ปี เมื่อ ๒๗ ก.ค. ๑๑

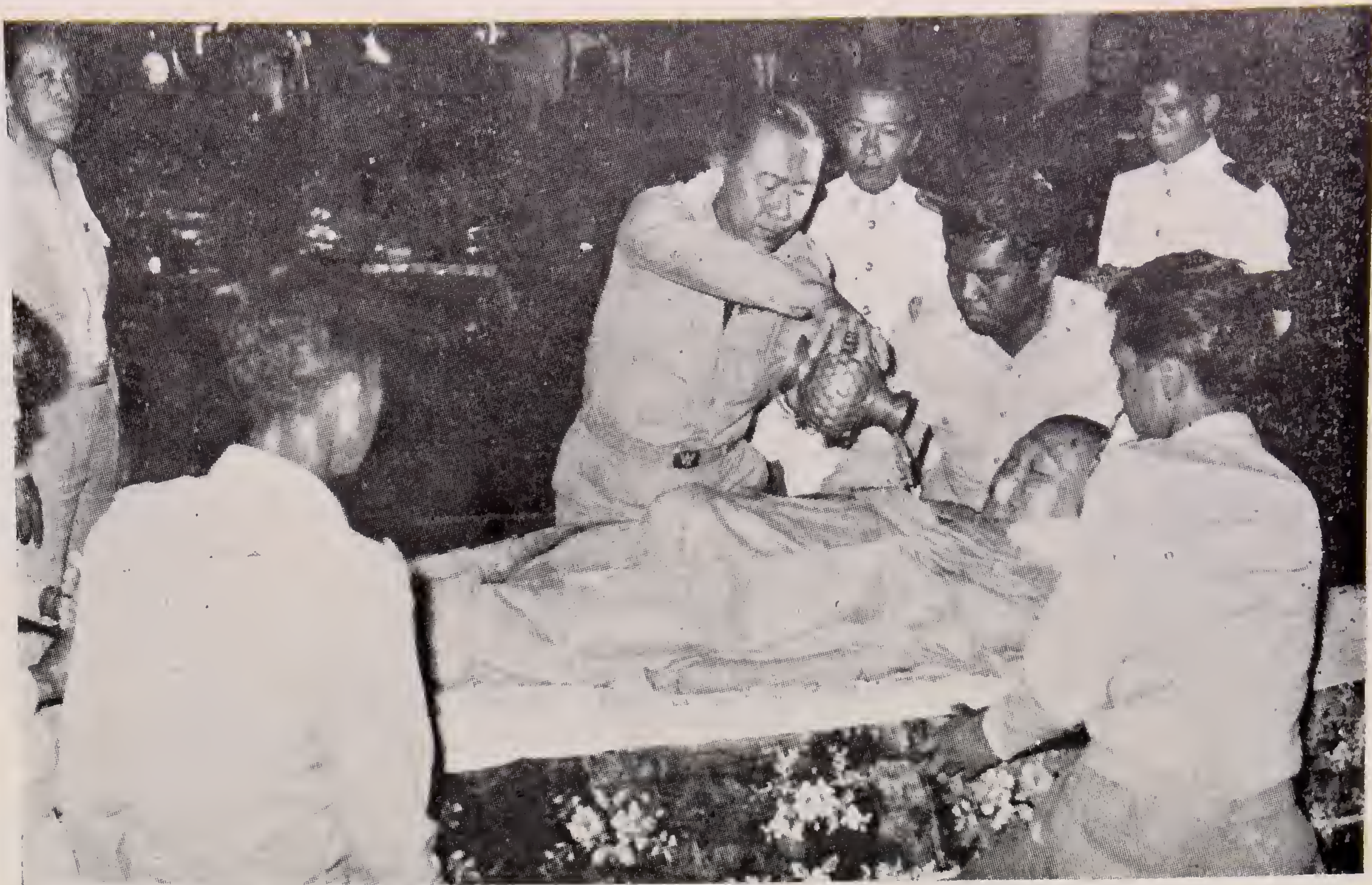

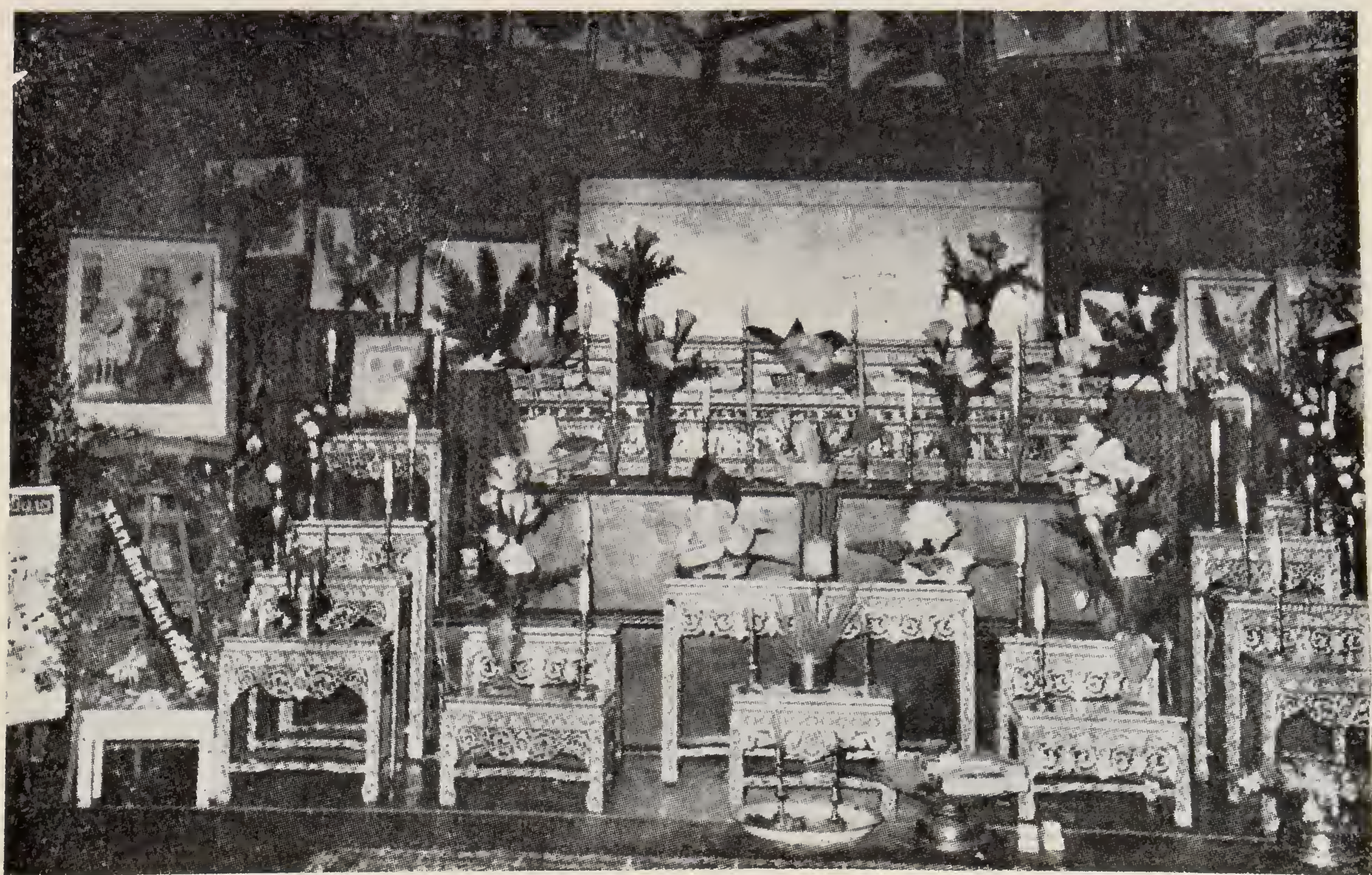
พลตรี ยุทธ วราธร ผู้บังคับการจังหวัดทหารบกลพบุรี ถวายน้ำสรง

ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พ่อค้า ประชาชน ต่างทะยอย ถวายน้ำสรงศพท่าน

พล. ต.ต. สามารถ วายวานนท์ ผู้ว่าราชการจังหวัดลพบุรี
ถวายน้ำสรงพระราชทาน

ตั้งบำเพ็ญกุศลครบ ๗ วัน ณ ศาลาการเปรียญวัดเสาธงทอง

บรรดาท่านผู้มีเกียรติ ฟังพระสวดพระอภิธรรม

เชิญศพสู่ตึกพุทธารี (กุฎิเจ้าอาวาส)

บำเพ็ญกุศลปัญญาสมวาร (ห้าสิบวัน) เมื่อ ๑๒ ก.ค. ๑๓

บำเพ็ญกุศลสตมวาร (ร้อยวัน) เมื่อ ๓๐ ส.ค. ๑๓

พฤษภกาสร อีกกุญชรอันปลดปลง
โททนต์เสน่งคง สำคัญหมายในกายมี
นรชาติซึ่งวางวาย มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตย์ทั่วแต่ชั่วดี ประดับไว้ในโลกา

แนวความคิด
โลกกับธรรม

โลกต้องการความมี ส่วนธรรมปฏิเสธความมี

บทสวดปฏิเสธความมีของโลกว่า

รูปํ อนตฺตา	รูปไม่มีตัวตน
เวทนา อนตฺตา	เวทนาไม่มีตัวตน
สญฺญา อนตฺตา	สัญญาไม่มีตัวตน
สงฺขารา อนตฺตา	สังขารทั้งหลายไม่มีตัวตน
วิญฺญาณํ อนตฺตา	วิญญาณไม่มีตัวตน

ความรู้ความเห็นเบญจขันธ์ว่า ไม่ใช่ตัวตนนั้น ไม่ใช่รู้ทางหู ไม่ใช่เห็นทางตา เป็นความรู้ความเห็นด้วยญาณทัศนะ เกิดแต่ปฏิบัติ

ต้องทำศีลให้เป็นอธิศีล	(ศีลสังวร)
ต้องทำจิตให้เป็นอธิจิต	(สมถกรรมฐาน)
ต้องทำปัญญาให้เป็นอธิปัญญา	(วิปัสสนากรรมฐาน)

เมื่อกาย วาจา ใจ ยังเกี่ยวข้องกับสังกิเลสธรรมอยู่ ก็จำต้องรับรองความมีของโลก ด้วยอำนาจความโลภ ความโกรธ ความหลง ชื่อว่าห่างไกลจากวิสุทธิธรรม จำต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสาร อันมีที่สุดและเบื้องต้นรู้ได้ยาก.

สมเด็จพระวันรัต

วัดพระเชตุพน

๒๐ กันยายน ๒๕๑๓

สิริวัฒนมาลัย

แด่ท่าน ...ผู้สหชาติอุปสมบท

ของ ... พระธรรมวรนายก

วัดอุดมธานี จังหวัดนครนายก

- . - . - . - . - . - . - . - . - . -

ภายในพระอุโบสถอันโอ่โถงกว้างใหญ่ แห่งวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ พระมุข มีองค์พระพุทธศรีสรรเพชญ ประทับเหนือพุทธบัลลังก์อันสง่างาม แวดล้อม-ด้วยองค์พระอรหันต์ ๘ ทิศ, คู่ควรต่อพุทธเจดีย์สักการะกราบไหว้ยิ่งนัก, เมื่อ-กว่า ๔๒ ปีย้อนมาแล้ว ๗ พฤษภาคม ๒๔๗๑ เราทั้งสอง พระธรรมวร-นายก ในนามสามเณรสมบูรณ์, พระพิศาลธรรมเวที ในนามสามเณรคล้อย, ทำตัวเท่านั่งอยู่ในวงล้อมของคณะสงฆ์ ๒๕ รูป มีพระเดชพระคุณ ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารีมหาเถระ) พระเดชพระคุณ พระพิมลธรรม (ช้อย ฐานทตฺตเถระ) พระเดชพระคุณ +ในสมัยพระราชมุนี+ พระธีรประวัตนายก (สวัสดิ์ กิตฺติสาร-เถระ) เป็นคู่พระกรรมวาจาจารย์อนุสาวนาจารย์ ให้ผนวชอุปสมบทคู่แก่สามเณร ๒ รูป โดยมีคุณโยม ญาติ พี่ น้อง วิสาสาสนิทของเราทั้งสอง ฟังรอรับอนุโมทนาชื่นชม-ยินดีอยู่ นอกหัตถบาสสงฆ์.

....อุปสมฺปนฺนา สงฺเฆน จนฺทโก จ, สิริ-

-วฑฺฒโน จ, อายสฺมตา เขมจารินา อุปชฺฌาเยน,

ขมติ สงฺฆสฺส, ตสฺมา ตุณฺหี, เอวเมตํ ธารยามิ.

สุดสิ้นเสียงประกาศญัตติของท่านพระกรรมวาจาจารย์อนุสาวนาจารย์ทั้งสอง, เมื่อเวลา ๑๖.๔๘ น. ของวันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๑, ปรากฏอันศักดิ์สิทธิ์เห็นปานนี้ เราทั้งสองก็บรรลุถึงซึ่งฐานะแห่ง-ความเป็นภิกษุสงฆ์ในศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีสิกขาสาชีพ-เสมอด้วยภิกษุสงฆ์ทั่วสังฆมณฑล อย่างสมบูรณ์, เป็นความสุขใจอัน-สูงส่งที่เราทั้งสองได้รับในชีวิตของเรา, ญาติโยมก็พลอยพากันชื่นชมยินดีในมหากุศลที่มีบุญลาภได้เป็นญาติกับพระพุทธศาสนา.

๑. ชาติ คือพ่อแม่ตั้งชื่อเราทั้งสองว่า "สมบูรณ์" คนหนึ่ง, "คล้อย" คนหนึ่ง, ชื่อที่ชาติเมตตาตั้งให้นี้ ไม่มีใครถอดถอนได้.

๒. ศาสนา คือสมเด็จพระอุปัชฌายะ ขนานนามฉายาว่า

"จนฺทโก" รูปหนึ่ง, "สิริวฑฺฒโน" รูปหนึ่ง ชื่อในสมณศักดิ์ที่ไม่เคยมี เธอ-ทั้งสองมีทางต้องใช้คนกว่าจะตาย และ ก็ตายไปแล้วรูปหนึ่ง

๓. พวกมหาบัณฑิต พระราชทานกฎหมายนามสกุล ให้เธอทั้งสองว่า "แสงสิริกุล" และ "ศรีสอน" หมดสกุลนี้แม้เธอตายไป-แล้ว แต่ยังคงมีทายาทผู้สืบสกุลใช้อยู่ แต่มิใช่ทายาทของเธอทั้งสอง.

เพราะในปกติที่กล่าวมานี้ เธอทั้งสอง จึงเป็นคู่สหชาติในพวกอุปสม-บทด้วยกันมา นับแต่อายุตามดังกล่าวแล้ว. แต่...มิใช่เพียงเท่า-นั้น ที่เธอทั้งสองมีสัมพันธ์ต่อกัน

มหาธาตุวิทยาลัย พระนคร เป็นสำนัก-ศึกษาพระพุทธศาสนา อันยิ่งใหญ่ ทั้งอดีตและ-ปัจจุบัน และรับว่าในอนาคตด้วย ที่มีแรงดึงให้เธอทั้งสอง เข้าสู่สังคมของ "ม.ธ." เช่นเดียวกับบรรดานิสิต ม.ธ. ทั้งมวล, เธอทั้งสองร่วมกันศึกษามา-ด้วยกันแต่ชั้นต้น เสร็จสิ้นลงเมื่อเธอทั้งสองสอบได้ ป.ธ. ๖ ได้แล้ว, สมเด็จพระอุปัชฌายะ บัญชาสั่งเธอทั้งสอง ให้ออกไปทำเผยแผ่ศาสนา ยังต่างภูมิประเทศ คือ นครนายก + ลพบุรี, ในที่สุด กัลยาณมิตรผู้สหชาติของเธอ ก็ได้จากเธอไป-สู่ปรโลก ในลักษณะที่ยากต่อผู้ใดๆ จะคาดฝัน !!

ใดใดในโลกล้วน อนิจจัง !!

เป็นสัจจธรรมแห่งมวลสภาวะทั้งปวง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เป็นครรลองแห่งสังสารวัฏฏ์ ทุกชีวิต ทุกสภาวะ ย่อมตกอยู่ใน-สัจจธรรมดังกล่าว รอเหลืออยู่เพียงว่า พลังแห่งกรรมจะนำเธอ ที่ไหน เมื่อใด และอย่างไรในที่สุด ใครจะรู้ -.

อนิมิตฺตมนญฺญาตํ มจฺจานํ อิธ ชีวิตํ !!.

เพราะเธออยู่ร่วมกันมาในระยะยาว เธอจึงทราบและซึ้งพลังจิตใจ, อุป-นิสัย, ลักษณะพฤติกรรมของท่านผู้นี้เป็นอย่างดี, ต่อปัญหาใดๆก็ตาม ที่-เพิ่มพูนของเธอผู้นี้ ได้พิจารณาวินิจฉัยเด็ดขาดเห็นสมควรของตนแล้ว จะไม่ยอม-ถอยหลังเด็ดขาด ทั้งบุก ทั้งเดิน ทั้งวิ่งไปเบื้องหน้าโดยไม่หยุดยั้ง, โดยไม่คำนึงถึงว่า จะมีอุปสรรคขวากหนามอยู่มากน้อยเพียงไรก็ตาม, ในบางคราวมีช่วง-

-ล่องแหลม เสี่ยงภัยต่อสวัสดิภาพของตน ก็มิได้หวั่นไหว คุณลักษณะ-
เห็นปานนี้ เป็นคุณธรรมของผู้นำ และนักบุกเบิก

ยถาวาที ตถาการี คนตรง พูดอย่างใด ทำอย่างนั้น, กัลยาณ-
มิตรของเราท่านนี้ มีคุณธรรมนี้มากพอให้ หากใครจะใช้ไปจนๆ จะ-
หันหลังให้ทำแพงก็มี แต่ก็เป็นคุณลักษณะ ที่ใครๆเห็นตัวท่านได้ดี-
พอแล้ว ย่อมซึ้งในคุณธรรมประเภทดังกล่าวนี้ของท่าน.

ครั้งจากวัดมังมาสู่ "ป่าพะ" ที่วัดเสาธงทองนี้ ใครๆก็-
ยังคงพอหวนระลึกได้ ถึงภาวะแวดล้อมในภายนอก ไม่เอื้ออำ-
-นวยความสวัสดีแก่ท่านมากนัก ใครๆก็รู้, ในที่สุด ท่านผู้นี้ก็-
สามารถยืนหยัดอยู่ได้ด้วยหัวของตนเองอย่างสง่างาม บนอาสน-
บัลลังก์ที่โรยไว้ด้วยบุปผาหลากชนิด จนตัวตาย, จะเป็นดังคติ-
พจน์ของหลวงวิจิตรวาทการ ศิษย์ ม.ธ. ผู้หนึ่งที่กล่าวว่า ---ชีวิต
คือการต่อสู้ ศัตรูคือกำลัง...ได้กระมัง?

เจ้าคุณ พรหมวรรณเวที (คล้อย สิริวัฒโน" เพื่อน
ผู้สนิทในพระพุทธศาสนาของเรา จากเราไปแรมไกล ไกลจนเราไม่สา-
มารถเรียกร้องให้กลับคืนมาได้, แต่ "สิริวัฒนาลัย" บทน้อยๆนี้, จาก-
เพื่อนผู้ยังมีลมหายใจอยู่ จารึกไว้ด้วยความรัก ความอาลัยอย่างสุดซึ้ง ถึง-
กัลยาณมิตรผู้จากไปแล้ว จะยังคงอยู่ตลอดกาลนานเท่านาน นานจน-
กว่าจะถึงเวลาที่เพื่อนผู้นี้ จะตามไปพบเพื่อน ผู้มีโอกาสเดินทาง-
ไปพักผ่อนได้ก่อน.

———— ๐ ————

ไว้อาลัย

เจ้าคุณพระราชวรรณเวที

เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ เวลาประมาณ ๑๕.๐๐ น. ขณะที่ข้าพเจ้ากำลังพักผ่อนอยู่ที่กุฏิ เพราะอยู่ในระหว่างอาพาธ ข้าพเจ้าได้รับแจ้งทางโทรศัพท์ด้วยความตระหนกตกใจเป็นอย่างยิ่งว่า "เจ้าคุณพระราชวรรณเวที เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี ถึงมรณภาพ เพราะรถยนต์คว่ำ" ข้าพเจ้าลืมความเจ็บป่วยของตนหมด รีบเดินทางไปวัดเสาธงทอง เพื่อรับศพและช่วยจัดงานศพทันที

เจ้าคุณพระราชวรรณเวที เป็นศิษย์วัดมหาธาตุ พระนคร รวมสำนักกับข้าพเจ้า แต่ท่านเป็นศิษย์รุ่นน้อง ทั้งรวมพระอุปัชฌาย์อาจารย์กับข้าพเจ้าด้วย และได้จากสำนักมาปฏิบัติศาสนกิจที่จังหวัดลพบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ ปีเดียวกับข้าพเจ้า ได้เป็นสหายในการงานคณะสงฆ์จังหวัดลพบุรีของข้าพเจ้า ตั้งแต่ต้นจนวาระสุดท้าย

มรณกรรมของท่าน นำความเศร้าสลดใจ และความอาลัยมาสู่ข้าพเจ้าเป็นอย่างยิ่ง ทำให้ข้าพเจ้าเกิดความว้าเหว่ เพราะรู้สึกว่าต้องอยู่คนเดียว พระราชาคณะศิษย์วัดมหาธาตุ พระนคร ที่บำเพ็ญศาสนกิจอยู่ในจังหวัดลพบุรี ยุคนี้มีอยู่ ๓ รูปด้วยกัน คือท่านเจ้าคุณพระธรรมารามมุนี รุ่นพี่ เจ้าคุณพระราชวรรณเวที รุ่นน้อง และข้าพเจ้า ขณะนี้ท่านทั้งสองได้จากไปแล้ว คงเหลืออยู่แต่ข้าพเจ้าผู้เดียว

ข้าพเจ้าไม่สามารถจะเขียนความรู้สึกของตน ที่เกิดจากความอาลัยในเจ้าคุณพระราชวรรณเวที สมความต้องการของตนได้ เพราะข้าพเจ้ากำลังอยู่ในระหว่างพักฟื้นจากการที่ต้องรับการผ่าตัดใหญ่ หมอยังห้ามไม่ให้ทำอะไร

ข้าพเจ้าขอตั้งกัลยาณจิตอุทิศส่วนกุศลที่ได้กระทำมา แก่เจ้าคุณพระราชวรรณเวที ผู้เป็นทั้งมิตรและสหาย เพื่อสำเร็จสุขสมบัติในสัมปรายภพ โดยสมควรแก่ฐานะทุกประการ.

พระธรรมญาณมุนี

๑๓ ก.ค. ๑๓

คำไว้อาลัย

เนื่องด้วยวันที่ ๕ กันยายน ๒๕๑๓ ได้รับหนังสือของพระมหาสงวน โฆสโก ขอคำไว้อาลัย เพื่อพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที เมื่อได้ทราบแล้วรู้สึกลังเลใจ แต่ไม่กล้าปฏิเสธ เพราะท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวทีนั้น เป็นผู้สนิทสนมกันมาก ตลอดเวลาอันยาวนานไม่น้อยกว่า ๓๐ ปี จำได้ระยะที่ท่านเจ้าคุณ ฯ เป็นศึกษาจังหวัด และข้าพเจ้าเป็นวินัยธรจังหวัด ซึ่งคงเริ่มราว พ.ศ. ๒๔๘๗ เป็นต้นมา เราได้ร่วมศาสนกิจกันอย่างใกล้ชิด ทั้งในฐานะผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์ ในฐานะนักเทศน์ และในฐานะเพื่อนร่วมสหธรรมิก ผู้มีพรรษาไร่เรี่ยกัน จึงตกลงใจจะเขียนส่งให้ทันตามความต้องการ เพื่อแสดงความรักใคร่นับถือ และแสดงความอาลัยในวาระสุดท้าย จึงได้พยายามเขียนตามความเป็นจริงเท่าที่เห็นสมควร

เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๑๓ เวลา ๑๒.๒๐ น. หลังจากไปธุระที่กรุงเทพฯ และกลับถึงวัดแล้ว ได้รับข่าวที่น่าสลดใจจากพระที่วัดว่า ท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที วัดเสาธงทอง มรณะภาพเสียแล้ว เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม (วันวาน)

พอได้รับทราบเช่นนี้ ก็เริ่มให้เกิดความสะเทือนใจอย่างยิ่ง เพราะไม่ได้คิดทั้งไม่เคยคิดว่า "ท่านเจ้าคุณจะถึงมรณะภาพโดยปัจจุบันทันด่วน และด้วยอาการเช่นนี้" เมื่อได้คิดโดยละเอียดถี่ถ้วนแล้ว ก็เริ่มปลงธรรมสังเวชว่า สัตว์ทั้งหลายล้วนมีความตายเป็นเบื้องหน้า ไม่มีผู้ใดจะอยู่ยั่งยืนได้ชั่วฟ้าดินสลาย และตั้งใจจะไปคารวะรดน้ำศพให้จงได้

ครั้นตอนบ่าย ก็เริ่มเดินทางไปยังวัดเสาธงทอง ถึงเมื่อเวลา ๑๖.๐๐ น. ขณะนั้น ได้เห็นศพของท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที ซึ่งไร้วิญญาณนอนอยู่บนเตียง บรรดาคณะสงฆ์เถรานุเถระ ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พ่อค้าประชาชน ญาติมิตร ศิษยานุศิษย์ ต่างก็หลั่งไหลทยอยมาสู่ศาลาการเปรียญเป็นอันมากไม่ขาดสาย เป็นประวัติการณ์ เพื่อถวายคารวะรดน้ำศพตามประเพณี

เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังได้มอบให้ พล.ต.ต. สามารถ วายวานนท์ นำน้ำพระราชทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รดศพเป็นอันดับแรก ต่อจากนั้นต่างก็ทยอยรดน้ำศพโดยลำดับทั่วถึงกัน กว่าจะเสร็จเป็นเวลาประมาณ ๑ ชั่วโมงเศษ เสร็จแล้วเจ้าหน้าที่ตราสัง นำลงบรรจุในหีบหลวงตามระเบียบ แล้วทอดผ้าบังสกุล และทำการสวดพระอภิธรรมโดยลำดับ จนกว่าจะได้รับพระราชทานเพลิงศพต่อไป

การที่ท่านเจ้าคุณฯ ได้รับเกียรติยิ่งใหญ่ ในมรณะสมัยเช่นนี้ เพราะท่านทรงไว้ซึ่งคุณความดีเป็นอเนกประการ จะนำมาสาธกโดยสังเขปเป็นตัวอย่าง

ท่านเป็นนักบวชที่เข้มแข็ง ไม่ยอมอ่อนข้อกิเลสมาร ตั้งสัตยาธิษฐานดำรงมั่นอยู่ในสมณะเพศ ยึดมั่นในอิทธิบาทธรรม อุทิศชีวิตบูชาพระรัตนตรัย จำเริญรอยตามแบบฉบับของพระพุทธสาวกแต่ปางบรรพ์

ส่วนการปฏิบัติก็ได้พยายามตามหลักธรรมวินัย เพื่อทำตนให้เป็นสมณะที่ดีเป็นศรีแก่ตนและหมู่คณะไม่ท้อถอย จนเป็นที่ไว้วางใจของผู้ใหญ่ในวงการคณะสงฆ์ได้รับการคัดเลือกและส่งมาจัดการศึกษาในจังหวัดลพบุรี สถิต ณ วัดบัว ได้จัดการศึกษาทั้งแผนกธรรมและบาลี โดยทำการสอนด้วยตนเองบ้าง มอบภาระให้ผู้อื่นสอนบ้าง ต่อมาได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาส และดำรงตำแหน่งองค์การศึกษาประจำจังหวัดลพบุรี ก็ยิ่งทวีความพยายามในหน้าที่การศึกษาขึ้นไปไม่ทอดทิ้ง โดยยึดถืออุดมคติว่า "เมื่อก่อแล้วก็ต้องสานให้สำเร็จ" เพราะความพากเพียรพยายาม จึงสามารถผลิตศิษย์ให้เป็นมหาเปรียญได้ปีละมาก ๆ เริ่มแต่ ป.ธ. ๓ – ป.ธ. ๗ ดังที่ปรากฏประจักษ์อยู่แล้วนั้น การที่สามารถผลิตมหาเปรียญให้เกิดขึ้นในชนบทได้นั้นมิใช่ทำได้ง่ายนัก เพราะการศึกษาในชนบทบกพร่องทุกอย่าง บางแห่งบกพร่องอาหารการขบฉัน บางแห่งบกพร่องที่อยู่อาศัย บางแห่งบกพร่องสถานที่ศึกษาเล่าเรียน ต้องขวนขวายสร้างและหาเอง บางแห่งต้องทำการบูรณะปฏิสังขรณ์ และเสริมสร้างเพิ่มเติมขึ้นเองพร้อม ๆ กันให้การศึกษาเล่าเรียนเป็นภาระที่หนักสุดที่จะพรรณา บางแห่งบกพร่องครู บางแห่งบกพร่องนักเรียน บางแห่งบกพร่องทั้ง ๒ อย่าง บางแห่งผลิตนักศึกษาได้ปีละมาก ๆ พอจะใช้สอยแบ่งเบาภาระได้บ้าง แต่กลับตรงกันข้าม หาได้เป็นตามที่นึกคิดไม่ ทั้งนี้เพราะนักศึกษาเหล่านั้น

ต่างอำลาเข้าไปศึกษาในที่อื่น มีพระนครเป็นต้น ซึ่งเป็นตลาดวิชา อุดมด้วยการศึกษาทุกประเภททั้งคดีโลก คดีธรรม มีพร้อมทุกประการ เป็นดุจมหาเสน่ห์ดึงดูดนักศึกษา ครั้นจะห้าม ไม่ให้ไปก็ใช่ที่ เพราะเท่ากับปิดประตูไม่ให้ได้รับความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป จึงจำต้องปล่อยไปเพื่อส่งเสริมให้เจริญก้าวหน้าเยี่ยงอาจารย์ที่ดีทั้งหลาย ครั้นศึกษาเล่าเรียนสำเร็จตามความประสงค์แล้ว แทนที่จะกลับมาช่วยครูบาอาจารย์สอนบ้าง เพื่อผดุงฐานะของสำนักเรียนเดิมให้เฟื่องฟู กลับแปรสภาพเป็นอย่างอื่นไป ที่จะหวลกลับมาช่วยสอนสัก ๑ องค์ ก็ทั้งยาก อันนี้คือมูลเหตุอย่างหนึ่ง ที่ทำให้สำนักการศึกษาหลายแห่งต้องร่วงโรย

ท่านเจ้าคุณ ฯ ได้ต่อสู้กับมรสุมดังกล่าวตลอดมา ด้วยอุตสาหะวิริยาภาพอย่างแรงกล้า ได้พยายามแก้ไข ข้อบกพร่องต่าง ๆ จนสามารถผดุงการศึกษาไว้ได้ตามฐานะ เพราะถืออุดมคติว่า "ทำงานตามหน้าที่"

ด้านการปกครอง ก็ได้พยายามสร้างอัธยาศัย ให้ดำรงมั่นอยู่ในพรหมวิหารธรรม ๔ ประการ มีเมตตาเป็นปุเรจาริก อย่างกว้างขวาง เป็นร่มโพธิ์ทองของผู้น้อย และพยายามตั้งมั่นอยู่ในเถระธรรม ๕ ประการ อันเป็นธรรมประจำพระเถระพยายามหลีกเลี่ยงจากอคติธรรม ๔ ประการซึ่งเป็นคารัยหธรรม ธรรมอันบัณฑิตพึงติเตียนเป็นต้น

ด้านการเผยแพร่ ท่านเจ้าคุณ ฯ ก็เป็นผู้ทรงธรรมทรงวินัย เป็นพระธรรมกถึกผู้สามารถทั้งเทศน์เดี่ยวและเทศน์คู่ ปลูกศรัทธาปสาทะทั้งในวงข้าราชการ และสาธารณะชนทั่วไปได้เป็นอย่างดี

ด้านสาธารณูปการ ท่านเจ้าคุณ ฯ ก็เป็นผู้ชำนาญในการบูรณะปฏิสังขรณ์ และเสริมสร้างขึ้นใหม่ เป็นผู้มีสมองริเริ่มเป็นประจำ จึงสามารถทำให้วัดบ้านเดิมของท่านและวัดเสาธงทองที่ย้ายมาดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสใหม่ เจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับจนได้รับยกย่องเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างจากทางราชการ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐

การบริหารหมู่คณะ การศึกษา การเผยแผ่ และสาธารณูปการของท่านได้ดำเนินมาราบรื่นทุกประการจนถึงอวสานแห่งชีวิต จึงเป็นที่รักใคร่เคารพนับถือของศิษยานุศิษย์สัทธิวิหาริก อันเตวาสิก ญาติมิตร และสาธุชนทั่วไปอย่างกว้างขวาง จนได้รับยกย่องให้เป็นธงชัยแห่งพุทธบริษัทในจังหวัดลพบุรี

เมื่อท่านมาด่วนจากไป เพราะอุบัติเหตุขณะกลับจากกิจนิมนต์ระหว่างทางรถเกิดเสียหลัก เป็นเหตุให้กลิ้งตกลงข้างถนน ทำให้ทุกคนผู้อยู่ในรถนั้นต้องได้รับบาดเจ็บมากบ้าง น้อยบ้าง ตาม ๆ กัน ต้องนำส่งโรงพยาบาล

ส่วนท่านเจ้าคุณนั้น ได้ถึงแก่มรณะภาพในทันที เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๑๓ เป็นอันว่าวงการคณะสงฆ์ และชาวจังหวัดลพบุรี ต้องสูญเสียพระเถระชั้นนำซึ่งเป็นที่เคารพนับถือที่สำคัญไปด้วยความอาลัยอย่างสุดซึ้ง

ท่านเจ้าคุณ ฯ ได้ถึงมรณะภาพจากไปตามวิสัยอันเป็นธรรมดาของสังขารก็จริง แต่ชื่อและโคตร์ พร้อมด้วยความดีที่ได้บำเพ็ญมาแล้วนั้น คงยังดำรงอยู่หาได้เสื่อมสลายไปไม่

ด้วยอำนาจคุณความดีทั้งมวล ที่ท่านได้บำเพ็ญมาแต่ต้น จนอวสานแห่งชีวิตนั้น ขอจงเป็นพลวปัจจัย ส่งเสริมดวงวิญญาณของท่านให้ได้ประสพแต่ความสุขสำราญยิ่ง ๆ ขึ้นไป ในสุคติภพนั้น ๆ เทอญ ฯ.

พระราชธรรมโมลี

เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี – สระบุรี (ธรรมยุต)

๒๙ กันยายน ๒๕๑๓

เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๑๓ เป็นวันที่คณะศิษยานุศิษย์ ญาติมิตร และท่านที่เคารพนับถือคุ้นเคยในพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี ได้ถึงความเศร้าสลด เสียใจ ไปตาม ๆ กัน ในเมื่อได้ทราบข่าวว่าพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที ได้ถึงแก่มรณภาพโดยปัจจุบันทันด่วน เนื่องจากรถยนต์คว่ำ แม้ข้าพเจ้าเอง ผู้ตั้งอยู่ในฐานเป็นหลาน และเป็นศิษย์ เคยอยู่ใกล้ชิดกับพระคุณท่านมาเป็นเวลาประมาณ ๒๐ ปี อาจกล่าวได้ว่า "รู้สึกสลดใจ และอาลัยยิ่งสุดที่จะกล่าว"

โดยเฉพาะอย่างยิ่งวันนั้น เป็นวันที่ข้าพเจ้าได้นั่งรถร่วมไปกับพระคุณท่านเป็นครั้งสุดท้าย โดยที่ได้ไปในงานทำบุญฉลองกุฏิและเปิดป้ายวัดมณีสามัคคีธรรมโสภณ ซอย ๑๖ อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี

จริงอยู่ ทุกคนไม่สามารถจะเลือกที่เกิด เลือกที่ตายได้ และไม่มีใครจะสามารถต้านทานความตายไว้ได้ ความรู้สึกของคนย่อมแตกต่างกัน ผู้ที่อยู่ห่างไกลไม่ใช่ญาติ จะเกิดความรู้สึกเพียงว่า "ถึงคราวตายของท่าน เป็นเคราะห์กรรมของท่าน" คนที่เป็นศัตรู ไม่ชอบกันจะไม่เกิดความรู้สึกอะไร หรือบางทีอาจมีความรู้สึกว่า "ตายเสียก็ดี" ก็มี แต่สำหรับผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเป็นญาติเป็นมิตร และท่านผู้ที่เคารพนับถือ จะเกิดความรู้สึกตรงกันข้ามว่า "ไม่น่าจะตายอย่างปัจจุบันทันด่วนอย่างนี้เลย"

การปฏิบัติภารกิจรับใช้ของศิษย์ในอดีต อาจปฏิบัติผิดพลาดบกพร่องไม่เป็นไปถูกต้องตามประสงค์ ซึ่งเป็นเหตุทำให้พระเดชพระคุณ ไม่พอใจมีอยู่บ้างเป็นบางคราวก็ดี การแสดงออกซึ่งกิริยาอาการ อันเนื่องมาจากจิตอันประกอบด้วยโมหะของศิษย์ อาจมีได้บ้างในบางคราวก็ดี คณะศิษย์ขอน้อมเกล้ารับผิดทั้งปวง และระลึกนึกถึงพระคุณอยู่ตลอดเวลา

วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๓ ซึ่งเป็นวันพระราชทานเพลิงศพของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์หรือจะว่า "วันนี้เป็นวันนัดประชุมบรรดาศิษย์ทั้งหมดเป็นครั้งแรก และเป็นครั้งสุดท้ายก็ได้" คณะศิษย์ทั้งมวลขอน้อมเกล้าสักการะพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์ด้วยไตรทวาร หากพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์พึงทราบด้วยประการใดแล้ว ขอได้โปรดประทานอโหสิกรรม แก่คณะศิษย์ทั้งมวลด้วยเถิด

คณะศิษย์ทั้งปวง ขอร่วมกันตั้งกัลยาณจิต ถวายส่วนกุศลทั้งมวลที่ได้บำเพ็ญมาตั้งแต่วันมรณภาพมาจนถึงวันพระราชทานเพลิงนี้ แก่พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์ ขอพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์ จงได้รับส่วนกุศลจริยาสัมมาปฏิบัติ ที่คณะศิษย์ได้พร้อมใจกันบำเพ็ญอุทิศถวายนี้ และขอกุศลทั้งปวงนี้ จงสัมฤทธิ์ผลสนองคุณพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์ ให้ถึงสุคติภพ ตามภูมิธรรม ตลอดจนถึงความดับเป็นที่สุดในสัมปรายภพนั้นเถิด.

พระมหาสงวน โฆสโก
ในนามคณะศิษย์ และญาติ

คำไว้อาลัย

นับแต่วินาทีแรก ที่ข้าพเจ้าได้ทราบการมรณกรรมของท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที อดีตเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี โดยผู้บังคับกอง สภ. อ. ท่าวุ้ง ใช้พลตำรวจ ๓ นาย มาบอกข้าพเจ้าว่า เจ้าคุณ ฯ เจ้าคณะจังหวัดมรณภาพเสียแล้ว โดยรถยนต์คว่ำที่ถนนเขตจังหวัดสระบุรี เวลานี้เขาเอารถไปรับศพมาวัดเสาธงทอง

ข้าพเจ้ารู้สึกตื้นตันไปหมด ถึงกับเหงื่อซึมออกมาโซมหน้า รู้สึกว่าจะหายใจไม่ออก นึกขึ้นมาได้จึงบอกกับตำรวจว่าขอบใจมากเดี๋ยวจะไปเยี่ยมศพท่าน ทั้งนี้ก็เพราะข้าพเจ้ารัก สงสาร เสียดายท่านเป็นอันมาก นับแต่ข้าพเจ้ารู้จักคุ้นเคยกับท่านเจ้าคุณ ฯ มาแต่ท่านยังอยู่วัดมหาธาตุ กรุงเทพ ฯ รู้สึกว่าท่านแสดงความรักเคารพนับถือชอบพอในตัวข้าพเจ้ามากเป็นพิเศษ เมื่อท่านกลับขึ้นมาอยู่วัดบัว ตั้งสำนักเรียนบาลี ก็ได้ช่วยเหลือท่านบางประการ

เมื่อท่านได้มีวาสนา รับสัญญาบัตรมีสมณศักดิ์เป็นพระครู เป็นพระราชาคณะสามัญและเลื่อนสมณศักดิ์เป็นชั้นราช ท่านก็ได้แสดงความสนิทสนมกับข้าพเจ้ามากยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ครั้นท่านได้รับตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี และตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดเสาธงทอง ท่านก็ได้วางตนเป็นนักปกครองที่ดีงาม และถือเป็นกันเองกับข้าพเจ้าเสมอ นับว่าท่านเป็นกัลยาณมิตรของข้าพเจ้าอันแท้จริง ท่านแนะนำตักเตือนข้าพเจ้าทุกสิ่งทุกอย่างในทางที่ควร กิจการงานใด ๆ ที่ข้าพเจ้าได้ปฏิบัติไปโดยความเรียบร้อยและรวดเร็ว ท่านก็ยกย่องสรรเสริญในที่ประชุม ทำให้ข้าพเจ้าภาคภูมิใจมิใช่น้อย

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๒ ท่านเจ้าคุณ ฯ และข้าพเจ้าพร้อมด้วยเจ้าคณะอำเภออีกหลายองค์ ได้เข้าโรงเรียนพระสังฆาธิการส่วนกลาง รุ่น ๑ พักที่วัดสามพระยา กรุงเทพฯ เวลาพักผ่อนยามว่างกลางคืน ข้าพเจ้าได้เคยปรารภกับท่านว่า จักขอลาออกจากเจ้าคณะอำเภอโดยอ้างว่าข้าพเจ้าอายุมากแล้ว และความสามารถก็มีเพียงเท่านี้ไม่อาจทำงานให้เจริญรุ่งเรืองแก่คณะสงฆ์ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปกว่านี้ได้ และเพื่อจะได้หลีกทางให้พระสังฆาธิการ

รูปอื่น ๆ ที่สามารถจะได้ทำงานกันบ้าง บางทีคณะสงฆ์ชาวท่าวุ้งจะมีความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นกว่าเท่าที่เป็นอยู่ก็ได้ ท่านเจ้าคุณ ฯ ค้านว่า "อย่าพึ่งลา ทนทำงานไปก่อน กิจการงาน ยังดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอ เรียบร้อยดี ทุกประการ ผมเบาใจมาก ยังไม่จำเป็นต้องลา" การปรารภหารือของข้าพเจ้าในเรื่องขอลาออก ดูประหนึ่งว่าจะยั่วยุให้ท่านชมเชยและยกย่องข้าพเจ้ามากขึ้นอีก เรื่องนี้ก็เป็นธรรมดาสามัญของชนทั่ว ๆ ไป ในเรื่องการนินทาและยกย่องสรรเสริญ เพราะคนที่ชอบพอรักใคร่เห็นอกเห็นใจกันก็มักยกย่องสรรเสริญกัน ที่ไม่ชอบพอรักใคร่กันมีทัศนะไม่ตรงกันก็มักกดขี่นินทาว่าร้ายกัน

ข้าพเจ้ามีความสลดใจ เสียดาย และคิดถึงท่านเป็นอย่างยิ่ง เพราะได้เคยได้รับความลำบากตรากตรำมาด้วยกันหลายครั้งหลายหน เมื่อท่านได้จากไปอย่างไม่มีวันกลับมาพบกันอีกเช่นนี้ ทำให้ข้าพเจ้าคิดไปว่า ข้าพเจ้าได้ขาดมิตรสหายที่ดี ไม่มีที่ปรึกษา หมดกำลังใจลงไปอีกหลายเท่า นี่ก็เป็นเรื่องของจิตปุถุชน แต่เมื่อหวลคิดไปถึงกฎแห่งธรรมดาแล้ว ก็เห็นได้ว่า คนเราทุกคนเมื่อเกิดมาประสพพบกันแล้ว ก็ต้องมีการพลัดพรากจากกันเป็นธรรมดา ไม่จากกันเมื่อยามเป็น ก็ต้องจากกันเมื่อตาย เขาไม่จากเรา เราก็ต้องจากเขา ต้องจากกันจนได้หลีกเลี่ยงไม่พ้นเลย เมื่อคิดขึ้นได้ดังนี้ก็บันเทาความโศรกเศร้าเสียใจอาลัยลงได้บ้างเป็นบางขณะจิต

ในโอกาศที่คณะกรรมการผู้มีเกียรติทั้งหลาย พร้อมด้วยคณะศิษยานุศิษย์ได้ร่วมใจกันบำเพ็ญกุศลด้วยอุทิศเจตนาถวายท่านเจ้าคุณ ฯ ในงานพระราชทานเพลิงศพตามกำหนดนี้ ขอดวงวิญญาณของท่านเจ้าคุณ ฯ ได้โปรดรับทราบและอนุโมทนาส่วนกุศลทักษิณานุปทานในครั้งนี้ จงให้สำเร็จเป็นปัตตานุโมทนากุศล เสวยผลคือความสุขในสัมปรายภพนั้น ๆ ตามสมควรแก่คติวิสัยทุกประการเทอญ

พระครูสังวรโศภณ

เจ้าคณะอำเภอท่าวุ้ง

คำปรารภไว้อาลัย

ท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี ได้ศึกษาพระปริยัติธรรมในสำนักเรียนวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษดิ์ พระนคร ซึ่งเป็นนักศึกษาในสำนักอาจารย์เดียวกัน ท่านได้อุตสาหะพยายามศึกษาเล่าเรียนจนได้เป็นเปรียญ ๖ ประโยค ทางราชการคณะสงฆ์ได้ส่งมาทำกิจพระศาสนาที่จังหวัดลพบุรี ได้รับตำแหน่งเป็นศึกษาจังหวัด ครั้นต่อมาก็ได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี ท่านก็ได้เอาใจใส่ในด้านการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่และสาธารณูปการมาเป็นอย่างดี ได้ถึงแก่มรณภาพลงโดยเวลากระทันหัน ย่อมเป็นที่เสียดายและเศร้าสลดแก่วงการคณะสงฆ์จังหวัดลพบุรี เป็นอย่างยิ่ง ทางคณะสงฆ์อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี มีท่านพระครูเมธี รัตโนดม เจ้าคณะอำเภอบ้านหมี่ เป็นประธาน มีความเห็นสอดคล้องต้องกันเป็นเอกฉันท์ว่าสมควรบำเพ็ญกุศลสัตตมวารพิเศษถวายอีกวาระหนึ่ง จึงมีหมายกำหนดการดังนี้

วันอาทิตย์ที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๑๓

เวลา ๑๔.๐๐ น. พระราชาคณะและพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๑๐ รูป เจริญพระพุทธมนต์และบังสุกุล

เวลา ๑๔.๓๐ น. พระราชาคณะแสดงพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์ เพื่ออุทิศส่วนกุศลถวายแด่พระคุณท่านพระราชวรรณเวที อดีตเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี

ด้วยเดชะส่วนกุศลที่คณะสงฆ์ อำเภอบ้านหมี่ อันมีเจ้าคณะอำเภอบ้านหมี่ เป็นประธานได้พร้อมใจกันมาบำเพ็ญกุศลถวาย เมื่อพระเดชพระคุณท่านได้ทราบด้วยญาณวิถีแล้ว ได้อนุโมทนาเพื่อสำเร็จเป็นปัตตานุโมทนามัยกุศล เพิ่มเติมเสริมบารมีของพระคุณท่านให้ภิยโยยิ่ง ๆ และได้บรรลุถึงที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ เทอญ.

คณะสงฆ์อำเภอบ้านหมี่

๒๗ กันยายน ๒๕๑๓

ท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที เดิมได้ศึกษาปริยัติธรรมและบาลี ณ สำนักวัดมหาธาตุฯ พระนคร ได้ย้ายมาอยู่วัดบัวลพบุรี ได้ตั้งสำนักเรียนบาลีและนักธรรม ได้อบรมสอนนักเรียนด้วยตนเอง บางครั้งก็จัดให้พระมหาองค์อื่นสอนแทนบ้าง จนนักเรียนสอบไล่ได้เป็นเปรียญมากมายน่าชมเชยพระคุณเจ้าเอาใจใส่ เป็นที่เคารพนับถือ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ทั่วไป และท่านได้รับหน้าที่เป็นศึกษาจังหวัดลพบุรี ได้จัดระเบียบสอบบาลี และนักธรรมในการสอบสนามหลวง ของจังหวัดลพบุรีให้เป็นที่เรียบร้อย ต่อมาท่านเจ้าคุณพระธรรมารามเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี มรณะภาพลง ท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวทีได้รับตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี ได้เอาใจใส่ดูแลคณะสงฆ์ลพบุรี ด้วยความเรียบร้อย ได้รับความนับถือเคารพ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นที่ยินดีด้วยกัน แม้วัดเขาวงพระจันทร์อันเป็นวัดปูชนียสถานแห่งหนึ่งของจังหวัดลพบุรี พระคุณเจ้าก็ได้เอาใจใส่ไม่เห็นแก่ความลำบาก ได้สอดส่องการเงินเทศกาล งานวัดเขาวงพระจันทร์ให้เป็นที่เรียบร้อย ด้วยความอาลัยอันมีแก่พระราชวรรณเวที อันมีแก่คณะสงฆ์ อำเภอโคกสำโรงด้วยความสลดใจ

พระครูขันติสารคุณ
เจ้าคณะอำเภอโคกสำโรง

คำไว้อาลัย

ระลึกถึงความดี

การจากไปของพระราชวรรณเวทีครั้งนี้ ย่อมเป็นที่เศร้าโศรกของประชาชน และภิกษุสามเณรเป็นอันมาก เพราะไม่มีโอกาสที่จะได้กลับมาพบกันอีก แต่อย่างไรก็ดี เท่าที่จากไปก็แต่เพียงสังขารร่างกายเท่านั้น ส่วนคุณงามความดี ที่พระเดชพระคุณได้ทำไว้เมื่อยังมีชีวิตอยู่มิได้จากไปด้วย และจะอยู่ไปอีกนานแสนนาน ความดีเท่านั้นที่พากันเสียดาย สมกับคำพังเพยที่ว่าไว้ว่า คนเลว ๆ ตายตั้งร้อยไม่น้อยจิต เพราะชีวิตของคนเลวนั้นเหลวไหล คนดี ๆ ตายคนเดียวเราเสียใจ เพราะเสียดายความดีที่ม้วยมรณ์

ฉนั้น ขออำนาจแห่งคุณงามความดี ที่พระเดชพระคุณพระราชวรรณเวที ได้กระทำมาในหน้าที่อันเกี่ยวกับพระศาสนานี้ จงนำดวงวิญญาณ ของพระเดชพระคุณไปสู่สุคติภพ อันสมควรด้วยเทอญ.

จากพระสมุห์ชื่น ทิฏฐธมฺโม

เจ้าคณะอำเภอชัยบาดาล

คำไว้อาลัย

ของ

ผู้ว่าราชการจังหวัดลพบุรี

ท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที เป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่มีประวัติชีวิตอันดีงาม ควรแก่การสรรเสริญอย่างยิ่ง ท่านเป็นชาวลพบุรีโดยกำเนิน คือเกิดที่ตำบลตะลุง อำเภอเมืองลพบุรี แต่ด้วยความเลื่อมใสในพระบวรพุทธศาสนา จึงได้บวชเรียนเมื่ออายุได้ ๑๗ ปี ได้ศึกษาเล่าเรียนด้วยความวิริยะอุตสาหะจนสอบได้เปรียญธรรม ๖ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๓ ในขณะที่มีอายุเพียง ๒๒ ปี นับว่าเป็นผู้ที่ปรีชาสามารถยิ่งผู้หนึ่ง ในด้านศาสนกิจท่านเจ้าคุณ ฯ ก็ได้ปฏิบัติงานที่สำคัญ ๆ มากมาย ได้เลื่อนสมณศักดิ์สูงขึ้นตามลำดับ ครั้งสุดท้ายก็ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้เป็นเจ้าอาวาสวัดเสาธงทอง และเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๖

แต่แรกเมื่อยังไม่ทราบประวัติของท่านนั้น ข้าพเจ้าเคยฟังพระธรรมเทศนาที่ท่านแสดงก็บังเกิดความรู้สึกในใจว่า ท่านเจ้าคุณ ฯ เป็นผู้คงแก่เรียนและมีความสามารถในการแสดงธรรมได้ดียิ่งผู้หนึ่ง ครั้นเมื่อได้ทราบประวัติการศึกษาและประวัติการงานของท่านแล้ว ก็ยิ่งทวีความเลื่อมใสศรัทธาในตัวท่านเป็นทวีคูณ

ในด้านส่วนตัว ท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวทีเป็นผู้ที่มีเมตตาจิต จึงเป็นที่เคารพนับถือของชาวลพบุรีโดยทั่วไป การจากไปของท่านจึงยังความเศร้าโศกอาลัยแก่ศิษยานุศิษย์และผู้ที่เคารพนับถือเป็นอันมาก กล่าวได้ว่า มรณภาพของท่านเป็นการสูญเสียบุคคลสำคัญของจังหวัดลพบุรีไปท่านหนึ่ง

อย่างไรก็ดี แม้ท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวทีจะมรณภาพไปแล้วก็ตาม แต่คุณงามความดีของท่านก็ยังคงปรากฏอยู่ตลอดไป ข้าพเจ้าขอน้อมจิตอธิษฐาน ขอให้ดวงวิญญาณของท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที จงไปสู่สุขคติในสัมปรายภพ สมดังความปรารถนาของพวกเราทุกคน.

พล.ต.ต. [signature]

(สามารถ วายวานนท์)

ผู้ว่าราชการจังหวัดลพบุรี

คำไว้อาลัย

แด่ท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที

ชาติ ความเกิด ชรา ความแก่ มรณะ ความตาย โสกะ ความเศร้าโศรก "เป็นทุกข์" ที่สมเด็จพระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ เป็นความจริงทุกประการ

๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ เวลา ๑๓.๔๒ น. ซึ่งเป็นวันมรณะภาพของท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที ท่านเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี นับเป็นวันที่ข้าพเจ้าและชาวจังหวัดลพบุรีทั้งหลาย ได้รับความเศร้าสลดใจเป็นอันมาก

การจากไปของท่านนับเป็นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ ของชาวจังหวัดลพบุรีทั้งมวล เพราะท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวทีผู้นี้ เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ได้เป็นผู้นำอันสำคัญในทางพระพุทธศาสนา แก่บรรดา ภิกษุ สามเณร ตลอดจนพุทธศาสนิกชนทั้งหลายในจังหวัดลพบุรี และจังหวัดใกล้เคียง ท่านเป็นผู้มีความเลื่อมใสศรัทธา ในพระบวรพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ได้ทุ่มเทอุทิศกำลังกาย, ใจ โดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก ในการที่จะก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง แก่พระบวรพุทธศาสนา ทั้งในทางปริยัติ และทางปฏิบัติ ทั้งได้ให้ความร่วมมือร่วมใจแก่บรรดาพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างดียิ่ง โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ เช่นในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาก็ดี หรือในการที่ชาวพุทธทั้งหลายประกอบกิจการกุศลต่าง ๆ ก็ดีจะได้รับความกรุณาจากท่าน ได้มาเป็นกำลังใจให้ความปรึกษา แนะนำจนกิจการนั้น ๆ สำเร็จล่วงไปด้วยดีเสมอ ไม่ว่าจะเป็นการส่วนตัวหรือราชการ เช่นในงานฌาปนกิจศพเพื่อนทหารที่เสียชีวิตในการรบเป็นต้น

บัดนี้ท่านได้จากไปแล้ว แต่ผลงานและคุณงามความดีของท่าน ยังคงประทับแน่นอยู่ในความทรงจำของชาวจังหวัดลพบุรี ไปจนตราบชั่วชีวิต

ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขอตั้งสัตย์อธิษฐาน ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและกุศลกรรมที่ท่านได้กระทำด้วยดี จงนำดวงวิญญาณของท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที ได้ไปสู่สุคติในสัมปรายภพ เบื้องหน้าด้วยเทอญ.

พล.ต. ยุทธ วราทร

(ยุทธ วราทร)

ผู้บังคับการจังหวัดทหารบกลพบุรี

คำไว้อาลัย

การสูญเสียของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี นับได้ว่าเป็นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ของวงการคณะสงฆ์ จังหวัดลพบุรี เพราะพระเดชพระคุณท่านเป็นพระผู้ใหญ่ เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของพระสงฆ์ และประชาชนชาวจังหวัดลพบุรี พระเดชพระคุณท่านเป็นเจ้าคณะจังหวัด เป็นพ่อเมืองลพบุรี (ทางคณะสงฆ์) ในการสูญเสียพระเดชพระคุณท่านครั้งนี้ ข้าพเจ้ารู้สึกเสียดายและเสียใจเป็นอย่างยิ่ง ต่อไปจะหาพระผู้ใหญ่ที่มีปฏิปทาเสมอเหมือนพระคุณท่านได้ยากยิ่ง เพราะพระเดชพระคุณท่าน เป็นผู้ที่มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส สมกับเป็นพระผู้นำที่ดียิ่ง คือพระคุณท่านเป็นผู้มีปฏิปทาเสมอต้นเสมอปลาย มีเหตุ มีผล เข้ากับบุคคลได้ทุกชั้นทุกวัย ไม่เลือกชั้นวรรณะ ไม่ถือยศถือศักดิ์ ทำให้ผู้ที่คบค้าสมาคมกับพระคุณท่านสบายใจ เพราะพระคุณท่านวางตัวเป็นกันเอง สมกับเป็นพระที่แท้จริง การที่พระคุณท่านไม่ถือตัวเป็นกันเองนี่แหละ เป็นเหตุให้มีคนเคารพและนับถือในพระคุณท่านมาก ปฏิปทาของพระคุณท่านอีกอย่างหนึ่งคือ พระคุณท่านไม่เป็นคนที่มักใหญ่ใฝ่สูง มีสันโดษมักน้อย เป็นคนตรงไปตรงมา มีเหตุ มีผล พูดจริง ทำจริง และทำงานตามหน้าที่ ปฏิปทาที่เด่นที่สุดของพระคุณท่านอีกอย่างก็คือ พระคุณท่านไม่เคยผูกโกรธกับใคร บางทีบางครั้งจะเกิดการถกเถียง หรือขัดใจในเรื่องกิจการงาน หรือเรื่องอื่นใดก็ตาม เมื่อเสร็จจากการถกเถียง หรือทะเลาะกันแล้ว พระคุณท่านมักจะพูดกับคู่วิวาทเสมอว่า "เลิกทะเลาะกันแล้วเราดีกันหนา" อย่างนี้เสมอไป

การที่สูญเสียไปของพระคุณท่านครั้งนี้ จึงเป็นที่เสียดายและอาลัยในพระคุณท่านเป็นอย่างยิ่ง ที่พระคุณท่านต้องมาจากไปโดยปัจจุบันทันด่วน โดยไม่มีใครคาดคิดถึง ทั้งๆ ที่พระคุณท่านยังมีพลานามัยสมบูรณ์และแข็งแรงดี ทั้งยังสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเข้มแข็ง ไม่บกพร่อง แต่พระคุณท่านก็ต้องพลันด่วนมาจากไป เพราะใคร ๆ ก็ไม่สามารถ

จะเลือกที่เกิดที่ตายได้ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที ท่านเจ้าคุณอาจารย์ที่ได้จากไปครั้งนี้ เป็นการจากไปที่ไม่มีวันจะกลับคืนมาอีก แต่คุณงามความดีและผลงานที่พระคุณท่านได้ทำไว้นั้น ยังมีผลปรากฏอยู่ เพื่อให้ศึกษากันต่อไป

พฤษภกาสร อีกกุญชรอันปลดปลง
โททนต์เสน่งคง สำคัญหมายในกายมี
นรชาติวางวาย มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตย์แต่ชั่วดี ประดับไว้ในโลกา

นายอ่อนสา แพงแสง
ศาสนการจังหวัดลพบุรี

วันอาทิตย์ที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ เป็นวันที่คณะศิษยานุศิษย์ และญาติมิตร ของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี ได้ถึงความวิปโยค โศรกเศร้า เสียใจ และว้าเหว่เป็นอย่างยิ่ง ทุกคนมีใบหน้าอันเศร้าสลด บางคนมีนัยน์ตาอันคลอไปด้วยน้ำตา ทั้งนี้เนื่องจากได้ทราบข่าวว่า พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที ได้มรณภาพไปอย่างปัจจุบันทันด่วน อันเป็นกาลที่ยังไม่สมควร ถึงแม้ทุกคนจะทราบดีว่า ความตายเป็นสิ่งที่ใคร ๆ ไม่สามารถที่จะต่อต้านป้องกันได้ก็ตามทีเถิด ถึงเช่นนั้น ทุกคนก็อดที่จะโศรกเศร้าเสียใจ และอาลัยยิ่ง ในพระคุณท่านเสียมิได้ ทั้งนี้เนื่องจากพระคุณท่าน ได้มาจากไปโดยไม่มีใครคาดฝันถึง และพระคุณท่านได้มาจากไป สุดที่ใครจะเรียกร้องให้กลับคืนมาได้อีก พระคุณท่านไปเสียไกลแสนไกล สุดที่ญาติมิตรศิษยานุศิษย์ผู้อยู่ใกล้ชิดในโลกนี้จะติดตามไปให้พบได้ พระคุณท่านได้มาด่วนจากโลกนี้ไปเสียในขณะที่กำลังทำงานอย่างเข้มแข็งอดทน และกำลังจะทำความเจริญให้แก่ชาติและพระศาสนา ก็ในเรื่องทำงานทั้งในด้านการปกครองและการงานอื่น ๆ นี้ พระคุณท่านเป็นผู้มีความรอบคอบ และชอบธรรมมากทีเดียว ทั้งนี้เพราะท่านทำไปตามเหตุผล มิใช่ทำไปด้วยอารมณ์ของตนเอง มีความคิดเห็นและเชื่อมั่นในตัวเองพูดจริงทำจริง คือพูดอย่างไรทำอย่างนั้น ตรงไปตรงมา ผิดว่าไปตามผิด ถูกว่าไปตามถูก ทำงานตามระเบียบหน้าที่ ไม่ก้าวก่ายในหน้าที่ของผู้อื่น ทำงานในหน้าที่ไม่เสียหาย ไม่ให้บกพร่อง ไม่เอาเรื่องส่วนตัวมาพัวพันกับหน้าที่การงาน ถือว่าเรื่องส่วนตัวเป็นเรื่องของบุคคล ส่วนเรื่องหน้าที่การงานเป็นเรื่องของส่วนรวม ท่านแยกเรื่องส่วนตัวกับเรื่องส่วนรวมออกจากกันเด็ดขาด ไม่ยอมให้ปะปนกัน ด้วยเหตุนี้ จึงมีคนบางคนบางพวกที่เห็นแก่ตัวเข้าใจผิดคิดว่าท่านเป็นศัตรูไปก็มี แต่สำหรับคนดีมีธรรมะในใจแล้ว ย่อมเห็นว่าท่านเป็นมิตรที่ดียิ่งคุณลักษณะดังได้กล่าวมานี้ จึงเหมาะสมแก่ความเป็นผู้นำอย่างยิ่ง

อนึ่ง ทั้งในด้านการปฏิบัติส่วนตัว ก็เหมาะสมในความเป็นผู้นำ โดยท่านปฏิบัติเสมอต้นเสมอปลายมีอัธยาศัยเป็นกันเอง ไม่ถือชั้นวรรณ ผู้ที่เข้าไปหาสนทนาด้วยย่อมเบาใจ เพราะรู้สึกว่าเป็นกันเอง มีความเป็นอยู่พอเหมาะพอควรแก่ภาวะ ไม่ชอบเป็นอยู่

ฟุ้มเฟือยโอ่อ่า มีความสันโดษพอใจในสิ่งที่มีอยู่เป็นอยู่ ไม่ทะเยอทะยานแสวงหาสิ่งที่เกินแก่ความจำเป็น หรือสิ่งที่ไม่เหมาะสมแก่ภาวะ เหตุนี้จึงมีคนบางคนบางพวก เข้าใจผิดคิดว่าท่านเป็นคนตระหนี่ถี่เหนียว ปฏิบัติตนไม่เหมาะสมแก่ฐานะ เช่นกรณีที่ท่านได้ถึงแก่มรณภาพคราวนี้ ก็ยังมีคนบางคนบางพวกพูดกันต่าง ๆ นานา บางคนก็พูดว่า ไม่ควรจะไปรถอย่างนั้นอย่างนี้บ้าง ควรจะหารถส่วนตัวไปเองบ้าง ควรจะหารถไว้ส่วนตัวบ้าง อะไรทำนองนี้จิปาถะ ถ้ามองเผิน ๆ แล้วก็ดูจะเป็นจริงไปตามนั้นเหมือนกัน แต่ถ้ามองกันให้ซึ้งลงไปแล้ว จะเห็นว่าท่านปฏิบัติตนเหมาะสมแก่ฐานะภาวะทีเดียว เพราะท่านคิดว่าความเป็นอยู่โอ่อ่าโก้เก๋ แสดงตนเป็นคนร่ำรวย ไม่เหมาะสมแก่ท่าน เรื่องอย่างนี้เหมาะสมสำหรับชาวบ้าน ไม่เหมาะสมแก่ชาววัด ท่านคิดว่าถ้าไปทำอย่างเขากลัวว่าจะเกินพอดีไป ถือตามมีตามได้สบายดี ไม่เดือดร้อนตัวเองและบุคคลอื่น เขาให้อย่างไรก็รับอย่างนั้น เช่นกรณีที่ท่านไปมรณภาพคราวนี้ เจ้าศรัทธาเอารถสองแถวเล็ก ๆ มารับท่านก็ไปตามศรัทธาที่เขามีอยู่ ครั้นจะไม่ไป หรือจะบอกให้เขาหารถดี ๆ กว่านี้มารับก็ดูจะเกินความพอเหมาะพอดีไป หรือจะใช้อุบายให้ดีกว่านี้สักหน่อย โดยหารถไปเองก็ดูกะไรอยู่ เพราะจะต้องทำให้เจ้าศรัทธาผู้นิมนต์ต้องหนักอกหนักใจ การที่ท่านปฏิบัติอย่างนี้ ก็เพื่อจะไม่ให้เจ้าศรัทธาผู้นิมนต์หนักอกหนักใจในการไปของท่าน เพราะท่านถือว่าการทำให้เขาเบาใจนั้นเป็นการเพิ่มพูลบุญกุศล ให้เกิดมีขึ้นแก่เขาประการหนึ่ง ท่านจึงได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติเรื่อยมา จึงเห็นได้ว่าท่านมีปฏิปทาเหมาะสมแก่ความเป็นผู้นำที่ดียิ่ง

อนึ่ง พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวทีนี้ ประกอบด้วยความเป็นผู้นำมีทั้งส่วนแข็งและอ่อนกล่าวคือ ในส่วนกิริยาอาการภายนอกดูแล้วอ่อนโยนละมูลละม่อม แต่ในส่วนภายในคือจิตใจแข็งแกร่งดุจเพชร มีความเข้มแข็งอดทน ทำงานอย่างเด็ดขาด คิดอย่างไรทำอย่างนั้น เป็นนักต่อสู้ ไม่ยอมถอยหลัง ไม่ยอมย่อท้อต่ออุปสรรคทั้งมวล สามารถยืนหยัดต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคนั้น ๆ ด้วยเท้าของตนเอง ไม่กลัวเกรงว่าอันตรายจะพึงมีแก่ตน แต่แล้วท่านก็ต่อสู้ทำลายอุปสรรคในที่นั้น ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ทั้งนี้เพราะท่านมีอุดมคติว่าเมื่อยังมีชีวิตอยู่ต้องสู้กันไป ชีวิตดับเมื่อไรก็เลิกกันที ก็และบัดนี้ท่านก็ได้ต่อสู้มาจนสุดสิ้นลมปราณแล้ว ท่านได้ทำหน้าที่มาโดยสมบูรณ์ ตามอัตตภาพ

ของท่านทุกประการ ด้วยเหตุนั้น ท่านจึงได้เดินทางไปพักผ่อนตามกฎแห่งธรรมดา ถึงใครจะเรียกร้องให้ท่านกลับมา มาสู้กับเขาอีก ท่านก็ไม่ยอมกลับมาอีกแล้ว หากวิญญาณของท่านทราบ ท่านคงจะพูดว่า "พวกท่านจงสู้กันไปเถิด ข้าพเจ้าสู้มาในโลกนี้พอแล้ว เขาให้ข้าพเจ้ามาสู้เพียงแค่นี้ ข้าพเจ้าหมดหน้าที่ที่จะแสดงต่อไป จึงต้องเข้าโรงกันที"

พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที ได้ยืนหยัดแสดงบทบาทต่อสู้มาบนโรงละครคือโลกอันกว้างใหญ่ไพศาลนี้ ได้ทำหน้าที่ของตนได้ครบถ้วน ถูกต้องตามอัตภาพทุกประการ

หวังว่าศิษย์ของพระคุณท่านทุกคน จะพึงนำเอาอุดมการณ์อันสูงส่งนี้ไปใช้เป็นหลักปฏิบัติของตน เพื่อให้สำเร็จผลเป็นปฏิบัติบูชา โดยทั่วกัน.

คำไว้อาลัย

๙ โมงเศษของวันอาทิตย์ที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๑๓ หลวงพ่อได้ใช้ให้เด็กขึ้นไปเรียกข้าพเจ้าซึ่งอยู่บนตึกธรรมาราม ขณะกำลังสนทนาอยู่กับท่านอาจารย์มหาสงวน โฆสโก เจ้าอาวาสวัดบัว และเจ้าคณะอำเภอเมืองลพบุรี เมื่อข้าพเจ้าลงมาพร้อมด้วยอาจารย์มหาฯ ท่านก็พูดกับอาจารย์มหาฯ ว่า มาก็ไม่รู้มันน่าจะไปที่กุฏิอะไรท่านองนั้น เพราะอาจารย์มหาฯ จะเดินทางไปด้วยกับท่าน แล้วท่านก็มิได้พูดอะไรกับข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้แต่มองหน้าท่านอย่างงงๆ แล้วท่านก็เดินไปที่รถที่ได้จอดรออยู่แล้ว ณ ใต้ต้นโพธิ์ใหญ่หน้าตึกพุทธารี ซึ่งมีข้าพเจ้ามองตามท่านไปอย่างไรไม่ทราบท่านก็เดินกลับมาอีกวาระหนึ่ง แล้วสั่งให้จัดลูกศิษย์ให้ ข้าพเจ้าก็ได้เรียกให้ศิษย์รีบจัดแจงไปกับท่าน ส่วนท่านขณะรอลูกศิษย์เดินไปๆ มาๆ ด้วยอาการเร่งรีบอยู่หน้ารั้วกั้นเขตสังฆาวาส ลักษณะอาการเหล่านี้เหมือนจะเป็นนิมิตรบอกว่าท่านต้องรีบจากไป จากวัดที่เคยอยู่ จากหน้าที่การงานจากลูกศิษย์ลูกหา เมื่อศิษย์ที่จะไปด้วยเรียบร้อยแล้ว ก็ขึ้นรถไปพร้อมท่าน ในการจากไปของหลวงพ่อครั้งนี้ ข้าพเจ้าได้เห็นจนกระทั่งออกประตูวัดไป ทุกครั้งที่ท่านจะไปไหนมาไหน ข้าพเจ้ามักไม่เห็น เพราะการจัดลูกศิษย์ หรือจัดไปเป็นหน้าที่ของพระมหายอด แต่ครั้งนี้นับว่าแปลก

เมื่อท่านจากไปได้ ๕ ชั่วโมงต่อมา ขณะเมื่อข้าพเจ้ากำลังสอนบาลีชั้นไวยากรณ์อยู่ เสียงอันข้าพเจ้าและนักเรียนทั้งหลายไม่เคยคาดฝันมาก่อนว่าจะได้ยิน ก็พลันอุบัติขึ้น "มหาปิดเรียนๆ หลวงๆๆ พ่อรถคว่ำ หลวงพ่อๆ....! ตาย" มหายอดร้องสั่งออกมาอย่างละล่ำละลัก ถึงแม้คำพูดจะกะท่อนกะแท่น แต่ศัพท์สำเนียงและความหมายฟังแล้วฝังใจจนวันตาย คำพูดเพียงเท่านี้มีพลานุภาพยิ่งกว่าปกาศิต บรรดาลให้ข้าพเจ้าและนักเรียนทั้งภิกษุและสามเณรประมาณ ๒๐ รูป ต่างตกตะลึงพลึงเพลิด ข้าพเจ้ากำลังยืนอยู่เหมือนถูกสายฟ้าผ่าลงยังร่าง ตัวชาไปหมด และได้พยายามรวบรวมความรู้สึกมองดูนาฬิกาบอกเวลาได้ ๑๔.๑๓ น. จึงบอกปิดพักการเรียนชั่วคราว

เมื่อออกไปหน้าตึก เห็นตำรวจจราจรผู้ส่งข่าว มีผู้คนวิ่งกันสับสนและจับกลุ่มที่ตำรวจจราจรเมื่อพบอาจารย์มหาฯ หน้าซีดปากคอสั่น บ่นพึมพำว่า ผมนึกแล้วเชียวว่าท่านทำไมช้าผิดปกติ เพราะรถออกไล่ ๆ กัน อาจารย์มหาฯ และนายประเสริฐ (ศิษย์ที่ไปกับท่าน) กลับล่วงหน้ามาก่อน

ข้าพเจ้าคิดว่าควรจะทำอะไรต่อไป และก็ตกลงใจว่าจะต้องไปดูท่าน จึงไปโรงพยาบาลพระพุทธบาท พร้อมด้วยนายดำรงค์ นายประเสริฐ (ศิษย์) เมื่อถึงโรงพยาบาลพบท่านพระครูสิทธิพิมล วัดพระพุทธบาท ซึ่งเป็นเครือญาติของท่าน ท่านพระครูบอกโดยไม่ต้องถามเลยว่า "ท่านเจ้าคุณมรณภาพแล้ว" ข้าพเจ้าจึงได้แน่ใจแล้วว่า หลวงพ่อได้จากพวกเราทั้งหลายไปเสียแล้ว อนิจจา....! เมื่อเช้านี้ท่านยังสั่งโน่นสั่งนี่ บ่ายก็มาพลันจากไปสู่แดนไกลที่ชาวโลกเขาสมมติเรียกกันว่า "ตาย" เมื่อท่านอยู่พวกเรามีความอบอุ่นใจ มั่นใจ เมื่อท่านมาด่วนจากไปเช่นนี้ พวกเราว้าเหว่ขวัญเสีย

นี่แหละนะท่านทั้งหลาย อันชีวิตของคนเรานี้จะเอาอะไรมาเป็นกฎเกณฑ์เที่ยงแท้ไม่ได้เลย เมื่อเรายังมีชีวิตอยู่เราก็มักจะลืมคิดตัวเองว่าจะต้องตาย ความตายนี้เป็นของจริง เราต้องพบกับความจริงอันนี้ แต่เราทุกคนไม่อยากพบ อยากหลบหน้าหลีกหนีให้มันไกลแสนไกล แต่นั่นแหละเราจะหนีความจริงอันนี้พ้นหรือ ในเมื่อเราเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏะสงสาร เมื่อเรามีรูปกายขึ้นมามันก็เกิดมีความตายขึ้นมาทันที เราจะหนีความตายพ้นก็ต่อเมื่อเราไม่เกิด เพราะเมื่อรูปไม่เกิดขึ้นมาแล้ว ก็ไม่มีอะไรจะต้องตายอีก แต่ความจริงขณะเมื่อเรากำลังอ่านหนังสืออยู่นี้ ร่างกายและจิตใจเรามันเกิดตายอยู่ทุกขณะจิตก็ว่าได้ ร่างกายเมื่อเราใช้งานมัน เซลล์ตามส่วนต่าง ๆ ที่ถูกใช้มันจะตายทันที อาศัยอาหารที่เรารับประทานเข้าไปมันก็ไปช่วยเสริมสร้างให้คงรูปอยู่ในสภาพเดิม ทางพระเรียกว่า สันตติ หากเราขาดอาหารเราจะอยู่ไม่ได้เลย เพราะสิ่งสึกหรอเสื่อมโทรมไม่มีอะไรไปเสริมสร้าง ส่วนจิตใจเรานี้ก็เช่นกัน เราได้ความคิดใหม่ เราได้ความรู้สึกใหม่ และแล้วความคิดและความรู้สึกที่เกิดขึ้นมันก็ดับตายไป เกิด ๆ ดับ ๆ อย่างนี้เรื่อยไปตลอดกาลที่เรามีจิตอยู่ ถ้าจะหาข้อเปรียบเทียบคงจะเหมือนกับภาพยนตร์ที่เราดูกันนี่เอง ภาพที่ฉายออกไปนั้นมันเป็นภาพ ๆ อาศัยเทคนิคนักวิทยาศาสตร์ นักสร้าง ภาพจึงเคลื่อนไหวได้ เพราะมันติดต่อกันเร็วมาก เร็วจนเราจับการต่อภาพไม่ทัน จิตของเราก็เกิด ๆ ดับ ๆ เป็นไปติดต่อกัน

เร็วมากเช่นกันจนเราไม่อาจจะจับได้ว่าเกิดตรงไหนและดับลงตรงไหน นี่แหละท่านทั้งหลายเรานี้เกิดตายอยู่ตลอดเวลา แต่ความตายอย่างหลวงพ่อนี้ ท่านตายครั้งยิ่งใหญ่สำหรับชีวิตและร่างกายท่าน เป็นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่แห่งวงศ์ศิษย์ วงศ์ญาติมิตร วงการคณะสงฆ์และศรัทธาชนทั้งหลาย

หลวงพ่อมรณภาพด้วยประสพอุบัติเหตุ ณ ตำบลพุแค อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี บนเส้นทางสายเพชรบูรณ์–หล่มสัก ถนนสายนี้สวยงามมาก ณ ครั้งหลังสุดเมื่อไม่นานมานี้ ข้าพเจ้าได้ติดตามท่านไปปลูกต้นโพธิ์ วัดนารายณ์อุดมสันต์ ที่ลำนารายณ์ อ. ชัยบาดาล โดยผ่านถนนสายนี้ ท่านยังเคยพูดชมความงามขณะรถวิ่งบริเวณที่มรณภาพนี้ว่า ธรรมชาติภูมิประเทศในเมืองไทยเรานี้สวยงามเที่ยวไม่หวัดไหว ไม่จำเป็นต้องเสียเงินมาก ๆ ไปเที่ยวเมืองนอกเมืองนาหรอก ดูซิโน่น (พร้อมชี้มือ) ถนนตัดผ่านภูเขาดูสวยงาม ทั้งทิวทัศน์ก็น่าทัศนายิ่ง มองไปรอบ ๆ ก็มีภูเขาลูกเล็กลูกใหญ่ละเขะละขะดูสลับซับซ้อน ทั้งมีต้นไม้เล็กใหญ่เขียวขจีอยู่ทั่วไป ที่ห่างออกไปมองเห็นเป็นสีคราม ซึ่งล้วนแต่สวยงามตามธรรมชาติ หากสุนทรภู่ยังมีชีวิตอยู่ละก้อเป็นต้องเขียนนิราศโน่นนิราศนี่ ให้เราอ่านสนุกไปเลย วันนั้นหลวงพ่อได้ชวน ร.อ. แสง สมบุญ อนุศาสน์ จทบ.บล. ไปด้วย

แต่แล้วท่านก็มาถึงจุดอวสานชีวิตลงบนความสวยงามนี่เอง อันความสวยงามนี้หาใช่ความสวยงามของ....ไม่ ความสวยงามนี้เป็นความสวยงามตามธรรมชาติที่ไร้วิญญาณและไม่อาจทำให้ใครต้องตายด้วยอานุภาพได้ ซึ่งเป็นความสวยงามที่ผิดแผกแตกต่างจากความสวยงามที่ประกอบเข้าด้วยวิญญาณ ที่ทรงไว้ซึ่งผลานุภาพรัดรึงตรึงตาหมู่มวลสัตว์โลกให้ลุ่มหลง ให้อยู่ในอำนาจบัญชา และให้ตายไปในที่สุด ดุจหมู่แมลงหลงแสงสีต้องพาตัวตาย ฉะนั้น แต่หลวงพ่อท่านไม่ได้ตายเพราะความสวยอย่างว่านี้ ท่านมรณภาพบนความสวยงามแห่งตำแหน่งหน้าที่การงาน บนความสวยงามแห่งเพศสมณสารูป บนความสวยงามแห่งชีวิตต่อสู้เพื่อรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรม บนความสวยงามแห่งความรู้สึกเลื่อมใสศรัทธาของปวงสาธุชน และบนความสวยงามตามธรรมชาติ

อ้าว....ข้าพเจ้าเห็นจะพาท่านเรื่อยเปื่อยไปตามวิสัยเสียยกใหญ่แล้ว เมื่อข้าพเจ้าพบหมอสมเจษฐ ซึ่งทำหน้าที่แพทย์เวรอยู่พอดี หมอบอกว่าท่านก้านคอหัก สุดวิสัย

ผมช่วยไม่ได้ และหมอก็ได้พวกเราไปดูท่านซึ่งเก็บไว้ในห้องดับจิต เมื่อพบท่านในเรือนร่างที่ปราศจากวิญญาณ ทำให้ตื้นตันใจเป็นที่สุด จึงน้อมกายลงคารวะที่ปลายเท้าท่านด้วยทั้งน้ำตา และก็ได้รีบกลับวัด เมื่อถึงวัดก็ปรากฏว่ามีประชาชนเต็มไปหมด ขึ้นไปบนศาลาการเปรียญ เห็นพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมญาณมุนี ท่านมาบัญชางานอยู่ก่อนแล้ว ท่านได้ให้ความอบอุ่นแก่ศิษยานุศิษย์และวงศ์ญาติของหลวงพ่อผู้มรณภาพซึ่งกำลังตกอยู่ในห้วงแห่งความวิปโยค ความว้าเหว่ ความวังเวง

เมื่อขาดหลวงพ่อเสียแล้ว ก็ไม่ต่างอะไรกับลูก ๆ ขาดพ่อขาดแม่ ย่อมได้รับความทุกข์โทมนัสอย่างสุดแสนสาหัส ตลอดเวลาที่ข้าพเจ้าเข้ามาอยู่ในร่มโพธิสมภารของท่านเป็นเวลา ๙ ปีเศษ ได้รับความอุปการะเป็นอันดีในด้านจิตใจ ความรู้สึก อารมณ์ มันสมองความคิด จากไม่ประสีประสาอะไร จนกลายมาเป็นพอใช้การได้บ้าง การขาดท่านขณะนี้จึงไม่ต่างอะไรกับเด็กวัยรุ่นที่ขาดผู้ปกครองที่ดีคอยอบรมบ่มนิสัย ที่มีอยู่เต็มบ้านเต็มเมืองในปัจจุบันนี้

หลวงพ่อเป็นผู้เข้มแข็งเด็ดขาด มีระเบียบวินัย สันโดษ ละเอียดสุขุม เอางานเอาการ ผิดว่าตามผิด ถูกว่าตามถูก มีเหตุผล เรื่องหน้าที่การงาน เรื่องส่วนตัว แยกออกจากกันได้ ไม่นำมาใช้ปะปนกัน เพราะจะทำให้เสียการปกครอง อุดมการเหล่านี้ท่านมีพร้อมมูล และนำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

ถึงพระเดชพระคุณหลวงพ่อเจ้าคุณท่านจะมรณภาพแล้ว แต่คุณลักษณ์ต่าง ๆ อันเป็นอุดมการของท่านยังไม่สูญ ยังคงสภาพอยู่ในเซฟทองคือหทัยของปวงวิสสาสิกชนและศิษยานุศิษย์ ตลอดกาลนิรันดร์.

พระมหาสมศักดิ์ กิตติโสภโณ
ศิษย์

วัดเสาธงทอง ลพบุรี

ประวัติวัดเสาธงทอง

ชั้นและที่ตั้งของวัด

วัดเสาธงทองเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ตั้งอยู่ทางด้านเหนือของพระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์ ในท้องที่อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

เขตและอุปจารวัด

ทำเลที่ตั้งของวัดเป็นโคกดินสูงจากระดับถนนหลวงราว ๔–๕ ศอก วัดนี้ตั้งอยู่ในย่านกลางระหว่างพระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์กับบ้านเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ พระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์อยู่ทางใต้ของวัด และบ้านเจ้าพระยาวิชาเยนทร์อยู่ทางเหนือของวัด ลักษณะที่ตั้งคล้ายกับวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ในกรุงเทพ ฯ ซึ่งอยู่ระหว่างกลางแห่งพระบรมมหาราชวังกับพระราชวังบวรสถานมงคล เพราะฉะนั้นบริเวณวัดจึงมีถนนล้อมรอบทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านตะวันออกมีถนนนารายณ์ ด้านตะวันตกมีถนนพระราม ด้านเหนือมีถนนวิชาเยนทร์ ด้านใต้มีถนนพระราชดำเนิน เนื้อที่ของวัดทั้งหมด โดยกว้าง ทางด้านเหนือ ๓ เส้น ๑ วา ด้านใต้ ๒ เส้น ๑๘ วา โดยยาว ทางด้านตะวันออก ๔ เส้น ๑๕ วา ด้านตะวันตก ๕ เส้น ๔ วา

ผู้สร้างและผู้ปฏิสังขรณ์

วัดนี้เป็นวัดโบราณ ไม่ทราบแน่ว่าใครเป็นผู้สร้างและสร้างมาแล้วตั้งแต่ครั้งไหน แต่อย่างน้อยคงอายุไม่เกิน ๒๘๕ ปีเป็นอย่างช้า สันนิษฐานว่าคงจะสร้างขึ้นเมื่อล่วงรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแล้ว (แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในระหว่าง พ.ศ. ๒๑๙๙ – ๒๒๒๕) ด้วยในบริเวณวัดนั้นได้รวมเอาตึกปิจูและตึกคชสาร (โคระส่าน) ซึ่งสร้างในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชไว้เป็นสังฆิกเสนาสนะด้วย ตึกสองหลัง

ดังกล่าวนี้เป็นตึกเก่า เข้าใจกันว่าเป็นสถานที่รับแขกเมืองในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช วัดนี้เดิมแยกออกเป็น ๒ วัด คือวัดรวกกับวัดเสาธงทอง วัดรวกอยู่ด้านทิศใต้ เมื่อยังแบ่งแยกกันเป็น ๒ วัดนั้น วัดเสาธงทองมีแต่พระวิหาร ไม่มีพระอุโบสถ เวลาที่จะทำสังฆกรรมต้องไปทำที่พระอุโบสถวัดรวก แต่เนื้อที่วัดทั้งสองติดต่อเป็นผืนเดียวกัน ไม่มีอะไรคั่น สันนิษฐานว่าวัดรวกเป็นวัดเก่ามีมาก่อนวัดเสาธงทอง เพราะพระอุโบสถของเก่าซึ่งตั้งอยู่ในวัดรวกนั้นเป็นฝีมือโบราณแท้ แต่น่าเสียดายที่พระอุโบสถหลังนั้นได้ถูกไฟไหม้เสียเมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๔๗๐ คราวเดียวกับที่ตลาดจังหวัดลพบุรีถูกไฟไหม้ครั้งใหญ่ ต่อมาในราวปี พ.ศ. ๒๔๗๔ ได้ก่อสร้างพระอุโบสถขึ้นใหม่ ณ ที่บริเวณพระอุโบสถเดิม โดยพยายามรักษาแบบอย่างให้ละม้ายคล้ายของเดิมเท่าที่จะทำได้

ครั้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ในคราวที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จตรวจการคณะสงฆ์ในมณฑลอยุธยา ได้เสด็จทอดพระเนตรวัดรวกกับวัดเสาธงทองนี้ด้วย พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) ซึ่งเป็นสมุหเทศาภิบาลในเวลานั้นได้กราบทูลเสนอความเห็นว่า วัดเสาธงทองมีพระวิหาร แต่วัดรวกมีพระอุโบสถ สมควรที่จะรวมเป็นวัดเดียวกันได้ ก็ทรงพระดำริเห็นชอบด้วย และทรงอนุมัติให้เรียกชื่อว่า "**วัดเสาธงทอง**" ยกเจ้าอาวาสวัดรวกเป็นเจ้าอาวาสกิตติมศักดิ์ แล้วให้พระสังฆภารวาหมุนี (เนียม ภุมฺมสโร) ซึ่งขณะนั้นเป็นพระครูสังฆภารวาหะเป็นเจ้าอาวาสวัดเสาธงทองที่รวมใหม่

การปฏิสังขรณ์วัดนั้นแต่เดิมไม่ทราบแน่ว่าได้มีการปฏิสังขรณ์ในยุคใดบ้าง เฉพาะพระวิหารสันนิษฐานว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสร้างขึ้น หรืออย่างน้อยก็คงจะได้ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์ใหญ่ในรัชกาลที่ ๔ ทั้งนี้เพราะที่หน้าบรรณมุขเล็กหน้าพระวิหารมีพระมหามงกุฎปั้นด้วยปูน ซึ่งเป็นเครื่องหมายในรัชกาลที่ ๔ ปรากฏให้เห็นเป็นหลักฐาน และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จขึ้นไปประทับที่จังหวัดลพบุรีเนือง ๆ ถึงกับทรงสร้างวัดกวิศราราม ซึ่งเดิมเป็นวัดร้างชื่อวัดขวิด เพื่อให้เป็นวัดสำหรับพระราชวังเมืองลพบุรี นอกจากนั้นยังทรงพระราชอุทิศที่นาให้เป็นกัลปนา เปลี่ยนพระราชวังและพระที่นั่งที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงพระราชอุทิศให้เป็นวิสุงคามสีมาเพื่ออุปสมบทข้าราชการในเวลาที่ทรงพระประชวรหนัก แล้วทรงสร้างพระที่นั่งขึ้น ๕ องค์

ได้แก่ พระที่นั่งจันทรพิศาล บูรณะของเดิม พระที่นั่งพิมานมงกุฎ พระที่นั่งวิสุทธวินิจฉัย หอไชยศาสตราคม และหออักษรศาสตราคม บางทีจะเป็นในยุคนี้เองที่ได้ทรงสร้างหรือทรงปฏิสังขรณ์พระวิหารวัดเสาธงทองขึ้น นอกจากการปฏิสังขรณ์นี้แล้ว ยังมีการปฏิสังขรณ์รายย่อยต่อมาอีกหลายอย่าง

สิ่งสำคัญภายในวัด

ก. **ปูชนียวัตถุ** คือ

๑. พระประธานในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปประทับยืนพระบาทคู่ทรงเครื่องมีพระมหามงกุฎและอาภรณ์ ปางห้ามสมุทร ทำด้วยปูนปั้นสูง ๕ ศอกคืบ ไม่ปรากฏพระนาม

๒. พระพุทธรูปในพระวิหาร ๒ องค์ เป็นพระปั้นด้วยอิฐปูน ปางมารวิชัยทั้งคู่ ไม่ปรากฏพระนาม องค์ใหญ่หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ส่วนองค์เล็กหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันตก กล่าวคือผินพระปฤษฎางค์เข้าหากัน องค์ใหญ่หน้าตักกว้าง ๓ วาคืบ สูง ๑๗ ศอกคืบ ส่วนองค์เล็กหน้าตักกว้าง ๕ ศอก สูง ๖ ศอก แต่ในปัจจุบันเหลือเพียงองค์ใหญ่องค์เดียวเท่านั้น เท่าที่พิจารณาพระรูปลักษณะแล้วเห็นเป็นพระพุทธรูปฝีมือช่างสมัยอยุธยาตอนต้น

๓. พระเจดีย์ใหญ่ ก่ออิฐถือปูน ฐานแปดเหลี่ยม กว้าง ๙ วาคืบ สูง ๑๗ วา ชั้นกลางมีซุ้มพระทั้ง ๘ ทิศ เป็นพระพุทธรูปปางห้ามสมุทรบ้าง พระพุทธศิลาบ้าง ล้วนเป็นพระพุทธรูปปั้นด้วยอิฐปูนล้วน

ข. **ถาวรวัตถุ** คือ

๑. พระอุโบสถ ซึ่งกล่าวแล้วข้างต้นว่าเป็นของสร้างมาแต่ก่อนอยู่ในบริเวณวัดรวกเดิม ได้ถูกอัคคีภัยเมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๔๗๐ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ พระสังฆภารวาหมุนีได้จัดสร้างขึ้นใหม่ ณ ที่ตั้งพระอุโบสถเดิม กว้าง ๔ วา ๒ ศอก ยาว ๗ วา ๒ ศอก ขนาดเท่าพระอุโบสถของเดิม มีช่อฟ้าใบระกาแบบของเก่า ผิดกันแต่ของเก่ามุงด้วยกระเบื้องราง ในสมัยนั้นกระเบื้องรางหายาก จึงทำเป็นหลังคาคอนกรีตโดยทำเป็นรูปกระเบื้องรางให้คล้ายของเก่า

๒. พระวิหาร เป็นของมีมาแต่เดิม ต่อมาได้ชำรุดทรุดโทรมมาก สมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงทรงโปรดให้ปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ ที่ว่าสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงปฏิสังขรณ์นั้น เพราะสังเกตเห็นได้จากประตูหน้าต่างของวัดนี้ทำเป็นซุ้มโค้งเป็นรูปครึ่งวงกลม อันเป็นศิลปของชาวยุโรป ซึ่งนำเข้ามาใช้แพร่หลายในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ต่อมาเข้าใจว่าคงจะมีการปฏิสังขรณ์ใหญ่ในรัชกาลที่ ๔ อีกคราวหนึ่ง พระวิหารหลังนี้กว้าง ๔ วา ๒ ศอก ยาว ๑๒ วา ๒ ศอก หลังคามุงด้วยกระเบื้องราง มีช่อฟ้าใบระกาด้วย

๓. ตึกคชสาร (โคระส่าน) และตึกปิ่จู ทั้งสองหลังเป็นตึกโบราณ สร้างครั้งสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สำหรับเป็นสถานรับแขกเมือง ตึกทั้งสองนี้เข้าใจว่าคงจะซ่อมในสมัยรัชกาลที่ ๔ เฉพาะตึกคชสารมีขนาดยาว ๕ วา กว้าง ๓ วา ส่วนตึกปิ่จูเป็นตึกขนาดเล็กไม่กว้างใหญ่เท่าใดนัก ภายหลังได้ซ่อมอีกหลายครั้ง ปัจจุบันก็ยังคงใช้เป็นกุฏิพระอยู่.

หนังสือประกอบ

๑. แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่มที่ ๑๙ ภาค ๖ เดือนกันยายน ๒๔๗๔ หน้า ๓๒๖–๓๓๙

๒. ทัศนาสารไทย จังหวัดลพบุรี ของ นายตรี อมาตยกุล

๓. นำชมโบราณวัตถุสถานทั่วพระราชอาณาจักร ของ นายชิน อยู่ดี

๔. นำชมโบราณวัตถุสถานในจังหวัดลพบุรี กรมศิลปากรจัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๔

แผนการพัฒนาวัดเสาธงทอง
จังหวัดลพบุรี

ระยะที่ ๑ การพัฒนาชั้นต้น

อันดับ ๑ **ทำความสะอาด** รื้อสิ่งรกรุงรัง ย้ายกองไม้ ถากถางตัดหญ้า และตั้งถังขยะมูลฝอย ประมาณค่าใช้จ่าย ๓,๕๐๐.๐๐ บาท (สามพันห้าร้อยบาทถ้วน)

อันดับ ๒ **การตบแต่งวัด** ก. ปลูกไม้ใบและดอก
ข. ติดตั้งเสาไฟ
ค. ทำป้ายวัด

ประมาณค่าใช้จ่าย ๘,๕๐๐.๐๐ บาท (แปดพันห้าร้อยบาทถ้วน)

อันดับ ๓ **ถนนลาดยาง** ก. ซ่อมถนนหน้าศาลาการเปรียญ
ข. ทำถนนไปโบสถและวิหาร
ค. ทำถนนแยกไปสังฆาวาสและสุสาน
ฆ. ทำลานจอดรถหน้าศาลาการเปรียญ

ประมาณค่าใช้จ่าย ๓๐,๐๐๐.๐๐ บาท (สามหมื่นบาทถ้วน)

อันดับ ๔ **กั้นเขตสังฆาวาส** ตั้งเสาก่ออิฐถือปูนใส่ซิเมนซ์บล๊อก ติดเหล็กดัดข้างบน ประมาณค่าใช้จ่าย ๑๕,๐๐๐.๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นห้าพันบาทถ้วน)

อันดับ ๕ **สัญญลักษณ์ของวัด** ทำเสาธงทอง พร้อมทั้งฐานเสร็จ ประมาณค่าใช่จ่าย ๗,๐๐๐.๐๐ บาท (เจ็ดพันบาทถ้วน)

อันดับ ๖ **การซ่อมแซม** ก. ซ่อมกำแพงแก้วโบสถ และตบแต่งให้สวยงามขึ้น
ข. ซ่อมกำแพงแก้ววิหาร
ค. ซ่อมกำแพงแก้วต้นโพธิ์

ประมาณค่าใช้จ่าย ๑๓,๐๐๐.๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นสามพันบาทถ้วน)

อันดับ ๗ **เสนาสนะ** สร้างกุฏิ ๙ ห้อง เป็นตึก ๒ ชั้น พร้อมทั้งห้องน้ำและส้วม เพื่อเตรียมการย้ายคณะใต้ให้มาอยู่ในเขตสังฆาวาส

ประมาณค่าใช้จ่าย ๑๕,๐๐๐.๐๐ บาท (หนึ่งแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

อันดับ ๘ **ถนนคอนกรีต** ก. สร้างถนนหน้าโบสถ์ใหม่

ข. สร้างถนนหน้าวิหารใหม่

ประมาณค่าใช้จ่าย ๑๕,๐๐๐.๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นบาทถ้วน)

อันดับ ๙ **ศาลาตรีมุข** สร้างศาลาตรีมุขหน้าศาลาการเปรียญ

ประมาณค่าใช้จ่าย ๓๐,๐๐๐.๐๐ (สามหมื่นบาทถ้วน)

ระยะที่ ๒ การพัฒนาเพิ่มเติม

อันดับ ๑ **การตบแต่งเพิ่มเติม**

ก. ทำสวนไม้ใบและดอก

ข. ทำถนนภายในสวน

ค. ติดตั้งโคมไฟเพิ่มเติม

ประมาณค่าใช้จ่าย ๕,๐๐๐.๐๐ บาท (ห้าพันบาทถ้วน)

อันดับ ๒ **ทำประตูวัด** ซุ้มประตูด้านตลาด ๓ ประตู

ประมาณค่าใช้จ่าย ๓๐,๐๐๐.๐๐ บาท (สามหมื่นบาทถ้วน)

อันดับ ๓ **การศพและอัฐิ** ก. จัดสร้างที่เก็บศพให้มิดชิด

ข. จัดย้ายอนุสาวรีย์ให้ไปรวมในที่แห่งเดียวกัน

ค. จัดสร้างที่บรรจุอัฐิ

ประมาณค่าใช้จ่าย ๒๕,๐๐๐.๐๐ บาท (สองหมื่นห้าพันบาท)

อันดับ ๔ **ทำกำแพง** ทำกำแพงกั้นระหว่างตลาดกับวัด เพื่อมิให้ชาวตลาดเข้ามาปนเปกับพระภิกษุและสามเณร พร้อมทั้งทางเดินเท้า

ประมาณค่าใช้จ่าย ๑๕๐.๐๐๐.๐๐ บาท (หนึ่งแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

อันดับ ๕ **รื้อย้าย** รื้อย้ายคณะใต้ให้เข้ามาอยู่ในเขตสังฆาวาส ๗ หลัง

ประมาณค่าใช้จ่าย ๘๕,๐๐๐.๐๐ บาท (แปดหมื่นห้าพันบาทถ้วน)

อันดับ ๖ **สถานให้การศึกษา** จัดสร้างหอสมุด เพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชน

ประมาณค่าใช้จ่าย ๔๐๐,๐๐๐.๐๐ บาท (สี่แสนบาทถ้วน)

อันดับ ๗ **ซ่อมพระวิหาร** ทำการซ่อมพระวิหารหลวงอันเป็นโบราณสถาน

ประมาณค่าใช้จ่าย ๑,๕๐๐,๐๐๐.๐๐ บาท (หนึ่งล้านห้าแสนบาทถ้วน)

อันดับ ๘ **สำนักวิปัสสนา** สร้างคณะกุฏิ ให้เป็นสำนักวิปัสสนา

ประมาณค่าใช้จ่าย ๒๕,๐๐๐.๐๐ บาท (สองหมื่นห้าพันบาทถ้วน)

ระยะที่ ๓ การพัฒนาขั้นเสร็จการ

อันดับ ๑ **แก้ไขเพิ่มเติม**

ก. ถมที่ลุ่ม และปรับปรุงสนามและลานวัด ให้ดีขึ้น

ข. ปลูกต้นไม้เพิ่มเติม

ค. เพิ่มเติมสิ่งที่เห็นว่าบกพร่อง

ประมาณค่าใช้จ่าย ๕,๐๐๐.๐๐ บาท (ห้าพันบาทถ้วน)

อันดับ ๒ **การหาเงินบำรุงวัด**

ก. ร่วมกับกรมการศาสนาจัดประโยชน์ของวัด

ข. จัดให้มีงานประจำปี เพื่อหารายได้พิเศษ

อันดับ ๓ **ซ่อมแซม**

ก. ซ่อมแซมตึกโคโรซาน

ข. ซ่อมแซมตึกปีจู

ค. ซ่อมแซมอื่นที่ควร

ประมาณค่าใช้จ่าย ๒๕,๐๐๐.๐๐ บาท (สองหมื่นห้าพันบาทถ้วน)

อันดับ ๔ **สิ่งปลูกสร้าง**

ก. สร้างเสนาสนะให้เป็นไปตามแผนผัง

ข. สร้างศาลาตั้งศพให้เป็นไปตามผัง

ประมาณค่าใช้จ่าย ๕๐๐,๐๐๐.๐๐ บาท (ห้าแสนบาทถ้วน)

อันดับ ๕ **เพิ่มเติม** แก้ไขรื้อย้าย ก่อสร้าง จัดการตบแต่ง เพิ่มเติม เพื่อให้เป็นไปตามแผนผัง และเป็นระเบียบเรียบร้อยยิ่งขึ้น เพื่อให้ควรแก่การเป็นอารามอย่างแท้จริง.

โครงการบูรณะพระอารามหลวง

วัดเสาธงทอง พระอารามหลวงชั้นตรี

ตำบลท่าหิน อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

งานบูรณะเขียนตามลำดับความสำคัญ

๑. งานบูรณะพระวิหาร วงเงิน ๑,๕๐๐,๐๐๐,๐๐ บาท ควรเริ่ม พ.ศ. ๒๕๑๓

๒. งานบูรณะตึกบี่จูและตึกโคโลซาน วงเงิน ๑๕๐,๐๐๐.๐๐ บาท ควรเริ่ม พ.ศ.๒๕๑๖

๓. งานบูรณะพระเจดีย์ วงเงิน ๑๕๐,๐๐๐.๐๐ บาท ควรเริ่ม พ.ศ. ๒๕๑๗

เอกสารประกอบโครงการ

(เช่นแผ่นภาพ แผนผัง หรือแบบรูป)

๑. ภาพพระวิหาร ๓ ภาพ

๒. ภาพตึกบี่จู และตึกโคโลซาน อย่างละ ๑ ภาพ

๓. ภาพพระเจดีย์

พระราชวรรณเวที เจ้าอาวาส

รายละเอียดของโครงการ

งานที่ ๑ พระวิหาร

๑. พระวิหารของวัดเสาธงทองนี้ตามข้อสันนิฐานของนักโบราณคดี มีความเห็นว่า คงจะเป็นโบสถ์ของศาสนาคริสต์ สมัยที่ประเทศฝรั่งเศษได้ขยายอิทธิพลมายังตะวันออกไกล ได้ใช้การศาสนานำการเมือง สมัยดังกล่าวนี้ตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ศาสนาคริสต์เข้ามาสู่ประเทศไทยอย่างมั่นคงในสมัยนั้น ก็โดยมีเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ (คอนสแตนติน ฟอลคอน) เป็นผู้มีบทบาทสำคัญ เหตุที่สันนิฐานเช่นนี้ เพราะสังเกตได้จากศิลปะทรวดทรงประตูหน้าต่าง ของพระวิหารแห่งนี้ เป็นไปในแบบของฝรั่งเศษ องค์พระประธานในพระวิหารก็เข้าใจว่าสร้างทับไม้กางเขน เพราะองค์พระประธานสูงเสียบเพดาน การสถาปนาบริเวณแห่งนี้ เป็นพระอารามนั้น จะเริ่มก่อนในสมัยใด พ.ศ. เท่าไร หาหลักฐานไม่ได้ แต่เข้าใจว่า คงเป็นสมัยอยุธยา เพราะพุทธลักษณะของพระประธาน บ่งชัดว่าเป็นฝีมือช่างในสมัยนั้น ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๔ ได้มีการปฏิสังขรณ์เป็นการใหญ่ พระวิหาร พระประธาน ตลอดจนลักษณะอื่น ๆ ของพระวิหาร จึงยังคงให้เห็นอยู่จนบัดนี้

พระวิหารหลังนี้ กว้าง ๔ วา ๒ ศอก ยาว ๑๒ วา ๒ ศอก หลังคามุงกระเบื้องราง มีช่อฟ้าใบระกาด้วย

องค์พระประธาน หน้าตักกว้าง ๑๒ ศอก สูง ๑๗ ศอก

๒. สภาพปัจจุบันทรุดโทรมมาก พื้นฐานรอบพระวิหารด้านทิศใต้พังไปเป็นบางส่วน กันสาดชั้นบนพังไปเกือบหมดทุกด้าน หลังคาพระวิหาร โดยเฉพาะด้านทิศตะวันตกพัง ทางด้านใต้พังเกือบหมดทั้งแถบ ต้องใช้สังกะสีมุงแทนชั่วคราว ซุ้มประตู หน้าต่าง พังเสียหาเกือบหมดรูปเดิม กระเบื้องมุงหลังคาแตกชำรุดอยู่โดยทั่วไป เวลาฝนตกน้ำฝนจะรั่วไหลตลอดเกือบทั้งหลัง ทำให้ไม้เครื่องบนผุกล่อนยิ่งขึ้น เป็นการเร่งวัสดุต่าง ๆ เสื่อมสภาพก่อนกำหนดเวลา และเมื่อไฟไหม้ตลาดลพบุรีครั้งใหญ่เมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๑๑ ไฟได้ลามหัวแป และหัวจันทันตลอดจนหัวเสาด้านทิศตะวันออกด้วย จึงทำให้พระวิหารแห่งนี้ชำรุดทรุดโทรมเร็วยิ่งขึ้นอีก

ส่วนภายในพระวิหาร ฐานพระประธานใหญ่ที่ฉาบปูนไว้ ปูนฉาบหมดอายุ ผุพังอยู่ทั่วไป ทำให้รูปบัวที่ก่อด้วยปูนรอบฐานพระกะเทาะผุพังเกือบหมด แต่องค์พระประธานยังคงสภาพดีอยู่ จะเสียหายก็เฉพาะทองที่ปิดองค์พระลอกออกไปบ้างเป็นบางส่วน

๓. แนวคิดในการบูรณะ

๓.๑ ปรับปรุงผนังกำแพงพระวิหารทั้งภายในและภายนอกทั้งหมด ให้มั่นคงแข็งแรง ตลอดจนทำซุ้มประตู หน้าต่าง โดยให้อยู่ในสภาพเดิม

๓.๒ ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงตัวไม้เครื่องบนทั้งหมดตลอดจนทำฝ้าเพดานใหม่

๓.๓ ปรับปรุงตัวไม้โครงหลังคาใหม่ทั้งหมด โดยใช้ไม้เนื้อแข็งทั้งหมด

๓.๔ เปลี่ยนกระเบื้องมุงหลังคาใหม่ โดยใช้กระเบื้องเคลือบชนิดรางเหมือนของเก่า

๓.๕ ทำช่อฟ้าปูนปิดทองใหม่ให้เหมือนเดิม

๓.6 ปรับปรุงซุ้มประตู หน้าต่าง ให้เหมือนเดิม

๓.๗ ก่อชานกำแพงรอบนอก และปูกระเบื้องให้คงสภาพเหมือนเดิม

๓.๘ ซ่อมฐาน และปิดทองพระประธานใหม่

๔. ถ้าไม่ซ่อมแซมบูรณะแล้ว จะชำรุดทรุดโทรมลงทุกวัน จะเป็นภัยแก่พระภิกษุสามเณรที่เข้าไปประกอบศาสนกิจ เช่น ทำวัตรเช้า–เย็น และอยู่รักษา ทั้งจะเสียโบราณสถานที่สำคัญชิ้นหนึ่งของชาติไปอย่างหน้าเสียดาย

ถ้าบูรณะให้คงสภาพเดิมแล้ว ก็จะเป็นการรักษาโบราณสถานที่สำคัญชิ้นหนึ่งของชาติอันมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ไว้ได้อีกนาน ทั้งยังจะใช้ประโยชน์เพื่อการศึกษาของอนุชนรุ่นหลัง ๆ ต่อไป และใช้ในการประกอบศาสนกิจในวันสำคัญทางพุทธศาสนาของข้าราชการฝ่ายทหาร และพลเรือน ตลอดจนพ่อค้าประชาชน ดังได้กระทำอยู่เป็นประจำทุก ๆ ปีมา และยังใช้เป็นพิพิธภัณฑ์ของวัดอีกด้วย

อนึ่ง พระวิหารแห่งนี้ ปรากฏว่าเป็นที่สนใจแก่ชาวต่างประเทศที่ผ่านลพบุรีมานิยมที่จะเข้าชมกันมิได้ขาด เพราะมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ดังกล่าวข้างต้น

๕. การบูรณะ ประมาณการกว่าจะต้องใช้เงินงบประมาณ ๑,๕๐๐,๐๐๐.๐๐บาท (หนึ่งล้านห้าแสนบาทถ้วน) ถ้าแบ่งเป็นโครงการหลายปี ก็ไม่ควรให้เกิน ๓ ปี โดยแบ่งงบประมาณให้เป็นรายปี ๆ ละ ๕๐๐,๐๐๐.๐๐ บาท (ห้าแสนบาทถ้วน)

รับรองว่าถูกต้อง

(ลงนาม) พระราชวรรณเวที

(พระราชวรรณเวที)

เจ้าอาวาส

งานที่ ๒ ตึกบีจู และตึกโคโลชาน

๑. ตึกทั้ง ๒ หลังนี้ เป็นตึกประวัติศาสตร์เช่นเดียวกับพระวิหาร นักโบราณคดีสันนิษฐานว่า เป็นที่พำนักของนักบวชหรือบาดหลวงชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ต่อมาได้ปฏิสังขรณ์พร้อมกับพระวิหาร ขณะนี้ชำรุดทรุดโทรมมาก แต่ยังคงรูปลักษณะเก่าอยู่

๒. ตึกทั้ง ๒ หลังนี้ ได้รับความเสียหายจากอัคคีภัยใหญ่วัดเสาธงทอง ครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๗๑ และครั้งหลังในปีที่แล้วเมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๑๑ จึงทำให้ตึกทั้ง ๒ หลังนี้ ชำรุดทรุดโทรมมาก หากไม่รีบดำเนินการปฏิสังขรณ์เสียโดยด่วนแล้ว ตึกทั้ง๒ หลังนี้ อาจเสียสภาพไปในที่สุด ซึ่งเป็นสิ่งที่หน้าเสียดาย เพราะตึกทั้ง ๒ หลังนี้ เป็นตึกประวัติศาสตร์

๓. แนวความคิดในการบูรณะ

๓.๑ ปรับปรุงผนังตึกภายนอกภายในใหม่

๓.๒ เปลี่ยนไม้เครื่องบนใหม่

๓.๓ เปลี่ยนโครงหลังคาใหม่ ใช้กระเบื้องรางมุงใหม่ให้เหมือนของเดิม

๓.๔ ปรับปรุงพื้นของตัวตึกใหม่

๔. ถ้าไม่บูรณะให้ทันเวลาแล้ว สภาพเดิมอาจต้องเปลี่ยนแปลงไปหมด เพราะตึกทั้ง ๒ หลังนี้ ได้ใช้เป็นที่พำนักของสงฆ์ตลอดมา จำเป็นต้องซ่อมแซมเปลี่ยนแปลงไปเท่าที่กำลังทรัพย์จะพึงหามาได้

๕. การบูรณะประมาณการว่าจะต้องใช้เงินประมาณ ๑๕๐,๐๐๐.๐๐ บาท (หนึ่งแสนห้าหมื่นบาทถ้วน) ควรจะได้ดำเนินการให้เสร็จเรียบร้อยภายใน ๑ ปี.

รับรองว่าถูกต้อง

(ลงนาม) พระราชวรรณเวที

(พระราชวรรณเวที)

เจ้าอาวาส

งานที่ ๓ พระเจดีย์

๑. ความเป็นมาแต่เดิมของพระเจดีย์องค์นี้ คงจะได้เริ่มสร้างพร้อมกับการสร้างวัดนี้ขึ้นมา สร้างเป็นแบบรูปกรวย ที่คอสองมีซุ้มพระยืนประจำทั้ง ๘ ทิศ ลงลักปิดทองเรียบร้อยสวยงาม ฐาน ๘ เหลี่ยม กว้างเหลี่ยมละ ๔.๕๐ เมตร สูงประมาณ ๒๕ เมตร

๒. สภาพปัจจุบันอยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรมมาก เพราะได้รับภัยจากอัคคีภัยใหญ่ของตลาดลพบุรี ถึง ๒ ครั้ง ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๗๐ และครั้งหลังเมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๑๑ ทำให้ปูนที่ฉาบพระเจดีย์ผุกล่อนกะเทาะออกโดยทั่วไป องค์พระยืนทั้ง ๘ องค์ ซึ่งแต่เดิมได้ลงลักปิดทองไว้ทุกองค์ เสียหายลอกดำไปหมด

๓. แนวความคิดในการบูรณะ

๓.๑ กะเทาะปูนที่ฉาบองค์พระเจดีย์ออก แล้วฉาบปูนใหม่

๓.๒ ทาสีใหม่

๓.๓ ซ่อมแซมพระทั้ง ๘ องค์ รอบ ๆ คอพระเจดีย์ใหม่ โดยลงลักปิดทองเสียใหม่ ให้อยู่ในสภาพลักษณะเดิม

๔. ถ้าไม่บูรณะ สภาพของพระเจดีย์ก็จะเสื่อมโทรมลงทุกวัน ถูกน้ำฝนตกเซาะนาน ๆ เข้า อิฐปูนก็จะพังทลายลง จะทำให้เสียเงินมากยิ่งขึ้น ยากจะบูรณะให้เหมือนเดิมเมื่อเกิดการเสียหายขึ้นแล้ว

๕. การบูรณะพระเจดีย์นี้ ประมาณการว่าจะต้องใช้เงินประมาณ ๑๕๐,๐๐๐.๐๐ บาท (หนึ่งแสนห้าหมื่นบาทถ้วน) และควรจะดำเนินให้เสร็จสิ้นไปภายใน ๑ ปี.

รับรองว่าถูกต้อง

(ลงนาม) พระราชวรรณเวที

(พระราชวรรณเวที)

เจ้าอาวาส

บันทึก

ข้อคิดคติธรรม

ของ

พระราชวรรณเวที

การครองใจคน

มนุษย์ เป็นสัตว์สังคมประเภทหนึ่ง ที่อยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นเหล่า เริ่มแต่ครอบครัวหนึ่ง ๆ จนถึงหมู่บ้านหนึ่ง ๆ ตลอดจนประเทศชาติหนึ่ง ๆ ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ในการร่วมแรงร่วมกำลังความคิดกันประกอบอาชีพ และช่วยกันป้องกันภัย และต่อสู้อันตรายต่าง ๆ เป็นธรรมดาอยู่เอง ที่การอยู่ร่วมกันของคนหมู่มาก มักจะมีการเอารัดเอาเปรียบกัน จึงไม่ใคร่จะราบรื่น ทั้งนี้ ก็เพราะมนุษย์มีสัญชาตญาณการเห็นแก่ตัวภายใน จึงทำให้มนุษย์กลายเป็นคนเห็นแก่ตัว มุ่งจะได้ฝ่ายเดียวไม่ค่อยจะแลเหลียวถึงคนอื่น เมื่อฝ่ายหนึ่งได้ อีกฝ่ายหนึ่งก็ต้องเสีย เมื่อเกิดฝ่ายใดฝ่ายเสียขึ้นเช่นนี้ ก็ยากที่จะปรองดองกันได้ ความสงบสุขภายในหมู่คณะหรือสังคม ก็จะค่อย ๆ ละลายหายไป ความยุ่งยากก็จะค่อย ๆ คืบคลานเข้ามาแทนที่ นับว่าเป็นโชคดีที่ยังมีพวกที่คลายความเห็นแก่ตัวไม่มัวเมาในอามิส คิดจะช่วยสังคมอยู่บ้าง ท่านเหล่านั้นจึงได้พยายามช่วยกันค้นคิดหาทางแก้ไขเพื่อวางแนวทางปฏิบัติให้ครองใจกันและกันอยู่ได้สันติสุข

พระพุทธเจ้าของเรา เป็นพระองค์หนึ่งในจำนวนนั้น พระองค์ทรงค้นพบหลักปฏิบัติ เพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้โดยปกติสุข เรียกว่า สังคหวัตถุ แปลว่า หลักการสงเคราะห์กันและกัน หรือหลักการครองใจคน คือ :–

๑. ทาน การให้
๒. ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก
๓. อัตถจริยา บำเพ็ญแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์
๔. สมานัตตตา การวางตัวโดยสม่ำเสมอ

ทาน แปลว่า การให้ ให้พัสดุสิ่งของ เรียกว่าวัตถุทาน ให้วิชาความรู้ในทางประพฤติปฏิบัติตัวให้เป็นคนดีและมีความสุขใจ เรียกว่าธรรมทาน ให้ความรู้ในการประกอบอาชีพและอื่น ๆ เรียกว่าวิทยาทาน

การให้ เป็นการแสดงน้ำใจของผู้ให้ว่า เป็นคนมีเมตตากรุณา โอบอ้อมอารี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว ยังแลเหลียวถึงคนอื่น ๆ ด้วยจิตเป็นกุศล ผู้ให้จึงเป็นที่ชอบใจของคนทั่ว ๆ ไป ท่านได้แสดงผลของการให้ไว้อย่างทันตาเห็นว่า ททํ มิตฺตานิ คนฺถติ ผู้ให้ย่อมผูกไมตรีไว้ได้ ดังนี้

ปิยวาจา แปลว่า วาจาเป็นที่รัก ได้แก่วาจาที่พูดเหมาะกับกาละเทศะและบุคคล ตลอดจนหมู่คณะ เพื่อให้เกิดความนิยมชมชื่น

วาจานี้ เป็นเสมือนดาบสองคม พูดความหมายอย่างเดียวกัน แต่ใช้ถ้อยคำสำนวนต่างกัน ก็ทำให้คำพูดนั้น มีผลผิดไปคนละอย่างได้ บางคนพูดตรงไปตรงมาด้วยความความปรารถนาดี บางทีหลังจากการพูดไปแล้ว กลับมีผลตรงกันข้ามก็มี คนโบราณเข้าใจเรื่องนี้ดี จึงเกิดทูนวาจาว่า **"ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา"** แสดงว่าสิ่งสำคัญในตัวคนนั้น ปากนับว่าเป็นเยี่ยม คนจะดีก็เพราะปาก จะชั่วก็เพราะปาก ท่านจึงเตือนให้ระมัดระวังปาก ว่า **"ปลาหมอตายเพราะปาก"** นอกจากนี้ ท่านยังเตือนให้ตรึกตรองเสียก่อน ถ้าเห็นว่าพูดไปแล้วจะไม่เป็นผลดี ก็ควรนิ่งเสีย ว่า **"พูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง"** คือท่านบอกให้รู้ว่า สิ่งใดไม่ควรพูด ขืนพูดไป ถึงจะไม่เป็นภัยแก่ตัว ก็มีราคาเพียงสองไพเบี้ย คือ เท่ากับ ๖ เบี้ย หรือ ๖ สตางค์เท่านั้น แต่ถ้านิ่งเสียได้ จะมีค่าเท่ากับราคาทองหนักถึง ๔ บาท ดังนั้นคำพูดจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่ควรสนใจ จะยกมากล่าวไว้ ณ ที่นี้ แต่เพียง ๓ อย่าง คือ :-

๑. ไม่พูดขัดคอคนอื่น

๒. พูดแต่ความดีของคนอื่น

๓. พูดตำหนิตัวเอง

การพูดขัดคอคนอื่นนั้น เท่ากับเป็นการเหยียดหยามความคิดเห็นของเขา เท่ากับดูถูกเขาว่าโง่กว่าตน จึงเป็นทางมาแห่งการโต้เถียงต่อสู้ของอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อป้องกันการดูถูกตน และอาจจะกลายเป็นเหตุใหญ่ได้ง่าย อย่างน้อยที่สุดก็เป็นการสร้างการเกลียดชังให้แก่ตนเอง พระพุทธองค์ทรงตระหนักดี จึงได้ตรัสกับโปฏฐกพราหมณ์ว่า "พระตถาคตไม่ทรงค้านลัทธิใด" ก็เท่ากับตรัสไว้ชัดเจนแล้วว่า พระองค์ไม่ทรงขัดคอใครนั่นเอง

การพูดถึงแต่ความดีของคนอื่นนั้น ไม่เป็นภัยแก่ตัวเอง ไม่เป็นการสร้างศัตรู แต่กลับเป็นการสร้างมิตร สร้างความนิยมให้แก่ตัวได้อีกด้วย นักเทศน์ก็ดี นักปาฐกถาก็ดี ถ้าพยายามหาแต่แง่เสียของคนอื่นมาพูดเสียดสีอยู่เสมอ แม้จะได้รับความนิยมในเบื้องต้น แต่ไม่นานนักความนิยมก็จะลดน้อยลงไป ทั้งนี้ ก็เห็นจะเป็นปฏิกิริยาที่เกิดจากคนฟัง เมื่อฟังบ่อย ๆ อาจหวนกลับไปคิดค้นหาความจริงที่มีอยู่ในตัวของผู้พูด ถ้าพบความบกพร่องแม้เพียงเล็กน้อย ก็จะหมดความเชื่อถือไปทันทีก็ได้

อัตถจริยา แปลว่า **ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์** หมายถึงการทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่คนอื่นหรือสังคม

คนทำประโยชน์ได้ชื่อว่าเป็นผู้สร้าง ถ้าทำประโยชน์ให้แก่ตน ได้ชื่อว่าสร้างตนคนเดียว ถ้าทำประโยชน์ให้แก่คนอื่น ได้ชื่อว่าสร้างตนและคนอื่น คนที่ชอบทำแต่ประโยชน์ตน อาจมีความสุขได้ดังเช่นพระปัจเจกพุทธเจ้า แต่ไม่ใคร่จะมีคนเคารพสักการะเท่าไรนัก ส่วนคนที่ทำประโยชน์ให้คนอื่นจะมีผู้เคารพสักการะบูชาอย่างไม่รู้จักสิ้นสุด ดังพระพุทธเจ้า ลองคิดดูก็ได้ว่า ถ้าพระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว ทรงพอพระทัยอยู่ในสันติสุขเฉพาะพระองค์เอง พวกเราจะได้รู้จักและเคารพพระองค์ละหรือ ที่ไม่เป็นเช่นนั้น ก็เพราะพระองค์ทรงพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ ยอมลำบากพระวรกายช่วยพวกเราทั้งหลายให้ได้รับประโยชน์อันยิ่งใหญ่ถึง ๓ ประการ คือ :-

๑. ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในปัจจุบัน
๒. สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในภพหน้า
๓. ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยอด คือ พระนิพพาน

การที่พวกเราชาวพุทธศาสนิกชน ยอมอุทิศตนบูชาพระองค์ท่าน ก็เพราะทราบชัดว่าพระองค์ท่านเป็นผู้ยื่นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ให้โดยแท้

ความจริงดังกล่าวมานี้เป็นเครื่องยืนยันว่า ผู้ที่ห่วงแต่ประโยชน์ตน แม้จะมีความสุข แต่ก็หาความดีที่ควรจะเทิดทูนไม่ ส่วนคนที่สนใจในการทำประโยชน์ให้แก่คนอื่นหรือสังคม แม้จะมีความยุ่งยากลำบากอยู่บ้างตามวิสัย แต่มักจะมีความสุขในบั้นปลายแห่งชีวิต ทั้งยังเป็นผู้มีคุณธรรมความดีที่ควรแก่การเทิดทูนบูชาอีกด้วย

สมานัตตตา แปลว่า **ความเป็นผู้มีตนเสมอ** ได้แก่รู้จักวางตนให้เหมาะสมกับภาวะและฐานะของตน คือไม่ต่ำและสูงเกินไป

การวางตัวพอเหมาะนั้น เป็นคุณสมบัติอันล้ำค่าเป็นผู้ใหญ่ก็จะได้รับความเคารพนับถือจากผู้น้อย ถ้าเป็นผู้น้อยก็จะได้รับความเมตตาปรานีจากผู้ใหญ่ ถ้าเป็นคนเสมอกันก็จะเกิดความรักใคร่สนิทสนมกัน เป็นการช่วยส่งเสริมสายสัมพันธ์ให้เป็นไปอย่างราบรื่น ทั้งช่วยให้การงานในหน้าที่จะต้องทำดำเนินไปเป็นอย่างดีอีกด้วย

คนที่มีเมตตาปรานีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ยอมเสียสละได้ในคราวจำเป็น รู้จักใช้ถ้อยคำสำนวนชวนให้ผู้ฟังเกิดความชื่นชมยินดี เชื่อถือ มุ่งแต่ทำประโยชน์ให้แก่คนอื่นหรือสังคม ทั้งวางตนได้เหมาะสมกับภาวะและฐานะดังกล่าวมาแล้ว ย่อมเป็นบุคคลที่สามารถครองใจคนไว้ได้ จะเป็นที่เคารพนับถือและรักใคร่ของปวงชนทั้งหลาย ชั่วนิรันดร.

^ ■ △

เงินเป็นงู

เมื่อ นายไม้ นางกลั้น จันทรจิระ ประสบเคราะห์กรรมจากพวกผู้ร้าย เพราะการถูกปล้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖ ข้าพเจ้ารู้สึกสลดใจมาก ทรัพย์หนอ ช่างเป็นภัยร้ายแรงเสียจริง ๆ ก่อนที่เจ้าของจะได้มาต้องลำบากตรากตรำทำการงานด้วยความยากเหนื่อย ได้มาแล้วยังต้องทรมานตัวเฝ้ารักษาด้วยความหวาดระแวง และเมื่อต้องพรากจากไปก็ยังก่อให้เกิดความชอกช้ำระกำใจอย่างแสนเข็ญ เป็นดังนี้นี่เล่าคติธรรมของพระพุทธเจ้าจึงมีอยู่ว่า เป็นทุกข์ในการแสวงหา เป็นทุกข์ในการรักษา และเป็นทุกข์ในเมื่อต้องพรากจากไป เมื่อคำนึงถึงภัยที่มีมูลเหตุสืบมาจากทรัพย์สมบัติหลาย ๆ วันเข้า ทำให้ระลึกถึงเรื่องชาวนาในอรรถกถาธรรมบท ซึ่งจะได้นำมาเล่าพอเป็นเค้าเรื่องดังต่อไปนี้.–

คืนวันหนึ่ง มีขโมยพวกหนึ่งเข้าไปลักทรัพย์ในบ้านของผู้มีอันจะกินผู้หนึ่ง ขณะที่กำลังช่วยกันค้นเก็บทรัพย์อยู่นั่นเอง พวกเขาคนหนึ่งชอบเอาเปรียบเพื่อน ได้ยักยอกเอาเงินเหน็บซ่อนไว้ที่ม้วนชายกระเบนเสียถุงหนึ่ง เมื่อช่วยกันเก็บทรัพย์จนพอแล้ว พากันไปแบ่งที่นาแปลงหนึ่งใกล้ ๆ กรุงสาวัตถี เสร็จแล้วต่างก็แยกย้ายกันไป เป็นการบังเอิญแท้ ๆ ที่เงินถุงนั้นตกทิ้งอยู่ที่นั่น โดยเจ้าของมิทันรู้ตัว

ใกล้รุ่งวันนั้นเอง พระศาสดาได้ทรงตรวจดูหมู่สัตว์โลก ตามที่เคยทรงปฏิบัติมาเป็นอาจิณ ได้ทรงเห็นชายเจ้าของนาแปลงนั้นปรากฏอยู่ในข่ายญาณของพระองค์ เมื่อทรงพิจารณาดูก็ทรงทราบว่า เงินถุงนั้นจะเป็นภัยอย่างร้ายแรงแก่เขา ทรงพิจารณาสืบต่อไปอีกจะทรงช่วยเขาได้หรือไม่ ทรงทราบว่าพอจะช่วยได้ รุ่งเช้าจึงได้เสด็จไปกับพระอานนท์ ขณะที่เสด็จไปถึง ชายเจ้าของนากำลังไถนาเพลินอยู่ พอเขาเห็นพระองค์เข้า ก็ละหางไถยกมือถวายบังคม แล้วเริ่มไถนาต่อไป พระองค์เสด็จไปจนถึงที่เงินถุงนั้นตกอยู่ จึงได้ตรัสกับอานนท์ว่า อานนท์เธอจงดูนั่นงูพิษ พระอานนท์ทูลสนองว่า ข้าพระองค์ก็เห็นพระเจ้าข้า เจ้าตัวนี้มีพิษร้ายนัก ตรัสเพียงเท่านี้ก็เสด็จผ่านไป ชายเจ้าของนาได้ยินดังนั้นเข้าใจว่าพระศาสดาทรงพบงูจริง ๆ นึกว่าสถานที่แถวนี้เราเดินไปเดินมาอยู่เสมอไม่เป็นเวลา พอพระศาสดากับพระอานนท์เสด็จเลยไปแล้ว ฉวยด้ามประตักวิ่งไป ด้วยหมายใจจะฆ่า

มันเสีย พอไปถึงไม่เจองู เจอแต่เงิน นึกว่าที่พระพุทธเจ้าตรัสว่างู คงเป็นถุงเงินนี่เอง กำลังดีอกดีใจมิได้เฉลียวถึงพระพุทธดำรัสที่ตรัสเป็นปริศนาทิ้งไว้เช่นนั้น หยิบเงินถุงนั้นรีบกลับไปหมกดินไว้ที่ใกล้ ๆ นั้นเอง (นี่เป็นคติแสดงให้เห็นว่า เมื่อความโลภเกิดขึ้นแล้ว ความฉลาดก็หายไป คงเหลือแต่ความโง่)

ส่วนทางบ้านที่ถูกขโมย ต่อเมื่อรุ่งสว่างจึงรู้ว่าของหาย ช่วยกันติดตามไปตามรอยเท้าของพวกขโมยจนถึงนาแปลงนั้น พบรอยเท้ารอยหนึ่งแยกไปทางคนไถนา จึงพากันเดินตามไปจนพบถุงเงินก็จำได้ ต่างเข้าใจกันว่าชายเจ้าของนาคนนั้นเป็นขโมย จึงตรูกันเข้าไปขู่ตะคอกว่า เมื่อคืนนี้ มึงไปขโมยบ้านกูมา ยังจะมีหน้ามาทำเป็นไถนาอยู่อีก และช่วยกันรุมตีด้วยไม้กระบองเสียจนช่ำใจ แล้วพากันนำตัวไปถวายแด่พระราชา เมื่อพระราชาได้รับนักโทษและทรงสดับข้อกล่าวหาของโจทก์ดังนั้น ทรงเข้าพระทัยว่าเขาเป็นขโมยจริง ๆ จึงรับสั่งให้นำตัวไปประหารชีวิตเสีย พวกเพชฌฆาตช่วยกันจับมัดมือไพล่หลังเฆี่ยนเสียด้วยแซ่ตามธรรมเนียม แล้วนำมายังตะแลงแกง แม้เขาถูกเฆี่ยนเจ็บปวดปานจะสิ้นชีวิตก็มิได้ปริปากเลย ได้แต่รำพึงถึงพระพุทธดำรัสที่ตรัสเรียกเงินว่างูเท่านั้น เมื่อรำพึงถึงนาน ๆ เข้า ความจริงค่อย ๆ ปรากฏขึ้นทีละน้อย จนปรากฏแจ่มแจ้งเป็นความจริงอย่างชัดเจนว่า เงินเป็นงูจริง สมกับพระพุทธดำรัสที่ตรัสกับพระอานนท์ จึงอุทานพระพุทธดำรัสออกมาดัง ๆ ว่า ปสฺส อานนฺท อาสีวิโสติ ปสฺสามิ ภนฺเต โฆรวิโสติ (อานนท์ เธอจงดู นั่นงูพิษ ข้าพระองค์ก็เห็น – พระเจ้าข้า เจ้าตัวนี้มีพิษร้ายนัก)

พระพุทธดำรัสนี้ เป็นดังมหามนต์อันศักดิ์สิทธิ์ได้ดลบันดาลให้นายเพชฌฆาตร้องตวาดถามไปว่า เรื่องอะไรกันนะ จึงได้กล่าวถึงพระพุทธดำรัสที่ตรัสกับพระอานนท์ เขาไม่ตอบ เป็นแต่เพียงบอกว่า ถ้ามีโอกาสได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว จักกราบทูลให้ทรงทราบด้วยตนเอง พวกเพชฌฆาตจึงนำตัวเข้าเฝ้า และกราบทูลเรื่องราวให้ทราบโดยตลอด พระราชาได้ทรงสะดับแล้วตรัสถามว่า ทำไมเจ้าจึงได้กล่าวอย่างนั้นเล่า เขาได้กราบทูลให้ทรงทราบว่า ตัวเขามิได้เป็นขโมย แล้วก็เล่าเรื่องตั้งแต่ต้นจนถูกจับถวายให้ทรงทราบ เมื่อพระองค์ได้ทรงสะดับดังนั้น จึงทรงรับสั่งว่า นี่แน่พนาย ชายคนนี้ได้อ้างพระพุทธเจ้าผู้เป็นอัครบุคคลเป็นพยาน จึงยังมิเป็นการสมควรที่จะด่วนลงโทษเขาในเวลานี้ จำต้องสอบสวนให้ดีเสียก่อน แล้วรับสั่งให้นำตัวไปควบคุมไว้ จนเวลาเย็นจึงได้นำเขาไปเฝ้าพระศาสดายังวัดพระเชตวัน ได้ทูลถามว่า เมื่อเช้านี้พระองค์ได้เสด็จไป

ยังนาชายคนนี้บ้างหรือเปล่า พระเจ้าข้า พระศาสดารับรองว่าไป มหาบพิตรทูลถามต่อไปว่า พระองค์ทรงพบอะไรบ้าง พระเจ้าข้า, พระศาสดาตรัสว่า พบเงินถุงหนึ่ง จุเงินราว ๆ พันหนึ่ง มหาบพิตร, พระราชาทูลถามสืบต่อไปว่า เมื่อทรงพบแล้วได้ตรัสอย่างไรบ้างหรือเปล่า พระเจ้าข้า, พระศาสดาได้ทรงพบถุงเงินแล้วตรัสกับพระอานนท์อย่างไร และพระอานนท์ทูลตอบอย่างไร พระองค์ก็ทรงนำมาเล่าให้พระราชาทรงทราบทุกประการ พระราชาได้ทรงสดับดังนั้นจึงทูลว่า ถ้าชายคนนี้ไม่อ้างบุคคลอย่างพระองค์เป็นพยาน เขาจะไม่มีชีวิตกลับไปเลย ที่เขารอดชีวิตกลับไปได้นั้น เพราะอาศัยพระดำรัสที่พระองค์ตรัสกับพระอานนท์โดยแท้ทีเดียว แล้วพระองค์ก็รับสั่งให้ปล่อยชายเจ้าของนาคนนั้นให้พ้นโทษไปในที่นั้นเอง.

เรื่องที่เล่ามาข้างต้นนี้ เข้าใจว่าท่านผู้อ่านคงเข้าใจได้ดีว่า **เงินเป็นงู** ได้อย่างไร แต่คนทั่วโลกยังบูชาเงินกันอยู่ เหมือนคนโบราณพากันบูชางูโดยถือว่าเป็นพระยานาค แสดงว่าลัทธิบูชางูของคนโบราณยังติดมาจนทุกวันนี้ เมื่อท่านได้อ่านหนังสือเล่มนี้แล้ว หากมีเวลาว่าง จงหาสตางค์สมัยราชาธิปไตยมาสักอันหนึ่ง แล้วพิจารณาดูให้ดี จะเห็นภาพงูขดอยู่รอบรูสตางค์ด้านหนึ่ง ท่านจะรู้ทันทีว่าภาพนั้นสืบมาจากเรื่องอะไร ภาพงูที่ชูศีรษะทำท่าเหมือนจะฉกนั้น ท่านผู้ออกแบบได้ผูกเป็นปริศนาไว้ เหมือนเตือนเจ้าของให้รู้ว่า ระวังให้ดีนะ นั่นมันเป็นงู ถ้าเผลอมันจะฉกเอา จริงหรือไม่ ถ้าท่านเห็นจริงก็จำต้องระวังให้มาก

คนที่ต้องฆ่าตัวตาย, ถูกเขาฆ่าตาย, ถูกปล้น, เป็นถ้อยเป็นความ พี่น้องต้องแตกแยกจากกัน ญาติกับญาติต้องขาดจากกัน พ่อแม่กับลูกต้องหมดเยื่อใยต่อกัน ตลอดจนข้าราชการต้องถูกปลดจำขังเป็นต้นนั้น สมุฏฐานสำคัญมาจากเงินก็มิใช่น้อย เงินเป็นของดีมีประโยชน์นั้น เป็นความจริง นักปราชญ์ทุกยุคทุกสมัยไม่มีใครติเตียนเงิน ได้แต่ติเตียนคนที่มีเงิน แต่ไม่ใช้เงินให้เป็นประโยชน์ ดีแต่มุ่งหาเก็บเข้าไว้ ทั้ง ๆ ที่รู้กันอยู่ว่าตายแล้วก็ขนเอาไปไม่ได้ ถึงเช่นนั้น จะกินจะใช้บำรุงร่างกายให้มีความสุขสบายก็ยังเสียดายตนเองจึงต้องกลายเป็นทาสเที่ยวหาเงินเก็บไว้ให้คนอื่นเขาใช้ ถ้าทายาทผู้รับมรดกเป็นลูกหลานก็พอทำเนา เพราะเป็นเรื่องธรรมดา แต่ก็เป็นของไม่แน่นัก เพราะเงินรวมทั้งทรัพย์อื่น ๆ นั้น เกี่ยวข้องอยู่กับบุญวาสนาของคน คนดีมีวาสนา เงินทองจึงจะอยู่ด้วย ถ้าคนไม่ดี ไม่มีวาสนา ถึงจะได้มรดกมาสักเท่าไร ๆ ก็จะหมดไปในไม่ช้า ส่วนคนดี

มีบุญมีวาสนา ถึงจะได้รับมรดกน้อย หรือไม่ได้รับเลยก็ตาม อาจจะร่ำรวยได้ ตัวอย่างเช่นนี้มีอยู่ดาษดื่นไป จะอย่างไรก็ตาม ถ้าเพียงหาเก็บไว้เฉยๆ แล้ว ตนเองคงไม่ได้รับประโยชน์อย่างไรแน่ เพราะเงินจะมีประโยชน์ก็ต่อเมื่อใช้ และต้องใช้ในทางที่ถูกด้วย ถ้ามีแล้วไม่ใช้ หรือใช้ในทางที่ผิด คงจะไม่ได้รับประโยชน์อย่างไรแน่ ข้อสำคัญถ้ามีมากและเก็บไว้ไม่ดี มักเป็นภัยแก่ตัวเอง ดังนั้น เมื่อมีแล้วต้องคิดและระวังให้มาก

ความจริงเงินเป็นเพียงแร่ธาตุชนิดหนึ่งเท่านั้น (เดี๋ยวนี้ใช้ธนบัตรแทน) แต่ถูกสมมติให้เป็นของกลางสำหรับวัดราคาการซื้อขาย และชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย จึงกลายเป็นของวิเศษไป แต่ก็ได้แฝงโทษเข้าไว้ภายในมิใช่น้อยเหมือนกัน ดังนั้นเมื่อมีเงินแล้วจำต้องฉลาดเก็บ ฉลาดใช้ เหมือนคนที่ฉลาดได้งูมาแล้ว รู้จักระมัดระวังตัวมิให้เป็นอันตราย อวัยวะส่วนใดของมัน เช่น หนัง, กระดูก, ดี และพิษ จะใช้เป็นประโยชน์อย่างไรได้ ก็เลือกเอาไปใช้ตามต้องการ จะต่างกันก็แต่เพียงงูมีคุณและโทษอยู่ในตัวของมันเอง ส่วนเงินนั้นที่ตัวของมันเองไม่มีคุณ ไม่มีโทษอย่างไร แต่คุณและโทษของมันอยู่ที่การใช้ ถ้าใช้ถูกทางก็มีคุณ ถ้าใช้ผิดก็มีโทษ ฉะนั้น ผู้ที่มีเงินจึงต้องระวังการใช้ เพราะถ้าใช้ในทางที่เป็นคุณ เป็นประโยชน์ เงินก็จะเป็นคุณเป็นประโยชน์ การใช้อย่างไรจะเป็นคุณ เป็นประโยชน์นั้น ขอท่านได้โปรดดูตามวิธีใช้ของพระพุทธเจ้า ที่พระองค์ทรงแนะนำไว้ดังกล่าวต่อไปนี้.–

ประโยชน์เกิดแต่การถือโภคทรัพย์ ๕ อย่าง

๑. เลี้ยงตัว มารดา บิดา บุตร ภรรยา บ่าวไพร่ให้เป็นสุข
๒. เลี้ยงเพื่อนฝูงให้เป็นสุข
๓. บำบัดอันตรายที่เกิดแต่เหตุต่าง ๆ
๔. ทำพลี ๕ อย่าง คือ:
   ก. ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ
   ข. อติถิพลี ต้อนรับแขก
   ค. บุพพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย
   ฆ. ราชพลี ถวายหลวง มีเสียภาษีอากรเป็นต้น
   ง. เทวตาพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา
๕. บริจาคทานแก่สมณะพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ.

ประวัติหมอชีวกโกมารภัจ

เมื่อโบราณกาล ในเมืองราชคฤห์ มีหญิงสาวคนหนึ่งชื่อสาลวดี มีรูปสมบัติจัดว่างามในสมัยนั้น ได้รับราชานุมัติให้คัดเลือกเป็นหญิงนครโสเภณีโดยปริยาย ประชาชนทั้งหลายมีความพอใจเป็นอันมาก ครั้นอยู่มาไม่นานนักนางเกิดมีครรภ์ขึ้น จึงได้คิดจะปกปิดความมีครรภ์นั้นเสีย เพราะเกรงว่าสักการะอันเป็นค่าจ้างที่เคยได้นั้นจักเสื่อมไป จึงจึงได้ออกอุบายบอกนายประตูว่าเป็นไข้ ครั้นครบกำหนดของครรภ์ นางจึงได้คลอดบุตร เมื่อทราบจากหญิงรับใช้ว่าเป็นชายนางไม่พอใจ เพราะเห็นว่าบุตรชายไม่อาจสืบตระกูลนครโสเภณีได้ **จึง**ให้หญิงรับใช้ใส่กระด้งเก่า ๆ ไปทิ้งเสียที่กองหยากเหยื่อ

ครั้งนั้น มีพระราชกุมารพระองค์หนึ่ง พระนามว่าอภัยได้เสด็จไปสู่ที่เฝ้าพระเจ้าแผ่นดินทรงพบเหล่ากาจับกลุ่มรุมอยู่ที่นั้น จึงได้รับสั่งถาม เมื่อทรงทราบความว่า เหล่ากาจับกลุ่มรุมตอมเด็กชายคนหนึ่งซึ่งยังมีชีวิตอยู่ จึงรับสั่งให้นำไปยังวังของพระองค์ และทรงมอบให้พวกแม่นมเลี้ยงไว้ ประชาชนทั้งหลายพากันเรียกเด็กชายนั้นว่า ชีวก เพราะรอดตายมา และพากันเรียกต่อว่า โกมารภัจ เพราะได้รับการเลี้ยงดูอย่างกุมาร ฉะนั้นจึงมีนามว่า ชีวกโกมารภัจ แต่บัดนั้นมา

ครั้นล่วงกาลนานมา ชีวกได้เจริญวัยใหญ่ขึ้นเกิดความสงสัย จึงได้ทูลถามพระราชกุมารว่า ใครเป็นบิดาและมารดาของตน เมื่อพระราชกุมารทรงบอกไม่ได้ เพราะพระองค์ไม่ทรงทราบเช่นเดียวกัน ชีวกจึงดำริห์ว่า อันคนไม่มีความรู้จะอยู่ในราชตระกูลไม่ใช่เป็นของง่าย การแสวงหาความรู้นั้นแหละจักสมควร เมื่อดำริห์เช่นนี้แล้ว ได้หนีพระราชกุมารไปยังเมืองตักกสิลา ตรงไปหาอาจารย์ใหญ่ในทางหมอ ที่เรียกว่า ทิสาปาโมกข์ ได้อาศัยศึกษาวิชาหมออยู่ในสำนักของอาจารย์นั้นเป็นลำดับมา ปรากฏว่าชีวกเป็นผู้มีความจำดี และเป็นคนช่างพินิจในกิจแห่งการศึกษา จึงเป็นคนมีความรู้และความสามารถดีกว่าใคร

เมื่อชีวกศึกษาอยู่ในสำนักอาจารย์ได้ ๗ ปี เห็นว่าตนมีความรู้ดีแล้ว จึงถามอาจารย์ว่า การศึกษาของตนสำเร็จหรือยัง เพื่อทำการสอบความรู้ อาจารย์ได้ให้ชีวกหาเสียม

เข้าเล่มหนึ่ง บอกให้เที่ยวไปในสถานที่หนึ่งโยชน์ เพื่อหาสิ่งอันไม่เป็นยา ชีวกได้ปฏิบัติตามคำของอาจารย์ แต่ไม่พบสิ่งใดที่จะเอามาใช้เป็นยาไม่ได้ จึงได้กลับมาบอกอาจารย์ ดังนั้นอาจารย์จึงได้แจ้งให้ทราบว่า การศึกษาของชีวกสำเร็จแล้ว เมื่อทราบว่าตนสำเร็จการศึกษา ชีวกจึงได้ลาอาจารย์กลับเมื่อจะเดินทางกลับ อาจารย์ได้ให้สะเบียงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น กะประมาณให้หมดในระหว่างทาง เพราะหวังว่าชีวกจักรู้ค่าของวิชชาหมอเมื่อสะเบียงหมด

ขณะเดินทางมาถึงเมืองสาเกต บังเอิญสะเบียงหมด ชีวกจึงคิดว่า คนไม่มีสะเบียงไม่ควรไปในทางกันดาร การหาสะเบียงเสียก่อนจึงค่อยไป จักเป็นการสมควร คิดแล้วจึงได้หาคนไข้เพื่อรักษา พอดีได้ข่าวว่าภรรยาเศรษฐีในเมืองนั้นป่วย เป็นโรคปวดศีรษะมาตั้ง ๗ ปี ไม่มีหมอเก่า ๆ แก่ ๆ ใดจะรักษาให้หายได้ ก็ดีใจได้เข้าไปอาสาเพื่อจะรักษากับเขาบ้าง ครั้งแรกเจ้าไข้ไม่พอใจ เพราะเห็นว่ายังเป็นเด็ก กลัวจะเสียเงินเปล่าต่อเมื่อได้ทราบจากชีวกว่า เรื่องการเงินนั้นเอาไว้เมื่อภายหลัง จึงยอมให้รักษา ชีวกได้ปรุงยานัตถุ์เพียงขนานเดียวไข้ก็หาย

เพื่อบูชาคุณของหมอ คนไข้ได้ให้ทรัพย์ถึง ๔๐๐๐ บุตรชายเพิ่มให้อีก ๔๐๐๐ ลูกสะใภ้ได้ให้อีก ๔๐๐๐ ส่วนตัวเศรษฐีให้ ๔๐๐๐ กับคนใช้ชายหญิงอย่างละ ๑ คน ทั้งยังแถมม้าและรถให้อีกด้วย นี่คือค่าวิชชาหมอครั้งแรกของชีวก

เมื่อได้สะเบียงเพียงพอแล้ว ชีวกจึงได้เดินทางกลับต่อมา ครั้นถึงพระนครราชคฤห์ จึงได้เข้าเฝ้าพระราชกุมาร และได้ถวายทรัพย์สมบัติที่ตนได้มาทั้งหมด พระราชกุมารไม่ทรงรับ แต่ได้ทรงขอร้องให้ปลูกบ้านอยู่ ในวังของพระองค์ต่อไป ชีวกได้สนองพระเดชพระคุณทุกประการ ต่อมาได้แสดงความสามารถในการรักษาโรคต่าง ๆ ด้วยยาทาและโรคผ่าตัดเป็นต้น ทั้งเป็นบุคคลคนเดียวเท่านั้น ที่ปรากฏว่าได้รักษาพระพุทธเจ้า ดังเมื่อคราวถูกสะเก็ดหินของพระเทวทัตต์ที่พระบาท นับว่าเป็นหมอที่มีความสามารถและวาสนาผู้หนึ่ง ซึ่งภายหลังได้แต่งคัมภีร์ แพทย์บางคัมภีร์ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่การศึกษาของกุลบุตรในชั้นหลัง ดังนั้นหมอทั้งหลายในบัดนี้ จึงได้ยกย่องว่าเป็นครู ด้วยความกตัญญูกตเวที จึงได้มีความเคารพนับถือ และได้บูชาสักการะเป็นลำดับมา. △

พรหมสี่หน้า

พรหม ตามตำนานว่าเป็นเทวดาจำพวกหนึ่ง อยู่สูงกว่าเทวดาชั้นกามาจรสวรรค์ ๖ ชั้น เชื่อกันอย่างสนิทมาแต่โบราณว่ามี ๔ หน้า ถ้าว่ากันตามจริงแล้วคนก็ดี เทวดาหรือสัตว์ใด ๆ ในโลกนี้ก็ดี ถ้ามีถึง ๔ หน้า คงมีปาก มีตาและหูเป็นต้น เท่าปริมาณของหน้าคือ มีปาก ๔ ปาก ตา ๔ คู่ และหู ๘ ข้างเป็นต้น ถ้าเป็นเช่นนั้นจริง ก็จะน่าเกลียดน่ากลัวสำหรับมนุษย์มาก และคงจะลำบากและยุ่งยากกับเจ้าตัวมากเช่นกัน คนที่เชื่อว่าจริงก็คงเห็นว่าเป็นของดี เพราะตามปกติคนเรามีความอยากได้เป็นประจำอยู่แล้ว จึงมักจะคิดว่าไม่ว่าอะไรมีมากได้เป็นดี แต่บางทีบางสิ่งบางอย่างแม้จะเป็นของดี ถ้ามีมากเกินไปอาจไม่ดีก็ได้ เช่นพรหมถ้ามี ๔ หน้าจริงคงไม่ดีแน่ และก็ไม่เชื่อว่าจะเป็นความจริงไปได้ สำหรับผู้ที่เชื่อว่าเป็นความจริงและเป็นของดี ย่อมเป็นธรรมดาอยู่เองที่จะคิดว่ามีฤทธิ์มีอำนาจมาก จึงได้นำไปใช้ให้เป็นเครื่องลางของขลังที่เรียกกันว่าพรหม ๔ หน้า ถือกันว่าดีรันฟันแทงไม่ถูก เพราะศัตรูเห็นเป็น ๔ หน้า เป็นต้น

ความจริงพรหมก็มีหน้าเดียวเช่นคนธรรมดาสามัญนี่เอง แต่ที่เขียนหรือปั้นกันเป็นรูปคน ๔ หน้านั้น เพราะพรหมท่านเปลี่ยนหน้าได้ ๔ อย่าง ต่างวาระกันตามลักษณะของธรรมที่เป็นคุณสมบัติของพรหม ที่เกิดขึ้นในวาระนั้นๆ เหมือนทศกัณฐ์ ที่ว่ามี ๑๐ เศียร ๑๐ พักตร์นั้น ถ้าทศกัณฐ์มีจริงก็คงมีเศียรเดียวหน้าเดียวเท่านั้น แต่ทศกัณฐ์เป็นคนเจ้าเล่ห์ แสดงหน้าได้ตั้ง ๑๐ หน้า บางทีจะกว่าเสียอีก. พวกนักคิดจึงได้เขียนให้เป็นปฤษณาว่ามี ๑๐ หน้า และแต่ละหน้าก็ล้วนแต่น่าเกลียดน่ากลัวทั้งนั้น ซึ่งผิดกับหน้าพรหมแม้จะมีหลายหน้าก็จริง แต่ละหน้าล้วนแต่น่าดูน่าชมทั้งสิ้น

ความสวยงามของหน้าพรหม ย่อมเป็นการแสดงออกบอกให้รู้ถึงภายในว่า จิตใจของท่านเปี่ยมไปด้วยคุณงามความดี ที่เป็นคุณธรรมของพรหม ๔ ข้อ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ดังจะอธิบายต่อไป

ข้อ ๑. **เมตตา** ได้แก่ความรักและเอ็นดู ซึ่งเกิดจากความปรารถนาดีที่จะให้คนที่ตนรักมีความสุขความเจริญอย่างเดียว มิแลเหลียวที่จะได้ผลตอบแทนจากเขา เมื่อช่วยเขาได้แล้วก็พอใจ จึงเป็นความรักที่สะอาดและผุดผ่อง เป็นชนิดของความรักที่เต็มไปด้วยการเสียสละอย่างแท้จริง ไม่อิงแอบเรื่องการค้าไว้ภายในดังความรักอย่างอื่น ความรักอย่างนี้ ตามปกติมักมีที่บิดาและมารดาเป็นส่วนมาก เพราะท่านทั้ง ๒ รักบุตรด้วยบริสุทธิ์ใจ แม้ท่านจะได้รับความลำบากยากเย็นหรือจะหมดเปลืองเท่าไรไม่ว่า ขอแต่ให้บุตรธิดาของท่านมีความสุขความเจริญก้าวหน้าก็แล้วกัน ส่วนผลตอบแทนนั้นท่านมิได้สนใจ ท่านจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้เลี้ยงด้วยความปรารถนาดีอย่างแท้จริง

จริงอยู่ บางคนอาจได้ยินบิดามารดาลำเลิกบ้างในบางครั้ง แต่นั่นมิใช่ความมุ่งหมายเดิมที่ท่านได้ตั้งใจเลี้ยงมา หากเกิดจากอารมณ์โกรธชั่วขณะ เพราะความแค้นใจบุตรธิดาที่ขัดใจท่าน จึงทำให้ท่านหวลถึงความหลังที่ได้เลี้ยงดูมา และก็เป็นไปเพียงชั่วขณะเดียวเท่านั้น เมื่อหายโกรธแล้วก็ลืมหมด แม้ถึงจะโกรธจะด่าจะว่าเท่าใด ถ้าทุกข์ภัยมาถึงบุตรธิดาแล้วท่านทนนิ่งอยู่ไม่ได้ เรื่องซ้ำเติมนั้นไม่ต้องพูดถึง ความรักของท่านจึงเป็น **รักแท้**

ส่วนความรักของคนอื่นเป็น **รักเทียม** เพราะเป็นความรักที่เกิดจากการเห็นแก่ตัว เมื่อรักใครก็อยากได้เขามาเป็นสมบัติของตัว เป็นเรื่องความปรารถนาของหัวใจ ยิ่งมีความต้องการมากปรารถนามาก ก็รักมากที่เรียกกันว่ารักสุดหัวใจนั้นก็เพราะปรารถนาสุดหัวใจนั้นเอง ความรักชนิดนี้มักเป็นพิษเป็นภัยแก่ตัวเอง ส่วนการเสียสละในเรื่องรักแบบนี้ก็เสียไปเพื่อเป็นการได้มาอย่างการซื้อขายธรรมดา ๆ นี่เอง

โดยนัยนี้ รักจึงมี ๒ อย่าง คือ รักแท้ ที่เรียกตามภาษาบาลีว่า เมตตาอย่าง ๑ รักเทียม เรียกว่า เปมะ อย่าง ๑

รักแท้ หรือ เมตตา นี้ ถ้าอบรมให้เกิดมีขึ้นในใจพอสมควรแล้ว จะช่วยให้เป็นคนที่น่ารัก น่านับถือของคนทั่ว ๆ ไป และไม่ใช่แต่คนเท่านั้น แม้สัตว์ทั้งหลายก็รักใคร่ เท่ากับเป็นการสร้างมหานิยมให้แก่ตัวเอง ดีกว่าเมตตามหานิยมที่เกิดจากตะกรุดสาลิกาหรือแป้งผัดหน้าที่เป็นเครื่องลางของขลังเสียอีก ท่านจึงได้แสดงความดีที่เรียกว่าอานิสงส์ไว้ถึง ๑๑ อย่างคือ–

๑. เวลาหลับก็หลับอย่างเป็นสุข
๒. เวลาตื่นก็ตื่นอย่างสดชื่น
๓. ถึงจะฝันก็ไม่ฝันร้าย ได้แต่ฝันดี
๔. เป็นที่รักของปวงชนที่ได้พบเห็นและได้ติดต่อ
๕. มิใช่แต่มนุษย์เท่านั้น แม้อมนุษย์ก็รักใคร่
๖. ได้รับความคุ้มครองป้องกันจากเทวดาอารักษ์
๗. หลีกเลี่ยงจากอัคคีภัยสิ่งเป็นพิษและศาตราวุธได้
๘. ทำใจให้แน่วแน่ได้เร็ว ไม่ตกใจง่าย
๙. สีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เป็นนิจ
๑๐. เวลาตายก็ตายอย่างคนมีสติ ไม่หลงตาย
๑๑. เมื่อตายแล้วจะได้ไปเกิดในพรหมโลก

ส่วนรักเทียมที่มาจากศัพท์ว่า เปมะ นั้น แม้จะทำให้ใจร่าเริงเบิกบานได้ก็จริง แต่ก็เป็นไปเพียงชั่วขณะที่สมความปรารถนาเท่านั้น ก่อนหรือหลังจากนั้นมีแต่เรื่องทุกข์ เพราะสิ่งที่ตนรักเป็นต้นเหตุถึง ๓ อย่าง คือ

๑. เป็นทุกข์ในการแสวงหา เพื่อให้ได้มาเป็นของตน
๒. เป็นทุกข์ในการรักษา เพื่อให้คงอยู่อย่างเดิม
๓. เป็นทุกข์เมื่อมันพลัดพรากจากตัวไป

ฉะนั้นท่านจึงว่ารักเทียมให้เกิดความเศร้าโศรกเป็นทุกข์ และเป็นภัยแก่ตัวเอง

ข้อ ๒. **กรุณา** ได้แก่ความสงสาร เกิดหวั่นใจในเมื่อเห็นใคร ๆ เขาได้รับทุกข์ เห็นแล้วอดคิดที่จะช่วยเขาไม่ได้ การที่จะช่วยก็มิได้มุ่งผลตอบแทนหรือบุญคุณอย่างไร มุ่งแต่เพียงที่จะให้เขาพ้นทุกข์เท่านั้น ช่วยเขาได้แล้วก็รู้สึกสบายใจ กรุณานี้เป็นคุณธรรมอย่างสำคัญที่สนับสนุนให้คนทำงานเพื่อคนอื่นหรือส่วนรวมด้วยใจจริง เช่นพระพุทธเจ้าของเรา ทรงตรัสรู้แล้วแทนที่จะพอพระทัยในการสำราญพระอิริยาบทอยู่โดยลำพัง จะไม่ต้องลำบากพระวรกาย แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ หากพระมหากรุณาเตือนพระหฤทัย จึงทรงมองเห็นทุกข์ของสัตว์โลกทั้งหลายเหมือนทุกข์ของพระองค์ ทรงทนอยู่ไม่ได้ ในเมื่อเห็นเขาเหล่านั้นมัวหลับไหล อยู่ในกองอวิชชา และไม่รู้ถึงวิธีหนีออกจากเพลิงทุกข์ พระองค์

จึงทรงปลุกคนเหล่านั้นให้ตื่น โดยสอนให้เห็นทางแห่งชีวิตและให้รู้จักทำจิตให้ผ่องใส การปลุกคนเหล่านั้นมิใช่ง่าย เพราะเท่ากับเป็นการปลุกคนตื่นนอนแต่หลับใน จึงต้องทรงลำบากพระวรกายและเสี่ยงภัยมิใช่น้อย ทั้งนี้ก็เพราะน้ำพระทัยของพระองค์ทรงเปี่ยมไปด้วยพระมหากรุณานั่นเอง พระองค์จึงทรงได้รับการยกย่องว่า "มหาการุณิโก" (ผู้ประกอบไปด้วยพระมหากรุณาอันยิ่งใหญ่)

ผู้ใด เห็นทุกข์คนอื่นเสมอด้วยทุกข์ของตน ผู้นั้นได้ชื่อว่าเป็นผู้มีกรุณาอย่างแท้จริง ก็ใครเล่าจะเห็นทุกข์ของเราเท่าทุกข์ของท่าน นอกจากบิดามารดาแล้วยากที่จะหาได้ ท่านทั้งสองจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้มีกรุณาต่อ "บุตรธิดาอย่างหนึ่ง"

ข้อ ๓. **มุทิตา** ได้แก่ความพลอยยินดีในเมื่อผู้อื่นได้ดี คือเมื่อเห็นใครได้ ลาภยศ สรรเสริญ และสุขที่เป็นโลกธรรมส่วนดี ก็พลอยยินดีกับเขาด้วย คนที่จะพลอยยินดีกับการได้ดิบได้ดีของคนอื่นนั้นหายาก เพราะปกติวิสัยของคนเรามักมีความเห็นแก่ตัว ถ้ามีลาภยศ สรรเสริญ และสุข อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ก็ต้องการให้เกิดขึ้นแก่ตัวไม่อยากให้เกิดขึ้นกับคนอื่น เพราะไม่ว่าใคร ๆ อยากร่ำรวย อยากมียศสูง อยากได้รับการสรรเสริญและมีความสุขมากกว่าคนอื่น เมื่อเห็นคนอื่นได้ดิบได้ดีจึงมักไม่พอใจ หรืออย่างน้อยก็ไม่ใส่ใจ บางทีกลับมีความริษยาคิดมุ่งร้ายทำลายความดีของเขาก็มี

แท้จริง ความริษยานั้นไม่มีความดีอยู่ในตัวเลย เพราะทำให้คนที่ชอบริษยาคนอื่นมีจิตมัวหมอง ทำให้เกิดความเศร้าหมองแก่ตัวเอง และแทนที่จะใช้ความคิดไปในทางที่เป็นประโยชน์ กลับใช้ไปในทางที่ให้โทษแก่ตน คนที่ชอบริษยาคนอื่นจึงเป็นคนไม่มีความสุขและอาภัพ ท่านจึงว่าเหมือนพระจันทร์ข้างแรม มีแต่จะอับแสงลงทุกวัน ดังนั้นคนที่ริษยาคนอื่นจึงเท่ากับริษยาตนเอง แต่บิดามารดาหามีความริษยาต่อบุตรธิดาไม่ เมื่อบุตรธิดาได้ดิบได้ดีย่อมพลอยมีจิตอนุโมทนายินดีด้วยอย่างเดียวเท่านั้น ท่านจึงได้ชื่อว่ามีมุทิตาแก่บุตรธิดาแน่นอน

ข้อ ๔. **อุเบกขา** ได้แก่ความวางเฉยในชีวิตหรือการกระทำของคนอื่น หมายถึงการกระทำของคนอื่น หมายถึงการไม่สนใจหรือวางใจในเรื่องของเขา คุณธรรมข้อนี้ทำให้สบายใจ อันเป็นเหตุให้เกิดสุขภาพทางจิต **ช่วยบันเทาโรคที่เกี่ยวกับหัวใจและประสาทได้อย่างดีที่สุด** คุณธรรมข้อนี้แม้จะไม่มีในบิดามารดามากนักก็ตาม แต่จะมีได้ในเมื่อ

เห็นบุตรธิดาอยู่ดีกินดีมีความสุข ตั้งหลักฐานได้มั่นคงสามารถดำเนินชีวิตให้เจริญก้าวหน้าไปด้วยดี อุเบกขานี้ แม้จะมีในท่านทั้ง ๒ ไม่สมบูรณ์นัก แต่ก็มีอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน

คุณธรรม ๔ ข้อนี้ ถ้าแผ่ไปโดยไม่เจาะจงกว้างขวางหาประมาณมิได้ ท่านเรียกว่าอัปมัญญาภาวนา แต่ถ้าแผ่ไปโดยเฉพาะเจาะจงต่อบุคคลบางคนบางพวกหรือบางเหล่าเรียกว่า **พรหมวิหาร** แปลว่าธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม หรือผู้ใหญ่หมายถึงธรรมที่เป็นเรือนใจให้พรหมอยู่อาศัย เมื่อธรรม ๔ ประการนี้มีอยู่ในเทวดาหรือมนุษย์ผู้ใด ท่านผู้นั้นก็ยังได้ชื่อเป็นพรหมอยู่ แต่ถ้าขาดเมื่อใดเรือนใจของพรหมก็พังทะลายลง เมื่อพรหมหมดธรรมที่อยู่อาศัยก็เป็นพรหมอยู่ไม่ได้ ถ้าอยู่บนพรหมโลกก็ต้องจุติลงมา ถ้าเป็นมนุษย์จิตก็หลุดพ้นจากความเป็นพรหมหรือผู้ใหญ่กลับมาเป็นคนธรรมดาต่อไป

บิดามารดา ท่านใช้ เมตตา กรุณา มุทิตา และ อุเบกขา ให้เป็นเรือนใจไว้สำหรับบุตรธิดาโดยเฉพาะท่านจึงได้ชื่อว่าเป็นพรหมเฉพาะบุตรธิดาของท่าน เพราะท่านเป็นพรหมของบุตรธิดานั่นเอง ท่านจึงพยายามที่จะห้ามบุตรธิดาของท่านไม่ให้ทำความชั่วที่จะพาตัวให้เดือดร้อน สอนให้ประพฤติตนเป็นคนดีเพื่อจะได้มีความสุข และพยายามที่จะช่วยให้ได้รับการศึกษาเทียมหน้าเทียมตาคนอื่นเขา เมื่อถึงคราวควรจะมีคู่ได้ก็พยายามที่จะให้ได้คู่ครองที่ดี ตลอดจนพยายามเก็บหอมรอมริบสมบัติไว้ให้เมื่อคราวแยกครอบครัว การกระทำของทุกอย่างล้วนทำไปเพื่อประโยชน์สุขแก่บุตรธิดาเท่านั้น

เมื่อบุตรธิดาทราบความจริงข้อนี้แล้ว ควรสักการะท่านในฐานะที่ท่านเป็นพระพรหม และควรกตัญญูกตเวทีในฐานะที่ท่านเป็นบุพการี ตามวิธีของพระพุทธเจ้า ๕ อย่างคือ—

๑. ท่านได้เลี้ยงมาแล้ว เลี้ยงท่านตอบแทน
๒. ทำกิจของท่าน
๓. ดำรงวงศ์สกุล
๔. ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน.

เรื่องคนดี

สปฺปุริโส ภิกฺขเว กตญฺญูกตเวที โหติ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนดี ต้องเป็นคนมีความกตัญญูกตเวที

พระพุทธดำรัสที่ตรัสแก่พระภิกษุทั้งหลายนี้ ชี้ให้เห็นว่าคนจะเป็นคนดีได้ต้องมีความกตัญญูกตเวทีเป็นธรรมเครื่องปฏิบัติ ขาดความกตัญญูกตเวทีเสียแล้วจะเป็นคนดีไม่ได้ หากจะมีคนชมว่าดีอยู่บ้าง ก็เป็นความดีที่มีอยู่แต่ในภายนอกเท่านั้น ภายในไม่มีอะไรดีเลย ความดีชนิดนี้ จัดเป็นความดีผิวเผิน ถ้าใครเลยเกินเข้าไปคบค้าสมาคมเข้าอาจได้รับภัยได้

คำว่า กตัญญูกตเวที แยกออกเป็น ๒ คำ คือ กตัญญู กับ กตเวที คำทั้ง ๒ นี้ ท่านให้ความหมายในคำแปลเป็นภาษาไทยไว้ว่า กตัญญู ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำให้ และกตเวที ผู้สนองคุณท่าน

อุปการะ ได้แก่ ความเกื้อกูล อุดหนุนหรือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ด้วยพัสดุสิ่งของ หรือด้วยการช่วยเหลือด้วยแรงงานในกิจการต่าง ๆ ด้วยจิตสงเคราะห์ เพราะมีความปรารถนาดีหรือจะถือเป็นหน้าที่ก็ตาม ดังตัวอย่างที่ท่านจัดเป็นคู่ไว้เพื่อความเข้าใจง่าย คือบิดามารดาสงเคราะห์บุตรด้วยการเลี้ยงดู ครูอาจารย์สงเคราะห์ศิษย์ด้วยการสอนวิชาความรู้ให้ พระราชา หรือผู้ปกครองประเทศ สงเคราะห์ประชาราษฎร์ด้วยการบำบัดทุกข์บำรุงสุข และพระพุทธเจ้าทรงสงเคราะห์เหล่าพุทธบริษัทด้วยการแสดงธรรม ส่วนท่านที่ไม่อยู่ในฐานะเป็นคู่กับใคร แต่ยินดีให้ความสงเคราะห์แก่ผู้อื่นที่ท่านเห็นว่าควรให้ ด้วยจิตใจอันสูง แม้ท่านเหล่านี้ก็ได้ชื่อว่า เป็นผู้ทำอุปการะ ท่านที่ให้การอุปการะก่อนชื่อว่าเป็น บุพการี ให้การอุปการะแก่ผู้ใดได้ชื่อว่าเป็นบุพการีของผู้นั้น เช่น มารดาเป็นบุพการีของบุตรธิดา ครูอาจารย์เป็นบุพการีของศิษย์ พระราชาหรือผู้ปกครองประเทศเป็นบุพการีของประชาราษฎร์ และสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นบุพการีของพุทธบริษัทเป็นต้น

การรู้อุปการะของบุพการีชน รู้ว่าใครเป็นผู้ให้การอุปการะหรือสงเคราะห์ตนด้วยวิธีการเช่นไร รู้ว่าท่านมีบุญคุณแก่ตนอย่างไร เก็บบุญคุณของท่านไว้ในหีบทองคือหทัยนึกไว้เสมอไม่ลืมเสียง่ายๆ แล้วคิดหาโอกาสที่จะตอบท่านเป็นนิตย์ มีจิตคำนึงถึงบุญคุณท่านอยู่เสมอขณะที่ได้แต่คิดอยู่ในใจ แต่ยังไม่มีโอกาสที่จะตอบแทนได้เช่นนี้จัดว่าเป็นคนดีได้ เพราะพืชแห่งความดีได้เริ่มงอกงามขึ้นในจิตใจแล้ว แต่พืชแห่งความดีนั้นยังซ่อนเร้นอยู่ภายใน ยังไม่ได้แสดงออกให้โลกเห็น จึงเป็นคนที่พอเรียกได้ว่า "ดีใน" แต่เมื่อใดมีโอกาสและความสามารถที่จะตอบแทนได้ และได้ตอบแทนแล้วสมความตั้งใจ จึงได้ชื่อว่าป่าวประกาศให้โลกทราบแล้วว่า บุพการีชนของเขามีบุญคุณแก่ตนอย่างไร ด้วยวิธีการสนองคุณท่าน เมื่อนั้นแสดงว่าพืชแห่งความดีที่ได้ซ่อนเร้นอยู่ภายในได้เจริญเติบโตออกมาภายนอกแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ความดีของเขาก็เพิ่มเป็น "ดีนอก" อีกส่วนหนึ่ง คนมีความกตัญญูกตเวที เป็น "คนดีทั้งในดีทั้งนอก" ตามที่ได้กล่าวมานี้จึงจัดว่าเป็นคนดีแท้

อันที่จริงเรื่องความดีของคนนั้น มีมากมายหลายแบบหลายอย่างต่าง ๆ กัน แต่ความดีนั้นมิใช่เป็นความดีในส่วนใหญ่ เป็นความดีในส่วนย่อยของคนบางกลุ่มบางพวกเท่านั้น มิใช่เป็นความดีทั่วไป ไม่ต่างอะไรกันกับของที่โลกสมมุติกันว่าดี บางทีก็ไม่มีความจำเป็นอะไรแก่ชีวิต เพียงมีไว้ดูเล่น เป็นของแปลกตาหายาก หรือเครื่องประดับกายเท่านั้น ซ้ำยังเป็นภัยแก่ผู้มีผู้ใช้อีกด้วย แต่ก็มีค่าล้นยังมีคนต้องการปรารถนา เช่นจำพวกเพชรนิลจินดาเป็นตัวอย่าง เวลาหิวจะใช้รับประทานเป็นอาหารก็ไม่ได้ ของเหล่านี้ที่มีค่าเพราะหายาก ถ้าหาง่ายคงไม่ต่างอะไรกับก้อนกรวด จึงเหมาะที่จะมีไว้สำหรับผู้เหลือกินเหลือใช้เท่านั้น ส่วนคนที่พอมีกินมีใช้ หรือมีไม่พอกิน มีไม่พอใช้ คงไม่มีอะไรดีกว่าอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยาสำหรับบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นแก่ชีวิตมากกว่า สิ่งเหล่านี้จึงนับว่าเป็นของดีจริง เพราะเป็นประโยชน์แก่ชีวิตทุก ๆ ชีวิตฉันใดก็ดี อันความดีของคนก็ฉันนั้น เพราะความดีบางอย่างที่โลกยกย่องกันว่าเป็นความดีบางทีก็เป็นความดีเพียงฉาบฉวย ดีเพียงชั่วระยะกาลหนึ่ง ๆ เท่านั้น พอระยะกาลนั้น ๆ ผ่านพ้นไปแล้ว ก็กลับกลายเป็นความชั่วร้ายก็มี บางทีความดีบางอย่างก็ยกย่องสรรเสริญของคนบางกลุ่มบางพวก แต่อีกกลุ่มหนึ่งพวกหนึ่งถือว่าเป็นความชั่วร้าย ไม่ถือว่าเป็นความดีก็มีถมไป ความดีที่โลกยกย่องสมมุติกันขึ้นจึงไม่ใช่ความดีแท้ เพราะแปรปรวนได้

และหาความแน่นอนมิได้ ทั้งเป็นความดีในส่วนย่อย จึงสู้ความดีที่เกิดจากความกตัญญูกตเวทีไม่ได้ เพราะความกตัญญูกตเวทีเป็นความดีส่วนใหญ่ เป็นที่ยอมรับของนักปราชญ์ทุกศาสนาว่า เป็นคุณธรรมที่ดี เหตุที่ยอมรับกันว่าเป็นคุณธรรมที่ดีนั้น ก็เพราะคนที่มีความกตัญญูกตเวที เป็นที่น่าคบหาสมาคมน่าอยู่ใกล้ชิด น่ามีความสนิทสนม ด้วยเหตุ ๓ ประการ

๑. ไม่เป็นภัยต่อผู้อุปการะ
๒. รู้จักยอมรับรู้ความดีของคนอื่น
๓. ไม่เอาเปรียบคนอื่น

ภัยเป็นสิ่งที่น่าสะดุ้งหวาดเสียวน่าเกลียดน่ากลัว จึงไม่มีใครต้องการประสพพบเห็น เมื่อทราบว่าที่ไหนมีภัยก็หลีกเลี่ยงไม่ไปที่นั่น เมื่อทราบว่าภัยจะเกิดขึ้นก็หาทางป้องกัน หรือเมื่อเห็นว่าสิ่งใดจะเป็นภัยก็ขจัดให้หายไป แต่เมื่อคนเป็นภัยกำจัดไม่ได้ ก็ต้องหาทางหลีกเลี่ยง เพราะคนที่มีนิสัยที่เป็นภัยแก่คนอื่นเป็นที่ไม่น่าไว้วางใจ เชื่อถือได้ยาก เพราะสันดานเป็นอันธพาล จึงไม่มีใครเข้าใกล้ ไม่มีใครคบหาสมาคม เขาเป็นตัวเสนียดจัญไรของหมู่คณะ จึงเป็นที่รังเกียจของคนทั่ว ๆ ไป คนที่เป็นภัยแก่คนอื่นเป็นคนเลวอย่างนี้ เพราะอย่างยิ่งถ้าเป็นภัยแก่ผู้อุปการะคุณด้วยแล้ว ก็นับว่าเป็นคนเลวที่สุด น่ารังเกียจที่สุด ไว้ใจไม่ได้เป็นอันขาด เพราะเป็นคนที่มีนิสัยไม่รู้คุณคน แม้จะให้สมบัติทั้งแผ่นดิน ให้ความรู้จนท่วมหัวก็ไม่สามารถทำให้เขาเห็นความดีได้ เขาจะชื่นชมแต่ขณะที่เมื่อได้รับเท่านั้น ส่วนคนที่มีความกตัญญูกตเวทีเป็นคนผู้รู้จักคุณคน จึงไม่เป็นภัยแก่ผู้ให้การอุปการะแก่ตน และมักไม่เป็นคนที่เป็นภัยแก่ใคร ๆ จึงนับว่าเป็นคนที่ควรเข้าใกล้และไว้วางใจได้ นับว่าเป็นคนดีได้ประเภทหนึ่ง

ความดี เป็นสิ่งที่นำความสุขความเจริญมาให้แก่ผู้ทำทั้งยังนำชื่อเสียงเกียรติคุณมาให้อีกด้วย บางคนไม่ยอมรับการทำดีของคนอื่นว่าเป็นความดี คิดว่าตนทำเท่านั้น จึงเป็นความดีเป็นคนไม่มีเหตุผล เป็นคนมีแต่อารมณ์ เห็นแก่ตัวเป็นใหญ่คนประเภทนี้จึงเป็นคนดีไม่ได้ ส่วนคนที่ยอมรับการทำดีของคนอื่นว่าเป็นความดี จัดเป็นคนมีเหตุมีผล นับว่าเป็นคนรู้คติกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาคนจำพวกนี้ ยอมรู้ว่าการกระทำเช่นไรดีและไม่ดี ใครทำความดีก็ว่าเขาเป็นคนดี ไม่ว่าความดีนั้นจะเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม

แก่ตน หรือคนอื่น เขาบูชาคนที่มีความดีทุกคนยิ่งความดีนั้นจะเป็นประโยชน์แก่ตนด้วยแล้ว เขาจะต้องบูชาผู้ทำความดีนั้น เป็นพิเศษด้วยการตอบแทน การตอบแทนพระคุณท่านเช่นนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าบูชาคุณท่าน เช่นบูชาคุณบิดา มารดา บูชาคุณ ครูอาจารย์เป็นต้น บิดา มารดา ก็ดี ครูอาจารย์เป็นต้นก็ดี จึงได้ชื่อว่าเป็นบุคคลที่ควรบูชา คนที่รู้จักบูชาคนที่ควรบูชาเช่นนี้ ได้ชื่อว่าเป็นผู้ยอมรับความดีที่มีผู้ทำให้แก่ตนจัดเป็นคนดีได้อีกประเภทหนึ่ง

ความเห็นแก่ตัว แม้เป็นสันดานของสัตว์ทุกประเภทตลอดจนมนุษย์ก็จริงแต่มนุษย์ย่อมมีจิตใจสูง ควรมีความรู้สึกผิดชอบควรมีขอบเขตในความเห็นแก่ตัว ไม่ควรเห็นแก่ตัวมากเกินไปจนกลายเป็นคนมักได้ โดยไม่ละอายใจ คนที่เห็นแก่ตัวมากเกินไปจนไม่รู้ว่าควรได้หรือไม่ ย่อมเป็นคนเอาเปรียบคน คบกับใครก็แซกการค้าหากำไรเอาไว้ด้วย มุ่งอย่างเดียวที่จะหากำไรจากผู้ที่ตนเกี่ยวข้องกับตนเท่านั้น คนที่มีนิสัยสันดานเช่นนี้ ย่อมเอาเปรียบไม่เลือกว่าใคร แม้แต่บิดามารดาก็ไม่ละเว้น เรื่องอย่างนี้มีดกดื่นในที่ทั่ว ๆ ไป เช่น บิดามารดาให้ทรัพย์สมบัตินับพันนับหมื่นหรือแสน เมื่อท่านถึงแก่กรรมจะคืนมาทำศพให้ท่านเพียงคนละเล็กละน้อยก็เกี่ยงกัน บางทีเมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ก็เกี่ยงกันเลี้ยงดูก็ยังมี คนเอาเปรียบคนใคร ๆ ก็รู้กันว่าเป็นคนไม่ดี จึงมักไม่ค่อยมีใครคบหาสมาคมด้วย เพราะเกรงการเอาเปรียบของเขา ส่วนผู้ที่รู้จักว่าควรได้ควรเสีย เมื่อควรได้เอา ควรเสียยอมให้ เมื่อใครให้ก่อนก็จำไว้ และหาทางให้ตอบเป็นการตอบแทนแบบใช้หนี้ คนเช่นนี้เป็นน่าคบ น่าเข้าใกล้ เพราะจะคบหาสมาคม คลุกคลีกันนานเท่าไรก็ไม่ทำให้เดือดร้อนใจ คนที่ไม่เอาเปรียบคนจึงเป็นคนดีอีกประเภทหนึ่ง

อันคุณธรรมความดีทั้ง ๓ ประการนี้ ย่อมมีอยู่ในคนที่มีความกตัญญูกตเวทีอย่างพร้อมมูล ดังนั้นคนที่มีความกตัญญูกตเวที จึงได้ชื่อว่าเป็นคนดีอย่างแท้จริง

ถ้าจะกล่าวโดยส่วนเฉพาะกตัญญูกตเวที ของบุตรธิดาก็ได้แก่บุตรธิดาที่ได้สำนึกในพระคุณของบิดามารดาว่า ท่านได้เคยเลี้ยงดูมาเริ่มแต่อยู่ในท้องมารดา และออกมาเห็นโลก และก็เลี้ยงต่อมาด้วยให้สิ่งจำเป็นแก่การครองชีวิตและอื่น ๆ อีกนับไม่ได้ เมื่อเจริญวัยควรได้รับการศึกษาก็ให้การศึกษา เมื่อเจริญเติบใหญ่ควรแก่การสมรสก็จัดการสมรสให้ ตลอดจนทรัพย์สมบัติที่ท่านอุตส่าห์หามาไว้ เก็บสะสมไว้ ก็เก็บรักษาไว้ให้บุตร

ธิดาในเวลาอันสมควร เมื่อบุตรธิดาหวลระรึกนึกถึงความหลังดังกล่าวมานี้ได้ มีจิตใจซาบซึ้งในพระคุณท่าน ถึงคราวมีโอกาสและความสามารถพอจะตอบแทนท่านได้ ก็ตอบแทนท่านด้วยการเลี้ยงกายและใจท่านให้เป็นสุข

การเลี้ยงกายนั้น ก็ได้แก่ความสุขทางกายแก่ท่านเช่น ท่านได้เคยเลี้ยงมาอย่างไรก็เลี้ยงท่านไปอย่างนั้น ดังคติโบราณว่าเดินตามทางที่ท่านเดินไปก่อน หมายความว่าท่านนำบุตรธิดาด้วยการเลี้ยงดูอย่างดี บุตรธิดาก็ต้องเดินตามท่านด้วยการเลี้ยงดูท่านเป็นอย่างดีเช่นกัน นอกจากนี้ ถ้ามีกิจการอันใด เกิดขึ้นแก่ท่านก็ช่วยทำกิจการอันนั้นให้เสร็จสิ้นไป

การเลี้ยงใจ ได้แก่ให้ความสุขแก่ท่าน ด้วยการดำรงวงศ์สกุล และประพฤติตนเป็นคนดีควรแก่การรับมรดก ตลอดจนไม่ขัดใจท่าน รวมทั้งรู้จักเอาใจท่านด้วย

การเลี้ยงกายนั้น เลี้ยงง่าย เพราะตามปกติบิดามารดาเป็นคนที่เห็นอกเห็นใจบุตรธิดาอยู่แล้ว ท่านไม่ปรารถนาอะไรอื่นเกินกว่าที่บุตรธิดามีอยู่ ท่านมักยินดีเสียสละเพื่อบุตรธิดายิ่งกว่าจะให้บุตรธิดาเสียสละเพื่อท่าน แม้บุตรธิดาจะยากจนอย่างไรก็พอจะเลี้ยงท่านได้ แต่การเลี้ยงใจนั้นเป็นของยาก แต่ก็ไม่ยากเกินไปสำหรับบุตรธิดาที่ดี เพราะบุตรธิดาที่ดีจะไม่ขัดใจ และพยายามเอาใจท่าน การที่จะเอาใจท่าน ได้นั้นก็จำเป็นจะต้องพยายามศึกษาให้รู้จิตใจท่านว่า ท่านมีความต้องการอย่างไร แล้วพยายามปฏิบัติให้ถูกหรือใกล้เคียงความต้องการของท่าน ความต้องของท่านก็คงไม่มีอะไรมากนัก ส่วนใหญ่ก็ต้องการให้บุตรธิดาส่งเสริมวงศ์ตระกูลที่ยังไม่รุ่งเรือง ให้รุ่งเรืองขึ้นดำรงวงศ์ตระกูลที่รุ่งเรืองอยู่แล้วไม่ให้ตกต่ำ และต้องการให้บุตรธิดาเว้นจากการกระทำความชั่ว ประพฤติตัวเป็นคนดีสามารถที่จะปกครองทรัพย์สมบัติอันเป็นมรดกของท่านได้ ตลอดจนปฏิบัติให้มีคนเคารพนับถือรักใคร่ และมีชื่อเสียงเกียรติคุณในตระกูลวงศ์ ความต้องการที่เป็นส่วนใหญ่ของบิดามารดาทั่ว ๆ ไป มีเพียงเท่านี้ บุตรธิดาที่ดีจึงพอที่จะสร้างความดีที่กล่าวมานี้ ไว้เป็นอาหารหล่อเลี้ยงใจท่านได้ การเลี้ยงใจท่านนั้นจึงไม่เป็นของยากนักสำหรับบุตรธิดาที่ดี การเลี้ยงดังกล่าวมานี้เป็นการเลี้ยงท่านในโลกนี้ ในเมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ แต่ถ้าท่านล่วงลับไปแล้ว ก็จำต้องส่งบุญกุศลไปเลี้ยงท่านในโลกหน้าด้วย

การทำบุญให้คนตาย สงสัยกันนักว่าจะถึงหรือไม่ถึง ความจริงจะถึง หรือไม่ถึงนั้นความสำคัญอยู่ที่ผู้ให้กับผู้รับ คือผู้อุทิศกับผู้อนุโมทนา แต่อย่างไรก็ตาม การอุทิศให้แม้บางครั้งผู้ที่ตนประสงค์จะให้ไม่ได้อนุโมทนา ก็ยังเป็นการแสดงออกทางด้านจิตใจของผู้อุทิศให้ว่า เขายังคิดถึงห่วงใย ปรารถนาจะให้ผู้ตายมีความสุขอยู่ ผู้อุทิศจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้ปรารถนาดี และทำความดีเพื่อผู้ตาย ผลดีจึงตกเป็นของผู้อุทิศ ผู้ตายจะได้หรือไม่ได้ก็ตาม แต่ผู้ทำอุทิศให้ย่อมได้แน่นอน พระพุทธเจ้า ก็ได้ตรัสสอนไว้ว่า พวกคนผู้ให้ย่อมไม่ไร้ผล ฉะนั้นผลที่ได้แน่นอนจึงอยู่ที่คนอุทิศให้ และเขาจะได้ผล ๒ ส่วนคือ ส่วนหนึ่งได้จากการทำบุญเป็นส่วนแห่งทานมัย (บุญที่สำเร็จมาจากการให้ทาน) อีกส่วนหนึ่งได้จากการแผ่ส่วนบุญอุทิศให้ ได้แก่การเอาบุญทำบุญให้ผู้ตาย เป็นส่วนที่เกิดจากปัตติทานมัย (บุญที่สำเร็จมาจากการให้ส่วนบุญ) ส่วนผู้ที่เขาอุทิศให้ ถ้าได้อนุโมทนาก็ได้บุญส่วนอนุโมทานมัย (บุญที่สำเร็จมาจากการอนุโมทนา) แต่ถ้าไม่ได้อนุโมทนา เพราะกรรมยังปิดบังอยู่ นั่นเป็นกรรมของเขาย่อมไม่มีใครช่วยได้ จำต้องทนไปจนกว่าจะหมดกรรมที่ทำไว้

เรื่องการทำเพื่อผู้ตายนี้ ชาวจีนเขารักษาจารีตประเพณีของเขาไว้ดีมาก ถึงเวลาตรุษจีน เขาจะพากันไปไหว้ที่ฝังศพของตระกูล เขาจะไหว้ผีบิดามารดา ผีปู่ย่าตายายตลอดจนผีไม่มีญาติ คนจีนจะนับถือพระพุทธศาสนาหรือไม่ก็ตาม แต่ความกตัญญูกตเวทีในแง่นี้เขาอบรมกันได้ดี ไม่แพ้คนไทยที่นับถือพุทธศาสนา

คนไทยชาวพุทธ จะไม่เอาอย่างชาวจีน ด้วยการฆ่าเป็ดฆ่าไก่ ไหว้เจ้าไหว้ผีเพราะเป็นการเสียศีลข้อปาณาติบาต และเสียหลักธรรมตามคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา แต่คนไทยก็ควรจะเอาเยี่ยงจีนด้วยการทำบุญ ให้ปีละครั้งเป็นอย่างน้อย โดยจะยึดเอาวันถึงแก่กรรมของท่าน หรือวันสำคัญของไทยเช่น วันตรุษสงกรานต์ หรือวันสารท วันใดวันหนึ่งก็ได้ สุดแต่ความสะดวกหรือโอกาสจะอำนวยให้ ถ้าทำได้อย่างนี้ก็จะได้ชื่อว่าได้แสดงออกซึ่งความดีอันมีอยู่ในจิตใจ

การที่ลูกได้เลี้ยงกาย เลี้ยงใจในโลกนี้ และส่งบุญกุศลไปเลี้ยงท่านในโลกหน้าได้ชื่อว่าเป็นคนมีความกตัญญูกตเวทิตาธรรมประจำใจ นับว่าเป็นคนดีได้โดยแท้จริง.

△ . ■ △

ดวงจิต

เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๔๙๔ ข้าพเจ้าไปนั่งในรถไฟขบวนเช้า จากลพบุรี ถึงกรุงเทพ ฯ เพื่อเยี่ยมศพท่านอาจารย์นวน ภุมโรดม ขณะนั่งเพลินอยู่ในรถไฟนั่นเอง ปัญหาหนึ่งได้ผุดขึ้นในใจว่า "อะไร เป็นเหตุให้อาจารย์นวนดำรงชีพอยู่ได้อย่างสุขสบาย คล้ายกับพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง" ความค้นคิดได้ให้คำตอบว่า ดวงจิต ดวงจิตนั่นเอง ทำให้ท่านได้รับอุปถัมภ์ในเวลาป่วยไข้ และสักการสัมมานะ เหมือนพระภิกษุรูปหนึ่ง ผู้สูงด้วยคุณธรรมในพระพุทธศาสนา

ดวงจิต คือ จิตกับเจตสิกรวมกัน เป็นนามธรรมที่มีประจำอยู่ในบุคคลทั่ว ๆ ไป ดวงจิตนี่แหละย่อมดลบันดาลพลานุภาพอันยิ่งใหญ่ให้เกิดขึ้น แก่ผู้ที่ได้รับการฝึกฝนอบรมจิตมาเป็นอย่างดี

ความจริงเราทราบกันเป็นอย่างดีว่า ทุกคนที่เกิดมาย่อมมีทุกสิ่งทุกอย่างที่คล้ายคลึงกัน แต่สิ่งที่แปลกกันนั้น คือ ชั่วชีวิตหนึ่ง ๆ ของแต่ละคนนั้นย่อมผิดกันมาก คนที่เกิดในตระกูลสูงและมั่งคั่ง น่าจะสุขสบายตลอดชีวิต แต่บางคนกลับตกทุกข์ได้ยากจนน่าสมเพช คนที่เกิดในตระกูลอันต่ำต้อยน้อยทรัพย์ ครั้นตกไปบั้นปลายแห่งชีวิต กลับกลายเป็นคนมั่งมีศรีสุขอย่างน่าประหลาด คนที่มีโอกาสได้รับการศึกษามาเป็นอย่างดีควรจะมีเกียรติได้บังคับบัญชาผู้ที่มีการศึกษาต่ำกว่าตัว กลับต้องตกไปอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของเขา คนที่ต่ำด้วยการศึกษาไม่น่าจะมีโชคจนถึงก้าวไปข้างหน้าของผู้ที่มีการศึกษาสูงได้ แต่ก็ก้าวไปได้ และมีอยู่ไม่น้อยเหมือนกันที่ได้สร้างสมคุณงามความดีไว้มากจนได้รับการยกย่องสรรเสริญบูชาคุณ อย่างคาดไม่ถึงว่าจะต้องตกต่ำ แต่ต้องรับชะตากรรมที่ตนทำพลาดไป จนหาความสุขมิได้ตลอดชีวิต ดังนี้เป็นต้น เหตุผลหรือ ? ดวงจิตนั่นทีเดียว

เพราะเหตุแห่งดวงจิตของคนไม่เหมือนกัน แนวทางแห่งชีวิตของคนจึงเหมือนกันไม่ได้ ดวงจิตที่ดีย่อมช่วยอุปถัมภ์ให้แนวชีวิตดำเนินไปสู่จุดดีของชีวิต ส่วนดวงจิตที่

ไม่ดี จะทำลายแนวชีวิตให้ป่นเป็นภัสม์ธุลีลงไป คติธรรมได้สอนให้รู้ว่า "จิตที่ตั้งไว้ชอบเที่ยงตรงดีแล้ว จะช่วยตัวเองได้ดียิ่งกว่าพ่อแม่เสียอีก" (สมฺมาปณิหิตํ จิตฺตํ เสยฺยโส นํ ตโต กเร) ส่วน "จิตที่ตั้งไว้ผิดแล้ว จะทำลายตัวเองให้แหลกลานเสียยิ่งกว่าโจรโจกที่อำมหิตโหดร้ายเสียอีก" (มิจฺฉาปณิหิตํ จิตฺตํ ปาปิโย นํ ตโต กเร) ฉะนี้แหละตระกูลก็ดี การศึกษาก็ดี จึงมีความสำคัญน้อยกว่าจิตที่ได้รับการอบรมมาแล้วเป็นอย่างดี

ตำราอบรมจิต ในทางธรรมมีอยู่มาก แม้ในทางโลกก็มีอยู่ใช่มิน้อยเหมือนกัน สำหรับจุดจบอันเป็นผลลัพธ์ของตำรานั้น ๆ ตรงกัน คือความสงบของจิต ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นนักศึกษาทางพุทธศาสนา จะขอยกเอาตำราของพระพุทธเจ้ามาเสนอท่าน เฉพาะส่วนที่เห็นว่าพอจะอธิบายให้เข้าใจได้ โดยเสนอเครื่องมือสองอย่างคือ สติกับกรรมฐาน และขออธิบายโดยข้อเปรียบเทียบดังต่อไปนี้.—

จิต เปรียบเหมือน **โค** ถ้าไม่ผูกให้แน่น อยู่นิ่งเฉย ๆ ไม่ได้ จะเที่ยวไปในอารมณ์ต่าง ๆ สุดแต่ความพอใจของตัว ถ้าเที่ยวไปในอารมณ์ที่ดีก็เป็นอันดีไป ถ้าเที่ยวไปในอารมณ์ที่ร้าย จักนำความเสื่อมเสียมาให้ จำต้องใช้สติเป็นเส้นเชือกสำหรับผูก และผูกติดไว้กับหลัก คือกรรมฐาน เมื่อเอาสติผูกจิตติดไว้ให้อยู่กับกรรมฐานเสียได้แล้ว จิตจะถึงความเป็นผู้นิ่งสงบอยู่ในอารมณ์เดียว ความฟุ้งซ่านกระวนกระวายจะเหือดหายไป และจิตจะผ่องใสปราศจากมลทิน เปรียบเหมือนน้ำในสระหรือภาชนะ แม้จะขุ่นในเบื้องต้น ถ้าไม่ถูกรบกวนแล้ว จะใสสะอาดได้เองในไม่ช้า

จิตที่อบรมดีแล้ว จะเป็นตัวของตัวเอง โดยมีอำนาจในการคิดอย่างเสรี และจะมีกำลังความคิดอย่างแรงกล้า เพราะพลังงานความคิดมารวมอยู่จุดเดียวเมื่อคิดกิจการสิ่งใดจะคิดไปโดยอาศัยเหตุและผล คิดตรงไปตรงมา และความคิดนั้นจะเฉียบแหลมยิ่งขึ้นผิดกับจิตที่ไม่ได้รับการอบรม เพราะจิตชนิดนี้ ย่อมมีลักษณะเป็นทาสผสมอยู่ในตัว จะตกอยู่ในอำนาจของความชั่วร้าย คือโลภ โกรธและหลง ซึ่งเป็นดังนายที่คอยบังคับให้คิดไปแต่ในทางของตัว เช่น ความโลภ บังคับจิตให้คิดไปแต่ในทางที่จะเอามาให้ได้ แม้แต่ในสิ่งอันไม่ควรได้ ความโกรธบังคับให้คิดทำลาย ในสิ่งอันไม่น่าทำลาย และความหลงให้คิดเหลวไหลปราศจากหลักเกณฑ์เป็นต้น ดุจคนที่เป็นทาสเขา จะทำกิจการสิ่งใดตามอำเภอใจตัวมิได้ จิตที่ขาดการอบรม ย่อมถูกความมัวหมองเกาะกินอยู่เช่นนี้ มีแต่อ่อน

กำลังทุกขณะ ไม่ต่างอะไรกับเหล็กที่เกิดสนิม นับวันแต่จะเสื่อมคุณภาพลงทุกที ผลสุดท้ายกลายเป็นเหล็กผุใช้การมิได้ เพราะ "สนิมเกิดแต่เหล็ก ย่อมกัดกินเหล็กให้ผุไปฉันใดก็ดี ความชั่วร้ายแม้เกิดที่ใจก็ย่อมทำลายใจให้ประลัยไปฉะนั้น" ฉะนี้ผู้ฉลาดจึงเห็นการอบรมจิตว่าสำคัญกว่าอย่างอื่น

ทุกกาลทุกสมัย เราจะเห็นได้ว่า คนเราจะยากมีดีเลวอย่างไรนั้น มูลเหตุอันสำคัญอยู่ที่ความคิด เพราะคนจะดี ย่อมตั้งต้นดีมาแต่ความคิด จะชั่วก็ต้องชั่วมาแต่เริ่มคิด จะรวยก็ด้วยความคิด และจะยากจนก็เพราะคิดเช่นเดียวกัน ผู้คิดกิจการที่จะดำเนินได้ถูกเพียงครึ่งเดียว ย่อมเพียงพอที่จะทรงตัวอยู่ได้ แต่ถ้าสามารถคิดได้ถูกเกินกว่าครึ่งขึ้นไป จะกลายเป็นคนดีมีความสุขยิ่ง ๆ ขึ้น ตามส่วนของความคิดที่ถูกนั้น ข้าพเจ้าชอบคำของโรสเวลต์ ประธานาธิบดีอเมริกา ที่พูดถึงตัวท่านว่า **"ถ้าตัวท่านสามารถกระทำสิ่งต่าง ๆ ถูกเพียง ๗๕ ครั้ง ใน ๑๐๐ ครั้ง ท่านจะถึงจุดอันสูงสุดแห่งความหวังของท่าน"** ดังนี้ ไฉนเล่า พระพุทธเจ้าของเรา ผู้ไม่ทรงกระทำอะไรผิดเลย จะไม่เป็นอัครบุคคลเล่า

ข้าพเจ้าชอบศึกษาเรื่องจิตจากบุคคล เท่ากับการศึกษาจากตำรา มีบุคคลจำนวนไม่น้อย เป็นตำราให้ข้าพเจ้าศึกษาได้เป็นอย่างดี บุคคลพวกมีไร่นาและสมบัติอันเป็นหลักฐาน สำหรับเป็นเครื่องมือประกอบอาชีพ แต่ด้วยความคิดผิด โดยเห็นแก่สนุกและการมีหน้ามีตา จึงได้ขายเครื่องมือนั้นเสีย มาประกอบอาชีพลำรวยชนิดหลักลอย ผลสุดท้ายกลายเป็นคนสิ้นเนื้อประดาตัว นั่นเป็นการแสดงให้เห็นว่า ความคิดเริ่มต้นผิดเป็นตัวการอย่างไรฉะนี้ จิตจึงเป็นธรรมชาติดวงเดียว ที่ทำความเหลื่อมล้ำต่ำสูงให้แก่บุคคล จึงเป็นที่ทราบกันดีในวงการศึกษาทางพุทธศาสนาและจิตวิทยาว่า คนจะทำตัวให้สูงหรือต่ำนั้นปัจจัยที่สำคัญอันแรกคือ มีจิตใจสูงหรือต่ำ ความสูงต่ำของจิตใจ จึงนับได้แน่นอนว่าเป็นความสำคัญในชีวิตของแต่ละคน

เรื่องจิตสูงต่ำนี้ ถ้าสังเกตตามประวัติแห่งการปฏิวัติแล้วจะเห็นได้ง่ายมาก เพราะนักปฏิวัติคนใด มีใจต่ำมักทำตัวให้เลวทราม มีความคิดปราศจากอุดมคติที่ดี ไม่มีธรรมในใจมุ่งแต่จะได้ดีเด่นแต่อย่างเดียว ไม่แลเหลียวถึงชีวิตและความเดือดร้อนของเพื่อนมนุษย์ที่น่าสงสาร มุ่งแต่จองล้างจองผลาญศัตรูคู่แข่งของตนให้พินาศไปเท่านั้น นักปฏิวัตินั้น มักรักษาอำนาจของตนไว้ไม่อยู่ บั้นปลายแห่งชีวิตมักกลายเป็นผู้ล้มทั้งยืน ผิดกับ

นักปฏิวัติที่ดี มีใจสูง ประพฤติตัวให้เป็นที่เคารพบูชาของประชาชน ด้วยอุดมคติที่ดี มีธรรมประจำใจถือความสุขของปวงประชาเป็นใหญ่ รู้จักให้อภัยต่อปรปักษ์ของตน มุ่งสร้างความดีให้เป็นมหามนต์ผูกใจคนอื่นไว้ได้ ถึงผู้นั้นจะเป็นศัตรูความคิดของตนก็ตามที ไม่มีความพยาบาทอาฆาตแต่อย่างไร นักปฏิวัติผู้มีใจสูงเช่นนี้ จะไม่มีวันเสื่อมเลย

ผลแห่งความอบรมจิตนั้น นอกจากทำจิตให้เป็นอิสระในความคิด และมีอำนาจแรงกล้าในเวลาคิดแล้วพระพุทธเจ้าของเรา ก็ได้ทรงเคยใช้เป็นผลดีในทางขับทุกข์เวทนาอันแรงกล้า เมื่อเวลาใกล้จะเสด็จนิพพานมาแล้วน่าจะเป็นด้วยอภินิหารจิต มีอำนาจลึกลับเป็นพิเศษแอบแฝงอยู่ภายใน และทั้งเป็นผลดีแก่ผู้รู้จักใช้ได้บ้างบรรดาไสยศาสตร์ที่เกี่ยวกับคาถาอาคมต่าง ๆ จึงยังคงรุ่งเรืองอยู่ได้ แม้ในท่ามกลางความเจริญของวิทยาศาสตร์

คาถาอาคม ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ที่คนในสมัยวิทยาศาสตร์เชื่อโดยไม่สนิทใจนัก เข้าใจว่าถ้าทำใจให้มั่นพอแล้ว เชื่อว่าอาจมีผลได้จริง บางสิ่งที่เคยพบและยังแจ่มใสอยู่ในความทรงจำก็ยังมี คือ เมื่อข้าพเจ้ายังอยู่วัดมหาธาตุ กรุงเทพ ฯ ครั้งหนึ่งได้มาพักที่บ้าน วันหนึ่งขณะคุยอยู่กับบิดาของข้าพเจ้า หลานชายคนหนึ่งยังเล็กมาก ตื่นนอนกลางวันแล้วร้องไห้ ท่านถามว่าเป็นอะไร เธอตอบว่าปวดขา ท่านบอกให้ลุกมาหาเพื่อตรวจดู เธอบอกว่าลุกไม่ได้ มารดาของเธอจึงอุ้มมาให้ท่านตรวจดู ท่านบอกว่าถ้าจะเป็นปลาบ เอาขันตักน้ำมาเสกไม่เกิน ๒ นาที แล้วพ่นเพียง ๓ ครั้งเท่านั้น เด็กลุกขึ้นวิ่งกลับบ้านได้ ข้าพเจ้ารู้สึกแปลกใจมาก

ความขลังนี้ เชื่อว่าเกิดขึ้นด้วยอำนาจจิตอย่างเดียว ส่วนคาถาอาคมต่าง ๆ เป็นเพียงองค์ประกอบเท่านั้น วรรณคดีเก่า ๆ ตัวละครที่สำคัญในท้องเรื่องมักอยู่คงกะพันชาตรีและมีมหานิยม อันคนสมัยใหม่มักเข้าใจว่า กวีโบราณท่านฝันเก่ง ขอให้เราคิดกันให้ดี ถ้าไม่มีมูลความจริงเสียบ้างเลย ท่านจะฝันได้มากถึงปานนั้นเจียวหรือ ไฉนไม่ฝันถึงวิทยาศาสตร์บ้างเล่า ความจริงของเรื่องชนิดนี้ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ก็มีปรากฏมิใช่น้อยเหมือนกัน เช่นเรื่อง พระเทวทัตกลิ้งศิลาลงจากภูเขา เพื่อจะให้ทับพระพุทธเจ้า แต่ไม่ถูก เป็นแต่สะเก็ดหินไปกระทบพระบาท ปรากฏว่าเพียงห้อพระโลหิตเท่านั้น และในธรรมก็ยังมีธรรมข้อหนึ่งคือ โลหิตุบาท การทำร้ายพระพุทธเจ้า ผู้ทำจะทำได้อย่างมากเพียงให้ห้อพระโลหิตเท่านั้น ไม่มีใครจะทำให้พระโลหิตไหลได้ เรื่องนี้น่าจะสันนิษฐานได้ว่าพระตะจะเหนียว และอนุโลมเข้าในประเภทคงกะพันชาตรีได้

เรื่องอำนาจจิตนี้ จะเกิดผลได้มากหรือน้อยเพียงไรนั้น ย่อมมีส่วนสัมพันธ์อยู่กับความแน่วแน่ของจิตของแต่ละคน แม้คน ๆ เดียวกัน ในวาระต่างกัน อำนาจจิตยังต่างกันได้ เรื่องนี้แม้ตัวเองมิใคร่สนใจก็จริง วันหนึ่งยังอดถามท่านอาจารย์นวนมิได้ว่าเดี๋ยวนี้ยังขลังเหมือนเมื่อเป็นพระใหม่ คำตอบที่ได้รับคือสู้เมื่อเป็นพระไม่ได้ เพราะจิตแน่วแน่กว่ากัน

สาระอันสำคัญในเรื่องดวงจิตนี้ ผู้เขียนมีความประสงค์เพียงอย่างเดียว คือให้ท่านที่สนใจ ได้เห็นความดีงามในการอบรมจิต เพื่อให้เกิดสมบัติอันประเสริฐขึ้นในกาย จะได้นำไปใช้ให้เป็นประโยชน์แก่การงาน ทั้งเป็นการช่วยให้ใจเป็นสุขสบาย เพราะสุขอะไร ๆ ไม่สุขสบายเท่าสุขใจ.

มนุษย์กับความชั่ว

ถ้าพวกสัตว์ต่าง ๆ เกิดคิดเป็นและพูดได้เหมือนมนุษย์ มันคงจะประนามมนุษย์ว่า "เป็นสัตว์ที่ชั่วช้าเลวทรามที่สุด" เพราะมนุษย์เป็นผู้ที่เห็นแก่ตัว เห็นกับพวกที่เป็นสัตว์ตระกูลเดียวกัน อย่างจะดีหน่อยอย่างหลังนี้ ร่วมมือกันทำลายสัตว์ที่เป็นภัยและสัตว์ที่ไม่มีประโยชน์ เลี้ยงสัตว์ที่จะเป็นอาหารหรือประโยชน์ไว้ฆ่ากินหรือใช้แรงงาน เมื่อได้ใช้แรงงานแล้ว ก็รวบรวมผลประโยชน์เอาเสีย หรือพวกสัตว์ไม่มีแรงงานจะทำประโยชน์ให้ บางรายถึงกับฆ่ากินเนื้อเสียก็มี อันความโหดร้ายเห็นแก่ตัวของมนุษย์ พวกมนุษย์ไม่ตำหนิกัน เพราะมีนิสัยอย่างเดียวกัน จึงมีความคิดอย่างเดียวกันว่ามันเป็นสัตว์ชั้นต่ำเป็นธาตุของมนุษย์ และเป็นอาหารของมนุษย์

หากพวกสัตว์ทำมนุษย์ให้เจ็บเพียงเล็กน้อย ก็ว่ามันโหดร้ายมาก ดุมาก กินเลือดในกายสักนิดก็ว่ามันทารุณ ทำมันถึงตาย ทำสิ่งของให้เสียหายโดยไม่จงใจสักหน่อย ก็ว่ามันทำลายทรัพย์สินของมนุษย์ แม้ว่ามนุษย์ทำร้ายมันจนกระทั่งตาย ก็ว่าพวกตนดี กินมันหมดทั้งร่างกาย ก็ว่ามันเกิดมาเป็นอาหาร ยิ่งร้ายกว่านั้น บางศาสนาถึงกับว่า พระเจ้าสร้างมันมาเป็นอาหารของมนุษย์ ด้วยพระเมตตา

สูเจ้าทั้งหลายจงคิดดูเถิดว่า การกระทำของมนุษย์ที่เกี่ยวกับสัตว์ มีความเป็นธรรมที่ตรงไหน ? เพียงพวกมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น ที่รับรองว่าเป็นความดี เป็นการกระทำที่ถูกต้อง เวลานี้ ถ้าใครมีวิชาความรู้ทำลายสัตว์ที่เป็นภัยหรือสัตว์ที่ไม่เป็นประโยชน์แก่มนุษย์ให้หมดไปได้ ย่อมกลายเป็นคนดีของโลก ถ้าเป็นทัศนะของสัตว์แล้วมันจะต้องว่าตัวชั่วช้าทีเดียว.

เรื่องศีล ๕

สมมติว่า ทุกคนในโลกนี้จะรักษาศีล ๕ กันทั้งหมด สงสัยนักว่ามนุษย์เราจะอยู่ได้ไหม ถ้ารักษาเคร่งครัดในข้อ เช่น การงดเว้นจากฆ่าสัตว์ ถ้ามนุษย์งดฆ่าสัตว์กันเสียทั้งโลก สัตว์คงเป็นเจ้าโลก มนุษย์จะอยู่ได้อย่างไร สัตว์ใหญ่คงเบียดเบียฬมนุษย์ โดยเอามนุษย์เป็นอาหาร สัตว์เล็ก ๆ เช่น หนู ยุง แมลงวัน เป็นต้น ก็จะนำเชื้อโรคมาให้มนุษย์ ถามจริง ๆ เถอะเมื่อเป็นเช่นนี้ มนุษย์เราจะอยู่ในโลกนี้ได้ละหรือ ?.

ความสามัคคี

ใคร ๆ ชอบพูดเสมอนักว่า ความสามัคคีเป็นของดี นั่นเป็นคำพูดที่ถูกต้องเฉพาะทางดี ช่วยงานให้สำเร็จ แต่งานนั้นซิ เป็นงานชนิดไหน งานดีหรือชั่ว ถ้าเมตตาธรรมนำให้เกิดความสามัคคีเป็นดีแน่ แต่ถ้ากิเลสมันนำคนให้เกิดความสามัคคีแล้วเป็นป่นปี้

สรุปความว่า เรื่องสามัคคีนั้น ยังไง ๆ ละก้ออย่าให้กิเลสมันสามัคคีกันได้เป็นอันขาด ถ้ากิเลสสามัคคีกันละก้อเป็น "ทุกฺขา สงฺฆสฺส สามคฺคี" ไม่ใช่สุขาแน่นอนเพราะ

๑. **โลภะ** สามัคคีกันได้มันต้องรวมพวกกันกอบโกยเอาป่นปี้

๒. **โทษะ** สามัคคีกันได้มันต้องรวมพวกกันทำลายย่อยยับ

๓. **โมหะ** สามัคคีกันได้ เอาเรื่องราวอะไรไม่ได้เลย.

สังขารดีหรือชั่ว

สังขาร คือ ส่วนผสมของธาตุต่าง ๆ ที่มารวมเป็นอันเดียวกัน จะเป็นคนหรือสัตว์ก็ตาม สำหรับตัวมันเองนั้นไม่มีความดีและชั่ว แต่ที่เราว่ามันดีและชั่วนั้น เป็นเรื่องที่เราคิดเอาเอง โดยที่มันเป็นประโยชน์กับเราหรือไม่ เฉพาะมนุษย์ก็พอพิสูจน์ได้ว่า คนไหนเป็นคนดี – ชั่ว มนุษย์ทุกคนย่อมมีความเป็นมนุษย์เท่ากันโดยสังขารร่างกาย แต่ที่มนุษย์ดีเลวยิ่งหย่อนกว่ากันนั้น เป็นเพราะส่วนประกอบ ที่มนุษย์หาเอามาประกอบ ไว้ที่สังขารร่างกาย ถ้าส่วนประกอบนั้นหายไป มนุษย์ก็คงเป็นมนุษย์เท่า ๆ กัน คนถึงจะมีรูปชั่วตัวดำแต่มีส่วนประกอบดี เช่น ความรู้ดี ความประพฤติดี คนนั้นก็เป็นคนดี แต่ถ้าเป็นคนไร้ความรู้ มีนิสัยเสีย แม้จะรูปร่างสวยสดงดงามก็เป็นคนดีไม่ได้.

สิ่งที่น่าคิดและสนใจในกายมนุษย์

ในด้านวิทยาศาสตร์ ถือว่ามนุษย์เป็นส่วนประกอบของธาตุ จะมีความคิดดีมีสติปัญญาหรือไม่ ก็แล้วแต่ส่วนประกอบของธาตุที่ว่ามีส่วนใดมากน้อย ถ้าธาตุที่มีคุณภาพดีมีอยู่ในร่างกายมาก ย่อมทำให้เกิดความคิดดีมีสติปัญญา ถ้าธาตุแต่ละอย่างเป็นธาตุไร้คุณภาพ ก็มีแต่ความเสื่อมเสีย เหมือนส่วนประกอบของเครื่องยนต์ หรืออื่น ๆ ถ้าส่วนประกอบนั้นใช้แต่สิ่งที่มีคุณภาพดี เมื่อสำเร็จรูปแล้วย่อมเป็นเครื่องยนต์หรืออื่น ๆ ที่ดี มีคุณค่าราคาสูง (ส่วนสำคัญยิ่งเขาว่าสมอง)

ถ้าเป็นเรื่องจริงย่อมแก้ไขได้ โดยการศึกษาให้รู้ว่าธาตุอันใดบ้างที่อยู่ในร่างกายของมนุษย์นั้น เป็นส่วนประกอบให้เกิดสติปัญญา เมื่อมันบกพร่องก็เพิ่มเติมธาตุชนิดนั้นๆ เข้าไป ตามวิธีการของนักวิทยาศาสตร์ โดยนัยนี้ จะช่วยให้ร่างกายของมนุษย์ทุกคนเป็นร่างกายที่ทรงไว้ซึ่งสติปัญญา เป็นร่างกายที่ดีมีคุณภาพสูง ช่วยให้ปกครองง่ายอีกด้วย และดีกว่าปล่อยไว้ ใช้แต่วิธีการอบรม ซึ่งนับว่าได้ผลน้อย.

คนดีตายเร็ว

การตายของคนดีหรือคนชั่วนั้น เป็นเรื่องธรรมดาของสังขาร ไม่มีเหตุอันใดที่จะทำให้ผิดแผกแตกต่างกัน แต่ที่เข้าใจว่าคนดีตายง่าย เข้าในคำพังเพยว่า "ดีนักมักตายเร็ว" นั้นเป็นด้วยความต้องการของคนส่วนใหญ่ อยากให้คนดีมีอายุยืนนาน เมื่อเขาตายไป ก็เข้าใจว่า ยังไม่น่าจะตาย ควรจะมีอายุยืนต่อไปอีก "ทำให้เกิดความรู้สึกว่าตายเร็วเกินไป"

ส่วนคนชั่วตายอายุไล่เลี่ยกัน หรือต่ำกว่าอีก ก็ไม่มีใครสนใจและเสียดาย ซ้ำยังอยากให้ตายเร็วๆ ดังนั้นคติการตายของคนชั่วจึงมิได้มี.

การเป็นบุพพการีชน

การทำประโยชน์แก่คนอื่นนั้น มิใช่ว่าจะดีเสมอไปดังที่เราเข้าใจกัน บางทีการกระทำประโยชน์นั้นกลายเป็นที่เกลียดชังของผู้ได้ประโยชน์ และเป็นภัยอย่างร้ายแรง เพราะคนโดยมากเป็นคนเห็นแก่ตัว เขาให้น้อยจะเอาให้มาก เมื่อไม่ได้ดังใจก็โกรธ เกลียด เช่น พ่อ แม่ แบ่งสมบัติให้ลูกไม่สม่ำเสมอกัน คนได้น้อยก็โกรธเกลียดหาว่าเป็นพระคอเอียงอคติ หาได้คิดไม่ว่าสมบัติของท่านๆ ให้เพียงเท่านั้นก็ประเสริฐนักแล้ว ถึงแม้ให้เท่ากันก็ยังเป็นปัญหาในเรื่องการเลี้ยงดูท่าน มักจะเกี่ยงกันเลี้ยง เกี่ยงกันพยาบาลในเวลาเจ็บไข้ นับประสาอะไรกับคนอื่นที่ไม่ใช่ลูก จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องระวัง แม้คนขอทานให้น้อยมันก็ยังด่าให้ ผู้ที่แสดงตนเป็นคนกว้างขวาง ชอบบำเพ็ญประโยชน์หรือสงเคราะห์คนอื่นจึงต้องควรระวัง อย่าคิดอย่างเดียวว่าเราทำคุณให้เขา เข้าในหลักบุพพการีจะดีไปทุกอย่าง ถ้าจะทำก็ต้องคิดว่าตนเป็นคนอดทนพอและเลือกคนรับไม่ผิด และเมื่อให้แล้วก็ต้องไม่หวังตอบแทนใดๆ เพราะผู้รับเป็นคนดีมีความคิดถูกต้องนั้นหายากอย่างยิ่ง

สิ่งที่ให้แล้วไม่เป็นภัยอย่างแท้จริงคือ คติธรรม อันนำให้เกิดความเจริญแห่งชีวิต.

การยกย่อง

คนยกย่องคนอื่น ได้ชื่อว่าสร้างความนิยมรักใคร่ให้แก่ตนเอง

คนยกย่องตนเอง ได้ชื่อว่าสร้างความเกลียดชังให้แก่ตนเอง

ลักษณะหรือวิธีการยกย่องนั้น ไม่ใช่เพียงยกย่องด้วยวาจาปราศัย หรือชมเชยในที่ประชุมเท่านั้น ตลอดถึงการรู้จักให้เกียรติแก่คนอื่นด้วย การแสดงการถ่อมตนนั้นเป็นวิธีการอันหนึ่งบ่งถึงการยกย่องเขา ถ้าเราต้องการให้ใครนิยมชมชอบเรา เราจงพูดยกย่องเขาโดยฝากคนใดคนหนึ่งไปให้ถึงเขา ทำโดยประการที่ผู้รับฝากไม่รู้ตัวว่าได้รับฝาก เช่นเห็นคนที่สนิทชิดชอบกับเขาอยู่ เราก็พูดยกย่องอย่างชนิดที่ให้เขาคิดว่าเราพูดโดยมิได้มุ่งฝากเขาไปให้ เมื่อเขารับฝากไปโดยไม่รู้ตัว เขาก็จะนำไปให้แก่ผู้ที่เรายกย่องเป็นธรรมดาอยู่เอง คนเราเมื่อทราบว่าใครยกย่องชมเชยตัว แม้จะโกรธเกลียดสักเท่าไรก็ตามย่อมจะละลายหายไปสิ้น ความนิยมชมชื่นก็เข้ามาแทนที่ นี่เป็นวิธีหนึ่งในการสร้างตนเอง

คนที่ชอบยกย่องตนเอง เป็นคนจัญไร โบราณว่า "กลองดังเอง เป็นกลองจัญไร"

ธาตุ–ปุ๋ย

ปุ๋ยคือธาตุต่าง ๆ นั่นเอง เมื่อสะสมอยู่เรามองเห็นเป็นดิน ในดินที่เราเห็นนี้มีธาตุหลายอย่างผสมกัน เมื่อมีต้นไม้เกิดขึ้นรากของมันก็ดูดเอาธาตุเหล่านั้นไปสู่ลำต้น แล้วก็ใช้ไปปรุงแปรสภาพของธาตุนั้นให้เหมาะสมที่จะเป็นอาหารของต้นไม้ต่อไป ธาตุอันใดที่ต้นไม้ดูดไปเป็นอาหารไม่ได้ ก็สะสมอยู่ ธาตุเหล่านี้ถ้าเป็นอย่างเดียวกันหรือประเภทเดียวกัน ก็รวมเข้าเป็นก้อนเดียวกัน เช่นก้อนกรวดต่าง ๆ ธาตุถ้ามีอยู่ลำพังอย่างเดียว ปลูกต้นไม้ลงไปไม่งอกงาม ต้นไม้ที่งอกงามในที่บางแห่งนั้น ก็เพราะที่นั่นมีธาตุหลายอย่างผสมกันอยู่

ข้อเท็จจริงที่อยู่ในความสังเกตคือ บัวที่ปลูกในกระถาง เมื่อนานเข้าคงมีรากบัว ส่วนดินนั้นหายไปหมด แสดงว่าส่วนที่เราเห็นเป็นดินนั้นคือธาตุที่เป็นอาหารของต้นไม้ดี ๆ นั่นเอง เพราะดินในกระถางกลายเป็นต้นบัวหมด เมื่อหมดดินหรือธาตุแล้ว บัวก็นับวันจะล่อยหลอร่วงโรย บัวได้เจริญงอกงามก็เพราะธาตุ เมื่อขาดธาตุเสียแล้ว บัวก็คงต้องเน่า.

สิ่งที่ติดตัว

บุญหรือบาป ท่านว่าติดตัวไปทุกภพทุกชาติ จริงเท็จอย่างไร จงพิจารณาตามกฎความจริงดังนี้.–

ก. รูปกายคน เป็นวัตถุ สิ่งที่เป็นวัตถุก็สร้างรูปบำรุงรูป

ข. นามกาย เป็นนาม สิ่งที่เป็นนามคือความดีความชั่วก็สร้างหรือบำรุงใจ อันเป็นนามธรรม

ค. บุญบาป เป็นนามธรรม จึงอยู่กับใจ เหมือนวัตถุอยู่กับกาย

ฆ. เมื่อกายแตกทำลาย สิ่งของทั้งหลายอันเป็นวัตถุ ก็พลอยแตกทำลายสลายตัวไปพร้อมกัน

ง. ส่วนบุญบาปที่อยู่กับใจ ก็จะติดใจไป เป็นปฏิสนธิวิญญาณ เมื่อใจยังไม่สลายตัว (ถึงนิพพาน) บุญบาปก็ไม่สลายตัว ต่อเมื่อใจสลายตัว โดยถึงจุดดับคือนิพพานแล้ว บุญบาปก็ไม่มีที่อาศัย จำต้องสลายตัวไปพร้อมกับใจ.

บารมีธรรม

บารมีเป็นสิ่งที่จำต้องบำเพ็ญ เพื่อความสำเร็จผลเป็นขั้น ๆ ขั้นสูงสุดจะได้เป็นพระพุทธเจ้า บารมี ๑๐ ประการ นั้นย่อมเป็นการแสดงว่า ความดีที่สมบูรณ์ของคนต้องมี ๑๐ อย่าง แต่ละอย่างต้องสร้างมาจากบารมีธรรม เช่น.–

ความร่ำรวย	เป็นผลมาจาก	ทานบารมี
ความเฉลียวฉลาด	,,	ปัญญาบารมี
ความไม่ติดในกาม	,,	เนกขัมมบารมี
ความเป็นผู้มีมารยาทดี	,,	ศีลบารมี
ความสำเร็จการงาน	,,	วิริยบารมี
การคุมอารมณ์ได้–ทนต่ออุปสรรค	,,	ขันติบารมี
ความหนักแน่น	,,	อธิฏฐานบารมี
ความแช่มชื่น	,,	เมตตาบารมี
ความทอดธุระ	,,	อุเบกขาบารมี.

การบวช ๓ ระยะ

ระยะที่ ๑ สมัยพุทธกาล และหลังต่อจากนั้นมาเล็กน้อย คนบวชมุ่งพระนิพพาน

ระยะที่ ๒ ต่อจากบวชมุ่งพระนิพพาน ก็เป็นบวชมุ่งศึกษาเล่าเรียน อบรมตนให้เป็นคนดี ที่เรียกกันว่า "บัณฑิต"

ระยะที่ ๓ ในปัจจุบันนี้ คนบวชเพื่อให้เป็นไปตามประเพณี และสนองความต้องการของพ่อ แม่

แต่จะบวชมุ่งอะไรก็ตาม ถ้าบวชยึดหลักของนักบวช ปฏิบัติตนให้อยู่เขตพระธรรมวินัยแล้ว จะได้ผลที่เรียกว่า สามัญญผลอย่างแท้จริง.

โลกนี้เป็นสวรรค์ของใครแน่?

นักประพันธ์ชอบพูดกันเสมอว่า โลกนี้เป็นสวรรค์ของคนรวย เป็นนรกสำหรับคนจน แต่ฉันว่า คนรวยมองเห็นโลกเป็นนรก ก็มีถม

ความจริง โลกนี้เป็นสวรรค์ของคนที่มีธรรมในใจ เป็นโลกแห่งนรกสำหรับคนที่ไร้ธรรม

คติที่ว่า สวรรค์ในอก นรกในใจ นั้น มูลฐานที่แท้จริง คืออกของคนที่ทำแต่ความดีย่อมมีสุข ใจของคนที่มีความชั่วนั้น มีแต่ความหม่นหมอง.

ประโยชน์กับความดีความสุข

๑. การสร้างประโยชน์ให้คนอื่น คือการสร้างความดีให้ตัวเอง (คนที่ได้รับประโยชน์มีมากเท่าไร ความดีก็มีมากเท่านั้น)

๒. การสร้างประโยชน์ให้กับตัวเอง โดยไม่ทำลายประโยชน์ของคนอื่น เป็นการสร้างความสุขให้กับตัวเอง

๓, การสร้างประโยชน์ให้กับตัวเอง โดยไม่ทำลายประโยชน์ของคนอื่น เป็นการสร้างความสุขให้กับตัวเอง.

ประโยชน์ของความรู้

๑. คนที่มีความรู้แต่ไม่ใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์แก่ตน หรือเป็นคนไม่มีสมรรถภาพในการใช้ความรู้ ความรู้ที่มีอยู่ก็ไร้ค่า

๒. คนมีความรู้ความสามารถ แต่ขาดคนต้องการ หรือขาดคนส่งเสริม ความรู้ที่มีอยู่ก็ไร้ค่า

๓. คนมีความรู้ความสามารถ จะเป็นประโยชน์แก่ตนจริง ๆ นั้น จึงต้องอาศัยคนต้องการ และคนส่งเสริม ความรู้จึงจะมีค่าราคาสูง

๔. สิ่งเดียวที่ทำให้ตนมีคนต้องการและคนส่งเสริม คือ การสร้างนิสัยที่ดีงามให้แก่ตนเอง.

ไตรยางค์แห่งปัญญา

ความแตกฉานแห่งองค์ปัญญาจะดีได้ต้องอาศัยหลัก อันเป็นองค์แห่งปัญญา ๓ ประการดังนี้

๑. การสังเกต ๒. หาเหตุผล ๓. ค้นคว้าหาความจริง (สังเกต เหตุผลค้นคว้าหาความจริง).

ความเป็นอยู่ของจิต

จิต นั้น มันก็เหมือนกับคน
คน นั้น ถ้าไปใกล้กองไฟมันก็ร้อน
ถ้าไปใกล้น้ำหรือความเย็นมันก็เย็น
ถ้าอยู่ในที่อบอุ่นมันก็อบอุ่น
ฉันใด จิตของคนก็ฉันนั้น
ถ้าจิตไปยุ่งกับเรื่องร้อนมันก็เดือดร้อน
ถ้าไปยุ่งกับเรื่องเย็นมันก็เย็นสะบาย
ถ้าไปยุ่งกับเรื่องไม่ร้อนไม่เย็น จิตก็ถึงความสงบ.

เป็นพระแบบไหน?

การเป็นพระนั้น ตามอรรถกถาธรรมบท แยกออกเป็น ๒ แบบ คือ

ก. แบบเจ้าของโค

ข. แบบคนรับจ้างเลี้ยงโค

การเป็นพระแบบเจ้าของโคนั้น หมายถึงการบวชเพื่อลิ้มรสพระพุทธศาสนา คือต้องการดื่มอมตรส ไม่ต้องการชื่อเสียง ยศถาบรรดาศักดิ์ บวชเพื่อสร้างใจของตนเองให้สงบสุข หมดความต้องการสุขอันชาวโลกต้องการ

การเป็นพระแบบคนรับจ้างเลี้ยงโคนั้น คือไม่ต้องการดื่มอมตรส กลับชอบดื่มมตรส อันเป็นรสที่ทำให้ตนตายจากความสงบใจ ชอบมักใหญ่ใฝ่สูง แก่งแย่งแข่งดีกัน จนทำให้คณะของพระเกิดความยุ่งยาก ลำบากต่อการปกครอง พระแบบนี้บางทีดูเหมือนเป็นพระแบบ ก. เพราะภายนอกคือการปฏิบัติทางกายนั้น ดูเหมือนจะมีใจแห้งแล้งจากอิฏฐารมณ์ แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ กลับใช้ความดีที่มีคนนับถือนั้น เป็นทางหาประโยชน์ให้ตนหรือพวกของตน จนเสียแบบฉบับของพระหมด.

พุทธคุณที่ประกาศความเป็นพระพุทธเจ้า

ถ้าพระพุทธเจ้ามีเพียง ปัญญาคุณ และวิสุทธิคุณ คงไม่มีใครรู้จักว่า เป็นพระพุทธเจ้าคนที่รู้ว่าพระองค์เป็นพระพุทธเจ้าก็เพราะกรุณาคุณโดยแท้ กรุณาจึงเป็นธรรมที่ประกาศความดีของคน คนที่จะเด่นได้ต้องมีกรุณาเป็นเรือนใจ การทำอะไรก็ตาม ด้วยความกรุณาย่อมช่วยกิจการสำเร็จได้โดยแท้ รวมความว่าความกรุณาช่วยให้คนทำประโยชน์ให้แก่คนอื่นด้วยใจจริง เป็นผลให้เขาดีเด่นเป็นที่เคารพบูชาของคนทั่วไป.

ผลของกัมมัฏฐาน ๒ อย่างต่างกัน

๑. สมถกัมมัฏฐาน เป็นการปิดประตูไม่ให้กิเลสเข้ากระทบใจ

๒. วิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นการทำลายกิเลสที่มีอยู่แล้ว ด้วยอาวุธคือปัญญา

หรือ

๑. สมถภาวนา ปิดประตูไม่ให้อารมณ์เข้าไปกระทบใจ

๒. วิปัสสนาภาวนา สร้างปัญญาไว้เป็นอาวุธประหารกิเลส.

บ ร ร ณ า ก า ร ทิ พ ย์ ๑๐ อ ย่ า ง

ในเรื่องนันทิยมาณพ คนมีบุญเมื่อตายแล้ว เมื่อไปปฏิสนธิบนสวรรค์ ย่อมเอาทิพย์บรรณาการ ๑๐ อย่างไปด้วย คุณสมบัติ ๑๐ อย่างนี้จึงถือว่าผู้มีบุญญาธิการจะต้องมี ทิพยบรรณาธิการ ๑๐ อย่างคือ ๑. อายุ ๒. วรรณะ ๓. สุขะ ๔. ยศ ๕. อธิปตัย ๖. รูป ๗. เสียง ๘. กลิ่น ๙. รส ๑๐. โผฏฐัพพะ

คุณสมบัติ ๑๐ ประการนี้ จัดว่าเป็นตัวบุญโดยแท้.

สิ่ ง ที่ ส ร้ า ง ไ ด้ แ ล ะ ไ ม่ ไ ด้

คนเราจะสร้างผลต่าง ๆ ไม่ได้ จะสร้างได้ก็แต่เหตุเท่านั้น แต่เมื่อได้สร้างเหตุให้เจริญแล้ว ผลก็พลอยเจริญไปด้วย เช่น มะม่วงนั้น เราจะสร้างผลของมันเลยทีเดียวย่อมไม่ได้ แต่เมื่อเราต้องการผล เราก็ต้องบำรุงต้นให้เจริญงอกงาม เมื่อต้นงอกงามดีแล้ว ผลของมะม่วงก็ต้องงามไปด้วย นี่คือหลักที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา คือหลักกรรมที่พระอัสชิแสดงว่า "เย ธมฺมา เหตุปฺปภวา ฯ".

ท ำ เ พื่ อ ตั ว กั น ทั้ ง นั้ น

ไม่ว่าจะทำความดีหรือความชั่ว ทำไปเพื่อประสงค์ประโยชน์สุขแก่ตนเองด้วยกันทุกคนต่างกันแต่ที่ทำไปนั้น อย่างไหนให้สุขมากน้อยกว่ากัน หรือมีผลเดือดร้อนตามมาข้างหลังหรือไม่ และสุขนั้นมั่นคงหรือไม่เท่านั้น

หนึ่งการทำความดีนั้น จะเป็นไปในทางได้ผลตอบแทนโดยตรงหรือโดยอ้อม

การทำไปเพื่อผลตอบแทนโดยตรงมักมีความเดือดร้อนปนอยู่เสมอ ไม่มากก็น้อยเหมือนแสงสว่างของพระอาทิตย์ ที่ส่องแสงสว่างลงมาโดยตรง ย่อมเป็นของร้อน

ส่วนแสงพระอาทิตย์ที่ส่องแสงสะท้อนมาจากดวงจัน ย่อมเย็นสบาย เย็นตา เย็นใจ ผู้ทำไปเพื่อผลตอบแทนโดยอ้อม คือทำประโยชน์ให้ผู้อื่น ก็จะได้รับสุขทางใจอันชุ่มฉ่ำ

คนฉลาดแม้จะทำประโยชน์เพื่อตน ก็มิทำให้เกิดประโยชน์แก่ตนโดยตรง ย่อมมุ่งแต่ทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น หรือส่วนรวม เพื่อผลสะท้อนมาถึงตน อันเป็นผลให้เกิดความชุ่มชื่นใจ.

คติกรรม-โหราศาสตร์

คติกรรม สร้างชะตาของชีวิต ให้คนเดินไปตามเส้นทางของมันสุดแต่มันจะสร้างไว้ดีหรือชั่ว อย่างไร

โหราศาสตร์ เป็นผู้อ่านชาตาของชีวิตให้รู้ว่า กรรมได้สร้างเส้นทางชีวิตไว้อย่างไร

เมื่อคติกรรมได้สร้างคนและสัตว์มาแล้ว ย่อมจะสร้างเครื่องหมาย ให้เป็นรูปลักษณะของคนและสัตว์นั้น ให้มีความแตกต่างกันตามชนิดของกรรม นักปราชญ์ได้พยายามอ่านลักษณะที่กรรมได้สร้างไว้ จนกลายเป็นศาสตร์ ๆ หนึ่ง ที่เรียกว่า "โหราสาตร์"

"กรรมเป็นผู้เขียน โหราศาตร์ เป็นผู้อ่าน".

หลักประกัน-กับชีวิต-ศาสนาพระศรีอารย์

ชีวิตมนุษย์นั้น มีหลักประกันอะไรบ้าง เพื่อมิให้เดือดร้อน เพราะขาดอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยาบำบัดโรค

เพราะมนุษย์ขาดหลักประกันของชีวิต จึงจำเป็นต้องเก็บหอมรอมริบเงินทองทรัพย์สมบัติไว้ เมื่อมนุษย์มีสิ่งจำเป็นแก่การรักษาชีวิตให้คงอยู่ และช่วยชีวิตให้เจริญยิ่งขึ้นแล้ว ได้ชื่อว่ามีหลักประกันแห่งชีวิต

ถ้าจะมีวิธีใด ที่นักปกครองสามารถจะช่วยให้ประชาชนมีหลักประกันแห่งชีวิตได้เมื่อไร เมื่อนั้นแหละถึงศาสนาพระศรีอารย์ละ.

ความคิด

จิตใจที่ขุ่นมัวจะมีความคิดที่ดีและมีประโยชน์ไม่ได้อย่างเด็ดขาด ทุกคนที่มีจิตใจขุ่นมัวเศร้าหมองจะมีความคิดแต่ในทางทำลายอย่างเดียวเท่านั้น แต่จะทำลายตนหรือคนอื่นนั้นสุดแต่ความเศร้าหมองและขุ่นมัว นั่นเป็นการแสดงว่าความคิดที่ดีมีประโยชน์นั้นจะไม่เกิดในดวงจิตที่เศร้าหมองเป็นเด็ดขาด

จิตใจที่สะอาดเท่านั้น เป็นบ่อเกิดแห่งความคิดที่ดี และมีประโยชน์ ไม่มีโทษแก่ตนและสังคม.

ลักษณะของคนจะรวย

๑. ได้น้อยเลือกมาก (ไม่ใช่ได้มากเลือกน้อยหรือหมดเลย)

๒. ใช้เงินแต่ในทางเกิดประโยชน์ (ใช้เงินเป็น)

๓. สนใจในบัญชีรับจ่ายสำหรับตัวเอง

๔. ไม่มักง่ายในการให้ยืม

๕. ไม่หวงหนี้ที่ผู้อื่นติดค้างอยู่

๖. ชอบซ่อนความรวย (ชอบแสดงตนว่าเป็นคนจน)

๗. ชอบใช้ของดี มีคุณภาพสูง เพื่อความทนทาน.

ผู้พิพากษาความดี–ชั่ว

ความดี ความชั่ว แม้จะเป็นตัวใครตัวมันก็ตาม แต่ผู้พิพากษาที่แท้จริงนั้น คือ ประชาชน ตนเองจะเป็นผู้พิพากษาวินิจฉัยตัวเองนั้น เป็นการไม่ยุติธรรมยิ่ง.

ผู้พิพากษา สุข–ทุกข์

สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี ไม่มีใครอื่น จะเป็นผู้พิพากษาวินิจฉัยได้ นอกเสียจากตัวเอง.

สำคัญที่จริง

การปฏิบัติทางศาสนานั้น มักอ้างกันว่า ศาสนานั้นดี ศาสนานี้ดี ความจริงแล้ว ทุกศาสนามีความดีด้วยกันทั้งนั้น จะต่างกันก็ตรงที่มีดีมากน้อยกว่ากันเท่านั้น สิ่งสำคัญ คือ ศาสนิกชน จะปฏิบัติจริงหรือไม่ ถ้าจริงแล้ว เพียงแต่ ๒–๓ ข้อ เท่านั้นเป็นพอ เวลานี้ออกจะปฏิบัติกันมากเกินไป ผลคือปฏิบัติอะไรไม่ได้เลย คือไม่จริงสักอย่าง.

ยุ่ง!

ยุ่งเกิดขึ้น เราก็โทษแต่ผู้อื่นเป็นต้นเหตุทำให้เรายุ่ง แท้จริงนั้นต้นเหตุที่มาของยุ่งมันอยู่ที่เราเอาใจไปเกาะไว้ต่างหาก (อุปาทาน)

ไม่อยากยุ่งหรือ? เป็นไรไป จงคุมใจเอาไว้ให้ดี อย่าปล่อยให้มันไปเกาะเกี่ยวกับบุคคลหรือสิ่งที่เราว่ามันเป็นต้นเหตุให้เรายุ่งเสียซี ทำได้เท่านี้ก็หายยุ่ง.

ไม่มีอะไรสูญมีแต่เพิ่ม

ในโลกนี้ มีอะไรสูญบ้าง ไม่มีเลย มีแต่เพิ่ม ปัจจุบันนี้ ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนี้เปิดเผยแล้วว่าโลกที่เราอยู่นี้ แตกแยกมาจากพระอาทิตย์ สิ่งที่แตกแยกมามีทุกอย่างที่เป็นธาตุ ซึ่งมีอยู่ในบัดนี้ เมื่อธาตุ ถูกอัดตัว แต่ละอย่างมีกำลังดูดไปรวมกัน ที่ไม่มีกำลังก็แยกย้ายกันอยู่ ธาตุแต่ละอย่างที่แยกย้ายกันอยู่นั้น ๑ บางคราวก็รวมตัวกันให้เกิดผลิตภัณฑ์ของโลก เช่น ต้นไม้ คน สัตว์ ฉะนั้น แต่ละอย่างจึงมีธาตุหลายอย่างผสมกันอยู่ บางอย่างขาดธาตุบางอย่าง ก็ต้องแตกแยกธาตุ หรือที่เรียกว่า ตายนั่นเอง

ทุกอย่างที่มีเกิดขึ้นมานั้น อาศัยแสงพระอาทิตย์ที่เป็นธาตุตัวเดิมของโลกมาผสมที่ทำให้ผลิตภัณฑ์ของโลกงอกงามขึ้น (เพิ่มขึ้น) และทุก ๆ อย่าง ถ้าสิ่งที่เกิดมาสลายตัวไป สิ่งที่เป็นตัวธาตุนั้นหาได้สลายตัวจากโลกไปไม่ คงกลายเป็นธาตุเดิมของแต่ละอย่าง และได้เตรียมที่จะรวมกันเป็นผลิตภัณฑ์ของโลกต่อไปใหม่ วนไปเวียนมาอย่างนี้มิรู้จักจบสิ้น แม้โลกจะเปลี่ยนแปลงไปจน ต้นไม้ คน สัตว์ อาศัยอยู่ไม่ได้ แต่ธาตุต่างๆที่รวมกันเป็นโลก ก็คงสภาพอยู่ เพียงไปรวมกันกลุ่มใครกลุ่มมัน หรือมิฉะนั้นก็อาจละเอียดเป็นไอไปหมด เมื่อธาตุรวมกลุ่มใคร กลุ่มมัน แล้ว ก็หมดอำนาจที่จะเกิดเป็นผลิตภัณฑ์ของโลกต่อไป.

วัตถุธาตุ-ธาตุผสม

ในพื้นดินมีต้นไม้เกิดขึ้นได้ เพราะอาศัยมีธาตุหลายอย่างผสมกันอยู่ ธาตุต่าง ๆ เหล่านั้นจึงถูกรากไม้ดูดไปเลี้ยงลำต้นให้งอกงาม ต้นไม้แต่ละชนิดจึงเป็นส่วนผสมของธาตุ คือเป็นที่รวมของธาตุหลายอย่าง แต่ถ้าธาตุแต่ละอย่างไปรวมกันเป็นพวก ๆ กลุ่มใครกลุ่มมัน ในธาตุตัวเดียวกันแล้ว จะไม่มีต้นไม้เกิดขึ้นได้ เช่นธาตุเหล็กไปรวมกันมาแต่เหล็ก ตะกั่วมีแต่ตะกั่ว และอื่นแล้วต้นไม้จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย

ต้นไม้จึงเป็นสิ่งผสม (สังขาร) คน และสัตว์ ก็เช่นกันฉะนี้.

หาเลี้ยงชีพ

ต้นไม้มันยืนต้นอยู่เฉย ๆ มันยังพยายามใช้รากเดินไปเที่ยวหาอาหารมาเลี้ยงลำต้นของมัน รากของมันยังช่วยให้มันมีอายุยืนได้ โดยไม่ขาดอาหาร

สัตว์ต่าง ๆ มันใช้เท้าไปเที่ยวแสวงหาอาหาร เพียงใช้อวัยวะของร่างกาย คือใช้กำลังกายอย่างเดียว มันก็ยังสามารถเลี้ยงตัวเองและลูกของมันได้

มนุษย์มีทั้งกำลังกาย กำลังปัญญา ถ้าว่ากันโดยหลักธรรมดาแล้ว มนุษย์จะต้องไม่อดตาย ทั้งยังหาเลี้ยงคนอื่นได้มากมายนัก

มนุษย์เรานี้ได้เปรียบสัตว์ เพราะมีทั้งกำลังร่างกาย และทั้งกำลังปัญญา สัตว์ได้เปรียบต้นไม้ โดยมีสิ่งที่ช่วยให้เคลื่อนไหวไปเที่ยวหาอาหารได้ เช่นใช้ เท้า หรือปีก ต้นไม้หมดท่าไม่สามารถจะไปหาอาหารได้ แม้แต่เช่นนั้นก็ยังใช้รากของมันเดินทางไปหาอาหารได้

ชีวิตทุก ๆ ชีวิต จะมีจิตใจหรือไม่ก็ตาม ธรรมชาติได้ช่วยไว้ให้มีทางช่วยตัวเองทั้งนั้น เว้นแต่ว่าใครจะช่วยหรือไม่ช่วยเท่านั้น.

ผลิตภัณฑ์ของพระอาทิตย์

เขาว่าโลกเรานี้แยกออกมาจากดวงอาทิตย์ ถ้าเป็นจริง ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ตลอดจนมนุษย์ ก็เป็นผลิตภัณฑ์ของพระอาทิตย์ทั้งสิ้น ญี่ปุ่นเขาว่า พวกเขาเป็นลูกพระอาทิตย์ มันก็ถูกของเขา เพราะว่าเกิดมาได้ด้วยอาศัยพระอาทิตย์

ทุกวันนี้ คนเราถูกพระอาทิตย์สร้างขึ้นมา ก็ต้องกินพระอาทิตย์ แต่กินกันทางอ้อม โดยอาศัยพลังงานของพระอาทิตย์เป็นเครื่องผลิตอาหารให้กิน เพราะคนเราถูกสร้างมาจากธาตุต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก ซึ่งล้วนรับส่วนแบ่งมาจากดวงพระอาทิตย์ แล้วก็ต้องกินอาหารต่าง ๆ ที่พระอาทิตย์ช่วยผลิตให้ พลังงานทั้งตัวเราจึงเป็นส่วนหนึ่งของดวงอาทิตย์ทั้งสิ้น ถ้าจะเปรียบพระอาทิตย์เป็นต้นไม้ มนุษย์ก็เหมือนดอกและผลของต้นไม้ เมื่อดอกผลแก่ก็หลุดล่วงไป ดอกผลใหม่เกิดก็มีขึ้นใหม่ มากยิ่ง ๆ ขึ้นไป ดังนั้น แขกที่ไหว้พระอาทิตย์น่าจะถูกกว่าใคร เพราะกราบไหว้ผู้ให้กำเนิดตนอย่างแท้จริง จัดเป็นกตัญญูกตเวทิตาธรรมอย่างหนึ่ง.

ที่อยู่ของสุข

ความสุขอยู่ที่ไหน เป็นปัญหาที่ควรคิด เมื่อได้คิดอยู่เสมอก็จะพบที่อยู่ของมันว่าอยู่ที่ใจ แท้จริงความสุขนั้นมิใช่อยู่ที่ใจเลยทีเดียว แต่เป็นความสดชื่นของใจ ความสดชื่นของใจเป็นตัวสุขที่แท้จริง เพื่อต้องการความสดชื่นของใจ ใคร ๆ ก็ต้องการความสุขด้วยกันทั้งนั้น แต่วิธีสร้างนั้นไม่เหมือนกัน

บางคนสร้างจากสิ่งภายนอก เช่น เที่ยวเตร่ ดูหนัง ดูละคร ภาพยนตร์ ดนตรี เป็นต้น

บางคนสร้างจากสิ่งภายใน เช่น พยายามทำใจไม่ให้คิดถึงสิ่งที่ไม่ดีงาม และพยายามคิดแต่สิ่งที่ดีงาม

บางคนสร้างจากการไม่คิดสิ่งใด ๆ ทั้งหมด ทั้งดีและชั่ว.

คติธรรม

๑. โลกนี้เป็นอยู่ของผู้ชนะ (มนุษย์ชนะสัตว์ สัตว์ใหญ่ชนะสัตว์เล็ก มนุษย์แข็งแรงชนะมนุษย์อ่อนแอ)

๒. อย่าใช้ความฉลาดทำลายประโยชน์ของตนเอง (อย่าอวดดี)

๓. จงใช้ความโง่ให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง (จงถ่อมตน)

๔. คนฉลาดจริง ๆ เท่านั้น ที่รู้จักใช้ความโง่แสวงหาประโยชน์

พระเดช – พระคุณ

หลักธรรมดานั้น งานปกครองของอาณาจักรต้องสร้างจากพระเดช ส่วนงานปกครองของพุทธจักรนั้น ต้องสร้างจากพระคุณ เพราะพระผู้ใหญ่จะชนะพระผู้น้อยได้ต้องชนะด้วยพระคุณ การชนะด้วยพระคุณเป็นการชนะทางจิตใจ ถ้าพระผู้ใหญ่ชนะจิตใจพระผู้น้อยได้ ย่อมได้รับสักการะและสัมมานะจากใจจริง ถ้าชนะจิตใจผู้น้อยไม่ได้ สักการะและสัมมานะที่ผู้น้อยถวายนั้น เป็นเพียงการแสดงนาฏดนตรีเท่านั้น พระผู้ใหญ่ที่โง่ต่อหลักการปกครอง หลงใช้พระเดชจนผิดพลาดอย่างแก้ไขไม่ได้ ได้มีอยู่มาก

ขอจงจำไว้ว่า เรื่องของศาสนาเป็นเรื่องของจิตใจ.

คติที่น่าคิด

๑. ช่วยคนอื่น	ก็เท่ากับช่วยตัวเอง
๒. ทำลายคนอื่น	ก็เท่ากับทำลายตนเอง
๓. ยกย่องคนอื่น	ก็เท่ากับยกย่องตนเอง
๔. ติเตียนคนอื่น	ก็เท่ากับติเตียนตนเอง
๕. ริษยาคนอื่น	ก็เท่ากับริษยาตนเอง
๖. ส่งเสริมคนอื่น	ก็เท่ากับส่งเสริมตนเอง
๗. ชนะคนอื่น	ก็เท่ากับแพ้ใจตนเอง
๘. ชนะใจตนเอง	ก็เท่ากับชนะคนอื่น.

คติธรรมเรื่อง "สมณ"

สมโณ อสฺส สุสฺสมโณ

สมณะควร เป็นสมณะที่ดี

สมณะที่ดี สามญฺเญ สมโณ ติฏฺเฐ

สมณะควรตั้งอยู่ในความเป็นผู้สงบ

ความสงบ สงบกาย สงบวาจา สงบใจ

ก. สงบกายวาจา ได้แก่ ไม่ใช้กายและวาจาของตนไปก่อกรรมทำความยุ่งยากลำบากเดือดร้อนให้แก่ผู้ใดผู้หนึ่งโดยใช่เหตุ และรักษากาย วาจาของตนให้เป็นระเบียบเรียบร้อย มีมารยาทดีงาม สมกับเป็นสมณะที่ดี

ข. สงบใจ ได้แก่จะคิดการใด ๆ ก็ตาม หรือเมื่อเหตุการณ์ใด ๆ เกิดขึ้นแก่ชีวิต ต้องคิดมุ่งไปในทางให้เกิดความสงบ

ผลของความสงบ ความสงบใจเท่านั้น จะช่วยให้เกิดความคิดที่ดีและถูกต้อง

นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ

สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบใจ ย่อมไม่มี

นี่แหละ คือผลแห่งการบวชเป็นสมณะหรือพระอย่างแท้จริง.

เรือนใจ

ทุกคนต้องมีที่อยู่อาศัย ชาวบ้านเรียกที่อยู่อาศัยว่า "**เรือน**" หรือเรียกอย่างอื่นก็มี ส่วนฝ่ายวัดเรียก "กุฏิ หรือ วิหาร" แต่คำคนไทยแท้มักเรียกกันว่า "เรือน" มี ๒ ชนิด คือ

๑. เรือนกาย เป็นเรือนนอก มีไว้ให้กายอาศัยพักผ่อน หลับนอน สร้างด้วยอุปกรณ์ก่อสร้าง อันเป็นผลิตภัณฑ์ของโลก เช่น ไม้, อิฐ, ปูน, และทรายเป็นต้น

๒. เรือนใจ เป็นเรือนใน มีไว้ให้ใจได้อยู่อาศัย สร้างด้วยพระธรรมอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เฉพาะอย่างยิ่งคือ "เมตตา" ดังพระบาลีว่า "**เมตตา วิหารี ภิกฺขุ**" แปลเป็นคำไทยว่า ดูก่อนภิกษุ เธอจงมีเมตตาเป็นที่อยู่อาศัย เท่ากับตรัสว่า จงมีเมตตาเป็นเรือนใจนั่นเอง

เมตตา แปลว่า ความรักอันปราศจากความใคร่ ปรารถนาให้เขามีความสุขความเจริญ คู่กับกรุณา ความสงสารต้องการช่วยให้เขาพ้นทุกข์ เมตตานี้ได้แก่ความปรารถนาดีนั่นเอง คนที่มีความปรารถนาดีต่อคนอื่น เป็นคนสร้างคน แม้จะสร้างคนอื่นก็ได้ชื่อว่าสร้างตนเอง เพราะเขาจะมีความสุขความเจริญด้วยการช่วยคนอื่น ตรงกันข้ามกับคนชอบทำลายคน แม้จะมุ่งทำลายคนอื่น ก็ได้ชื่อว่ามุ่งทำลายตนเองด้วย เพราะเขาจะทำลายตัวเขาเองโดยไม่รู้สึกตัว เขาจะค่อย ๆ ทำลายตนเองให้เสื่อมลง เหมือนพระจันทร์ข้างแรม ฉะนั้น

คนที่มีเมตตาเป็นเรือนใจ ย่อมได้อานิสงส์ ๑๑ ประการ ๑. ตื่นอยู่ก็เป็นสุข ๒. หลับอยู่ก็เป็นสุข ๓. ไม่ฝันเห็นสิ่งที่ชั่วร้าย ๔. เป็นที่รักของคนทั่วไป ๕. พวกอมนุษย์ก็รักใคร่ ๖. เทวดาปกปักรักษา ๗. หลีกเลี่ยง ไฟ ยาพิษ ศัสตราได้ ๘. จิตมั่นคงไม่วอกแวก ๙. ผิวหน้าก็ผ่องใส ๑๐. ไม่เป็นคนหลงตาย ๑๑. ถ้ายังไม่บรรลุคุณวิเศษ ตายไปก็จะไปเกิดบนพรหมโลก

เมตตาธรรม นำให้เกิดความสุขความเจริญ แก่ผู้เจริญอยู่เป็นนิตย์ จึงควรที่ทุกคนจะสนใจ เพื่อหากำไรให้ชีวิตของตนเอง.

ความสุขทางใจ

ความสุขใจจะเกิดขึ้นได้ เพราะอาศัยความเชื่อและการปฏิบัติได้ตามความเชื่อถือ ข้อนี้มีความสุขทางศาสนาเป็นตัวอย่าง

ทางศาสนาต่างก็โน้มน้าวจิตใจของคนให้เชื่อถือตามทัศนะของศาสนาต่าง ๆ เมื่อผู้เชื่อถือปฏิบัติได้ตามทัศนะนั้น ๆ แล้วย่อมสุขใจ แต่ถ้าฝ่าฝืนทัศนะเข้าก็เดือดร้อน เพราะคิดว่าทำผิด ตัวอย่างเช่น บางศาสนาที่ถือการฆ่าสัตว์เป็นบุญ เพราะถือว่าได้ส่งวิญญาณให้ไปเกิดเป็นคน ถ้าผู้เชื่อถือฆ่าได้ตามวิธีการ ก็ได้ความสุขใจ แต่ผู้ไม่นับถือฆ่าก็มักจะเดือดร้อน เพราะเชื่อว่าเป็นบาป และบางศาสนาถือว่าทำบาปแล้วล้างบาปได้เมื่อไปสารภาพบาป (แบบแสดงอาบัติ) เสียได้ ก็สบายใจ เพราะเข้าใจว่าบาปหมดไปแล้ว

ดังนั้นศาสนาโดยมาก จึงเป็นเพียงทัศนะของศาสดาต่าง ๆ ที่สอนเพื่อให้ผู้เชื่อถือเกิดความสุขใจ นับได้ว่า เป็นจิตวิทยาที่สำคัญประการหนึ่ง.

กฎหมายคณะสงฆ์

พระสงฆ์กับฆราวาสนั้นผิดกันมาก การออกกฎหมายคณะสงฆ์ให้มีตำแหน่งหน้าที่โดยมีคนแต่งตั้งเป็นการผิดพลาดมาก เพราะเป็นการออกกฎหมายเพิ่มกิเลสให้พระสงฆ์ดื่มรสแห่งความยิ่งใหญ่แล้วมักลืมตัวว่าเป็นพระกลับคิดว่าตัวเป็นเจ้านายเขา

กฎหมายคณะสงฆ์ที่ดี จำต้องหาวิธีให้พระคลายกิเลส โดยให้ผู้รับแต่งตั้งรู้ตัวว่าตำแหน่งที่ได้รับนั้นเป็นตำแหน่งทำงานไม่ใช่เป็นเจ้านายของพระเล็ก ๆ เพียงหาวิธีให้คิดถึงตำแหน่งว่าได้เป็นที่เคารพของพระเล็ก ๆ เพื่อจะได้ทำงานศาสนาอย่างจริงใจ.

โลกุตตรจิต

โลกุตตรจิต คือจิตที่อยู่เหนือโลก หรือพ้นจากโลก หมายถึงจิตไม่เกี่ยวข้องกับโลก

โลก คือโลกธรรม ได้แก่ มีลาภ ไม่มีลาภ มียศ ไม่มียศ เป็นต้น

โลกุตตรจิต จึงได้แก่จิตที่ไม่เกี่ยวข้องกับโลกธรรม คือ ไม่เกี่ยวข้องกับ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ไม่เอาใจใส่กับการ เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา และทุกข์ใจ โดยประการใด ๆ

ผู้ใดทำได้ ได้เชื่อว่า มีจิตเหนือโลก หรือจิตเข้าสู่โลกุตตรภูมิ.

หลักปฏิบัติงานเกี่ยวกับปวงชน

การงานในหน้าที่กับส่วนตัวผิดกันมาก เรื่องส่วนตัวจะช่วยใครก็ได้ตามใจชอบ แต่ถ้าเป็นหน้าที่การงานแล้วจะปฏิบัติเช่นนั้นไม่ได้ อาจผ่อนผันได้สำหรับงานที่เกี่ยวกับบุคคลส่วนน้อย เพราะผู้จะได้รับผ่อนผันมีเพียงไม่กี่คน แต่ถ้าเกี่ยวกับคนส่วนมากจะผ่อนโยนมักไม่ได้ ต้องพยายามปฏิบัติให้เสมอกัน ถ้าผ่อนผันต้องผ่อนผันทุกคน เพราะผ่อนผันไม่ทั่วถึงมันเสียความเป็นธรรม

เรื่องเช่นนี้เป็นความยุ่งยากใจ ถ้าจะไม่ผ่อนผันก็เสียเมตตาธรรม แต่ถ้าผ่อนผันไม่ทันหน้ากันก็เสียความยุติธรรมถ้าจะเสียก็ควรยอมเสียเมตตาธรรม ดีกว่าเสียความยุติธรรม

การเสื่อมของพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาจะเสื่อมนั้น เริ่มเสื่อมจากพิธีการของศาสนาก่อน เมื่อพิธีกรรมหมดไปหลักปฏิบัติก็ไม่มั่นคง พระสงฆ์เท่ากับเป็นผู้ทำพิธีการของศาสนา เมื่อไม่มีพิธีการแล้วก็เท่ากับบั่นทอนพระสงฆ์ให้น้อยลงจนไม่มี เข้าใจว่าศาสนาพราหมณ์นั้น พวกพราหมณ์อาจเป็นอย่างพระสงฆ์ เมื่อกาลล่วงมาศาสนาพราหมณ์เสื่อมเข้าพระในศาสนาก็เสื่อมลงจนไม่มีใครเลี้ยง ต้องหาเลี้ยงชีพเอง เมื่อมีการหาเลี้ยงชีพเอง ความจำเป็นในเรื่องครอบครัวก็เกิดขึ้นแต่คนยังโง่ จึงยังคุมพิธีกรรมไว้ได้

ความเปลี่ยนแปลงของนักบวชศาสนาพราหมณ์จนพระของเขามีภริยาได้นั้น ก็พอจะยึดเอาพระสงฆ์ญี่ปุ่นเป็นวินิจฉัยเทียบเคียงได้.

นักเผยแผ่ธรรมทูต

การจูงใจคนให้ติดอยู่ในพระพุทธศาสนา พระอัสสชินำพระสารีบุตรเข้ามาสู่พระพุทธศาสนาด้วยมารยาท แล้วผูกมัดด้วยธรรมกถา

ดังนั้นมารยาทจึงนับได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญ ในการนำคนเข้าสู่พระพุทธศาสนา ส่วนธรรมิกถา เป็นเครื่องผูกมัดคนให้ติดอยู่ในพระพุทธศาสนา จึงเป็นการวางกฎไว้ว่า

๑. มารยาท เป็นเครื่องมือนำคนเข้าสู่พระพุทธศาสนา

๒. ธรรมะ เป็นเครื่องมือสำหรับผูกและให้เข้าถึงพระพุทธศาสนาอย่าแท้จริง

นักเผยแผ่หรือพระธรรมทูตจะขาดกฎอันนี้เสียมิได้.

การละบาป

บาปคือผลแห่งความชั่ว อันเป็นตัววิบากในโลกหน้าจะมีจริงหรือไม่ สมัยนี้ไม่มีใครจะพิสูจน์ได้จึงไม่ค่อยเชื่อกันนัก

วิบากในโลกนี้มีแน่เป็น ๒ ชนิด คือ

๑. วิบากที่เกิดจากผู้อื่นลงโทษ

๒. วิบากที่ผู้ทำลงโทษตัวเอง (ทางด้านจิตใจ)

ในข้อ ๑ ความชัดเจนดีแล้วไม่ต้องอธิบาย สำหรับในข้อ ๒ นั้นพอจะอธิบายได้ดังนี้.—

คนทำความชั่วต้องรับวิบาก คือ การเดือดร้อนใจหลายประการเช่นกลัวคนอื่นเขาจะรู้ มีประสพการณ์อันใดเกี่ยวกับตัวย่อมระแวงไม่ว่าเขาจะรู้หรือไม่ จึงไม่สบายใจรู้สึกละอายในการกระทำนั้น เพราะความละอายอาจฆ่าตัวตายได้ นึกเสียใจในภายหลังว่าทำผิดไป ทำให้ติเตียนตนเองไม่รู้จักสิ้นสุด คนทำชั่วมาก ๆ บางทีเสียใจไปตลอดชีวิต ในข้อ ๒ นี้อาจชำระล้างได้ด้วยวิธีทำจิตให้สงบและเข้มแข็งไม่นึกถึงสิ่งที่ทำชั่วมาแล้ว ถ้าทำจิตให้ถึงขนาดเป็นละได้แน่ ตัวอย่างเช่น พระองคุลิมาลฆ่าคนมามากแต่ไม่ต้องเสวยวิบากทางจิตใจ เพราะท่านสร้างใจให้มั่นคงได้จนบังคับใจไม่ให้นึกไปทางที่จะเดือดร้อนได้.

การทำตามหน้าที่ไม่เป็นบาป

การกระทำบางอย่างที่บุคคลกระทำไปจัดเป็นความชั่ว แต่ถ้าการกระทำนั้นทำไปตามหน้าที่ท่านว่าไม่เป็นความชั่ว ตัวอย่าง คือ ภรรยานายพรานกกุฏมิต เรื่องมีอยู่ว่านายพรานเป็นคนทำบาป เมื่อคราวจะออกล่าสัตว์ภรรยาก็หยิบหอก ดาบ ธนู ส่งให้ แต่ในขณะที่นางส่งให้ นางมิได้มีจิตคิดให้พรานไปฆ่าสัตว์ หากคิดเพียงเป็นหน้าที่ ๆ ภรรยาจะพึงกระทำตามคำสั่งของสามี ท่านจึงว่าบาป (ความชั่ว) ไม่ตกอยู่ที่นาง ดังภาษิตว่า "ฝ่ามือที่ไม่มีแผล ถึงคนจะนำยาพิษไปโรยฝ่ามือนั้น ยาพิษก็ไม่ซึมแซกในฝ่ามือที่ไร้แผลนั้น ฉันใด บาปก็ไม่มีแก่ผู้ทำงานตามหน้าที่ ฉะนั้น.

เรื่องบาป–บุญ

บาป–บุญโลกหน้านั้นจะมีหรือไม่ มิใช่เรื่องสำคัญ ที่สำคัญคือในโลกนี้ ถ้าโลกนี้มีความสุขกายสบายใจแล้ว จะวิตกไปใยกับโลกหน้า

บาป–บุญที่แท้จริงนั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับใจ ถ้าใจเป็นสุขมันก็เป็นบุญ ถ้าเป็นทุกข์มันก็เป็นบาป ถ้ากลัวบาปก็อย่าทำอะไรที่จะทำให้เกิดความเสียใจในภายหลัง เพราะการนึกสิ่งที่ผิดพลาดไปแล้วทำให้เดือดร้อนเพราะเสียใจนั้นแหละคือทางบาปละ

บุญหรือบาป ท่านว่าติดตัวคนไปทุก ๆ คน ทุก ๆ ชาติ จะเท็จจริงอย่างไรจงจงพิจารณาตามกฎความจริงดังนี้

ก. รูปกายคนเป็นวัตถุ สิ่งที่เป็นวัตถุก็สร้างรูปและบำรุงรูป

ข. นามกายเป็นนาม สิ่งที่เป็นนามเช่น ความดี ความชั่ว ก็สร้างหรือบำรุงใจอันเป็นนามธรรม

ค. บุญ–บาป เป็นตัวนามธรรมจึงอยู่กับใจเหมือนวัตถุต่าง ๆ อยู่กับกาย

ง. เมื่อกายแตกทำลาย สิ่งทั้งหลายอันเป็นวัตถุก็พลอยแตกทำลายสลายตัวไปพร้อมกัน.

เรื่องของเด็ก

การเล่นกับเด็กต้องรู้จักจิตใจของเด็กว่า ต้องการอะไร สิ่งที่เด็กต้องการ คือ

๑. สิ่งของเล่น (วัตถุ)

๒. ความสนุก

๓. การยกย่อง หรืออาจเป็นยอเลย

เพราะเด็ก

๑. ชอบได้ของเล่น (วัตถุ) แต่ชอบให้แรงงาน

๒. ชอบสนุกโลดโผน

๓. ชอบให้ใคร ๆ ว่าตนเป็นคน ดี เด่น ชนะ

เมื่อผู้ใหญ่ต้องการแรงงานจากเด็ก ๆ ก็ต้องให้วัตถุเป็นการแลกเปลี่ยน เมื่อต้องการให้เด็กทำอะไร ต้องหาความสนุกในงานนั้นให้.

ความที่ให้เกิดสุขใจ

เมื่ออยู่ในท่ามกลางคนไม่ดี เพียงเราไม่ทำตัวให้ชั่วไปตามพวกเขาเท่านั้น เรากลายเป็นคนดีโดยไม่ต้องสร้างความดี เช่นเขากินเหล้า เล่นการพนัน เพียงเราไม่กินไม่เล่นอย่างเขาก็เป็นคนดีแล้ว และดีโดยไม่ต้องลงทุนสร้างเลย

คนโดยมากชอบไปเพ่งเล็งแต่ความชั่วของคนอื่น จะมีประโยชน์อะไร เพราะประโยชน์ที่แท้จริงนั้นอยู่ที่การทำตัวให้ดีต่างหาก

บางคนเห็นคนอื่นเขาดี ทนอยู่ไม่ได้คอยคิดหาวิธีพูดให้เขาเกิดความเสียหาย ถ้าจะใช้เวลาที่คิดให้ร้ายเขานั้นมาคิดในทางที่เป็นประโยชน์กับตัวมิดีกว่าหรือ การคิดถึงความชั่วของคนอื่นเป็นการขุ่นมัวใจให้เกิดทุกข์ การคิดถึงความดีของคนอื่นด้วยจิตเป็นกุศลทำให้สบายใจ ควรหาความสบายใจจะมิดีหรือ.

ผู้ประทุษร้ายเขาๆประทุษร้ายตอบ

ถ้าไปฆ่าเขา เขาก็ฆ่าตอบ นี่คือหลักความจริง

ปัญหาที่สำคัญมีอยู่ว่า เขาถูกฆ่าตายไปแล้ว จะมาฆ่าตอบได้อย่างไร นั่นก็เป็นความจริง แต่ความจริงอีกด้านหนึ่งยังซ่อนเล้นอยู่คือ แม้เขาจะตายไปแล้ว ความตายของเขาเป็นเสมือนดาบอันคมกลับประหารหัวใจเรา ทุกครั้งเมื่อเราคิด ตลอดจนความหวาดละแวงต่าง ๆ และญาติมิตรของเขาจะตอบแทนการกระทำของเรานั่นเอง ที่จะมาเป็นหอกทิ่มแทงหัวใจเราอยู่ร่ำไป นั่นคือผลที่เราได้รับจากการกระทำของเรา ในที่สุดยังถูกจองจำ จำกัดอิสรภาพอีกด้วย

เราฆ่าเขาตาย แต่เขาก็ฆ่าหัวใจเราไม่ให้ได้รับสุข.

เหตุที่จะมีมิตรดี

ทุกคนอยากมีเพื่อนเป็นคนดี แต่การหาคนดีคบมิใช่เป็นของง่าย การที่จะได้คนดีไว้คบ ตนเองจะต้องปฏิบัติตนให้เป็นคนดีเสียก่อน เพื่อจะได้รู้ว่าคนดีนั้นเป็นอย่างไร จะได้เลือกคนดีไว้คบ เมื่อได้คนดีเป็นมิตร ท่านว่าเป็นอุดมมงคลทีเดียว.

สิ่งที่น่าคิดและสนใจในกายมนุษย์ (ตอน ๒ ธาตุแห่งความจำ)

วันนี้ได้อ่านหนังสือพิมพ์ ได้พบกับสิ่งที่น่าคิดอย่างหนึ่ง ซึ่งตรงหรือใกล้เคียงกับที่ได้บันทึกไว้ครั้งหนึ่ง บันทึกวันนั้นได้แสดงข้อคิดไว้ว่า ถ้าสติปัญญาเกิดกับธาตุบางอย่างที่ประกอบกับร่างกายมีอยู่ก็คงมีผู้ที่จะค้นคิดได้

วันนี้ได้พบว่า ฝรั่งทดลองความจำของหนู โดยฝึกหนูให้มีความจำที่ซ่อนอาหารได้ดี แล้วเอาน้ำสีเทาที่ตัวหนูที่ฝึกไว้ดีแล้วตัวนั้น ไปฉีดให้หนูตัวที่ไม่ได้ฝึก หนูตัวที่ถูกฉีด "สีเทา" เข้าไปกลับมีความจำดี รู้ที่เก็บอาหาร เหมือนตัวที่ได้การฝึกเลยทีเดียว แสดงว่า สัญญาอันเป็นตัวนามธรรมนั้น ขึ้นอยู่กับวัตถุสีเทานั่นเอง และวัตถุสีเทาก็จัดได้ว่าเป็นธาตุชนิดหนึ่งที่ทำให้เกิดสัญญา หรือจะว่าเป็นธาตุสัญญาก็เห็นจะได้ ถ้าเป็นจริงตามนี้ อีกไม่นานก็คงพบธาตุแห่งปัญญา ถ้าพบธาตุแห่งปัญญาแล้ว ต่อไปก็เห็นจะไม่ต้องเรียนวิชาความรู้จากโรงเรียน เพียงต้องการความรู้ชนิดไหน ก็ไปขอซื้อธาตุปัญญาจากครูก็แล้วกัน ต่อไปนามธรรมจะไม่มี จะมีแต่พลังงานของธาตุ.

คนมีความชั่วอยู่ในใจคล้ายตกนรกทั้งเป็น
คนมีความดีอยู่ในใจคล้ายขึ้นสวรรค์ทั้งเป็น
สวรรค์หรือนรกอยู่ที่ใจ
เข้าตำราที่ว่า "สวรรค์อยู่ในอก นรกอยู่ในใจ"

ทรัพย์ของโลก

ทรัพย์ เป็นชื่อของสมบัติทุกชนิด ที่ให้เกิดความปลื้มใจแก่มวลมนุษย์ จัดเป็นสมบัติของโลกไม่มีใครเป็นเจ้าของ แต่ถ้าใครมีความสามารถ ก็มีสิทธิ์ยืมเอามาใช้ได้ชั่วคราว แต่ผู้ที่ยืมใช้ได้คิดเอาเองว่า เป็นสมบัติของตน จึงได้พยายามหวงแหนคนอื่น เมื่อวิญญาณออกจากร่างแล้ว ก็ขนเอาไปด้วยไม่ได้ ต้องทิ้งไว้เป็นสมบัติของโลกอย่างเดิมต่อไป ใครมีสิทธิ์ก็ยืมใช้กันต่อไป เปลี่ยนมือกันเป็นเจ้าของอย่างนี้ ไม่มีการสิ้นสุดจนกว่าโลกจะสลาย เพราะทรัพย์เป็นสมบัติของโลก จึงมีอยู่ทั่วไป โลกไม่ว่าที่ไหน คนโบราณจึงได้กล่าวว่า **"ทรัพย์ในดิน สินในน้ำ"** แสดงว่า ทั่วทุกแห่งที่มีดินและน้ำเป็นต้องมีทรัพย์ทั้งนั้น อย่าว่าแต่ในดินในน้ำเลย แม้ในอากาศที่เรามองเห็นว่าไม่มีอะไรเลย ก็ยังมีทรัพย์อยู่ทั่วไป ผู้ต้องการทรัพย์ จะไม่ต้องไปหาที่ไหนก็ได้ เพราะท่านบอกไว้ว่า **"ทรัพย์นี้มีใกล้ ใครปัญญาไว หาได้บ่นาน แว่นแคว้นแดนดิน มีสิ้นทุกสถาน ผู้ใดใจคร้าน บ่พานพบนา"** แสดงว่าอยู่ใกล้ ๆ ตัวเรานี่เอง แต่คนที่จะหาได้ ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ๒ ประการ คือ **ปัญญา ๑ ความขยัน ๑** จะมีแต่อย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ เพราะถ้ามีแต่ปัญญา ก็เท่ากับมีแสงสว่างของความคิดอย่างเดียว อาจมองเห็นกิจการที่จะทำให้เกิดทรัพย์ได้จริง แต่ถ้ามีความเกียจคร้านที่จะทำแล้ว กิจการจะสำเร็จได้อย่างไร หรือมีแต่ความขยันอย่างเดียว คงได้แต่ทำสุ่ม ๆ ไป นับว่าต้องเสี่ยงภัยมาก เหมือนคนสุ่มปลา เมื่อมองไม่เห็นตัวปลาว่าอยู่ตรงไหน สุ่มเดาเรื่อยไป ปะเหมาะเคราะห์ดีก็ได้ปลา ถ้าเคราะห์ไม่ดีก็เหนื่อยเปล่า แต่ถ้าเคราะห์หามยามร้าย ไปสุ่มเอาสัตว์ที่มีพิษเข้า กลับได้รับภัยอันตราย ถึงเช่นนั้น ก็ยังดีกว่าคนมีปัญญาที่เกียจคร้านอยู่มาก เพราะคนขยันยังมีทางได้อยู่บ้าง ในเมื่อเคราะห์ดี จึงดีกว่าคนเกียจคร้าน เพราะคนเกียจคร้านเป็นคนเคราะห์ร้ายอยู่ตลอดชีวิต

ดังนั้นผู้ประสงค์จะหาทรัพย์ เบื้องต้นจะต้องศึกษาวิชาความรู้เสียก่อน เพื่อให้สมองมีความเฉลียวฉลาด และมีความคิดก้าวหน้า วิชาที่จะเรียนนั้น จะเป็นวิชาชนิดไหนก็ได้ สุดแต่ความสมัครใจ หรือโอกาสที่จะเรียนได้ เพราะการศึกษาไม่ว่าทางไหน ช่วยให้เกิดความเฉลียวฉลาด และมีความคิดก้าวหน้าได้เหมือนกัน และวิชาทุกอย่าง ถ้าได้ศึกษาให้รู้จริงแล้ว ช่วยตัวได้ทั้งนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสไว้ว่า สาธุ โข สิปฺปกา นาม ขึ้นชื่อว่าการศึกษาดีนักแล เมื่อได้รับการศึกษาแล้ว ในอันดับต่อไป ต้องพยายามเสริมสร้างความขยันให้เกิดขึ้น วิธีสร้างความขยันนั้น ไม่มีตำราเรียน มีแต่วิธีเร้าใจให้เกิดความต้องการทำงานขึ้น คือพยายามยั่วยุใจให้เกิดความอยากได้ และเกิดความหวังในผลงานที่จะเป็นประโยชน์สุขแก่ตน เมื่อใจเกิดความอยากได้แล้ว ความต้องการทำจะเกิดตามมาเองในภายหลัง ต่อจากนั้นตนเองก็จะกลายเป็นคนขยัน เรื่องอย่างนี้พอจะหาตัวอย่างได้ง่าย เช่นคนทำอะไรได้ผลดี มักมีความขยันมากกว่า คนที่ทำแล้วไม่ค่อยจะได้ผล ทั้งนี้เพราะผู้ที่ทำแล้วได้รับผลดี มองเห็นผลที่ตนจะได้คอยอยู่ข้างหน้า จึงตั้งหน้าตั้งตาทำ ไม่กลัวต่อความยากเหนื่อยยิ่งทำมาก ก็ยิ่งได้มาก ส่วนผู้ทำแล้วไม่ค่อยจะได้รับผล ย่อมเกิดความเบื่อหน่าย เพราะคลายความหวัง จนกลายเป็นคนเกียจคร้าน ยิ่งเกียจคร้านก็ยิ่งจมลงในปลักของความยากจน ควรต้องอดทน เพื่อความหวังต่อไป จะอย่างไรก็ตาม ผู้ต้องการหาทรัพย์ จะเว้นจากปัญญาและความเพียรเสียมิได้

เมื่อมีคุณสมบัติ ๒ ประการนั้นแล้ว จำต้องใช้หาทรัพย์ในทางที่ถูก คือใช้หาทรัพย์ในทางโดยชอบธรรม ได้แก่หาในทางไม่ผิดกฎหมายของบ้านเมือง และไม่ผิดศีลธรรม เพราะทรัพย์ที่ได้มาโดยไม่ชอบธรรม เป็นเหตุให้เกิดอันตราย และนำความเดือดร้อนมาให้ในภายหลัง เรื่องทรัพย์ที่ได้มาโดยผิดกฎหมายนั้น ไม่ต้องพูดถึงก็ได้ เพราะใคร ๆ ก็ทราบกันทุกคน ส่วนการได้มาโดยผิดศีลธรรมนั้น ได้แก่หาได้มาในทางที่มนุษย์ถือกันว่าเป็นความเสียหาย และเป็นบาปกรรมติดตนไปได้แก่ การได้มาโดยการพนัน การเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน การข่มขี่หลอกลวงเขา หรือการรีดเอามาจากคนที่กำลังได้รับความเดือดร้อน จริงอยู่บุคคลบางคน เห็นการรีดทรัพย์จากผู้อื่นที่กำลังได้รับความเดือดร้อน เป็นเกมกีฬาอย่างดี ถึงกับสร้างคติประจำใจไว้ว่า "จะรีดเหล็กก็ต้องรีดเมื่อร้อน" นั่นเป็นเพียงคติที่ชั่วช้าสามานย์ สำหรับมนุษย์ใจอำมหิตโหดร้าย

ปราศจากเมตตากรุณา คนจำพวกนี้ เมื่อเห็นคนอื่นแม้จะแสนจนกำลังเดือดร้อนอยู่ แทนที่จะเกิดความสงสาร กลับเห็นเป็นโอกาสอันงดงามที่จะได้ทรัพย์จากเขา จึงมักฉวยโอกาสเช่นนี้รีดเอาเสีย มักเป็นการได้ง่ายมากด้วย เพราะคนที่กำลังเดือดร้อนอยู่ ไม่นึกอะไรอื่นนอกจากว่า ทำไมตนจึงจะหายเดือดร้อน ขณะเมื่อกำลังกระหายจะพ้นจากความเดือดร้อนนั้น ถ้าเจอผู้ที่รับปากว่าจะช่วยได้แล้ว เป็นต้องกระโจนเข้าหาทันที จะช่วยได้จริงหรือไม่ ข้างหน้าจะเดือดร้อนยิ่งขึ้นไปอย่างไรนั้น ย่อมคิดไม่ทันเลย เหมือนคนกำลังกระหายน้ำจัด เมื่อเจอน้ำแล้วต้องวิ่งใส่ น้ำนั้นจะสกปรกหรือไม่ ไม่ต้องพิจารณา เพราะเหตุนี้ การรีดทรัพย์จากคนกำลังเดือดร้อน จึงเป็นการง่ายมากทีเดียว นอกจากนี้ยังมีทรัพย์บางจำนวน เป็นของที่ตนไม่ควรได้ แต่ใช้เล่ห์เพทุบายต่าง ๆ จึงได้มา เรื่องชนิดนี้มักมีในจำพวกลูก ๆ ที่เลี้ยงพ่อแม่โดยไม่ชอบธรรม คือเลี้ยงโดยต้องการสมบัติแบบเลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ไว้กินไข่ เลี้ยงวัวเลี้ยงควายไว้ใช้งาน มิได้เลี้ยงโดยประสงค์จะตอบแทน หรือบูชาความดีของท่านที่ท่านเคยเลี้ยงตนให้รอดชีวิตมา คนจำพวกนี้มักช่างประจบพ่อแม่ให้หลงใหลในตน หรือมิฉะนั้นก็ใช้เล่ห์เหลี่ยมเป็นเชิงบังคับกลาย ๆ เพื่อให้พ่อแม่หลงยกทรัพย์ให้แก่ตนคนเดียว หรือเกินกว่าที่ตนควรจะได้ โดยมิได้นึกถึงว่าพ่อแม่จะต้องเสียความเป็นธรรม และต้องได้รับความสาปแช่ง หรือต้องเสื่อมจากความเป็นเจดีย์ของลูกอื่น ลูกที่มีจิตคิดเอาทรัพย์จากพ่อแม่โดยอาการเช่นนี้ได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำลายเจดีย์ของตน เพราะตนเป็นคนทำลายความดีของพ่อแม่ จัดว่าเป็นลูกที่ต่ำช้าเลวทรามที่สุด อนึ่ง พ่อ แม่ จัดว่า เป็นพระพรหม เป็นบุรพาจารย์ เป็นพระอรหันต์ ประจำตัวของลูก ดังนั้น การทำลายความดีของพ่อแม่ จึงเท่ากับเป็นการทำลาย พระพรหม ทำลายบุรพาจารย์ ทำลายพระอรหันต์ ทีเดียว เป็นบาปหนักมากนัก จึงไม่ควรเอาทรัพย์จากพ่อแม่โดยจิตที่เป็นอกุศลเช่นนี้เป็นอันขาด เพราะทรัพย์ที่ได้มาโดยทำนองนี้ ก็ได้ชื่อว่าได้มาโดยมิชอบธรรมเหมือนกัน ทรัพย์ที่ได้มาโดยไม่ชอบธรรม ผู้ได้มาย่อมไม่อิ่มใจ มักเป็นเวรเป็นภัยและให้ความเดือดร้อนในภายหลัง ฉะนั้น ควรหาแต่ในทางที่ชอบธรรม คือได้มาในทางที่ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หรือต้องรับความเสื่อมเสียอย่างไร เมื่อได้มาแล้วจะอิ่มใจ เพราะไม่ต้องสร้างเวรภัยให้เกิดขึ้นแก่ตน จะมีผลให้เกิดความสุขสบายใจอย่างเดียว

เมื่อคนมีปัญญาและความเพียรความขยัน รู้จักใช้ปัญญาและความขยันในทางไม่ผิดกฎหมาย และศีลธรรมของมนุษย์เช่นนี้ ย่อมจะหาทรัพย์ได้พอเลี้ยงชีวิต หากไม่ไร้วาสนาหรือจำเป็นต้องรับผิดชอบเลี้ยงครอบครัวมากจนเกินไป ก็นับว่าพอจะดำรงชีพอยู่ได้ด้วยความผาสุข หากบางทีมีวาสนาอยู่บ้าง ก็อาจมีเงินเหลือใช้สอย หรือบางทีอาจถึงกับร่ำรวยก็ได้ แต่ถ้ามีแล้วเก็บไว้เสียไม่ใช้ ก็คงไม่ผิดอะไรกับเก็บเอากระเบื้องไว้ และถ้าเก็บไม่ดี หรือมากเกินไป ก็คงเหมือนกับเลี้ยงอสรพิษไว้บนบ้าน เพราะทรัพย์จะมีประโยชน์ก็เมื่อใช้เท่านั้น เพราะถ้าไม่ใช้ตายแล้วจะเอาไปด้วยไม่ได้ คงทิ้งไว้พร้อมกับร่างกาย ซึ่งเป็นสมบัติอันล้นค่าที่พ่อแม่ให้มาแต่วันเกิด เมื่อต้องทิ้งไว้เป็นสมบัติของโลกอย่างเดิมแล้วคนอื่นก็ยึดถือเป็นกรรมสิทธิ์ของเขาต่อไป เสียแรงลงทุนรวบรวมเข้าไว้ด้วยความยากเหนื่อย แต่คนอื่นกลับเอาไปใช้เสียอย่างสบายใจเช่นนี้ ตัวเองคงไม่ต่างกับวัวควายที่ถูกเขาใช้ให้ทำนา พอได้ข้าวมาแล้วเจ้าของริบเอาหมด มันเองกลับกินฟาง ที่เจ้าของใช้อะไรไม่ได้ ถ้าคิดให้ดีแล้ว จะรู้สึกอนาถใจสักปานใด ดังนั้น ถ้าหาทรัพย์ได้มาแล้วควรใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ตัวเองให้มากที่สุด ทั้งโลกนี้และโลกหน้า ทรัพย์ที่จะเป็นประโยชน์โดยตรงในโลกได้นั้น เจ้าของต้องใช้ในเรื่องการครองชีพให้คู่ควรแก่จำนวนทรัพย์ที่มีอยู่ เช่นใช้ไปในสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีพ ๔ อย่าง คือ ผ้าที่จำเป็นจะต้องใช้ ๑ อาหารที่บำรุงร่างกายให้ได้รับสุขสบาย ๑ ที่อยู่อาศัยจัดให้สดวกสบาย ๑ การบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ ๑ และใช้จ่ายให้เหมาะสม อย่าตระหนี่เกินควร และอย่าสุรุ่ยสุร่ายเกินจำเป็น มิฉะนั้น จะเข้าตำราว่า คนตระหนี่โกงตัวเอง คนสุรุ่ยสุร่าย โกงลูกหลานไปเสีย เมื่อใช้ในทางที่เป็นประโยชน์โดยตรงเช่นนี้แล้ว ก็ควรใช้ในทางที่เป็นประโยชน์โดยอ้อม และเป็นประโยชน์ในโลกหน้าอีก วิธีใช้เช่นนี้ พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ในสุชาดกว่า **ใช้หนี้เก่า** ๑ **ให้เขากู้** ๑ **ฝังไว้** ๑

ใช้หนี้เก่า คือ ใช้เลี้ยงบิดามารดา เพื่อตอบแทนบุญคุณของท่าน ที่ได้เลี้ยงตนมา เพราะการที่ท่านลงทุนเลี้ยงลูกนั้น เป็นเหมือนให้ลูกยืมทุนของท่านไปค้าขาย เมื่อได้กำไรแล้ว ก็ต้องใช้คืน

ให้เขากู้ คือใช้เลี้ยงลูก ให้การศึกษาลูก เพราะลูกเกิดมายังเด็ก ยังไม่มีทุนช่วยตัวเองจำเป็นต้องอาศัยบิดามารดาลงทุนให้ก่อน จนกว่าลูกจะช่วยตัวเองได้ การลงทุนเลี้ยงให้ก่อนเช่นนี้จึงเป็นเหมือนให้เขากู้ยืมไป

ฝังไว้ คือ ใช้ทำบุญเพื่อผลสืบต่อไปข้างหน้า เพราะบุญเป็นขุมทรัพย์อันประเสริฐที่ให้เกิดความสุขสบายในโลกหน้า การทำบุญจึงเป็นเสมือนฝังทรัพย์ไว้ในโลกหน้า

ทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบธรรม และใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนโดยลักษณะที่กล่าวมานี้ ย่อมให้เกิดสุขแก่ผู้ใช้ ๔ ประการ คือ สุขในการมีทรัพย์ ๑ สุขเกิดจากการจ่ายทรัพย์บริโภค ๑ สุขที่ไม่ต้องเป็นหนี้เขา ๑ และสุขในการประกอบการงานที่ปราศจากโทษ ๑

ความสุขที่ได้มาจากทรัพย์เหล่านี้ เป็นเพียงสุขธรรมดาที่มีไม่มากนัก เพราะทรัพย์ที่ได้มา เป็นทรัพย์ภายนอก มิใช่ทรัพย์ภายใน และมิใช่ยอดทรัพย์ ฉะนั้น ผู้ที่ต้องการสุขที่ใหญ่ยิ่ง จำเป็นต้องหายอดทรัพย์เพิ่มเติมอย่าง ๑ ยอดทรัพย์นั้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้เป็นบาลีว่า **สนฺตุฏฺฐี ปรมํ ธนํ ความรู้จักพอเป็นยอดของทรัพย์** เพราะเหตุไร พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ความรู้จักพอเป็นยอดของทรัพย์ ข้อนี้พอจะมองเห็นได้ง่าย เพราะคนเราเมื่อรู้จักพอแล้ว จะรวยมากหรือน้อยก็ตาม ย่อมจะเกิดความมั่งมีในใจ โดยรู้สึกว่าเรามีเพียงเท่านี้ก็ดีแล้ว มีพอแล้ว ถ้านึกว่าไม่พอทำใจให้เกิดความยากจนเสมอ เรื่องรู้จักพอจึงจัดว่าสำคัญมาก จริงอยู่บางคนยากจนไม่มีพอเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง บุคคลประเภทนี้ต้องยกเว้นความรู้จักพอ และควรพยายามหาให้พอใช้จ่าย และเหลือก็เก็บไว้บ้างเมื่อยามขัดข้องข้างหน้า เรื่องมีไม่พอจึงเป็นข้อยกเว้น สำหรับบางคนมีจนล้นเหลือแล้ว ถ้าจะกินจะใช้โดยไม่ประมาทแล้ว แม้ใช้ไปตลอดชีพยังไม่หมด แต่ยังไม่รู้จักพอนี่เป็นข้อสำคัญ คนจำพวกนี้มักเรียกกันว่า พอไม่มี คือเรื่องพอใจว่ารวยเป็นไม่มีเสียเลย ถึงจะได้มามากสักเท่าใดก็ยังไม่พอใจว่ามี จึงต้องตะเกียกตะกายตรากตรำทำงานหนักเป็นนิรันดร์แม้วัยจะย่างเข้าสู่ความชรามากแล้วก็ตาม ก็ใคร ๆ ในโลกนี้จะหาทรัพย์ให้พอจนกับเต็มใจว่าพอนั้นไม่มีเลย เพราะใจของมนุษย์เรานี้ตัวตัณหาสร้างไว้กว้างใหญ่ไพศาลนัก จะเอาทรัพย์สมบัติไปใส่ให้เต็มนั้นเท่าไร ๆ ก็ไม่รู้จักเต็ม เพราะตัวตัณหาที่เป็นนายช่างสร้างยุ้งของใจนั้น มีมากมายถึงร้อยแปดคน และนายช่างแต่ละคนก็ทรงไว้ซึ่งกำลังวังชาทั้งนั้น จะเอาแรงที่ไหนไปเที่ยวหามาใส่สมให้เต็มไหว ถ้ายังไม่เต็มอยู่ตราบใด มันก็บังคับให้เที่ยวเสาะหาอยู่ร่ำไป คนเราจึงตกเป็นทาสของตัณหาไป จึงจำเป็นต้องขับไล่นายช่างไปเสียบ้างจะเอาศัตราใด ๆ สังหารมัน ๆ ไม่กลัว จึงจำเป็นต้องใช้มนต์ขับ มนต์ที่จะใช้ขับมันนั้น คือ

ภาวนา และนึกให้บ่อย ๆ ว่า "**ทรัพย์นี้ เมื่อตายไปแล้ว ก็เอาไปด้วยไม่ได้ รวยมากหรือน้อยก็คงรักษาชีวิตร่างกายให้อยู่ได้เหมือนกัน กินดีหรือชั่วแก้หิวได้เหมือนกัน หาความสุขกายสบายใจดีกว่า**" เมื่อนอนนึกอยู่อย่างนี้สัก ๒–๓ คืน ก็จะเข้าใจความจริง และความรู้จักพอ ก็จะเกิดขึ้นมาโดยลำดับ

จริงอยู่ คนเราจะอยู่ในโลกได้จำเป็นต้องต่อสู้เพื่อความเป็นอยู่ ชีวิตจึงเต็มไปด้วยการต่อสู้ทุกขณะ ภัยที่จำเป็นต้องต่อสู้เป็นประจำนั้นมีอยู่ ๔ อย่าง คือ **ความหิว** ๑ **ความหนาวร้อน** ๑ **จากธรรมชาติและสัตว์ร้ายต่าง ๆ** ๑ **โรคภัยไข้เจ็บ** ๑ ดังนั้นคนเราจึงต้องเตรียมเครื่องมือสำหรับต่อสู้และป้องกัน ๔ อย่าง คือ อาหารสำหรับต่อสู้ความหิว ๑ ผ้าสำหรับต่อสู้ความหนาวและความร้อน ๑ มีที่อยู่อาศัยเพื่อพักผ่อนและป้องกันลมแดดสัตว์ร้ายต่าง ๆ ๑ และมียาสำหรับบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ ๑ ในบรรดา ๔ อย่างนี้ อาหารเป็นสิ่งจำเป็นมาก พระพุทธเจ้าก็ตรัสรับรองไว้ว่า **สพฺเพ สตฺตา อาหารฏฺฐิติกา** แปลว่า สัตว์ทั่วไปดำรงชีพอยู่ได้ด้วยอาหาร จึงแสดงว่า อาหารนั้นมิใช่จะแก้โรคหิว ที่จัดเป็นยอดของโรคอย่างที่ตรัสว่า **ชิฆจฺฉา ปรมา โรคา** ความหิวเป็นยอดของโรค อย่างเดียวเท่านั้น เมื่ออาหารช่วยรักษาร่างกายให้ดำรงอยู่ และช่วยบำรุงร่างกายให้เติบใหญ่ตลอดจนใช้แก้โรคหิวได้เช่นนี้ อาหารจึงเป็นสิ่งจำเป็นมากของสัตว์ทุก ๆ ชีวิต การที่ทุกชีวิตต้องการอาหารโดยความจำเป็นนี่เอง คนเราจึงต้องกระเสือกกระสนแสวงหาอาหาร และมักต้องการอาหารที่ดีและราคาแพงอีกด้วย ความจริงอาหารเช่นนั้นบางอย่างมิใช่จะเป็นประโยชน์แก่ร่างกายเกินกว่าอาหารราคาถูก อาหารสิ่งใดจะเป็นประโยชน์แก่ร่างกายนั้น ลิ้นเป็นผู้ทำหน้าที่พิจารณาถ้าลิ้นเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ ก็ต้อนรับด้วยการแสดงความอร่อยให้ปรากฏ ถ้าเป็นประโยชน์มากก็อร่อยมาก ส่วนความหิวนั้น เป็นสื่อหรือทูตของร่างกาย คอยบอกให้ทราบว่าเวลาใดร่างกายต้องการอาหาร ถ้าหิวมากก็แสดงว่าต้องการมาก ที่ต้องการมากก็เพราะในร่างกายขาดสิ่งจำเป็นอันจะเป็นประโยชน์มาก จึงทำให้เกิดความอร่อยมาก ดังนั้นการที่กินข้าวกับความหิวจึงกินได้มาก ตามที่ท่านธนญชัยกราบทูลพระเจ้าแผ่นดินในเรื่องธนญชัยบัณฑิต ถ้าร่างกายหมดความต้องการอาหาร ความหิวก็หายไป เมื่อคนเราเข้าใจหลักความจริงเสียเช่นนี้ ความหมดเปลืองเรื่องอาหารก็จะลด

น้อยไปมาก ส่วนอีก ๓ อย่าง คือ ผ้า ที่อยู่ และยา นั้นก็คงใช้เพื่อประโยชน์แห่งความเป็นอยู่ของร่างกายเช่นกัน หากจะต่างกันก็เป็นเพียงประโยชน์คนละทาง จึงควรจะถือแต่เพียงประโยชน์เป็นใหญ่ ไม่ควรถือเอาความฟุ่มเฟือยเป็นเรื่องแข่งกันในสังคม แม้จะแข่งกันไปสักเท่าไร ๆ ก็ไม่มีใครชนะใคร ผลสุดท้ายพระกาล (เวลา) จะเป็นผู้ตัดสินให้แพ้ไปจนหมด อนึ่ง ได้แต่มัวหลงแข่งกันอยู่ ไม่เตรียมตัวขันสู้พระยามัจจุราช มัจจุราชก็จะดีใจ และหัวเราะเยาะเอาเสียเปล่า ๆ

ถ้ามีสิ่งจำเป็นแก่การครองชีพพออยู่สบาย หรือเหลือไว้ใช้พอสมควรแล้ว หมั่นคิดพิจารณาถึงความจริงของชีวิตอยู่เสมอ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ก็จะเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในชีวิต จิตจะค่อย ๆ สลัดความมักมากในชีวิตลงโดยลำดับ ความรู้จักพอก็จะค่อย ๆ เกิดขึ้นมาแทนที่ จนในที่สุดความมักมากจะเลือนหายไป กลายเป็นจิตที่รู้จักพอ ความรู้จักพอจะช่วยถนอมชีวิตและร่างกายให้เกิดความสุขอันสดชื่น ความสดชื่นใจเป็นโอสถขนานเอก ที่ช่วยให้ร่างกายมีผิวพรรณผ่องใส นี่เป็นความจริงที่จะเห็นได้ทั่ว ๆ ไปว่า คนที่มีจิตใจสบายย่อมจะมีร่างกายผ่องใส คนที่จิตใจไม่สบาย เพราะหิวทรัพย์สมบัติมาก ร่างกายมักซูบซีดหมองคล้ำอยู่เป็นนิตย์ ส่วนผู้รู้จักอิ่มสมบัติ จะมีร่างกายผุดผ่อง มีผิวพรรณสดใส เพราะความอิ่มช่วยให้ร่างกายเอิบอิ่ม คนที่อิ่มใจในทรัพย์ของตนเท่าจำนวนที่มีอยู่โดยรู้จักพอ จึงจัดว่าเป็นเศรษฐีในใจด้วยบรมสมบัติ คือความรู้จักพอ (สนฺตุฏฺฐี) และคนที่อยู่ในลักษณะเช่นนี้ **จะเป็นคนมั่งมีสีสุก** ตามภาษาที่โลกชอบพูดกัน เพราะเขาไม่มีแต่ทรัพย์อย่างเดียว ร่างกายยังมีสีสดใสสุกปลั่งอีกด้วย ซึ่งผิดกับคนที่มั่งมีแล้วไม่รู้จักพอยังตะเกียกตะกายหาต่อไปโดยมิพักผ่อนคำนึงถึงชีวิต คนลักษณะอย่างนี้จะมั่งมีสักปานใดจะเป็นคนมั่งมีสีสุกไม่ได้ **จะเป็นได้เพียงคนมั่งมีสีแห้ง** เท่านั้น เพราะถึงจะมีทรัพย์มากสักเท่าไร สีร่างกายจะเหี่ยวแห้งอยู่เสมอไป ผู้ใดต้องการเป็นคนมั่งมีสีสุก ควรลองฝึกหัดใจให้รู้จักพอดู ย่อมจะเห็นความจริงแม้จะมีไม่มากนักก็พอทำให้เกิดความมั่งมีในใจได้เหมือนกัน แต่นั้นจะเกิดความคิดเห็นคนเท่ากันไม่ว่ารวยหรือจน และบางทีจะเกิดความขบขันคนรวยบางคนที่ต้องการทรัพย์สมบัติมากกว่าความสุข ซึ่งความจริงแล้วทุก ๆ คนควรจะแสวงหาความสุขมากว่าสิ่งใด ๆ ผู้เกิดมาไม่ได้ความสุขกายสบายใจ ก็คือผู้ไม่ได้ลิ้มรสของโลกที่อาศัยอยู่นั่นเอง

อนึ่ง การรู้จักพอใจในทรัพย์ที่มีอยู่นั้น มิใช่หมายความว่า เมื่อรู้จักพอแล้วจะนั่งนอนอยู่เฉย ๆ โดยมิทำอะไรเสียเลย หามิได้ เรามีร่างกายก็ควรใช้ให้เป็นประโยชน์แก่โลก เพื่อใช้หนี้โลกที่เราอาศัยอยู่ ต่างกันที่ว่า คนรู้จักพอแล้ว ย่อมรู้จักใช้ร่างกายให้พอเหมาะพอควร และใช้ในทางที่เป็นคุณประโยชน์โดยส่วนเดียวเท่านั้น นี่คือคุณอันสำคัญของความรู้จักพอละ.

" ลาหรือจะฝึกให้เป็นม้าอาชาไนย "

ความสำคัญของแม่

ในตำนานพระพุทธศาสนาว่า ก่อนที่พระโพธิสัตว์จะมาอุบัติตรัสเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น เทวดาในหมื่นจักรวาลได้พากันไปยังชั้นดุสิตอันเป็นที่สถิตย์ของพระองค์ ทูลอาราธนาให้เสด็จมาอุบัติในมนุษยโลก ก่อนจะทรงรับอาราธนา ต้องทรงพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของเหตุการณ์อันควรที่จะลงมาอุบัติเสียก่อน จึงจะทรงรับ เหตุการณ์ที่ยกมาพิจารณานั้นเรียกว่า มหาวิโลกนะ มีอยู่ ๕ ประการด้วยกัน คือ

๑. กาล คือเวลาแห่งอายุสัตว์ไม่มากหรือน้อยเกินไป มี ๑๐๐ ปี เป็นอายุขัย
๒. ทวีป คือ ทวีปที่ควรจะไปอุบัติ เฉพาะอย่างยิ่งชมพูทวีปอยู่ในภาวะเหมาะสมหรือยัง
๓. ประเทศ คือ ประเทศที่เหมาะสมควรแก่การอุบัติ
๔. สกุล คือ ควรจะในสกุลกษัตริย์ หรือ พราหมณ์
๕. พุทธมารดา คือ หญิงที่ควรเป็นพุทธมารดา

ใน ๕ ประการนั้น ประการที่ ๕ พระองค์ได้ทรงพิจารณาถึงหญิงที่ควรเป็นพุทธมารดาว่าหญิงที่ดี ไม่เหลาะแหละในชายอื่น ไม่ตกอยู่ในอบายมุข คือ ไม่เป็นนักเลงสุรา ไม่เป็นนักเลงการพนัน ไม่เป็นนักเลงเที่ยวกลางคืน และไม่เป็นหญิงคบคนชั่วเป็นมิตร และรักษาศีล ๕ ไม่ด่างพร้อย ตลอดจนได้บำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นพุทธมารดาไม่น้อยกว่าแสนกัลป์ มีอยู่หรือไม่น้อยด้วย

ความพร้อมมูลที่เป็นปัจจัยให้พระพุทธเจ้าได้มาอุบัติในโลกนั้น ความดีของหญิงที่จะเป็นพุทธมารดาเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่ง จึงพออนุมานได้ว่า คนดีจะมาเกิดก็ต้องมาเกิดกับแม่ที่ดี มีศีลธรรม โดยนัยนี้แสดงให้เห็นได้ว่า แม่ที่ดีเท่านั้นจึงจะได้ลูกเป็นคนดี บางทีคนสมัยนี้อาจสงสัยบ้าง แต่ถ้าจะพิจารณาให้ลึกซึ้งถึงมูลเหตุแล้ว ไม่ว่าจะทางโลกหรือทางธรรม ความดีหรือชั่วของคนจะพ้นไปจากแม่เสียไม่ได้ เพียงจะมีน้อยหรือมากเท่านั้น

ในบัดนี้ก็เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า เด็กจะดีหรือชั่ว เกิดจากเหตุ ๒ ประการ คือ สันดานกับสิ่งแวดล้อม ถ้าเด็กมีสันดานดี หรืออยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ก็ไม่มีความจำเป็นอันใดที่จะต้องแก้ไข แต่ถ้ามีสันดานหรือสิ่งแวดล้อมไม่ดี ก็จำเป็นจะต้องมีการแก้ไข การแก้ไขสิ่งแวดล้อมนั้นพอแก้ไขได้ แต่การแก้ไขสันดานนั้นยากนัก จึงมักเข้าใจกันว่าสันดานเป็นเสิ่งไม่ดี ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ผิดกันมาจนบัดนี้

สันดาน เป็นภาษามคธหรือบาลี ศัพท์เดิมว่า **สนฺตาน** แปลว่าสืบต่อ หมายถึงอุปนิสัยที่ได้รับการสืบต่อหรือถ่ายทอดมาแต่เดิม ส่วนอุปนิสัย หมายถึงความประพฤติที่เคยชินติดแน่นเป็นนิสัย ท่านให้ความหมายไว้ในพจนานุกรมว่า สันดาน คือ อุปนิสัยมาแต่กำเนิด ก็หมายถึงการสืบต่อของอุปนิสัยนั่นเอง สืบต่อไปถึงไหนก็ไปเป็นสันดานที่นั่น ปัญหาสำคัญว่า สืบต่อมาจากไหน หรือจะสืบต่อไปไหน ถ้าเชื่อถือตามกคิกรรมพอตอบง่าย สืบต่อมาจากชาติก่อน หรือ จะสืบต่อไปเกิดในชาติหน้า เช่นชาติก่อนมีอุปนิสัยอย่างไร เมื่อมาเกิดใหม่ก็สืบต่อหรือถ่ายทอดเอาอุปนิสัยเดิมมาเป็นสันดานในชาตินี้ เช่น เคยเกิดเป็นพรหม เมื่อมาเกิดใหม่เป็นมนุษย์ก็มีอุปนิสัยพรหมติดมา หรือเคยเกิดเป็นโจร ก็มีนิสัยโจรติดมาเช่นกัน ท่านเล่าว่า พระสารีบุตร แม้ท่านจะสำเร็จมรรคผลแล้ว แต่เมื่อท่านเดินผ่านบ่อน้ำเล็ก ๆ น้อย ๆ ท่านมักโดดข้าม ท่านก็ว่าเคยเกิดเป็นลิงมา ๕๐๐ ชาติ ความเคยชินในการกระโดดได้เป็นนิสัยติดมาจากความเคยชิน ท่านยังละไม่ได้ในที่นี้ท่านไม่เรียกสันดาน แต่เรียกว่าวาสนา คือบุญหรือบาปที่อบรมมา หรือความประพฤติที่ติดมาจากชาติก่อน คงเป็นอย่างเดียวกับวาสนาที่เรียกไม่เหมือนกันนั้น ก็เพราะนิยมเรียกกันมาตามยุคตามสมัย ฉะนั้น เมื่อว่าตามคติกรรมแล้วสันดานหรือวาสนาคงได้แก่นิสัยที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจ ทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว จะไปเกิดในที่ไหนก็ติดไปในที่นั้นด้วย เฉพาะคนที่มีสันดานหรือวาสนาดี จะไปเกิดกับแม่ที่ดีแม่ที่มีศีลมีธรรมเท่านั้น นี่คือการสืบต่ออุปนิสัยที่ให้เกิดเป็นสันดานของเด็ก ฝ่ายศาสนานับเป็นส่วนคดีธรรม

ในส่วนคดีโลก การค้นหาสันดานก็ต้องลดสายตาให้สั้นเข้า มองหาเพียงแค่โลกนี้เท่านั้น เมื่อมองกันแค่โลกปัจจุบัน ส่วนใหญ่ก็ต้องหมายถึงอุปนิสัยที่สืบต่อหรือถ่ายทอดมาจากจิตใจของแม่ ขณะแม่กำลังให้กำเนิดแก่ลูก ในชั่วระยะเวลานั้น ถ้าแม่มีจิตใจดีก็จะถ่ายทอดอุปนิสัยดีให้เป็นสันดานของลูก ถ้าจิตใจแม่ไม่ดี ลูกก็จะได้อุปนิสัยไม่ดีติดตัวไป

คนโบราณอาจเข้าใจความจริงข้อนี้ดี จึงได้ทนุถนอมคนมีครรภ์เพื่อให้จิตใจร่าเริงแช่มชื่นอยู่เป็นนิตย์ คิดจะเอาอะไรต้องการสิ่งใด ก็พยายามช่วยให้สำเร็จสมความปรารถนา ถึงบางคราวจะต้องเสี่ยงภัยบ้างก็ตาม เช่นท่านพันธุละมหาเสนาบดีของพระเจ้าปเสนทิโกศล ในเรื่องอรรถกถาธรรมบท เมื่อนางมัลลิกาภรรยามีครรภ์ ปรารถนาจะดื่มและอาบน้ำในสระอันเป็นที่หวงแหนของพวกเจ้าลิจฉวียังไม่ขัดใจ ยอมเสี่ยงภัยพานางไปให้ดื่มและอาบสมความปรารถนา นี่ก็เพื่อมิให้ขัดใจนางอันจะทำให้จิตใจขุ่นมัวนั่นเอง ถึงทุกวันนี้ก็ยังมีคตินี้อยู่ เมื่อต้นพรรษาที่แล้วมานี้เอง เห็นหญิงคนหนึ่งมาทำบุญที่วัดทุกวันพระ ทุก ๆ วันจะต้องมีดอกไม้บูชาพระ ที่หัวอาสน์สงฆ์ด้วย ครั้งแรกเข้าใจว่ามาทำบุญตามธรรมดา แต่อดแปลกใจไม่ได้ที่ไม่เคยเห็นมาแต่ก่อน หลายวันพระต่อมาจึงรู้ว่ามีครรภ์ จึงได้คาดการณ์ถูก

การหันมาสนใจกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของหญิงมีครรภ์ แม้จะเป็นเพียงชั่วระยะเวลาอันสั้นก็นับว่าดีไม่น้อย เพราะเป็นระยะเวลาที่แม่กำลังถ่ายทอดอุปนิสัยให้แก่ลูก การเข้ามาปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นการช่วยให้จิตใจหันเข้ามาสู่ความดี สร้างความดีให้เกิดขึ้นในจิตใจ ทำให้จิตใจบริสุทธิ์สะอาด ผ่องใส และทำให้จิตใจสบาย เท่ากับเป็นการสร้างอุปนิสัยที่ดีให้แก่ตน เพื่อถ่ายทอดไปเป็นสันดานที่ดีของลูกในอนาคต มิฉะนั้นลูกก็ยากที่จะเกิดมาเป็นคนดีได้

ตามที่กล่าวมาทั้งในส่วนคดีโลกและคดีธรรม ย่อมแสดงให้เห็นได้ว่า คนดีจะมาเกิดก็มาเกิดกับแม่ที่ดี หรือมิฉะนั้นก็แม่ที่ปฏิบัติตนเป็นคนดีในขณะมีครรภ์ ย่อมจะได้ลูกที่ดี สรุปความว่าเด็กจะมีความดีหรือชั่วเป็นสันดานติดตัวมา ความสำคัญจึงอยู่ที่แม่เช่นกัน

ส่วนในสิ่งที่แวดล้อม คงไม่พ้นแม่ไปได้ เพราะแม่เป็นสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ชิด ภาษิตจึงมีอยู่ว่า **มาตา มิตฺตํ สเก ฆเร** แม่เป็นมิตรในเรือน แม่จึงเป็นเพื่อนสนิทใกล้ชิดกับลูกยิ่งกว่าคนอื่น แม่เป็นบุรพาจารย์ในการสอนตัวอย่างที่ดีให้แก่ลูก จึงเป็นแม่พิมพ์อันแรกที่ถ่ายแบบให้ลูกทุกอย่าง ไม่ว่าแม่จะทำอะไร พูดอะไร ทั้งในส่วนดีและไม่ดี เป็นการให้ตัวอย่างแก่ลูกทั้งสิ้น ตัวอย่างที่ไม่ให้โดยไม่ตั้งใจนั้นนาน ๆ เข้าก็กลายเป็นนิสัยติดตัวลูกไป ในชาดกได้เล่าถึงลูกนกแขกเต้า ๒ ตัวว่า พ่อแม่เดียวกัน เกิดคราวเดียวกันแม่มีสิ่งแวดล้อมไม่เหมือนกัน ตัวหนึ่งตกไปอยู่สำนักฤาษีมีนิสัยอย่างฤาษี อีกตัว

หนึ่งตกไปอยู่ในสำนักโจร กลับมีนิสัยเหมือนโจร เมื่อลูกอยู่ใกล้แม่ในฐานะที่แม่เป็นผู้เลี้ยงดู เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะต้องรับนิสัยแม่ไว้ยิ่งกว่านิสัยใคร เพราะเด็กเล็ก ๆ กำลังชอบเอาอย่าง และเอาอย่างไม่เลือกว่าใคร ถ้าอยู่ใกล้ทำอะไรให้เห็นเป็นเอาอย่างเกือบทั้งนั้น เพราะเหตุนี้เอง ข้าราชการชั้นหัวหน้ากองคนหนึ่ง จึงเอาคตินี้มาใช้ เขาต้องการจะให้ลูกเล็ก ๆ ดูหนังสือในเวลาค่ำคืน แทนที่เขาจะบังคับเขากลับดูเสียเอง เมื่อลูกเห็นพ่อดูหนังสือก็คว้าหนังสือไปดูบ้าง จึงไม่ต้องตักเตือนกันมากนัก

เท่าที่กล่าวมานี้ เป็นการแสดงให้เห็นว่า แม่มีความสำคัญในสิ่งแวดล้อมของเด็กอยู่มาก เพราะตามปกติลูกมีความสนิทกับแม่มากกว่าพ่อหรือใคร ๆ อื่น ถ้าแม่ได้ช่วยให้ลูกได้พบเห็นสิ่งแวดล้อมที่ดีจากตัวแม่แล้ว ลูกก็จะได้รับส่วนดีเป็นนิสัยติดตัวไป

จึงพออนุมานได้ว่า แม่เป็นผู้มีความสำคัญต่อลูกทุกอย่าง ไม่ว่าในเรื่องสันดานหรือสิ่งแวดล้อม ถ้าแม่ดี ลูกก็จะมีสันดานดีมีสิ่งแวดล้อมดี ลูกจะมีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ชีวิตของลูกจึงอยู่ในกำมือของแม่ แม่จึงเป็นเทพเจ้าผู้ประทานโชคชะตาชีวิตให้กับลูก นี่คือความสำคัญของแม่อย่างแท้จริง.

โอวาทก่อนขอบรรพชา

เวลานี้ เป็นเวลาสำคัญในชีวิต ที่เธอจะได้มาบวชเป็นบรรพชิตจำพวกภิกษุในพระพุทธศาสนา การที่เธอมาบวชนั้น มาบวชด้วยศรัทธา คือ ความเชื่อมั่นและเลื่อมใสในคุณของพระพุทธศาสนา ฉะนั้น จงตั้งอกตั้งใจ เพราะการบวชนั้นจะต้องให้สำเร็จมาจากใจ ดังนั้น เวลาว่าไปใจจงนึก และพยายามทำความรู้สึกไว้เสมอว่า เราจะบวชในพระพุทธศาสนา จงตั้งใจว่าไป และว่าให้ดัง ๆ พอสงฆ์ที่นั่งฟังอยู่นั้นได้ยินทั่วถึงกัน

โอวาทก่อนมอบผ้ากาสาวพัตร

บัดนี้ เธอได้นำผ้ากาสาวพัตร คือ ผ้าที่เย็บย้อมถูกต้องตามพระบรมพุทธานุญาตเข้ามาในท่ามกลางสงฆ์ เปล่งวาจาอ้างถึงองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งเสด็จดับขันธ์เข้าสู่พระปรินิพพานไปนานแล้ว พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ คือที่พึ่งที่อาศัย และได้แสดงความตั้งใจว่า จะบวชในพระพุทธศาสนา อีกด้วย

อันการบวชในพระพุทธศาสนานั้น นับว่าเป็นกิจอันสำคัญยิ่งของลูกผู้ชายชาวไทยที่นับถือพระพุทธศาสนาประการหนึ่ง เพราะว่าการบวชนั้น เป็นการช่วยให้ผู้บวชมีโอกาสดีที่จะได้เข้ามาศึกษาพระธรรมวินัย อันเป็นอุบายสำหรับอบรมกาย อบรมวาจา และอบรมใจของตนให้ดีและประณีตยิ่งขึ้น เฉพาะอย่างยิ่ง พระธรรมวินัยนั้น เป็นสิ่งมีเหตุมีผล เมื่อบุคคลเข้ามาศึกษาอบรมถูกต้องดีแล้ว ก็จะกลายเป็นคนมีความคิด ชนิดที่เรียกกันว่าคนมีเหตุมีผล คือ เป็นคนคิดดีและคิดถูก คนเราคิดดีและคิดถูกเท่านั้น จึงจะเจริญก้าวหน้าในชีวิตได้ ฉะนั้น การบวชในพระพุทธศาสนา จึงเท่ากับมาอบรมความรู้สึกนึกคิดเพื่อช่วยชีวิตของตนให้เจริญก้าวหน้าไปด้วยดี นี้เรียกว่าประโยชน์ที่สำคัญในการบวชประการหนึ่ง

อีกประการหนึ่ง การบวชในพระพุทธศาสนา จัดเป็นบุญกุศล เพราะบุคคลที่เข้าบวชในพระพุทธศาสนานั้น ในขณะที่บวชอยู่ เป็นโอกาสดีที่จะได้หลีกเลี่ยงจากการกระทำความชั่วอันเป็นตัวบาปอกุศล และมีโอกาสที่จะได้ประพฤติตัวของตัวให้เป็นคนดีทั้งเป็นโอกาสที่จะได้ชำระจิตใจของตนให้สะอาดผ่องใส อันเป็นการปฏิบัติได้ดีกว่าเมื่อเป็น

คฤหัสถ์ เพราะการเป็นคฤหัสถ์นั้นยากที่จะปฏิบัติได้ เช่น ต้องการจะละความชั่วบางอย่าง หรือต้องการจะปฏิบัติตนให้เป็นคนดีบางประการ ยากที่จะปฏิบัติได้ ยิ่งการทำใจให้สะอาดผ่องใสด้วยแล้ว เป็นการยากอย่างยิ่ง ที่คฤหัสถ์จะปฏิบัติได้ ทั้งนี้ เพราะเกี่ยวข้องกับสังคมและอาชีพบีบบังคับ ต่อเมื่อเข้าบวชในพระพุทธศาสนา มาอยู่ในสังคมของพระอันเป็นสังคมที่ดีอาชีพก็ไม่บีบบังคับ ต้องการจะหลีกเลี่ยงการกระทำความชั่วเท่าไรก็หลีกเลี่ยงได้ หรือต้องการจะปฏิบัติตนให้เป็นคนดีเท่าไรก็ปฏิบัติได้ แม้จะทำจิตใจให้สะอาดผ่องใสก็เป็นการปฏิบัติง่ายกว่าเมื่อเป็นคฤหัสถ์

อันการละความชั่ว ประพฤติตัวให้เป็นคนดี และทำจิตใจให้สะอาดผ่องใสนี้ นับว่าเป็นบุญกุศลอย่างสูงสุด ตามหลักพระพุทธศาสนา ไม่มีบุญกุศลอะไรจะยิ่งใหญ่กว่าบุญกุศลที่เกิดจากการปฏิบัติดังกล่าวมา บุญกุศลที่เกิดจากการปฏิบัติ ๓ ประการนี้ จึงนับว่าเป็นยอดของบุญกุศล ในพระพุทธศาสนา ดังนั้น การบวชในพระพุทธศาสนา จึงจัดว่าเป็นบุญกุศลอย่างสูงสุด ยากที่จะหาบุญอื่นเทียบเท่าได้

นอกจากตนเองจะได้บุญกุศลดังกล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังช่วยให้ญาติพี่น้องทั้งหลายที่มาร่วมในงานบวชของเธอนี้พลอยมีส่วนบุญกุศลอีกด้วย เฉพาะอย่างยิ่ง บิดา มารดา หรือท่านที่ช่วยอุปการะให้ได้รับการอุปสมบท จะได้เป็นญาติในพระพุทธศาสนาอีกด้วย การบวชเป็นคุณประโยชน์แก่ตน ทั้งเป็นบุญกุศลแก่ตนและคนอื่น ดังกล่าวมาเช่นนี้ พวกเราชาวไทยจึงได้ยึดเป็นหลักปฏิบัติมาทุกวันนี้

ในเบื้องต้นแห่งการอุปสมบทนี้ เธอจงตั้งใจระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย คือ จงตั้งใจระลึกถึงคุณพระพุทธ จงตั้งใจระลึกถึงคุณพระธรรม และจงตั้งใจระลึกถึงคุณพระสงฆ์

พระพุทธคือใคร พระธรรมคืออะไร และพระสงฆ์คือท่านผู้ใด เธอจงตั้งใจฟัง

พระพุทธนั้น ได้แก่ท่านที่ได้ตรัสรู้กฎความจริง อันเป็นกฎธรรมดาของโลกที่เกี่ยวพันอยู่กับชีวิตมนุษย์ที่เรียกว่า **อริยสัจจะธรรม** ด้วยพระองค์เอง แล้วทรงนำไปสอนให้คนอื่นให้รู้ตามได้ เริ่มต้นตั้งแต่สอนพระปัญจวัคคีฤาษีทั้ง ๕ เป็นต้นไป นี่เรียกว่า พระพุทธ เพราะสมบูรณ์ด้วยคุณลักษณะแห่งพุทธบุคคล ๒ ประการ คือ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองอย่างหนึ่ง และสอนคนอื่นให้รู้ตามอย่างหนึ่ง นี้คือ **"พระพุทธ"** เธอจงระลึกตามไปตามที่ว่ามานี้

พระธรรมนั้น แยกออกเป็น ๒ คือ ธรรมะ ได้แก่อุบายสำหรับอบรมจิตใจเพื่อให้อัธยาศัยดีและประณีตยิ่งขึ้นอย่างหนึ่ง วินัยได้แก่อุบายสำหรับอบรมกาย วาจา ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยมีมารยาทดีงาม ตามสมควรแก่สภาพของตนอย่างหนึ่ง

ธรรมกับวินัย ๒ ประการนี้ เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เราจึงเรียกกันในเชิงภาษาบาลีว่า **"พระพุทธศาสนา"** ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงไม่ใช่อื่นไกล คือ ธรรมกับวินัยนั่นเอง แม้เธอมาบวชในวันนี้ ที่เรียกว่ามาบวชในพระพุทธศาสนา ก็คือมาบวชในธรรมะวินัยนั่นเอง ฉะนั้น เมื่อเธอบวชแล้ว จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องยึดเอาธรรมะวินัยเป็นหลักแห่งการประพฤติและปฏิบัตินี่คือพระธรรม เธอจงระลึกตามที่ว่ามานี้

พระสงฆ์นั้น ได้แก่ท่านผู้ทรงผ้ากาสาวพัตร เป็นผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบอยู่ในขอบเขตแห่งพระธรรมวินัย พระสงฆ์นี่เองเป็นผู้บริหารงานพระพุทธศาสนา ให้เจริญก้าวหน้ามาจนทุกวันนี้ พวกเราได้รู้ได้ประสพพบเห็นพระพุทธศาสนา ตลอดจนได้บวชกันทุกวันนี้ ก็เพราะอาศัยความเมตตาปราณีพระสงฆ์เก่า ๆ นำมาให้พวกเรา พระสงฆ์จึงเป็นผู้มีความสำคัญในความเป็นอยู่ และเจริญก้าวหน้าของพระพุทธศาสนาประการหนึ่ง นี่คือพระสงฆ์ เธอจงระลึกตามไปตามที่ว่ามา

๓ อย่างนี้ คือ **พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์** รวมกันเข้าเรียกกันเป็นอย่างเดียวกันว่า **"พระรัตนตรัย"** เป็นธงชัยประจำพุทธศาสนา ชาวพุทธทุกคนต้องเคารพสักการะและบูชาพระรัตนตรัย เหนือสิ่งใดทั้งหมดในสากลโลก

ต่อไปนี้จะมอบผ้ากาสาวพัตรให้ แต่ก่อนที่เธอจะรับไปนุ่งห่มนั้นจำเป็นจะต้องศึกษาหลักและวิชาการอบรมจิตใจให้คู่ควรกับผ้ากาสารพัตรเสียก่อน เพราะผ้ากาสาวพัตรนี้เป็นธงชัยของพระอรหันต์ ผู้ที่จะนำมานุ่งห่มร่างกาย จึงจำเป็นต้องมีหลักอันเป็นปฏิปทาเบื้องต้นของพระอรหันต์เสียก่อน

หลักที่จะสอนในเบื้องต้นนี้ มี ๕ อย่างด้วยกัน ซึ่งโบราณจารย์ได้เคยสั่งสอนกันมาดังจะได้สอนโดยบทบาลี ขอให้เธอจงว่าตามไป (สอนกัมมัฏฐาน) **เกสา โลมา นะขา ทันตา ตะโจ เกสา แปลว่า ผม โลมา – ขน นะขา – เล็บ ทันตา – ฟัน และตะโจ แปลว่า หนัง** อาการทั้ง ๕ นี้ เรียกว่า มูลกัมมัฏฐานแปลว่า กัมมัฏฐานเบื้องต้นของคนที่จะบวชในพระพุทธศาสนา หรือพูดกันง่าย ๆ ก็ได้แก่ กัมมัฏฐานอันเป็นคั่นมูลนั่นเอง เพราะไม่ว่าใคร ๆ ก่อนที่จะบวชต้องเรียนกัมมัฏฐาน ๕ นี้ก่อน

สำหรับวิธีการเจริญกัมมัฏฐานนั้น ได้แก่การหัดใช้ความคิดพิจารณาร่างกายของตนและคนอื่น ให้เห็นว่าร่างกายของคนเรานั้นเป็นแต่เพียง ผม ขน เล็บ ฟัน และหนัง ไม่ใช่สิ่งสวยงามอันใด ก็เพราะอาศัยอาการ ๕ เหล่านี้เป็นต้นนั่นเอง เข้ามารวมกันเข้า ความเป็นกายจึงปรากฏมีขึ้น เมื่อแยกสลายออกจากกันเมื่อใด เช่น ผมไปอยู่ทางหนึ่ง ขนไปอยู่ทางหนึ่ง เล็บ ฟัน และหนัง ไปอยู่คนละทางสองทางเช่นนี้ เราจะหากายไม่พบ นั่นแสดงว่า กายที่แท้จริงไม่มี ที่มันมีก็เพราะอาศัยการรวมตัวของอาการเหล่านั้น เป็นต้นนั่นเอง เมื่อมันรวมตัวกันเข้าเมื่อใด ความเป็นกายก็พลอยปรากฏตัวมีขึ้น เมื่อมันแยกออกจากกันเมื่อใด ความเป็นกายก็พลอยสลายตัวไปพร้อมกัว การพิจารณาเช่นนี้อยู่เป็นนิจ เป็นกิจประจำวัน ก็จะทำให้คลายความยึดมั่นในสังขารร่างกาย ทำให้คลายความตื่น คลายความหลง คลายความทนงตัว และความมัวเมาในสังขารร่างกาย ทำให้จิตสงบได้ อันความสงบนี้เองเป็นจุดที่ต้องการและมุ่งหมายในการบวช เพราะเป็นทางแห่งปัญญาที่ชอบ เท่าที่สอนมานี้เป็นแต่เพียงส่วนหนึ่ง เรียกว่าอนุโลม แปลว่า เจริญตามลำดับ การเจริญกัมมัฏฐานจะสมบูรณ์ ต้องเจริญกลับอีกครั้งหนึ่ง ดังจะสอนต่อไปนี้ เธอจงว่าตามไป **ตะโจ ทันตา นะขา โลมา เกสา** ทั้ง ๕ อย่างนี้ คงแปลอย่างเดียวกับข้างต้น ต่างแต่ว่า อย่างต้นเรียกว่า อนุโลม แปลว่า เจริญตามลำดับ อย่างหลังเรียกปฏิโลม แปลว่า เจริญกลับ หรือ ถอยหลัง การเจริญกัมมัฏฐาน ต้องเจริญกลับไปกลับมา ดังได้ว่ามานี้ จิตจะติดอยู่ในกัมมัฏฐาน ใจจะได้สงบระงับดับความฟุ้งซ่านและลำคาญ เธอจงจำกัมมัฏฐาน ๕ ประการนี้ให้ดี

บัดนี้ เธอได้ศึกษารู้แล้วว่า อะไรเป็นตัวกัมมัฏฐาน ทั้งรู้วิธีการพิจารณาตามสมควรเหมาะที่จะใช้ผ้ากาสาวพัตรได้ จะได้มอบให้เพื่อให้สำเร็จเป็นบุรพกิจเบื้องต้นแห่งการบรรพชาสืบไปข้างหน้าจะได้อุปสมบทต่อไป เธอจงนุ่งห่มให้เป็นปริมณฑลแล้วกลับมารับสรณะและศีล

โอวาทหลังขอนิสัย

บัดนี้ เธอได้เข้ามาขอนิสัย มอบตัวให้ฉันเป็นพระอุปัชฌายะ คือ เป็นผู้รับรองในการอุปสมบทของเธอ ปฏิรูปํ เป็นการสมควร โอปายิกํ ชอบด้วยอุบาย ปาสาทิเกนะ

สัมปาเทหิ (หรือ ถ) เธอเองก็ได้รับรองแล้วว่าจะยังสัมมาปฏิบัติอันนาเลื่อมใสให้ถึงพร้อม อัชชะตัคเค ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป เธอกับฉัน จงปลูกความสัมพันธ์ รักใคร่สนิทสนมกัน ตลอดจนรู้จักแบ่งเบาภาระในระหว่างกันและกัน ฉันบิดากับบุตร

ต่อจากนี้ไป พระสงฆ์จะได้ทำอุปสมบทกรรม ยกเธอขึ้นเป็นอุปสัมบันนภิกษุในพระพุทธศาสนา วิธีการอุปสมบทนั้น จำต้องยกชื่ออุปสัมปทาเปกขะ คือ ชื่อเธอขึ้นสู่กรรมวาจา ชื่อเดิมของเธอที่มีอยู่แล้วเป็นภาษาไทยนั้น นำมาใช้สวดในกรรมวาจาไม่ได้ จึงจำเป็นต้องให้ชื่อเธอใหม่ ให้เธอมีชื่อใหม่ในภาษามคธว่า "........" หากท่านถามว่า **กินนาโมสิ** เธอชื่อไร พึงตอบว่า อหัง ภันเต.........นามะ ส่วนตัวฉันมีชื่ออยู่แล้วเป็นภาษามคธว่า .... หากท่านถามว่า โกนามะ เต อุปัชฌาโย พระอุปัชฌายะ ของเธอชื่ออะไร พึงตอบว่า อุปัชฌาโย เม ภันเต อายัสมา.........นามะ

ต่อนี้ไป จะสอนให้รู้จักชื่อสมณบริขาร คือเครื่องใช้ที่จำเป็นของพระ ซึ่งมีอยู่ ๔ อย่างด้วยกันอันได้แก่ บาตร คือ ภาชนะสำหรับใช้สอยประจำตัวอย่างหนึ่ง สังฆาฏิคือผ้าพาดอย่างหนึ่ง อุตตราสงค์คือ ผ้าห่มอย่างหนึ่ง อันตะระวาสก คือ ผ้านุ่งอย่างหนึ่ง (ของ ๔ อย่างนี้ เป็นสมณบริขารที่สำคัญที่สุด เป็นของประจำตัวขาดไม่ได้ จึงต้องเป็นของตัวเอง ไม่ควรยืมของใครมาใช้ในการบวช) เธอจงคอยสดับและรับว่า อามะภันเต ทุก ๆ คำไป จงจำชื่อไว้ให้ได้ จะได้ใช้อธิฏฐานเมื่ออุปสมบทแล้ว

โอวาทก่อนบอกอนุศาสน์

โดยญัตติกรรมวาจาที่พระสงฆ์สวดจบลงในบัดนี้ ให้เธอได้สำเร็จกิจเป็นบรรพชิตจำพวกภิกษุได้สมความมุ่งหมาย เป็นอันว่าพระสงฆ์ทั้งหลายที่ได้มาร่วมชุมนุมกัน ณ ที่นี้ ได้รับรองแล้วว่าเธอ (หรือพวกเธอ) ได้เป็นพระถูกต้องตามระเบียบ และวิธีการของพระพุทธศาสนา ดังนั้น เธอจงมี "สมณสัญญา" ความรู้สึกตัวอยู่เสมอว่าเธอได้เป็นพระแล้ว

คำว่าพระ ๆ นั้น แปลกันว่า ผู้ประเสริฐ หมายถึงความเป็นผู้ประเสริฐด้วยคุณธรรมความประพฤติและการปฏิบัติ พระจึงเป็นที่เคารพ บูชา สักการะ และกราบไหว้ของคฤหัสถ์ทั่วไป การที่คฤหัสถ์เขากราบเขาไหว้ ก็เพราะเขาเห็นว่า เธอนุ่งห่มผ้าเหลืองที่เรียกว่า กาสาวพัตร อันเป็นเครื่องหมายของบุคคลผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ฉะนั้น

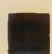
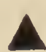
เธอจงระมัดระวัง และพิจารณาตัวอยู่เสมอ คุณธรรมความประพฤติดีปฏิบัติชอบมีอยู่ในตัวเธอ พอที่เขาจะกราบจะไหว้ได้หรือไม่ ถ้าเห็นว่าสิ่งใดบกพร่อง จงพยายามหาทางแก้ไข เพื่อให้ตัวเองตั้งอยู่ในคุณธรรมเหล่านั้น อย่าให้เขาเหยียบหยามดูหมิ่นได้ ถ้าเธอพยายามแก้ไขและปรับตัวอยู่เช่นนี้เสมอ ๆ เธอก็จะได้ชื่อว่า "เป็นผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ" เธอก็จะได้บุญกุศลสมความมุ่งหมาย ไม่เสียทีที่มาบวชในพระพุทธศาสนา แต่การที่จะประพฤติดีปฏิบัติชอบได้นั้น ต้องอาศัยการศึกษา ดังนั้น เธอจงศึกษาหาความรู้ ก็และความรู้ที่จะศึกษานั้น มีอยู่ ๓ ประเภท คือ ความรู้เรื่องชีวิต คือ ความเป็นอยู่ของพระอย่างหนึ่ง ความรู้เรื่องการศึกษาภาวะแห่งความเป็นพระอย่างหนึ่ง และความรู้เรื่องหน้าที่ของพระอย่างหนึ่ง

การศึกษาให้รู้เรื่องชีวิต คือ ความเป็นอยู่ของพระนั้น ได้แก่การศึกษาให้รู้ว่าชีวิตของพระจะเป็นอยู่ได้ เพราะอาศัยปัจจัย ๔ อันได้แก่ บิณฑบาต คือ อาหาร จีวร ผ้านุ่งห่ม เสนาสนะ ที่อยู่อาศัย และเภสัช คือ ยาสำหรับบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ และศึกษาให้รู้ว่า ปัจจัย ๔ ชนิดไหนพระใช้ได้ ชนิดไหนใช้ไม่ได้อย่างหนึ่ง ศึกษาให้รู้ว่าการแสวงหาปัจจัย ๔ นั้น จะแสวงหาเช่นไร จึงจะถูกต้องตามวิธีการแสวงหาของพระตลอดจนศึกษาให้รู้จักมารยาทในการใช้ปัจจัย ๔ เช่นมารยาทในการขบฉัน มารยาทในการนุ่งห่มเป็นต้น การศึกษาให้รู้เรื่องของปัจจัย ๔ เช่นนี้ เรียกว่าศึกษาให้รู้จักชีวิต คือ ความเป็นอยู่ของพระ

การศึกษาให้รู้จักการรักษาภาวะแห่งความเป็นพระนั้น ได้แก่ศึกษาให้รู้ว่า พระจะรักษาภาวะของตนไว้ จะต้องละเว้นอะไรบ้าง สิ่งที่จำเป็นต้องละเว้นนั้น แยกเป็น ๒ อย่าง คือ อย่างหนึ่งต้องละเว้นให้เด็ดขาด อีกอย่างหนึ่งละเว้นไม่เด็ดขาดก็ได้ แต่ก็ควรจะละเว้น สิ่งที่จำเป็นต้องละเว้นเด็ดขาดนั้น มี ๔ อย่างด้วยกันคือ เมถุนธรรมอย่างหนึ่ง ลักของเขาอย่างหนึ่ง ฆ่ามนุษย์อย่างหนึ่ง และพูดอวดอุตริมนุสธรรมที่ไม่มีในตนอย่างหนึ่ง ๔ อย่างนี้ต้องละเว้นเด็ดขาด พระทำไม่ได้ ส่วนสิ่งที่ละเว้นไม่เด็ดขาด มีมากมายหลายประการ เธอจงไปศึกษาในภายหลัง

ส่วนการศึกษาให้รู้จักหน้าที่ของพระนั้น ได้แก่การศึกษาให้รู้ว่า พระมีหน้าที่โดยตรง ๒ ประการ คือ การศึกษาหาความรู้ทางพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า คันถธุระ ประการหนึ่ง การศึกษาให้รู้จักวิธีการอบรมจิตใจให้สงบ เพื่อให้เกิดดวงปัญญาที่ชอบ เริ่มต้นแต่ทำวัตรสวดมนต์เป็นต้น ประการหนึ่ง ธุระ ๒ ประการนี้ เป็นหน้าที่ของพระโดยตรง เธอจะละเสียมิได้ ส่วนหน้าที่ทางอ้อมนั้นยังมีอีกมากมาย เธอจงศึกษาในภายหลัง

เมื่อเธอศึกษาตามหลักที่กล่าวมานี้ เข้าใจถูกต้องดีแล้ว จงนำไปใช้เป็นเครื่องมือสำหรับประพฤติปฏิบัติ เธอก็จะได้ชื่อว่า เป็นผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ เธอจะได้บุญกุศลสมความมุ่งหมาย ไม่เสียเวลาที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ต่อนี้จะได้สอนอนุศาสน์เป็นภาษาบาลี เพื่อรักษาประเพณีสืบต่อไป.

กรรมนิยาม

การที่ได้ร่วมกิจกรรมในหนังสือเล่มนี้ ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีมากที่ได้มีโอกาสแสดงออกถึงความในใจที่ได้มีอยู่ต่อ พระอธิการปลั่ง เกสโร เจ้าอาวาสวัดภิญโญสโมสร เป็นอย่างยิ่ง

พระอธิการปลั่ง ที่ข้าพเจ้าเคยเรียกท่านว่า "หลวงพ่อ" จนชินปาก เป็นพระที่มีอายุพรรษามากรูปหนึ่งของจังหวัดลพบุรี ขณะมรณะภาพอายุย่างเข้า ๙๐ ปี จัดเป็น วยวุฑฺโฒ คือผู้เจริญโดยวัย สมควรแก่การนอบน้อมนมัสการ เพราะการทำเช่นนั้น จะได้สุขเป็นกำไรในการบำเพ็ญบุญข้ออปจายนมัย คือบุญสำเร็จจากการประพฤติถ่อมตนแก่ผู้ใหญ่ ทั้งยังเป็นโชคดีที่จะได้มีโอกาสสร้างมงคลให้แก่ตน ในข้อว่า คารโว จ นิวาโต จ คือการเคารพและอ่อนน้อมถ่อมตน ซึ่งจัดเป็นมงคลอันสูงสุดอีกประการหนึ่งด้วย

คนเจริญที่ควรแก่การแสดงอปจายนธรรมนั้นมี ๓ คือ

๑. วยวุฑฺโฒ คนเจริญโดยวัย

๒. ชาติวุฑฺโฒ คนเจริญโดยชาติ

๓. คุณวุฑฺโฒ คนเจริญโดยความดี

ทุกคนที่มีความเจริญดังกล่าวมานี้ ล้วนแต่เคยทำความดีมาแล้วแต่อดีต ที่เรียกบุพเพกตปุญญตา ทั้งสิ้น จะต่างกันก็แต่เพียงว่า อดีตที่ผ่านมานั้น ใกล้หรือไกลเท่านั้น ถ้าเป็นอดีตที่ใกล้ในชาตินี้เอง ก็พอนึกย้อนหลังมองเห็นได้บ้าง เช่น คนที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานดี มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ก็เพราะมีมูลเหตุมาจากมีการศึกษา ความประพฤติและความสามารถดี นี่ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงการทำดีที่เป็นเหตุส่งให้เกิดผลแก่ผู้กระทำดีให้ได้รับผลดีในอดีตที่ใกล้ คือในชาตินี้เอง ไม่ต้องรอไปถึงชาติหน้า ดังที่คนบางพวกเข้าใจ ส่วนการทำที่เป็นเหตุส่งผลให้คนมีอายุยืน และเกิดในชาติตระกูลอันสูงศักดิ์เป็นต้นนั้น เป็นเรื่องของอดีตที่ไกลแสนไกล คนอย่างพวกเราที่ไร้แสงสว่างของปัญญา

กระโจนพรวดออกจากกอไผ่ จนเขาตกใจขนลุกไปทั้งตัว เขาเองก็ไม่รู้เหมือนกันว่ามันเป็นสัตว์อะไร ดูคล้าย ๆ กับเป็นสุนัข เขาชักลังเลใจ ในเมื่อประสบลางร้ายเช่นนี้ เขาหยุดยืนคิดอยู่ครู่หนึ่งเพื่อตัดสินใจ ผลสุดท้ายเขาก็ต้องกลับเป็นครั้งที่ ๒

ครั้งที่ ๓ เขาได้ตัดสินใจอีกครั้ง ครั้งนี้เหมือนโอกาสดีจะเป็นของเขา ลางร้ายใด ๆ ไม่มี เขาเข้าไปถึงจังหวะดีที่จะยิงได้ เขาดีใจที่เห็นนายผลคนที่เขาต้องการนั่งอยู่กลางชานเรือนท่ามกลางความขมุกขมัวของแสงดาวอันระยิบระยับบนท้องฟ้า ทั้งแสงตะเกียงที่ตั้งอยู่ที่ระเบียงเรือนยังสาดแสงส่องต้องตัวนายผลอีกด้วย ทำให้เขาจำได้แน่นอนโดยไม่ต้องจ้องมองพิจารณา เขาดีใจจนตัวเบา คิดว่าผลเอ๋ยผล คราวนี้เป็นกรรมของเจ้าแล้ว เจ้าไม่ควรจะอยู่ให้หนักแผ่นดิน ควรจะตายเสียเพื่อความสุขสบายของชาวไร่ครั้งนี้เป็นทีของข้าที่จะได้แก้แค้นเจ้า เขาไม่รีรออยู่ให้เสียเวลารีบยกปืนขึ้นประทับบ่าเล็งหน้าอกพอดี ในทันทีที่เขาจะเหนี่ยวไกปืนนั่นเอง เขาต้องชะงัก อะไรนั่น เด็ก ๆ ลูกนายผลได้กระโดดมากอดคอพ่อเขาพอดี เขายั้งมือที่กำลังจะเหนี่ยวไกปืนไว้อย่างตกใจเกือบไปแล้ว เขาเกือบจะฆ่าเด็กผู้ไร้เดียงสา เด็กไม่ได้มีความผิดอันใด พ่อเขาเป็นคนชั่วแต่เด็กมิได้ชั่วไปกับพ่อเขา เมตตาธรรมได้ผุดขึ้นในดวงใจของเขา แม้เขาจะโกรธจะเกลียดพ่อเด็กปานใด เขาก็ฆ่าเด็กผู้ไม่มีความผิดไม่ได้ ยิ่งเด็กยังไร้เดียงสาเช่นนี้ เขาฆ่าไม่ลงแน่เขายังไม่ถึงที่ตาย ลูกได้ช่วยชีวิตเขาไว้ เราคงไม่เคยฆ่ากัน ไม่เคยมีเวรต่อกัน จึงฆ่ากันไม่ได้ เลิกสร้างเวรกันที เขาคิด ลดปืนลงจากบ่ากลับบ้านทันที เขาเลิกคิดสังหารนายผลแต่นั้นมา

เรื่องที่เล่ามานี้ แสดงให้เห็นกฎความจริงอย่างหนึ่งที่เป็นคติหรือทางเดินของกรรมที่มีอยู่ในชีวิตของคน เมื่อยังไม่ถึงคราวตาย แม้ใครจะมุ่งฆ่า จะทำลายอย่างไร ๆ มันมีทางรอดได้เสมอ บางทีเขาจะพากันไปตาย ไปไม่ทันเขาเป็นเดือดเป็นแค้นโกรธว่าเขาไม่คอย แต่พอทราบว่าเขาพากันไปเทกะบะรถคว่ำตาย กลับใจหาย ทั้งดีใจ และเสียวไส้ที่ไม่ได้ไปตายกับเขา เรื่องอย่างนี้ได้ยินเขาพูดกันเสมอ เมื่อมีการตั้งศพตายเพราะอุบัติเหตุ ที่วัดเสาธงทอง

คนประสพอุบัติเหตุถูกรถชนก็เหมือนกัน มันเป็นเรื่องของความพอเหมาะ เช่นคนเดินข้ามถนนรถชนตาย ถ้าจะข้ามเร็วสักหน่อยก็ผ่านหน้ารถไปได้ หรือถ้าจะช้าสักหน่อย

รถก็จะผ่านหน้าไป คงไม่ถูกรถชน แต่ที่ถูกชนก็เพราะความพอเหมาะกันระหว่างรถกับคน เมื่อไม่นานมานี้ ได้ไปเยี่ยมคนขับมอเตอร์ไซด์ ถูกรถยนต์ชนพังพินาศหมด คนขับต้องนอนโรงพยาบาลอย่างไม่รู้สึกตัว เหตุที่ชนก็เพราะคนขับมอเตอร์ไซด์ ขับไปตามถนนใหญ่ แต่รถยนต์ออกจากถนนเล็กพุ่งชนเอา คนพยาบาลได้บอกว่า คุณที่ถูกรถชนนั้น ขับรถช้า ไม่กล้าขับเร็วเพราะเกรงภัยไม่น่าจะชนเลย ข้าพเจ้านึกขันคิดว่า ถ้าแกจะขับเร็วกว่านี้สักหน่อย ก็คงไม่ถูกชน คงผ่านหน้าไปเสียนานแล้ว ไม่ต้องมานอนโรงพยาบาลเช่นนี้ ที่มันชนกันนี้มันเรื่องของความพอเหมาะ อะไรเล่าทำให้เกิดความพอเหมาะ ถ้าไม่ใช่ถึงคราวของเขา

คำว่า คราว ก็ได้แก่ เวลาให้ผลของกรรม เมื่อถึงคราวกรรมให้ผล ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ จำต้องรับผลของกรรมไปจนกว่าจะหมดกรรมที่ตนได้กระทำไว้ กรรมนั้นมีทั้งดีและชั่ว กรรมดีให้ผลเป็นสุข กรรมชั่วให้ผลเป็นทุกข์ ความสุขและทุกข์เป็นผลที่ผลิตออกมาตามคราวของกรรม คราวให้ผลของกรรมเป็น **อกาลิโก** คือ **ไม่เลือกกาล ไม่เลือกเวลา** สุดแต่กรรมจะตามทันเมื่อไร เหมือนสุนัขไล่กระต่าย ทันเมื่อไรกัดเมื่อนั้น ถ้ายังขับไม่ทันกัดไม่ได้ ก็ไล่กวดกันต่อไป จนกว่าจะกัดได้ หรือหมดแรงกวดไปเอง ความสุขหรือทุกข์ จึงเป็นผลที่เกิดจากการกระทำของตนเอง พระท่านจึงว่า **"ทำดี–ได้ดี ทำชั่ว–ได้ชั่ว"** ความดีความชั่ว หรือสุขทุกข์ จึงเป็นเรื่องของตัวใครตัวมัน ไม่มีใครช่วยกันได้ หากจะช่วยได้บ้างก็เพียงบอกให้รู้ว่าทำอย่างไรจึงจะดีมีสุข ทำอย่างไรไม่ดีเป็นทุกข์ ถ้าผู้ฟังเชื่อแล้วทำตาม เขาก็เดินทางชีวิตไปสู่จุดหมายปลายทางที่เป็นสุขได้ ถ้าเขาไม่ปฏิบัติตาม แต่จะรอความช่วยเหลือจากคนอื่น หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ แม้แต่จากพระพุทธเจ้า เขาก็ไม่มีทางได้รับความช่วยเหลือแน่นอน แม้พระพุทธเจ้าก็ได้ประกาศความจริงข้อนี้ไว้ว่า **อกฺขาตาโร ตถาคตา** พระตถาคตเจ้าทั้งหลาย เป็นแต่ผู้บอก นั้นแสดงว่า พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ได้แต่ทรงบอกให้รู้ทางปฏิบัติ เหมือนบรรพบุรุษที่เจนจัดในเรื่องหนทาง บอกทางให้คนไม่รู้จักทางนั่นเอง ถ้าใครเชื่อปฏิบัติตามท่าน เขาก็มีความสุขความเจริญ ที่เขามีก็เพราะเขาทำนั่นเอง ไม่ใช่คนอื่นทำให้ หรือไม่ใช่พระพุทธเจ้าบันดาลให้ ตัวบันดาลให้ตัวเองอย่างแท้จริง ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า **ตนแลเป็นที่พึ่งของตน** คนอื่นใครเล่าเขาจะเป็นที่พึ่งได้ นั่นก็แสดงว่าตัวของท่านเท่านั้น

จะช่วยตัวได้ ถ้าตัวไม่รู้จักช่วยตัวเองแล้ว ก็เป็นอันว่าไม่มีทางพาตัวให้รอดพ้นจากความเดือดร้อนได้ เหมือนลูกเศรษฐีมีเงิน พ่อแม่ออกทุนให้การศึกษาทุกอย่าง ตลอดจนความสะดวกสบายในการไปเรียน เช่นมีรถรับส่ง เตรียมอาหารการกินไปให้อย่างอุดมสมบูรณ์ แต่ถ้าลูกไม่รู้จักช่วยตัวเอง โดยไม่เอาใจใส่ในการศึกษาหาความรู้ มัวแต่เพลินแต่การเล่น หรือเกียจคร้านในการเรียน พ่อแม่ของเขาจะช่วยได้อย่างไร ตัวอย่างชนิดนี้มีถมไป เรื่องความสุขทุกข์ก็เช่นกัน ฉะนั้น การที่จะช่วยตัวได้หรือไม่ หรือจะทำลายตัวเองอย่างไร จึงขึ้นอยู่กับกรรม คือ การกระทำของตัวทั้งนั้น

กรรม คือ การกระทำของตัวเอง ทั้งสองฝ่าย เป็นผู้ขีดเส้นชีวิตให้กับผู้ทำ ไม่ว่าจะดีหรือชั่ว เช่น จะมีลาภหรือเสื่อมลาภ จะมียศหรือเสื่อมยศ จะมีสุขหรือทุกข์ ตลอดจนจะมีชื่อเสียงได้รับการยกย่องสรรเสริญ หรือจะเสื่อมเสียชื่อเสียงถูกติฉินนินทาอย่างไร ล้วนเกิดจากเส้นที่กรรมขีดกำหนดไว้ให้ ที่เราชอบเรียกกันว่า "กรรมลิขิต" ทั้งสิ้น กรรมได้ลิขิตเส้นชีวิตของคนไว้ทุกระยะ โดยกำหนดวันเวลาให้ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย พร้อมทั้งในบั้นปลายทางแห่งชีวิตก็ได้ลิขิตเส้นตายไว้ให้ด้วย การตายแต่ละครั้งก็เท่ากับปิดฉากชีวิตแต่ละหน แต่เมื่อคนเรายังมีชีวิตอยู่ ก็มีความอยากรู้ว่า กรรมได้ขีดเส้นชีวิตของแต่ละคนไว้อย่างไร จึงมีคนประเภทหนึ่ง ชอบค้นคว้าหาผลของกรรมตามที่ได้ลิขิตไว้ คนจำพวกนี้เรียกว่าหมอดู หรือนักโหราศาสตร์ เขาได้ศึกษาวิธีอ่านเส้นกรรมลิขิต หรือเส้นชะตาชีวิตเพื่อทราบว่า กรรมได้ลิขิตหรือขีดเส้นชะตาชีวิตไว้อย่างไร เหมือนนักโบราณคดี อ่านโบราณวัตถุหรือศิลาจารึก บางคนที่มีการศึกษาดี มีความละเอียดพอ เขาสามารถอ่านเส้นกรรมออกเหมือนคนอ่านหนังสือ จึงสามารถทำนายชะตาชีวิตของคนได้อย่างแม่นยำ เช่น พระอัญญาโกณฑัญญะ สมัยยังเป็นพราหมณ์ ได้ทำนายพระลักษณะของพระพุทธเจ้าในวันขนานพระนามว่า จะได้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริงเป็นต้น นี่ก็แสดงว่าเส้นชะตากรรมของชีวิตที่เราเรียกกันว่า กรรมลิขิต กรรมได้ขีดเขียนบอกผลของการกระทำไว้อย่างพร้อมมูล เพียงแต่ไม่ได้แสดงผลให้เห็นด้วยตาเท่านั้น เหมือนต้นไม้เมื่อมันเกิดเป็นต้นมันก็มีผลอยู่ในลำต้นของมัน ต่อเมื่อต้นมันใหญ่ถึงคราวจะให้ผลได้ มันจึงมีผลให้คนเห็นและนำมารับประทาน ฉะนั้น เมื่อบุคคลได้พยายามสร้างความดี แม้ความดีจะยังไม่ให้ผลเป็นความสุขความเจริญในปัจจุบันทันตาเห็นก็ตาม แต่ผลของความดีนั้นไม่หนีไปไหน

คงซ่อนตัวอยู่ที่ผู้กระทำนั่นเอง ถ้าในฉากของชีวิตนี้ไม่ได้คราวให้ผล แต่เมื่อคนผู้ทำตายไปแล้ว มันก็จะติดไปกับสิ่งที่จะไปเกิด คือ ปฏิสนธิวิญญาณ เพื่อรอคราวให้ผลต่อไป ถึงในฝ่ายชั่วก็เช่นกัน เมื่อทำแล้วจะไม่ยอมรับผลไม่ได้ จะได้ก็อีกทีทำความดีให้มาก เพื่อหนีผลแห่งกรรมชั่ว ทำความดีจนความชั่วขับไม่ทัน เป็นการทำความดีหนีความชั่ว ถ้าความชั่วเป็นเพียงชั้นเบา และประกอบแต่ความดีอยู่เป็นนิตย์ ความดีก็จะให้ผลอยู่เรื่อยๆ ความชั่วก็ไม่มีโอกาสที่จะให้ผล เหมือนเรื่องตอใต้น้ำ ถ้าน้ำยังไม่ลดตอก็ผุดไม่ได้ ดังนั้น แม้เมื่อจะมีความชั่วอยู่บ้าง แต่สร้างความดีไม่หยุดยั้ง ผลแห่งความชั่วก็ตามไม่ทัน เมื่อความดีสมบูรณ์เมื่อไร ความชั่วก็จะกลายเป็นอโหสิกรรม คือหมดแรงให้ผลดังกล่าวแล้ว ตัวอย่างดังพระองคุลิมาล เมื่อท่านยังเป็นมหาโจร ท่านได้ฆ่าคนมาเป็นจำนวนพัน แต่พอท่านสร้างความดีได้สมบูรณ์เข้าขั้นโลกุตร กรรมที่ได้ทำไว้สมัยเป็นมหาโจรก็ตามไม่ทัน การสร้างความดีหนีความชั่วได้เช่นนี้ จึงเป็นสิ่งที่น่ากระทำ เพราะเมื่อยังหนีไม่พ้น ถ้ายังต้องเวียนเกิดเวียนตายอยู่ในโลก ก็จะอยู่ได้อย่างเป็นสุข ก็เพราะอาศัยความดี ถ้าขาดความดีแล้วจะมีสุขไม่ได้เลย

เรื่องที่ท่านอ่านมานี้ ถ้าท่านอ่านรู้เรื่องและเข้าใจตามที่ได้อธิบายมา ท่านก็จะทราบได้เองว่า ทางเดินของชีวิตย่อมลิขิตด้วยกรรม คนเราจึงต้องเดินทางชีวิตตามเส้นทางที่กรรมลิขิตไว้ ถึงคราวกรรมให้ผลไม่ว่าดีหรือชั่ว สุขหรือทุกข์ ผู้ทำกรรมชนิดไหนไว้ ก็จะต้องได้ผลชนิดนั้น เมื่อยังไม่ถึงคราวกรรมดีให้ผลเป็นสุข มันก็สุขไม่ได้ แม้เมื่อยังไม่ถึงคราวตาย ใครจะฆ่าให้ตาย ก็ฆ่าไม่ได้เช่นกัน แต่เมื่อถึงคราวจะตาย นอนหลับอยู่ในมุ้งดี ๆ ตื่นขึ้นเช้าตัวแข็งตายเสียก็มาก เรื่องนายผลในนามสมมติก็เช่นกัน เมื่อเขายังไม่ถึงคราวจะตาย แม้จะมีคนพยายามไปฆ่าเขาตั้ง ๓ หน แต่ก็ฆ่าเขาไม่ได้ แต่พอถึงเวลาเขาจะตาย ง่ายนิดเดียว ไม่ต้องมีใครฆ่าเขา ทั้ง ๆ ที่เขาว่ายน้ำเป็น เขาก็เป็นลมตกน้ำตาย ในน้ำตื้น ๆ ขณะเขานอนหลับอยู่บนเรือ อนิจจา นายผลคนอันธพาล แม้เจ้าจะเบียดเบียฬเขาได้เท่าไร เจ้าก็หนีความตายไม่พ้น ถึงเขาจะฆ่าเจ้าไม่ได้ เจ้าก็ต้องตายไปเอง.

เมื่อเขียนถึงตอนนี้ ทำให้นึกถึงความบทหนึ่งของท่านกวีเอกได้ว่า

ยังไม่ถึงที่ตายวายชีวาต ใครพิฆาตเข่นฆ่าไม่อาสัญ
ครั้นถึงที่ตายวายชีวัน ไม่ทันมีใครทำร้ายก็ตายเอง.

คติกรรม

เมื่อข้าพเจ้าอยู่วัดบัว ได้มีเรื่องชวนให้คิดเรื่องหนึ่ง ข้าพเจ้าได้นำมาเล่าให้คนอื่นฟังเรื่อยมา บางทีมีบางคนไม่ค่อยจะเชื่อคติกรรม เมื่อฟังเล่าแล้วชักหันมาเชื่อก็มี

เรื่องนี้เกิดจากเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับชีวิตของคน ๆ หนึ่ง เขาไม่ใช่คนใหญ่โต ไม่ใช่คนดีบดีอะไรนัก ถ้าจะพูดกันตรง ๆ เขาก็คือคนอันธพาลดี ๆ นั่นเอง ชื่อของเขาจะขอสมมติให้ว่า "ผล" นายผลไม่ใช่คนในท้องถิ่นนั้น เป็นคนจรมาได้ภรรยาอยู่แถวนั้น เขามีลูก ๒—๓ คน อาชีพของเขาคือการปลูกพืชไร่ วัวควายหรือใคร ๆ จะไปแตะต้องพืชไร่ของเขาไม่ได้ แต่ถ้าของคนอื่นแล้วตรงกันข้าม เขาจะเก็บกินบ้าง หรือวัวควายของเขาจะเข้าไปเหยียบย่ำกัดกินบ้างก็ไม่เป็นไร

วันหนึ่ง ควายของเขาไปกัดกินพืชไร่ของชายสูงอายุคนหนึ่ง ลูกสาวเจ้าของไร่ได้ด่าว่าเขาตามประสาเด็ก หลังจากเขาถูกด่าว่าไม่นาน พืชไร่ของชายผู้น่าสงสารก็ถูกหวดเสียเกือบเกลี้ยง หลานชายเจ้าของไร่มีนิสัยเด็ดเดี่ยวอยู่บ้าง จึงได้พยายามสืบหาตัวการในเรื่องนี้ พอเขาทราบว่านายผลนี่แหละเป็นตัวการ เขาจึงวางแผนสังหารนายผลทันที เพื่อให้การตายของนายผลจับมือใครดมไม่ได้ เขาจึงใช้ปืนยาวเป็นเครื่องมือ เขาได้พยายามที่จะฆ่านายผลถึง ๓ ครั้ง คือ

ครั้งที่ ๑ คืนหนึ่งเขาได้แบกปืนไปที่กอไผ่ใกล้บ้าน ได้มีสัตว์ตัวหนึ่ง ซึ่งเขาเข้าใจว่าเป็นงู ได้พุ่งตัวผ่านหน้าเขาไปอย่างกระชั้นชิด เขาคิดว่าคืนวันนี้ฤกษ์ไม่ดีเสียแล้ว จึงมีลางไม่ดีเกิดขึ้น ขืนทำไปอาจมีภัยอันตรายแก่ตัวได้ จึงตกลงใจเลิกกลับบ้าน.

ครั้งที่ ๒ ในหลายคืนต่อมา เมื่อความแค้นได้รบเร้าเขาอยู่เสมอ เขาจึงได้คว้าปืนคู่ชีวิตคิดจะไปสังหารนายผลอีก แม้นายผลคนอันธพาลควรจะตายเพื่อชดใช้หนี้กรรมของตน แต่ชะตากรรมของเขายังไม่ถึงฆาต เหมือนเทวดาจะช่วยรักษาชีวิตของเขาไว้ให้สร้างความเดือดร้อนให้คนอื่นต่อไป พอเขาไปถึงกอไผ่กอเดิมนั่นเอง ได้มีสัตว์ ๔ เท้าตัวหนึ่ง

จึงยากที่จะมองเห็นได้ แต่ถึงเช่นนั้นก็พอจะหาทางทราบได้บ้างจากเทศนาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่สุภมาณพ ดังที่จะยกมาให้ท่านอ่านโดยย่อเป็นข้อ ๆ ดังนี้

๑. คนบางคน ฆ่าสัตว์ ใจอำมหิตโหดร้าย ปราศจากความเอ็นดู ตายแล้วจะเกิดในอบาย ถ้าไม่ไปเกิดที่นั่น หากมาเกิดเป็นมนุษย์ จะอายุสั้น

บางคนไม่ฆ่าสัตว์ ไม่โหดร้ายละอายบาป เอ็นดูอนุเคราะห์สัตว์ ตายแล้วจะเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ถ้าไม่ไปเกิดที่นั่น หากเกิดเป็นมนุษย์ จะมีอายุยืน

๒. คนบางคน เบียดเบียนสัตว์ให้ทุพลภาพ ตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ถ้าไม่ไปเกิดที่นั่น หากมาเกิดเป็นมนุษย์ จะมีโรคมาก (เป็นคนพิการ)

คนบางคน ไม่เบียดเบียนสัตว์ ดังกล่าวแล้ว ตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ถ้าไม่ไปเกิดที่นั่น หากมาเกิดเป็นมนุษย์ จะมีโรคน้อย

๓. คนบางคน ขี้โกรธ มีจิตพยาบาท ตายแล้ว จะเกิดในอบาย ถ้าไม่ไปเกิดที่นั่น หากมาเกิดเป็นมนุษย์ จะมีผิวพรรณขี้ริ้ว

คนบางคน ข่มความโกรธได้ ใจดี ไม่มีพยาบาท ตายแล้ว จะเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ถ้าไม่ไปเกิดที่นั่น หากมาเกิดเป็นมนุษย์ จะมีผิวพรรณผุดผ่องสวยงาม

๔. คนบางคน มีจิตริษยา (เห็นเขาดีทนไม่ได้) ตายแล้วจะเกิดในอบาย ถ้าไม่ไปเกิดที่นั่น หากมาเกิดเป็นมนุษย์ จะมีศักดาน้อย (ไร้อำนาจวาสนา)

คนบางคน ไม่มีจิตริษยา (มีมุทิตาจิต) ตายแล้ว จะเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ถ้าไม่ไปเกิดที่นั่น หากมาเกิดเป็นมนุษย์ จะมีศักดามาก (มีอำนาจวาสนาสูง)

๕. คนบางคน (ตระหนี่) ไม่ให้ทาน ตายแล้ว จะเกิดในอบาย ถ้าไม่ไปเกิดที่นั่นหากมาเกิดเป็นมนุษย์ จะมีสมบัติน้อย (เป็นคนยากจน)

คนบางคน (เป็นคนเผื่อแผ่) ให้ทาน ตายแล้ว จะเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ถ้าไม่ไปเกิดที่นั่น หากมาเกิดเป็นมนุษย์ จะมีสมบัติมาก (เป็นคนร่ำรวย)

๖. คนบางคน ดื้อรั้น เย่อหยิ่ง ไม่กราบไหว้ ไม่ให้ความอ่อนน้อม แก่ผู้ควรจะให้ ตายแล้ว จะเกิดในอบาย ถ้าไม่ไปเกิดที่นั่น หากมาเกิดเป็นมนุษย์ จะมีสกุลต่ำ

บางคน ไม่ดื้อรั้น ไม่เย่อหยิ่ง อ่อนโยน ให้ความอ่อนน้อมแก่ผู้ควรให้ ตายแล้วจะเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ถ้าไม่ไปเกิดที่นั่น หากมาเกิดเป็นมนุษย์ จะมีสกุลสูง

๗. คนบางคน ไม่เข้าใกล้สมณชีพราหมณ์ ไม่ถามถึงสิ่งเป็นกุศลและอกุศล สิ่งอันมีโทษและไม่มีโทษ ตายแล้ว จะเกิดในอบาย ถ้าไม่ไปเกิดที่นั่น หากมาเกิดเป็นมนุษย์ จะโง่เขลา

คนบางคน เข้าใกล้สมณชีพราหมณ์ ได้ถามถึงสิ่งที่เป็นกุศลและอกุศล เป็นต้น ตายแล้ว จะเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ถ้าไม่ไปเกิดที่นั่น หากมาเกิดเป็นมนุษย์ จะเฉลียวฉลาด

ตามข้อธรรมในจูฬกรรมวิภังคสูตร ที่ท่านอ่านจบไปนี้ เป็นสักขีพยานได้อย่างดี ความสุขและทุกข์ของคนอันเป็นผลความดีและชั่ว ที่เสวยกันอยู่ทุกวันนี้ มีเหตุมาจากอะไร แม้พระอธิการปลั่ง จะมีอายุยืนนานมาได้ถึง ๙๐ ปี ก็มิใช่อื่นไกล เป็นผลที่ได้มาจากความเอ็นดูสงเคราะห์สัตว์อันเกิดจากเมตตาธรรม ที่ท่านมีอยู่ในอดีตอันไกลโดยแท้ทีเดียว.

ความรักของแม่

แม่ คือคำขวัญสำหรับปลอบใจลูก เมื่อลูกยังไร้เดียงสา ตื่นนอนไม่พบหน้าแม่แล้ว รู้สึกใจหาย คราวลูกระทมใจถึงร้องไห้ ลูกได้ยินว่าแม่มาแล้ว ย่อมดีใจหยุดร้องไห้ และยิ้มได้ทั้งน้ำตา เวลาพบหน้าแม่ แม่จึงเป็นคำที่รักและสะเทือนใจสำหรับลูก เมื่อแม่ยังมีชีวิตดูเหมือนโลกนี้ช่างอบอุ่นและสว่างไสว คราแม่ตายจากไปแล้ว คล้ายกับดวงไฟของโลกได้ดับสูญไป เพราะความอุ่นใจลูกได้มอบไว้ในอกแม่แต่ผู้เดียว อะไรหนอ ที่มีอยู่ที่อกแม่ สิ่งนั้นแล คือความรัก

อันความรักของแม่นี้ ผิดกว่าความรักของคนอื่น ๆ ธรรมดาคนอื่นเขาจะรักกันนั้น ต้องคำนึงถึงความเกี่ยวข้องกันทางผลประโยชน์ที่เคยได้รับจากกัน หรือมิฉะนั้นก็คุณสมบัติบางประการ ที่สบอารมณ์ ความรักดังว่ามานี้ ถ้าจะพิจารณากันอย่างละเอียดแล้ว จะเห็นได้อย่างถ่องแท้ว่า เกี่ยวพันอยู่กับตัวคนที่รักทั้งสิ้น จึงนับเข้าในความรักที่เป็นอัตตาธิปไตย ซึ่งมีอยู่สองอย่างด้วยกันคือ ความรักที่เกี่ยวพันธ์อยู่กับผลประโยชน์และพลังงานของอารมณ์อย่างหนึ่ง และทั้งสองอย่างนี้จะมีมากหรือน้อยย่อมขึ้นอยู่กับผลประโยชน์และพลังงานของอารมณ์ คราวใดคนที่รักกันมีผลประโยชน์เกี่ยวพันธ์กันหรือมีพลังงานของอารมณ์มาก ความรักก็มีมาก หากคราวใดผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกันหรือพลังงานของอารมณ์มีน้อย ความรักก็ลดลงน้อยตามส่วน เป็นดังปรอทสำหรับวัดความร้อน แม้จะเกิดมีขึ้นได้เพราะความเห็นแก่ตัวก็ตาม แต่จะจัดว่าเป็นความรักที่ชั่วช้าทีเดียวยังไม่ได้ เพราะคนที่รักกันนั้น ถึงจะรักกันเพราะนึกถึงประโยชน์หรือสบอารมณ์ก็ตามถึงเช่นนั้นก็ยังเป็นเหตุให้จิตคิดปรารถนาดีต่อกัน ให้ช่วยเหลือกัน และให้เสียสละเพื่อกันได้ และมิใช่จะมีเฉพาะในระหว่างคนสองคนเท่านั้น แม้ชาติหนึ่งกับอีกชาติที่รักกัน ก็รักกันตามแบบนี้ทั้งหมด ความรักตามลักษณะนี้ถึงจะดีมากเท่าไรก็ตามจะจัดว่าเป็นความ

รักที่เกิดขึ้นแต่ก็หน่ายได้เร็ว เป็นความรักที่หาความแน่นอนมิได้ บางคราวเมื่อความรักได้สลายลง คนที่รักกันกับกลายเป็นศัตรูกันไปก็มิใช่น้อย จึงนับว่าเป็นความรักที่ยังไม่ได้ระดับดีถึงขนาด เพราะมิใช่ความรักที่เกิดจากธาตุแท้ของความรัก

ความรักตามที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ผิดจากความรักของแม่ เพราะแม่รักลูกด้วยจิตใจอันบริสุทธิ์ มิได้แฝงเอาความคำนึงถึงประโยชน์หรืออารมณ์เข้าไว้ภายใน ความรักของแม่ผุดขึ้นมาจากส่วนลึกของดวงหทัย ดวงใจของแม่เทพเจ้าสร้างมาให้จากเมตตา ความรักของแม่จึงเป็นความรักแท้ที่ผุดผ่อง แม่จึงได้เป็นแม่พระของลูก เมื่อลูกยังอยู่ในท้องแม่ แม่ต้องระวังตัวกลัวลูกจะเป็นอันตราย แม่ได้อุปการะลูกตั้งแต่ลูกยังอยู่ในท้องแม่ เมื่อลูกได้พ้นจากท้องแม่แล้ว แม่ยังอุตส่าห์ตรากตรำทำงานเลี้ยงลูกมาจนเติบโต แม่ยอมอดอยากในเมื่อลูกต้องการอาหารจากแม่ ยามลูกมีสุขแม่ก็พลอยสุขใจด้วย ยามลูกมีทุกข์แม่ก็ทุกข์ระทมใจจนนอนไม่หลับ คราวลูกควรได้รับประโยชน์แม่ก็คอยช่วยแนะนำหาช่องทางให้ลูกทุกอย่าง แม่ทำไปด้วยมุ่งหวังความสุขและความเจริญแก่ลูกจริง ๆ แม่จึงเป็นมิตรแท้ที่ใกล้ชิดสนิทกับลูกอยู่ในบ้าน ความรักของแม่จึงเป็นความรักที่แท้ ลูกจะหาความรักที่ไหนไม่ได้อีกแล้ว “**นอกจากแม่**”

ของขวัญ

เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๐ ข้าพเจ้าไปทำการอุปสมบทที่วัดหนึ่ง ไม่ไกลนัก พบชายหญิงสูงอายุคู่หนึ่ง ซึ่งชอบพอกัน เขาเป็นคนดีแต่มีลูกมาก มีฐานะไม่สู้จะดีนัก จึงเลี้ยงลูกมาด้วยความยากลำบาก ถึงเช่นนั้นก็ยังอุตส่าห์หาทุนให้ลูกได้รับการศึกษาไม่น้อยหน้าใคร ลูกบางคนได้รับราชการมีตำแหน่งหน้าที่ดี มีฐานะและความเป็นอยู่ค่อนข้างสุขสบาย แต่หญิงชายผู้เป็นแม่และพ่อเขา ยังต้องตรากตรำทำงานหาเลี้ยงชีพอยู่กับลูกที่ไม่สู้จะรวยนัก จึงต้องลำบากอยู่เช่นเดิม แต่ใจเขาคงเป็นสุขอยู่กับลูกที่อยู่ด้วย

ความคิดชั่วขณะได้ผุดขึ้นกับข้าพเจ้า เมื่อเขามานั่งไหว้จึงถามเขาว่า "ไง ลูกเขาก็มีความสุขไปแล้ว เมื่อไรจะมีความสุขกับเขาสักที" ผู้เป็นหญิงตอบด้วยสีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใสอย่างภาคภูมิใจว่า "ช่างเขา ให้เขาเป็นสุขกันไปก็แล้วกัน" สิ่งที่น่าคิดก็คือ พ่อแม่ทำงานด้วยการอาบเหงื่อต่างน้ำ อุตส่าห์หาเงินมาเป็นทุนให้ลูกได้รับการศึกษา เมื่อลูกมีงานทำเป็นหลักฐาน อยู่ในขั้นดีมีความสุข พ่อแม่ควรจะร่วมสุขกับลูก แต่มีน้อยรายเหลือเกินที่จะเป็นเช่นนั้น ส่วนมากมักจะต้องตรากตรำทำงานอยู่ในสถานเดิม หากจะดีขึ้นก็ไม่สู้มากนักจะเป็นเพราะลูกจำเป็นจะต้องใช้จ่ายบำรุงความสุข และผดุงเกียรติตนเอง หรือเพราะความจำเป็นต้องรับผิดชอบต่อคนอื่นมากเกินไป หรือจะเป็นเพราะพ่อแม่ไม่ยอมไปร่วมสุขกับลูก ย่อมเป็นปัญหาที่ควรคิดและหาทางแก้ไข

สิ่งที่ข้าพเจ้าขอมอบให้แก่นักศึกษากลุ่มพุทธศาสตร์วันอาทิตย์ คือ ปัญหาที่ว่า เมื่อลูก ๆ ได้รับทุนการศึกษาจากพ่อแม่จนสามารถสร้างตัวให้มีฐานะดีตามสมควรแล้ว ทำไมจะช่วยให้ท่านทั้งสองได้มีส่วนร่วมสุขกับตน สมกับที่เคยเป็นนายทุนให้

นี่แหละของขวัญวันพุทธศาสตร์สัมพันธ์ ที่ข้าพเจ้ามอบให้แก่นักศึกษา เพื่อนำไปขบคิดและช่วยกันหาทางช่วยท่านต่อไป.

คติพจน์

ในพระพุทธศาสนามีสุภาษิตบทหนึ่งว่า สุวิชาโน ภวํ โหติ ผู้รู้ดี เป็นผู้เจริญ

รู้อะไรเรียกว่ารู้ดี ถ้าจะกล่าวแล้วมี ๒ อย่าง คือ รู้วิชาที่จะใช้ประกอบอาชีพอย่าง ๑ รู้หลักธรรมที่จะปฏิบัติตนเป็นคนดีอย่าง ๑

ผู้ที่รู้ ๒ อย่างนี้ จัดว่าเป็นผู้รู้ดี เพราะรู้ทั้งคดีโลกและคดีธรรม ความรู้ทั้ง ๒ อย่างนี้จะช่วยให้ผู้รู้เจริญก้าวหน้าในชีวิตได้

พวกนักศึกษากลุ่มพุทธศาสตร์วันอาทิตย์ เมื่อได้ศึกษาวิชาทางโลกอันเป็นวิชาที่จะช่วยให้ตนประกอบอาชีพได้แล้ว และได้มาศึกษาวิชาธรรมตามหลักของพระพุทธศาสนาอีก จึงได้ชื่อว่า มาศึกษาเพื่อความเป็นผู้รู้ดี จะช่วยให้เป็นผู้เจริญต่อไปได้

แต่ข้อสำคัญต้องใช้ความรู้ที่เรียนมาแล้ว ให้ได้ตามที่เรียนรู้มาก็แล้วกัน.

บันทึกข้อคิดคติธรรม

จบ

ข้อคิดเห็น

ของ

พระสิริวัฒโนดม ศึกษาจังหวัดลพบุรี

เข้าประชุมแทน

พระธรรมารามมุนี เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี

ในการประชุมเจ้าคณะจังหวัดทั่วราชอาณาจักร ณ วัดมหาธาตุฯ พระนคร

เมื่อวันที่ ๑๕ – ๑๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๘

รวม ๓ เรื่อง ดังนี้

---

๑. เรื่อง การตั้งพระอุปัชฌายะ

การตั้งอุปัชฌายะ เท่าที่เคยทราบถึงวิธีปฏิบัติมานั้น ได้รับตั้งเฉพาะพระคณาธิการที่สังกัดในองค์การปกครององค์การเดียวเท่านั้น ส่วนอีก ๓ องค์การะมักตกไปในเมื่อจังหวัดขอมา ดูเหมือนว่าพระคณาธิการที่สังกัดองค์การปกครองเท่านั้น เป็นผู้มีคุณสมบัติที่สมควรเป็นพระเถรผู้ใหญ่ เป็นประธานในการอุปสมบท ส่วนพระคณาธิการที่สังกัดอยู่ในอีก ๓ องค์ การดูเหมือนว่าไม่มีคุณสมบัติที่จะทำกรรมเช่นนั้นได้ นับว่าเป็นเหตุอันหนึ่งที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในระหว่างพระคณาธิการฝ่ายปกครอง กับฝ่ายอื่นโดยมิชอบธรรม เฉพาะอย่างยิ่งระหว่างกรรมการสงฆ์อำเภอกับเจ้าคณะตำบล

ความจริง การเลือกตัวกรรมการสงฆ์อำเภอกับเจ้าคณะตำบลนั้น ผู้เลือกจำต้องเลือกคุณสมบัติของกรรมการสงฆ์อำเภอสูงกว่าเจ้าคณะตำบล พระโดยตำแหน่งหน้าที่กรรมการสงฆ์อำเภอย่อมมีสิทธิ์และอำนาจส่วนใหญ่อยู่เหนือเจ้าคณะอำเภอ แต่เมื่อได้รับสิทธิในการเป็นพระอุปัชฌายะต่ำกว่า หรือไม่มีเอาเสียเลยเช่นนี้ ดูเป็นการลดเกียรติ

ของกรรมการสงฆ์อำเภอให้ต่ำลงไปโดยใช่เหตุ การปฏิบัติเช่นนี้ ย่อมเป็นเหตุให้พระคณาธิการอีก ๓ องค์การเกิดเสียกำลังใจในการทำงานได้ ดังนั้น เกล้า ฯ ขอเสนอกรณียะที่ควรประกอบอันชอบด้วยหลักยุติธรรมดังนี้

๑. กรรมการสงฆ์จังหวัดทุกรูป มีสิทธิได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ทำการอุปสมบทได้ทั่วจังหวัดของตนเท่ากัน

๒. กรรมการสงฆ์อำเภอทุกรูป มีสิทธิได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌายะทำการอุปสมบทได้ทั่วอำเภอของตนเท่ากัน.

เกล้า ฯ พระสิริวัฒโนดม ผู้เสนอ
(พระสิริวัฒโนดม)
ศึกษาจังหวัดลพบุรี
เข้าประชุมแทน
เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี

หมายเหตุ เพื่อกันความเข้าใจผิดว่า ผู้เสนอได้เสนอเพื่อตัวเอง จึงขอกราบเรียนให้ทราบว่า ผู้เสนอเป็นพระอุปัชฌายะประเภทวิสามัญ และทำการอุปสมบทได้ทั่วจังหวัดอยู่แล้ว.

๒. เรื่อง ความเสมอภาค

ได้ทราบจากหนังสือของพระกิตติญาณมุนี เจ้าคณะตรวจการผู้ช่วยภาค ๑ ถึงเจ้าคณะจังหวัดลพบุรีว่า จังหวัดลพบุรีได้รับการตำหนิจากที่ประชุม ก.จ.ภ. ว่า ปล่อยให้พระคณาธิการภายในจังหวัดมีตำแหน่งซ้ำกันหลายตำแหน่ง เมื่อได้คิดทบทวนดูแล้ว เห็นว่าการซ้ำตำแหน่งของพระคณาธิการบางรูปนั้น มิใช่มีแต่เฉพาะลพบุรีเท่านั้น จังหวัดอื่น ๆ ก็มีมิใช่น้อย เพราะที่สำคัญที่สุดก็คือ สมาชิก ก.จ.ภ. ที่มีตำแหน่งซ้ำกันก็มีมิใช่น้อยเหมือนกัน บางรูปดำรงถึง ๓ ตำแหน่งก็มี แสดงให้เห็นว่า เท่าที่ ก.จ.ภ. ตำหนิจังหวัดลพบุรีนั้น ได้มองต่ำและข้ามตนไปเสียอย่างมาก ถ้าจังหวัดที่ถูกตำหนิมีแต่ลพบุรีเพียงจังหวัดเดียวคงไม่เป็นไร เพราะวงยังแคบอยู่ แต่ถ้าได้แผ่กระจายไปหลาย ๆ จังหวัดแล้ว อาจทำให้เกิดความเสียหายแก่พระพุทธศาสนาได้ เพราะการตำหนิผู้อื่นในสิ่งเดียวกับที่ตนบกพร่องนั้น ไม่เป็นทางให้ผู้ถูกตำหนิสำนึกในข้อบกพร่องของตนได้ มีแต่จะเกิดปฏิกิริยาทางใจในแง่ร้ายเท่านั้น เพราะการกระทำเช่นนั้นเป็นเหตุให้เกิดปมด้อยได้ง่าย

เพื่อป้องกันมิให้พระคณาธิการชั้นต่ำเกิดปมด้อยเพราะความเสียใจ และความเสมอภาค ในตำแหน่งโดยปราศจากอภิสิทธิ์ใด ๆ เกล้า ฯ ขอเสนอกรณีย์ร่วมเอกฉันท์เพื่อป้องกันความเสียหาย และสร้างความเจริญก้าวหน้าของพระพุทธศาสนา ดังนี้

ก. อบรมให้พระคณาธิการชั้นผู้ใหญ่แต่เจ้าคณะตำบลขึ้นไป ให้มีสามัญสำนึกในตนก่อนที่จะสั่งบังคับ อบรม และตำหนิผู้น้อยในที่ประชุมหรือชุมนุมชน

ข. พระภิกษุทุกรูป จะดำรงตำแหน่งพระคณาธิการได้เพียงตำแหน่งเดียว (เว้นตำแหน่งเจ้าอาวาส)

หวังว่าคงได้รับการพิจาณาโดยชอบธรรมอย่างยิ่ง

เกล้า ฯ พระสิริวัฒโนดม

(พระสิริวัฒโนดม)

ศึกษาจังหวัดลพบุรี

ประชุมแทน

เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี

๓. เรื่อง การศึกษา

ในฐานะที่ผู้เสนอ ได้คลุกคลีอยู่กับการศึกษา ทั้งในด้านการควบคุมและสอนประจำทั้งนักธรรมและบาลี ขณะที่ได้ดำเนินงานอยู่ เกิดความรู้สึกเรื่องการศึกษาพระปริยัติธรรมมากมายหลายประการ โดยแยกเป็น ๒ ประเภทดังนี้

๑. การศึกษานักธรรม แม้หลักสูตรที่วางไว้จะเหมาะแก่ความเป็นพหูสูตรของนักศึกษาก็ตาม แต่รู้สึกว่ามากเกินไปกว่ากำหนดเวลาที่จะเรียนให้จบได้ภายในระยะเวลาของภาคการศึกษาดังนั้น คุณภาพของนักเรียนจึงไม่พอที่จะเป็นพหูสูตรได้ตามจุดประสงค์

จริงอยู่ ตามที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ก่อนที่จะทรงนำมาใช้เป็นหลักสูตร พระองค์ท่านได้ทรงทดลองสอนพระนวกะในระยะ ๓ เดือน ก็ทรงสอนจบ แต่ก็จบเพียงนวโกวาทเล่มเดียว และพระนวกะที่ทรงนำมาเป็นหลักทดลองนั้นเข้าใจว่าเป็นจำพวกที่มีพื้นความรู้ภาษาไทยดีมาแล้ว ทั้งการที่ทรงสอนก็คงสอนเฉพาะแต่หลักที่สำคัญ ดังที่พระมหาเถระในกรุงเทพ ฯ บางท่านใช้อบรมพระนวกะประจำปีภายหลังเมื่อใช้หลักสูตรครบ ๔ วิชาแล้ว วิธีการจัดการศึกษาก็ได้ดำเนินมาเป็นระยะ ๆ ระยะแรกนักเรียนสอบเก็บได้ ในระยะนี้ไม่เกินความสามารถของนักเรียน เพราะจะเรียนสอบปีละวิชาสองวิชาก็ได้ตามสมรรถภาพของตน การเรียนในระยะนี้ย่อมได้ผลดี และนักเรียนไม่มีความท้อถอย เมื่อมาถึงสมัยสอบเก็บไม่ได้ แม้จะกำหนดอายุนักเรียนไว้อย่างน้อย ๑๙ ปี ทั้งที่ผู้เรียนในระยะนั้น ก็มีพื้นความรู้ภาษาไทยดีโดยมาก แต่ก็เรียนไม่ค่อยจะได้ดีพอ ปีหนึ่ง ๆ จึงปรากฏว่าสอบตกจนเกินควร ถึงการศึกษาในขณะนั้นจะอยู่ในวงแคบเฉพาะที่เจริญแล้วก็ตาม

บัดนี้ การศึกษาแผนกนี้ได้แพร่หลายไปถึงทั่วทุกจังหวัด ตลอดจนต่างประเทศ ทั้งไม่จำกัดอายุของนักศึกษา เฉพาะอย่างยิ่งภิกษุที่ยังไม่พ้นภาวะของนวกะด้วยแล้ว ย่อมอยู่ในข่ายแห่งข้อบังคับอันเป็นข้อบังคับที่ดีที่สุด แต่เป็นที่น่าเสียดายที่พวกครูไม่สามารถจะช่วยนักเรียนให้เกิดความเพลิดเพลินได้ การที่เป็นเช่นนั้น เมื่อได้คลุกคลีอยู่กับนักเรียนแล้ว จะเห็นได้ว่า ส่วนใหญ่มาจากเหตุ ๒ ประการคือ

ก. การศึกษาภาษาไทยต่ำ ที่ว่าต่ำนั้น มิใช่สอบภาษาไทยได้ชั้นต่ำเพียงแค่ ป. ๔ อย่างเดียวเท่านั้น ความรู้ของนักเรียน ป. ๔ ในชนบท ยังต่ำกว่าชั้นที่พวกตนสอบได้

มากนัก จนเขียน อ่าน เกือบใช้การไม่ได้เอาทีเดียว ยิ่งภาษาคำพูดในหลักสูตรนักธรรมด้วยแล้ว เกือบจะอ่านเข้าใจความหมายอะไรไม่ได้เสียเลย เฉพาะอย่างยิ่ง การสอนพุทธประวัติของครูนั้น แทนที่จะสอนอย่างสอนพุทธประวัติ กลับต้องสอนแบบสอนภาษาศาสตร์

ข. หลักสูตรมากเกินไป การที่นักเรียนมีความรู้ต่ำ และมีเวลาเรียนน้อยในหลักสูตรที่มากเกินไปเช่นนี้ ออกจะเหลือบ่ากว่าแรงมากเกินไป จนทำให้เกิดความท้อถอยและเบื่อหน่ายในระยะเวลาอันสั้น ถึงจะมีผู้ทนเรียนไปได้จนเข้าสอบในสนามหลวงบ้างก็สอบได้โดยปริมาณเท่านั้น ส่วนคุณภาพไม่ต้องพูดถึง

จึงเห็นว่า ควรจักได้มีการปรับปรุงหลักสูตรเสียใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับพื้นความรู้ภาษาไทยของนักเรียนส่วนมาก และให้เหมาะแก่ระยะเวลาของภาคการศึกษา เพื่อป้องกันการท้อถอยเบื่อหน่ายของนักเรียน และให้คุณภาพสูงกว่าปริมาณต่อไป

๒. การศึกษาบาลี เวลานี้ แม้ทางกรุงเทพ ฯ จะล่วงโรยไปบ้าง แต่ทางต่างจังหวัดดูเหมือนยังก้าวหน้าอยู่ สำหรับวิทยาการของแผนกนี้ แต่ละแขนงที่ใช้เป็นหลักสูตรบางแห่งที่เป็นข้อบางแห่งที่เป็นข้อสลับซับซ้อนยุ่งมากยังมีอยู่มาก เป็นปัญหาที่ควรจะหยิบยกขึ้นมาร่วมกันทำการวินิจฉัยให้เด็ดขาด เพื่อให้ครูและนักเรียนได้ดำเนินการศึกษาไปในแบบเดียวกัน เพราะเวลานี้ครูและนักเรียนเกิดความสงสัย ไม่มีใครจะช่วยได้จะหันไปพึ่งตำราของผู้รู้พิมพ์ออกจำหน่าย ก็พึ่งยาก เพราะตำราของแต่ละท่านมักขัดกันในข้อที่ยุ่งยากเสมอ จนไม่ทราบว่าควรจะใช้อย่างไรเพราะแต่ละตำรา ก็มีเจ้าสำนักของตนรับรองด้วยกัน จึงเป็นการเพิ่มความสงสัยให้โดยไม่สิ้นสุด

จึงเห็นว่า ควรจะจัดให้มีตำราอันเป็นส่วนกลาง หรือรับรองตำราของท่านผู้รู้ให้เกิดความมั่นใจแก่นักเรียน เพื่อความก้าวหน้าแห่งการศึกษาสืบไป

เพื่อให้งานส่งเสริมกิจการด้านการศึกษาทางพระพุทธศาสนา เจริญก้าวหน้าต่อไปผู้เสนอเห็นว่า ควรจะได้ตั้งสถาบันแห่งการศึกษาอันเป็นส่วนกลางขึ้นสักแห่งหนึ่ง จะเรียกชื่อ "สภาการศึกษา" หรืออะไรก็ได้ โดยวางวัตถุประสงค์ไว้กว้าง ๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ก. เป็นศูนย์กลางของการศึกษาปริยัติธรรม

ข. ค้นคว้าวิทยาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

ค. ปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกาลสมัย

ฆ. สร้างหลักสูตรและหนังสือประกอบขึ้นใช้

ง. แก้ปัญหาขัดข้องของครูและนักเรียน ฯลฯ

เท่าที่กราบเรียนเสนอมานี้ เป็นความคิดเห็นที่เกิดขึ้นโดยสุจริตใจ หากจักเป็นสาระประโยชน์บ้าง เกล้า ฯ หวังว่า จักชื่อว่าได้ร่วมเอกฉันท์เป็นอย่างดี และพึงได้รับอนุโมทนาจากท่านสังฆมนตรี ฯ ปกครองด้วยจิตใจอันบริสุทธิ์.

เกล้า ฯ พระสิริวัฒโนดม ผู้เสนอ

(พระสิริวัฒโนดม)

ศึกษาจังหวัดลพบุรี

แผนงานของคณะสงฆ์ จังหวัดลพบุรี

ของพระราชวรรณเวที

ในครั้งที่ดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่พระสิริวัฒโนดม

---

๑. สิ่งที่ควรมีประจำสำนักงานคณะกรรมการสงฆ์จังหวัด คือ

ก. สมุดบันทึกต่าง ๆ เท่าที่จำเป็นดังนี้

(๑) สมุดบันทึกรายงานการประชุมของคณะกรรมการสงฆ์จังหวัด

(๒) สมุดบันทึกสั่งงานของกรรมการสงฆ์จังหวัด แต่ละองค์การ

(๓) สมุดบันทึกประจำ เฉพาะวันมาทำงานของกรรมการสงฆ์จังหวัด

(๔) สมุดบันทึกการปฏิบัติงานของกรรมการสงฆ์อำเภอ เฉพาะที่เด่น

(๕) สมุดบันทึกการร้องเรียนเรื่องต่าง ๆ

(๖) สมุดบันทึกการเยี่ยมสำนักงานคณะกรรมการสงฆ์จังหวัด

ข. ทะเบียนต่าง ๆ เท่าที่ควรจะมีเพื่อประโยชน์แก่การค้นคว้าและหลักฐาน (เฉพาะที่ยังบกพร่องอยู่) ดังนี้

(๑) ทะเบียนกรรมการสงฆ์อำเภอและเลขานุการ

(๒) ทะเบียนเจ้าคณะตำบล

(๓) ทะเบียนเจ้าอาวาส

(๔) ทะเบียนอุปัชฌาย์

(๕) ทะเบียนพระสมณศักดิ์

(๖) ทะเบียนครูสอนพระปริยัติธรรม

(๗) ทะเบียนกรรมการตรวจนักธรรมสนามหลวง เฉพาะจังหวัดลพบุรี

(๘) ทะเบียนออกตราตั้งพระคณาธิการ

๒. วางระเบียบปฏิบัติเป็นการภายใน เพื่อสร้างสมรรถภาพพระคณาธิการให้ดีขึ้น และรักษาความเป็นธรรม คือ

ก. ระเบียบออกตราตั้งเจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส ดังนี้

(๑) การเลือกตัวเจ้าคณะตำบลและเจ้าอาวาส ให้เป็นมติคณะกรรมการสงฆ์อำเภอจริง ๆ

(๒) ถ้ามีคะแนนเสียงเท่ากัน ให้เสนอกรรมการสงฆ์จังหวัดทั้งหมด เพื่อรับการชี้ขาด

(๓) ก่อนออกตราตั้ง ให้คณะกรรมการสงฆ์อำเภอ อบรมฝึกซ้อม ดังนี้

(ก) ให้เจ้าคณะอำเภอ อบรมให้เข้าใจอำนาจหน้าที่ในตำแหน่งนั้น ๆ ตามกฎหมายสังฆาณัติ และระเบียบพระคณาธิการ

(ข) เผยแผ่ อบรม ฝึกซ้อม ให้เข้าใจในศาสนพิธีต่าง ๆ ตลอดจนขัดตำนาน (เท่าที่จำเป็น)

(ค) ให้สาธารณูปการ อบรมให้เข้าใจบัญชีต่าง ๆ ของวัด จนสามารถทำทำได้เอง

(ง) ท่องปาฏิโมกข์ได้ และเข้าใจในพิธีกรรม

ข. วางระเบียบการอุปัชฌาย์ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

(๑) พระภิกษุที่ควรเสนอเป็นอุปัชฌาย์นั้น เป็นมติของคณะกรรมการสงฆ์อำเภอและจังหวัด

(๒) เพื่อส่งเสริมการศึกษา ควรกำหนดอายุดังนี้

(ก) เป็นเปรียญ อย่างน้อย ๑๐ พรรษาตามวินัย

(ข) เป็น น.ธ. เอก อย่างน้อย ๑๖ พรรษา

(ค) เป็น น.ธ. โท–ตรี อย่างน้อย ๒๐ พรรษา

(ฆ) ถ้าไม่มีวิทยฐานะ อย่างน้อย ๒๐ พรรษา

๓. วางแนวทางการตรวจการคณะสงฆ์ของคณะกรรมการสงฆ์อำเภอ ให้ได้ผลยิ่งขึ้น ดังนี้

ก. ให้เจ้าคณะอำเภออบรมพระภิกษุ และสามเณร ให้รู้จักหน้าที่ของตน และวิธีการอยู่ร่วมกัน

ข. ให้ศึกษาอำเภออบรมให้เข้าใจประโยชน์การศึกษา และเรื่องเกี่ยวกับบัญชีนักธรรมต่าง ๆ

ค. ให้เผยแผ่อำเภออบรมให้เข้าใจในศาสนพิธี และฝึกซ้อมการสวดมนต์ให้เป็นแบบเดียวกัน

ฆ. ให้สาธารณูปการอำเภออบรมให้รู้จักรักษาความสอาดของเสนาสนะ และให้เข้าใจบัญชีเงินและพัสดุ ของวัดด้วย ถ้าเป็นการสมควรจะตรวจบัญชีเพื่อแนะนำให้ทำให้ถูกก็ยิ่งดี.

หมายเหตุ แผนงานนี้เป็นขั้นต้น จะทำไปได้แค่ไหน และมากน้อยเท่าไร ต้องรอดูผลต่อไป เท่าที่ลองร่างขึ้น เพราะเห็นว่าดีกว่าไม่มี เพราะถ้าไม่มีเสียเลยจะเป็นเหตุให้ทำงานกันตามอารมณ์มากเกินไป.

พระสิริวัฒโนดม

วัดบัว ลพบุรี

๒๐ ก.ย. ๐๒

พระพุทธปฏิภาณ

ของเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต

(เฮง เขมจารี ป. ๙) วัดมหาธาตุ ฯ

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม โดยหวังให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์ด้วยพระเมตตา แม้ผู้ฟังบางคนจะว่าร้ายต่อพระองค์ ก็ทรงแก้ความว่าร้ายนั้นให้กลับเป็นความดี จนผู้นั้นเกิดความเลื่อมใสในพระปรีชา ฯ

เรื่องนี้มีมาในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ปฐมภาค หน้า ๑ ใจความดังต่อไปนี้

เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ภายใต้ร่มไม้สะเดา ณ เมืองเวรัญชา พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ประมาณ ๕๐๐ รูป พราหมณ์ชาวเมืองเวรัญชาคนหนึ่ง ได้เข้าไปเฝ้าทูลว่า ท่านโคดม ข้าพเจ้าได้ยินว่า พระสมณโคดมไม่ไหว้ ไม่ลุกรับ ไม่เชื้อเชิญด้วยอาสนะต่อพราหมณ์ผู้แก่เฒ่าเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ ข้อนี้ย่อมเป็นจริงอย่างนั้น นี้เป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง

พระ. ตรัสตอบว่า พราหมณ์ เราไม่เห็นผู้ใดผู้หนึ่งในโลก ที่เราควรจะเคารพนบไหว้อย่างนั้น

พราหมณ์ ทูลว่า ท่านโคดมเป็นคนไม่มีรสชาติ ฯ รสชาติพราหมณ์หมายถึงสามัคคีรส คือการเคารพนบนอบผู้หลักผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นคุณอันหนึ่งที่นับถือกันว่าเป็นประเพณีอันสำคัญ ฯ

พระ. ตรัสตอบว่า ที่ว่าเราอย่างนั้นเป็นการชอบ เพราะรสคืออารมณ์ที่จับใจของโลก ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เราละได้ขาดแล้ว ฯ

พราหมณ์ ทูลว่า ท่านโคดมเป็นคนไม่มีสมบัติ ฯ สมบัติอันนี้ พราหมณ์หมายถึงสามัคคีรสเหมือนกัน เพราะคุณข้อนี้นิยมนับถือกันว่าเป็นสมบัติผู้ดี ฯ

พระ. ตรัสตอบว่า ที่ว่าเราอย่างนั้นเป็นการชอบ เพราะ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ที่จัดเป็นสมบัติเครื่องบริโภคของโลก เราละได้ขาดแล้ว ฯ

พราหมณ์ ทูลว่า ท่านโคดมเป็นผู้ประศาสน์การไม่ทำ ฯ ข้อนี้พราหมณ์หมายถึงการไม่ทำความสามัคคีรสเหมือนกัน ฯ

พระ. ตรัสตอบว่า ที่ว่าเราอย่างนั้นเป็นการชอบ เพราะเรากล่าวการไม่ทำความชั่วด้วย กาย วาจา ใจ กล่าวการไม่ทำบาป อกุศลทุก ๆ อย่าง ฯ

พราหมณ์ ทูลว่า ท่านโคดมเป็นคนประศาสน์การเพิกถอน ฯ ข้อนี้พราหมณ์หมายถึงการเพิกถอนขนบธรรมเนียมอันดีของโลก ฯ

พระ. ตรัสตอบว่า ที่ว่าเราอย่างนั้นเป็นการชอบ เพราะเราเพิกถอน ราคะ โทษะ โมหะ และบาปอกุศลทุก ๆ อย่าง ฯ

พราหมณ์ ทูลว่า ท่านโคดมเป็นผู้เกลียดชัง ฯ ข้อนี้พราหมณ์หมายถึงสามัคคีรส ฯ

พระ. ตรัสตอบว่า ที่ว่าเราอย่างนั้นเป็นการชอบ เพราะเราเกลียดชังความประพฤติชั่วด้วยกายวาจาใจ และเกลียดชังบาปอกุศลทุก ๆ อย่าง ฯ

พราหมณ์ ทูลว่า ท่านโคดมเป็นผู้นำให้ฉิบหาย ฯ ข้อนี้พราหมณ์หมายความว่านำประเพณีคือสามัคคีรสของโลกให้ฉิบหาย ฯ

พระ. ตรัสตอบว่า ที่ว่าเราอย่างนั้นเป็นการชอบ เพราะเราแสดงธรรมเพื่อนำราคะ โทษะ โมหะ ให้ฉิบหาย เพื่อนำบาปอกุศลต่าง ๆ ให้ฉิบหาย ฯ

พราหมณ์ ทูลว่า ท่านโคดมเป็นผู้เผาผลาญ ฯ ข้อนี้พราหมณ์หมายความว่าผู้ที่ไม่ทำความเคารพนบนอบต่อผู้หลักผู้ใหญ่นั้น ย่อมเผาผลาญผู้หลักผู้ใหญ่ให้เดือดร้อนคือให้โทมนัสน้อยใจ ฯ

พระ. ตรัสตอบว่า ที่ว่าเราอย่างนั้นเป็นการชอบ เพราะธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความเดือดร้อน คือความประพฤติชั่วด้วยกายวาจาใจ อันเราละได้แล้ว คือเผาผลาญให้สิ้นไปแล้ว ฯ

พราหมณ์ ทูลว่า ท่านโคดมเป็นผู้ไม่ผุดเกิด ฯ ข้อนี้พราหมณ์หมายความว่าไม่ได้ผุดเกิดเพราะเหตุไม่เคารพนบนอบผู้หลักผู้ใหญ่ ฯ

พระ. ตรัสตอบว่า ที่ว่าเราอย่างนั้นเป็นการชอบ เพราะการนอนในครรภ์ การเกิดในภพต่อ ๆ ไป อันผู้ใดละได้ขาดแล้ว เราเรียกผู้นั้นว่าไม่ผุดไม่เกิด การนอนในครรภ์การเกิดในภพต่อ ๆ ต่อไปนั้น เราได้ละขาดแล้ว ตรัสต่อไปว่า พราหมณ์เหมือนอย่างว่า

ไข่ไก่ ๘ ฟอง หรือ ๑๐ ฟอง หรือ ๑๒ ฟอง อันแม่ไก่กกดีแล้ว อบดีแล้ว ฟักดีแล้ว ลูกไก่ตัวใดเจาะกะเปาะไข่ออกได้ก่อน ลูกไก่ตัวนั้นควรจะเรียกว่ากระไร ว่าพี่หรือน้อง ฯ พราหมณ์ ทูลว่า ควรจะเรียกว่าพี่ เพราะว่าลูกไก่ตัวนั้นเป็นพี่ของลูกไก่เหล่านั้น ฯ ตรัสว่า เราก็อย่างเดียวกัน เมื่อหมู่สัตว์อันกะเปาะไข่คืออวิชชาหุ้มไว้แล้ว เราเจาะกะเปาะไข่คืออวิชชา ได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแต่ผู้เดียว เราจึงเป็นพี่ของโลก ต่อนี้ทรงแสดงธรรมเครื่องเจาะกะเปาะไข่คืออวิชชาให้พราหมณ์ฟังเป็นลำดับไป ในที่สุดพราหมณ์เกิดความเลื่อมใส ทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา ว่าทรงแสดงธรรมไพเราะนักเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางให้แก่คนหลงทาง ตามประทีปไว้ในที่มืดให้คนมีดวงตาแลเห็นอะไร ๆ ได้ดังนี้แล้ว แสดงตนเป็นอุบาสก ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

สรุปความที่มาในมหาวิภังค์นี้ว่า พราหมณ์ชาวเมืองเวรัญชาผู้หนึ่งได้ทราบว่า พระพุทธเจ้าไม่ทรงทำความเคารพนบนอบต่อพวกพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ ก็มีความโกรธเคือง หาเรื่องว่าร้ายพระองค์ โดยประการต่าง ๆ รวม ๘ ข้อ คือ

๑. ว่าเป็นคนไม่มีรสชาติ
๒. ว่าเป็นคนไม่มีสมบัติ
๓. ว่าเป็นผู้ประศาสน์การไม่ทำ
๔. ว่าเป็นผู้ประศาสน์การเพิกถอน
๕. ว่าเป็นผู้เกลียดชัง
๖. ว่าเป็นผู้นำให้ฉิบหาย
๗. ว่าเป็นผู้เผาผลาญ
๘. ว่าเป็นผู้ไม่ผุดเกิด

แต่พระพุทธเจ้าทรงปรีชาฉลาดในเทศนาวิธี ได้ทรงกลับคำว่าร้ายเหล่านั้นให้กลายเป็นเรื่องดีไปหมด จนพราหมณ์นั้นเกิดความเลื่อมใสหายขึ้งเคียดในพระองค์ยอมตนลงเป็นอุบาสกผู้นับถือพระพุทธศาสนา

ข้อซึ่งพระพุทธองค์ทรงสามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงถ้อยคำร้าย ๆ ที่พราหมณ์กล่าวด้วยความโกรธให้กลับเป็นถ้อยคำที่มีคุณประโยชน์ขึ้นได้โดยทันท่วงที อันนี้แลเป็นเครื่องแสดงปฏิภานของพระองค์ให้ปรากฏ ฯ.

วรรณนาพุทธจักร

ของพระพิมลธรรม

ฐานานุกรมเถร วัดมหาธาตุ ฯ

คณะกรรมการกองวิชาการแผนกเผยแผ่ของสภามหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย จะออกหนังสือรายเดือนชื่อ พุทธจักร กำหนดวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๔๙๐ เป็นฉบับปฐมฤกษ์ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นส่วนธรรมทาน และเพื่อนำรายได้ต่าง ๆ อันเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ตลอดถึงรายการของมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยมาเสนอแก่ท่านสาธุชนตามวัตถุประสงค์ของระเบียบแห่งมหาจุฬาลงกรณ์ ข้อ ๘ อนุ ๕ จึงขอให้ข้าพเจ้าเขียนเรื่องสำหรับลงในหนังสือนี้สักเรื่องหนึ่ง ข้าพเจ้ายินดีที่จะทำและทั้งจะหาเรื่องที่ดีที่สุดเท่าที่จะหาได้มาลงในฉบับนี้ด้วย แต่เมื่อค้นคว้าเข้าจริง ๆ ก็หาดีที่ถูกใจไม่ค่อยจะได้ จึงต้องหันมาเอาชื่อหนังสือที่ชื่อว่าพุทธจักรนี้มาตั้งเป็นกระทู้ เพื่อเป็นการวิเคราะห์ศัพท์ของคำว่า "จักร" นั้นมาแสดงเป็นตัวเรื่องเป็นการขอไปที เพราะคำว่าจักรเป็นคำที่ใช้มาแต่โบราณแล้ว และเป็นไปในความหมายต่าง ๆ กัน ดังท่านได้วิเคราะห์ไว้ในอัฏฐกถาจตุกกนิบาต อังคุตตรนิกายถึง ๑๐ อย่างคือ.–

๑. จักร หมายถึงสมบัติ เช่นจักร ๔

๒. จักร หมายเพียงเป็นรูปลักษณะที่ปรากฏในร่างกาย เป็นเครื่องหมายบอกว่าเป็นคนมีบุญหรือไม่มีบุญ เช่นรอยจักรในฝ่ามือฝ่าเท้าเป็นต้น

๓. จักร หมายถึงเครื่องประกอบรถ ที่เรียกว่าลูกล้อ สำหรับพาหมุนไปได้

๔. จักร หมายถึงอิริยาบททั้ง ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน สำหรับหมุนเวียนเปลี่ยนอิริยาบท

๕. จักรหมายถึงทาน การบริจาคทาน

๖. จักร หมายถึงจักรรัตน เช่น จักรของพระเจ้าจักรพรรดิ

๗. จักร หมายถึงธรรม เช่น ธรรมจักร

๘. จักร หมายถึงจักรกรด ที่เรียกว่า ขุรจักร

๙. จักร หมายถึงเครื่องประหาร ที่เรียกว่า ปหรณจักรหรือกงจักร

๑๐. จักร หมายถึงสายฟ้า เรียกว่า อสุนีจักร

จักรตามที่กล่าวมานี้ ล้วนมีความหมายต่าง ๆ กัน แต่ก็เกี่ยวเป็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนาทั้งนั้น ส่วนที่เรารู้กันโดยมาก จักรก็คือวงล้อกลม ๆ สำหรับหมุนได้อย่างหนึ่ง กับเป็นกงจักรสำหรับเป็นเครื่องประหารได้อย่างหนึ่ง ชนิดที่เป็นวงล้อใช้สำหรับรองเครื่องทัพสัมภาระที่ต่อขึ้นเป็นเกวียนเป็นรถสำหรับบรรทุกคนโดยสาร หรือสินค้า ทำให้ทุ่นต่อเวลาในการขนส่งและเบาแรงในการลากเข็น ธรรมของพระพุทธเจ้าก็เป็นจักรชนิดหนึ่ง ที่เรียกว่า **ธรรมจักร** สำหรับบรรทุกคนที่ปฏิบัติได้โดยสารไปถึงจุดประสงค์โดยรวดเร็วเช่นกัน และจักรคือธรรมนั้น เมื่อแล่นไปถึงไหนก็ยังประกาศตัวเองให้โลกทราบว่าเป็นธรรมทำผู้ทราบซึ้งให้โดยสารไปสู่จุดประสงค์ได้ แม้จะมีผู้บรรทุกไปเท่าใด ๆ ก็ไม่เกิดอัตรา เช่น พระธรรมจักรที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ซึ่งเป็นการเปิดฉากแห่งพระพุทธศาสนาครู่เดียวเท่านั้นก็ทราบกันทั่วโลก นอกจากพระปัญจวัคคีย์ผู้ได้ดื่มรสธรรมนั้นโดยเฉพาะแล้วยังมีคนอื่นอีกนับโกฏิ (ตามนัยอรรถกถา) ได้โดยสารไป พลอยได้ดื่มรสแห่งธรรมต่าง ๆ กันอีกด้วย แม้ที่ท่านจัดธรรมทั้ง ๔ คือการอยู่ในประเทศที่สมควร ๑ การคบสัตบุรุษ ๑ การตั้งตนไว้ชอบ ๑ การทำบุญไว้ในปางก่อน ๑ ว่าเป็นจักรด้วยนั้น ก็แสดงว่าผู้ปฏิบัติทางธรรมทั้ง ๔ นี้ ชื่อว่ามีจักรสำหรับโดยสารไปสู่สมบัติถึงความสมบูรณ์ด้วยลาภยศเป็นต้น และแม้ที่จัดอริยมรรค ๘ อริยสัจจ์ ๔ อันมีในธรรมจักร (ธรรมจักรกัปปวัตนสูตร) เป็นตัวก็แสดงว่า จักรอันนี้สำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา เพราะสามารถนำผู้ปฏิบัติโดยสารไป จนถึงวิมุตติได้ทันที เพราะฉะนั้นเมื่อมาตั้งชื่อหนังสือนี้ว่า "**พุทธจักร**" ก็เหมาะดีเพราะหมายถึงธรรมของพระพุทธเจ้า ที่พุทธบริษัทจะพึงโดยสารไปได้โดยไม่มีกำหนดอัตรา ทั้งราคาทั้งจำนวน และเป็นการเผยแผ่พระธรรมของพระพุทธเจ้าให้ถึง กาย วาจา ใจ ของผู้รับโดยรวดเร็วดุจหนึ่งตัวจักรที่หมุนไปฉะนั้น

ส่วนที่ว่าจักรเป็นเครื่องประหารชนิดหนึ่งนั้น ก็เพียงเป็นเครื่องทำโทษแก่ผู้ละเมิดศีลธรรมดังกล่าวไว้ในชาดกว่า จักรกรดพัดเอาศีรษะนายมิตตวินทุกะ ถึงอย่างนั้นก็ยังบอกชัดว่า อันคนผู้ทุจริตแล้วก็ต้องถูกลงโทษ ตัวเองก็จะลงโทษตัวเอง ดังแสดงเรื่องอาทีนพของทุจริตไว้ในกรณียสูตรเป็นต้นโทษที่ตัวได้รับเองเพราะตัวทำทุจริตเองนั้น ก็เท่ากับมีจักรกรดคอยพัดเอาเหมือนกัน หนังสือนี้ได้ชื่อว่า "พุทธจักร" ก็หมายถึงการประกาศธรรมให้ทราบชัดว่าอะไรเป็นสุจริตควรทำ อะไรเป็นทุจริตควรละ ที่เป็นสุจริตธรรมจะได้โดยสารให้ถึงจุดประสงค์แห่งความสุข ที่เป็นทุจริตก็จะไม่ประมาทในการละและจะระมัดระวังให้ธรรมจักรกลายเป็นจักรกรดลงโทษได้ต่อไป

และในสมัยนี้เป็นสมัยจักร มนุษย์มีปัญญาเอาแบบจักรนั้นมาเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้เป็นเครื่องจักรสำหรับใช้แทนแรงงานประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ได้แทบทุกอย่าง ให้สำเร็จเป็นเครื่องอุปโภคบริโภคได้อย่างรวดเร็ว ตลอดถึงทำเป็นเครื่องจักรเคลื่อนที่และอยู่กับที่ แม้จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างใด ก็คงอยู่ในหลักว่าจักรนั้นย่อมพัดผันไปสู่ความสำเร็จได้อย่างรวดเร็วนั่นเอง

จักร ๔

คำว่าจักรในข้อ ๑ นั้น ท่านหมายถึงสมบัติที่มาในจตุกกนิบาต อังคุตตรนิกาย ในที่นั้นพระพุทธเจ้าตรัสธรรม ๔ อย่างคือ.—

๑. ปฏิรูปเทสวาส การอยู่ในประเทศที่สมควร

๒. สปฺปุริสูปสฺสย การพึ่งพิงสัตบุรุษโดยความคือการคบสัตบุรุษ

๓. อตฺตสมฺมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ

๔. ปุพฺเพกตปุญฺญตา ความเป็นผู้มีบุญได้ทำไว้แล้วในปางก่อน

ว่าเป็นจักรที่สามารถจะพัดผันผู้โดยสารให้บรรลุสมบัติได้ตามประสงค์ เมื่อได้สมบัติแล้วสมบัติกลับจะเป็นกำลังอุปถัมภ์ให้เพิ่มพูนการบำเพ็ญจักร ๔ นั้นยิ่งขึ้นไปอีก

คำว่าสมบัติ หมายถึงความสมบูรณ์หรือบริบูรณ์ในนิคมในนิคมคาถาแห่งพระสูตรที่อ้างมานั้น ได้แสดงอิฏฐผลที่บุคคลปรารถนา ๔ อย่าง ว่าเป็นตัวสมบัติคือ ข้าวเปลือก ๑ ทรัพย์ ๑ ยศ ๑ และความสุข ๑ เพราะอิฏฐผลทั้ง ๔ ประการนี้ เกื้อกูลให้บุคคลมี

ความสุขสมบูรณ์ไม่ต้องมีอนาทรเดือดร้อน ในเรื่องใช้จ่ายให้ความสะดวกในการบำเพ็ญความดียิ่งๆ ขึ้นไป อิฏฐผลทั้ง ๕ อย่างนี้ จึงรวมเรียกว่าสมบัติ สมบัติอันบุคคลจะพึงได้สมหวังหรือจะให้มีไพบูลย์ ก็ต้องอาศัยจักร ๔ สำหรับพาไป เมื่อมีจักร ๔ นี้ ก็เท่ากับมีสมบัติ อย่างน้อยก็เริ่มเป็นคนมั่งมีสมบัติแล้ว ไม่เป็นคนตกต่ำหรือขาดแคลน ต่อไปนี้จะอธิบายจักร ๔ ตามลำดับ

๑. ปฏิรูปเทสวาส

ข้อต้น ท่านยกการอยู่ในปฏิรูปเทศเป็นจักร ประเทศหมายถึงถิ่นที่อยู่อาศัยของคนหรือสัตว์ ถ้าประเทศนั้นเหมาะแก่การอยู่ เหมาะแก่การศึกษา เหมาะแก่การประกอบอาชีพ เหมาะแก่การคมนาคม เหมาะแก่การประชุม เหมาะแก่การคบหาสมาคมกับท่านผู้รู้และเหมาะแก่การประกอบศาสนกิจ จัดเป็นปฏิรูปเทสได้ทั้งนั้น และประเทศเช่นนั้นก่อนที่จะมาเป็นปฏิรูปเทสก็ต้องเป็นอปฏิรูปเทส คือประเทศที่ยังไม่เหมาะไม่สมควรมาแล้ว เมื่อมีคนฉลาดดัดแปลงหรือตบแต่งปรับปรุงขึ้น จนได้รับความสะดวกและเหมาะแก่การงานทุกสถานจึงเรียกว่าปฏิรูปเทศ คือประเทศที่เจริญแล้ว คนที่อยู่ในประเทศเช่นนั้น ก็ได้รับความยกย่องว่าเป็นคนเจริญแล้วเหมือนกัน เช่นชาวอริยกะถือกันว่าเป็นพวกเจริญด้วยอารยธรรมเพราะอยู่ในมัชฌิมเทศ ชาวมิลักขะถือว่าเป็นพวกไม่เจริญเพราะอยู่ในประเทศที่เป็นป่า ผู้ต้องการความเจริญในการศึกษาในการครองชีพหรือในการบำเพ็ญศาสนกิจจึงต้องหาประเทศที่สะดวกแก่กิจของตน แม้จะเป็นปฏิรูปเทศ ถ้าไม่เหมาะไม่สะดวกแก่กิจของตน ก็ไม่จัดเป็นปฏิรูปเทศเฉพาะตน แต่คงเป็นปฏิรูปเทศเฉพาะคนที่มีความสะดวกในเรื่องของตน เช่นชาวกสิกรอยู่ในชุมนุมการค้า ก็ไม่ชื่อว่าอยู่ในปฏิรูปเทศ เพราะไม่อยู่ในการดำเนินการกสิกรรม ต้องอยู่ในพื้นที่มีดินดี ต้องอุดมสมบูรณ์ด้วยน้ำพอที่จะใช้ในการเพาะพืชได้ ประเทศเช่นนั้น ชื่อว่าปฏิรูปเทศของชาวกสิกร เพราะเหมาะแก่การทำกสิกรรม ผู้มุ่งศึกษาเล่าเรียนถ้าอยู่ในประเทศที่ไม่มีการศึกษาก็ไม่ชื่อว่าอยู่ในปฏิรูปเทศ เพราะฉะนั้นประเทศที่เรียกว่าปฏิรูปเทศนั้น จึงยืนยันไม่ได้ว่าต้องเป็นประเทศเช่นนั้นประเทศเช่นนี้แล้วแต่จะเหมาะแก่คนผู้อยู่ ถ้าอยู่ที่ใดได้รับความสะดวกทุกด้าน ก็จัดประเทศนั้นเป็นปฏิรูปเทศ เมื่อรู้ว่าปฏิรูปเทศเป็นประเทศที่เหมาะเช่นนี้แล้ว ถ้าบุคคลอยู่ในที่ใด

ซึ่งที่นั้นยังไม่เหมาะแก่การงานของตน เช่นทำนายังขาดน้ำหล่อเลี้ยงต้นข้าว ก็ช่วยการทำทางน้ำให้เข้านาเสีย นาของตนก็กลายเป็นนาที่เหมาะหรือว่าบ้านเมืองของตน ตรงไหนไม่เหมาะอย่างไร ไม่สะดวกอย่างไร ก็ช่วยกันแก้ไขให้เหมาะให้สะดวกขึ้น ชื่อว่าได้สร้างบ้านเมืองของตนให้เป็นปฏิรูปเทศ ดีกว่าจะให้คนอื่นเขามาสร้างให้ เพราะเมื่อเขาสร้างจนเป็นปฏิรูปเทศแล้ว เขาก็จะไล่คนซึ่งเป็นเจ้าของแท้ ๆ ให้ออกไปหมด วิธีที่เขาไล่ก็มีหลายอย่าง อย่างน้อยเขาไล่ด้วยเงิน เป็นอันว่าตนเองซึ่งเป็นเจ้าของไม่ได้อยู่หน้าบ้าน ต้องหลบเข้าไปอยู่หลังบ้าน ต้องหลบเข้าไปอยู่ในตรอกในซอก ต้องหลบไปอยู่ที่อื่น ๆ เมื่อได้ช่วยกันสร้างให้เป็นปฏิรูปเทศแล้วก็ต้องถือว่าเป็นของตัวเอง ชั้นต้นมันยังจะไม่ดีพอก็ค่อย ๆ ช่วยกันทำให้มันดีขึ้นโดยลำดับ เช่นไปสร้างที่ป่า ป่าก็เหมาะที่จะทำพื้นทำไม้ เมื่อหมดไม้หมดฟืนแล้ว ก็ทำเป็นไร่เป็นนา ทำกสิกรรมได้ เมื่อไม่มีไร่มีนาก็ชื่อว่าทำประเทศนั้นให้เป็นปฏิรูปเทศเพราะเหมาะแก่การทำกสิกรรม เมื่อตนมีไร่มีนาก็ชื่อว่าตนมีหลักทรัพย์ ท่านเรียกว่าถาวรทรัพย์ คือทรัพย์ถาวรแล้ว ไร่นานั้นเองก็จะกลายเป็นขุมทรัพย์ และจะเป็นขุมทรัพย์ที่ขุดเท่าใด ๆ ก็ไม่รู้จักหมดสิ้นใช้ได้ตลอดไปกระทั่งลูกหลาน นี้ก็ชื่อว่าทำอปฏิรูปเทศให้เป็นปฏิรูปเทศ ถ้าหากทางคมนาคมไม่สะดวก การศึกษาไม่มีหรือมีไม่สะดวก ก็ช่วยกันทำต่อไป ๆ อะไรบ้างที่จะให้เกิดความสะดวกก็ช่วยกันทำไปทีละเล็กละน้อย ประเทศนั้นก็จะกลายเป็นปฏิรูปเทศต่อ ๆ ไปอีก บางคนพอไปทำจนเป็นปฏิรูปเทศแล้ว คนอื่นเขาก็เห็นว่าพอจะเป็นปฏิรูปเทศดีกว่านั้น เขามาขอซื้อที่นั้นด้วยราคาแพง ๆ เห็นว่าได้ราคาดีแล้วก็ขาย ชื่อว่าตัวเองไล่ตัวเองออกจากปฏิรูปเทศที่ตัวได้ลงทุนลงแรงสร้างมาด้วยตัวเป็นเกลียว ภายหลังกลับมาดูที่ของตนก็เกิดความเสียดายเสียใจ เป็นอย่างนี้ชื่อว่าไม่สร้างประเทศให้เป็นปฏิรูปเทศ หรือว่าสร้างแล้วแต่ไม่ได้อยู่ เมื่อตนไม่ได้อยู่ในปฏิรูปเทศแล้ว จะเอาความเจริญมาแต่ไหน อย่าว่าถึงประเทศเลย แม้แต่บ้านเรือนที่อยู่ ถ้าตนไม่ได้จัดให้เป็นปฏิรูปเทศแล้ว ปล่อยให้สกปรกรกรุงรัง ก็อยู่ไม่ผาสุกเพราะไม่เจริญตาเจริญใจ พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสไว้ว่า การอยู่ในปฏิรูปเทศเป็นมงคล เพราะเป็นเหตุให้ถึงความเจริญ ฉะนั้นการอยู่ในปฏิรูปเทศจึงจัดเป็นตัวจักรข้อ ๑ ที่จะพัดผันไปสู่ความเจริญความสมบรณ์ได้

และเพราะการอยู่ในปฏิรูปเทศนั้นย่อมเป็นปัจจัยอันสำคัญอย่างหนึ่ง ที่จะจูดดึงคนที่อยู่ในประเทศให้คล้อยตามกันแล้วแต่สมาคม ถ้าไปสมาคมกับคนเลว ก็เลวไปตามกัน ถ้าไปสมาคมกับคนดีก็จะพาให้เจริญก้าวหน้า เพราะฉะนั้นท่านจึงเรียกคนดีเป็นมิตร เรียกว่าคบสัตบุรุษ ซึ่งเป็นจักรข้อ ๒

๒. สปฺปุริสูปสย

ที่เรียกว่าสัตบุรุษ เพราะเป็นคนมีสันดานสงบระงับ มีความเป็นผู้ดีเป็นเครื่องหมาย คือดีทางกาย เมื่อจะทำอะไรก็ไม่ทำเพื่อเบียดเบียฬตนและผู้อื่น การทำของท่านเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น เช่นมีเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ ไม่คิดประทุษร้ายชีวิตร่างกายกัน รู้จักนับถือสิทธิ์ในทรัพย์สมบัติของผู้อื่น ไม่คิดประทุษร้ายในทรัพย์ของเขามีความประพฤติซื่อตรงต่อหน้าที่ อย่างนี้จัดว่าเป็นผู้ดีทางกาย มีทางปากคือเมื่อจะพูดอะไรก็ไม่พูดเพื่อเบียดเบียฬตนและผู้อื่น เช่นไม่กล่าวคำเท็จ กล่าวแต่ถ้อยคำที่เป็นสัตย์เป็นจริง ไม่กล่าวคำหยาบที่ก่อให้เกิดความกระทบกระทั่งกัน กล่าวแต่ถ้อยคำที่สุภาพอ่อนโยนและที่น่าจับใจ ไม่กล่าวถ้อยคำเสียดสียุยงให้เขาแตกร้าวกัน กล่าวแต่ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดมิตตสันถวะ ชักจูงให้เขาปรองดองกัน ไม่กล่าวถ้อยคำเพ้อเจ้อที่ปราศจากหลักฐานอ้างอิง กล่าวแต่ที่มีหลักฐานที่มีเหตุผล นี้จัดเป็นผู้ดีทางปาก ดีทางใจนั้นต้องไม่คิดเพ่งเล็งมุ่งเอาแต่จะได้ด้วยอำนาจความโลภ คือเผื่อแผ่เจือจานกัน ไม่คิดปองร้ายกันด้วยอำนาจความอาฆาตพยาบาท คิดแต่ที่จะให้มีความสุขทั่วกันด้วยเมตตา ไม่มีความเห็นผิด ทำความเห็นให้ตรงต่อเหตุผล อย่างนี้จัดว่าเป็นผู้ดีทางใจ ความเป็นผู้ดีในไตรทวารนี้มีในผู้ใด ผู้นั้นเรียกว่าสัตบุรุษ คือบุรุษผู้ดี บุรุษผู้ดีมีสันดานสงบระงับ เป็นผู้ปราศจากแล้วจากความเป็นผู้มีสันดานเลวทราม จึงเป็นผู้เหมาะแก่ความเป็นกัลยาณมิตร สำหรับเป็นที่คบหาของคนผู้หวังดีหวังความเจริญ

การคบสัตบุรุษ ก็คือการไปมาหาสู่ การสมาคมกับท่าน ปลูกความวิสาสะสนิทสนมโดยเป็นมิตรสันถวะการพึ่งพิง เพราะการสมาคมกับคนดีมีแต่ดีเป็นสง่าราศรีกับตัวเองไม่ตกต่ำ ท่านจัดเป็นมงคลมีแต่ความเจริญส่วนเดียว และการเสวนะนั้นเป็นกำลังค้ำจุนสนับสนุนกันอย่างแรงกล้าทั้งในฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี ถ้าเสวนะกับคนไม่ดีคนไม่ดีก็จะจูงไป

แต่ในทางเสื่อมเสีย คนดีก็จะพาไปแต่ในความเจริญ เพราะฉะนั้นการคบคนดีเป็นกัลยาณมิตรจึงจัดเป็นจักรด้วยประการหนึ่ง

เมื่อได้คนดีเป็นกัลยาณมิตรแล้ว ถ้าไม่พยายามทำตนให้คล้อยคนดี หรือไม่ประพฤติตามคำแนะนำของท่าน ก็ชื่อว่าจักรตัวสำคัญเสียไปข้าง ๑ แล้ว ความเจริญก้าวหน้าที่ตนมุ่งหวังก็เป็นอันไปไม่ถึง กลับเป็นคนอยู่ใกล้เกลือกินด่าง กลับเป็นคนถ่วงความเจริญของตนเอง ตลอดถึงชาติของตนด้วย เพราะฉะนั้น จึงต้องสร้างจักรตัวสำคัญอีก ๑ คือ อัตตสัมมาปณิธิ.

๓. อตฺตสมฺมาปณิธิ

คำว่า ตน แปลว่า สภาพผู้กินสุขกินทุกข์ หมายความว่า สุขก็ต้องกิน ทุกข์ก็ต้องกิน ถ้าชอบกินแต่สุข ทุกข์ไม่กิน ท่านไม่เรียกว่าตน แต่มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าไม่ใช่ตน (อนัตตา) ถ้ายังคงกินสุขกินทุกข์อยู่ตลอดชาติ หรือในชาติต่อ ๆ ไปอีก เป็นเรียกว่าตนทั้งนั้น เมื่อเกิดมาเป็นตนจึงต้องกินสุขกินทุกข์ จะหลีกเลี่ยงจากการกินสุขกินทุกข์ไปไม่ได้ ตนจะอยู่ในชั้นใด ในฐานะใด สูงหรือต่ำก็ตาม เป็นอันไม่พ้นจากต้องกินสุขกินทุกข์ บัณฑิตรู้หลักว่าเกิดมาเป็นตน หรือเป็นคนต้องกินสุขกินทุกข์เช่นนี้แล้ว จึงหลีกเลี่ยงหาแต่สุขมากินให้มากที่สุด แม้จำเป็นต้องกินทุกข์ก็ให้กินแต่น้อยที่สุด เท่าที่จะป้อนให้กิน แต่น้อยเท่าใดยิ่งดี สุขที่จะหามาให้ตนกินได้นั้น มีทั้งทางโลกทางธรรมในทางโลก พระพุทธเจ้าตรัสให้คฤหัสถ์หาสุขมากิน ๔ อย่างคือ :–

๑. สุขเกิดแต่ความมีทรัพย์หรือมั่งมี

๒. สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโภค

๓. สุขเกิดความไม่ต้องเป็นหนี้

๔. สุขเกิดแต่ประกอบการงานที่ปราศจากโทษ

คนมีทรัพย์หรือมั่งมีย่อมได้ความอิ่มใจว่าตนมี ไม่ต้องเดือดร้อนเพราะเรื่องไม่มี คนไม่มีทรัพย์ย่อมเป็นทุกข์เพราะไม่มีจะจับจ่าย ถ้าเป็นคนร่ำรวย ก็ยิ่งจับจ่ายแลกแต่ความสนุกสุรุ่ยสุร่าย โดยถือว่าหาได้คล่อง แทนที่จะเป็นสุขกลับเป็นทุกข์เพราะทรัพย์หมดรวดเร็ว ด้วยอำนาจแห่งความได้เร็ว คนมั่งมีแม้จะมีน้อยก็ใช้ตามน้อย มีมากก็ใช้แต่พอดี

ใจก็สงบไม่ดิ้นรนเพราะเรื่องมีไม่มี แม้จะไม่มีทรัพย์จับจ่ายก็ยังมีอริยทรัพย์ในภายในสำหรับทำใจให้สงบได้ ท่านว่าเป็นความสุขอย่างหนึ่ง ถึงจะมีทรัพย์น้อยก็สุข มากก็สุข เมื่อต้องการเครื่องอุปโภคบริโภคก็พอมีจับจ่ายไม่ฝืดเคือง เพราะการจ่ายของคนมีทรัพย์ย่อมนึกถึงรายได้เสมอ และนึกถึงความจำเป็นเสมอ เมื่อใช้จ่ายพอประมาณพอดีแล้วจึงเป็นคนไม่มีหนี้สิน เพราะคนมีหนี้สินรุงรังไม่มีความสุขต้องทุกข์ร้อนเพราะเจ้าหนี้ทวงถาม และเพราะไม่ปลอดโปร่งโล่งใจโดยห่วงแต่ที่จะคิดหาทรัพย์ใช้หนี้เขา เมื่อหาทางใช้หนี้เขาไม่ได้ก็เกิดตระบัดหนี้ที่กลายเป็นคนทุจจริตขึ้น คนที่ทำงานอันเป็นทุจจริตย่อมเป็นทุกข์ก่อทุกข์ร่ำไป เพราะฉะนั้น การงานที่ปราศจากโทษจึงเป็นงานที่ให้ความสุข เพราะเมื่อทำแล้วให้รู้สึกอิ่มใจไม่มีวิปฏิสาร สุข ๔ ประการนี้เป็นสุขของคฤหัสถ์ เมื่อหาแต่สุขมาให้ตนกินได้ดังนี้ ชื่อว่ากินสุขมากกว่าทุกข์ แต่บัณฑิตไม่ติดสุขเพียงนั้น เพราะเห็นเป็นสุขเล็กน้อย ท่านจึงพยายามละสุขเล็กน้อยหาสุขส่วนใหญ่ต่อไปอีก ซึ่งเป็นสุขเกิดแต่ธรรม เมื่อเป็นสุขแล้วก็เป็นสุขจริง ๆ ไม่เจือด้วยอามิส ไม่แปรปรวนกลับเป็นทุกข์อีก แต่จะหาสุขให้ตนกินหรือตนจะกินแต่สุขไม่อยากกินทุกข์นี้ ก็ต้องตั้งตนไว้ในที่ชอบ ในที่ ๆ พอจะหาความสุขได้ด้วย ตนเป็นของใคร ผู้นั้นก็เป็นเจ้าของ ถ้าเจ้าของไม่เอาธุระตนของตนปล่อยตามยถากรรมแล้ว ตนก็มีแต่ทุกข์เป็นส่วนเดียว ไม่มีโอกาสจะได้กินสุข เพราะฉะนั้นจึงต้องเอาธุระกับตน ให้รู้ตัวเสมอว่าตนต้องกินสุขกินทุกข์ ทุกข์ไม่มีใครชอบ ชอบแต่ความสุข จะเป็นสุขในปัจจุบันนี้ หรือสุขเกิดแต่ธรรม หรือสุขในภายหน้าก็ตาม จัดเป็นอิฏฐผลที่คนปรารถนาทั้งนั้น

คำว่า ตน ตามที่อธิบายมานี้ เป็นตนโดยสภาพ แต่ถ้าจะกล่าวตามสมมุติแล้วกายกับใจนี้แหละเป็นตน เพราะเป็นสภาพรวมกันอยู่เป็นก้อนสมมุติเรียกว่าเป็นสัตว์บุคคลตัวตนเราเขา การตั้งตนชอบ ก็คือเอากายกับใจนี้ ไปตั้งในหลักธรรม ที่เป็นเหตุให้เกิดความสุข เช่น ไม่มีศรัทธา บำรุงให้มีศรัทธาขึ้น ไม่มีศีล บำรุงให้มีศีลขึ้น ไม่มีจาคะบำรุงให้มีจาคะขึ้น ไม่มีปัญญา บำรุงให้มีปัญญาขึ้น เมื่อมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญาขึ้นแล้วก็ชื่อว่าตั้งตนชอบ เพราะเมื่อตนตั้งในศรัทธาแล้ว ศรัทธาก็จะชักนำให้เชื่อต่อสิ่งที่ควรเชื่อ ไม่เชื่องมงาย เมื่ออยู่ในศีลแล้ว ศีลก็จะปรับปรุงความประพฤติให้มีมรรยาทเรียบร้อย ป้องกันตนไม่ให้ประพฤติทุจจริตได้ เมื่อตั้งอยู่ในจาคะ จาคะก็จะทำอัธยาศัย

อันเคยเห็นแก่ตัวให้กลับเป็นอัธยาศัยเกื้อกูลกันเผื่อแผ่กันด้วยเมตตากรุณา เมื่อตั้งอยู่ในปัญญาแล้วปัญญาก็จะชักนำให้มีความรู้เหตุผลแห่งความเสื่อมความเจริญ นำชีวิตไปสู่วิถีแห่งความสุขได้โดยสวัสดี เพราะฉะนั้น ธรรมทั้ง ๔ ประการนี้จึงเหมาะสมที่จะตั้งไว้ในตน เมื่อได้ตั้งอยู่ดีแล้วยังเป็นเหตุให้ได้ความสุขตามที่มุ่งหมายได้ จัดว่าเป็นการตั้งตนชอบไม่ใช่ผิด การตั้งตนชอบจึงเป็นจักรตัวสำคัญ จักรอื่น ๆ ที่จะหมุนไปได้ก็ด้วยอาศัยจักรตัวนี้ ถ้าจักรตัวนี้เสียไม่ทำงานแล้ว จักรตัวอื่น ๆ ก็พลอยหยุดไปด้วย จึงต้องระมัดระวังจักรตัวนี้ อย่าให้ชำรุดเสียหายได้

การอยู่ในปฏิรูปเทศเป็นโอกาสที่จะให้คบคนดี การคบคนดีเป็นโอกาสที่จะให้ตั้งตนเป็นคนดีตามลำดับเช่นนี้ก็เพราะบุญเก่าอุปถัมภ์ ถ้าไม่มีบุญก็คลาดโอกาสที่จะอยู่ในปฏิรูปเทศ คลาดโอกาสที่จะเลือกคบคนดี คลาดโอกาสที่จะตั้งตนดี เพราะฉะนั้นท่านจึงยกบุญเก่าที่ทำไว้แล้วแต่ปางหลัง ที่เรียกว่า **ปุพเพกตปุญญตา** เป็นจักรด้วยประการหนึ่ง เป็นจักรตัวที่ ๔ เพราะจักรตัวนี้สามารถอุปถัมภ์ให้ได้ประสพโอกาสที่เหมาะ ๆ ดังกล่าวข้างต้น.

๘. ปุพฺ เพ กต ปุญฺญตา

คำว่า บุญ มีคนรู้จักกันมา ยิ่งคนที่นับถือพระพุทธศาสนาด้วยก็ยิ่งรู้จักดี บางคนรู้จักแต่ชื่อไม่รู้จักตัวก็มี ถ้าไม่รู้จักตัวก็ยากที่จะรู้จักบุญ ตัวบุญนั้น ก็คือเครื่องฟอกสันดานให้บริสุทธิ์สะอาด สันดานเป็นอย่างไร ทำไมจะต้องฟอก ถ้าไม่ฟอกมันจะเป็นอย่างไร สันดานก็คือความสืบต่อกันแห่งจิตกับเจตสิกคือความคิดนึก มันเป็นสภาพมีประจำสำหรับคนและสัตว์ที่เกิดมา ความสืบต่อแห่งจิตและเจตสิกนี้ ถ้าเว้นการอบรมแล้วกิเลสก็เกิดทับถม คือคิดนึกไปในทางไม่ดีไม่ชอบ จิตใจเกิดความเศร้าหมองขุ่นมัวขึ้นตอนนี้แหละเรียกว่าใจนั้นบาปแล้ว เป็นอกุศลแล้ว เมื่อใจเป็นบาปเป็นอกุศลเช่นนี้เป็นเหตุให้ทำอะไรก็เป็นบาปอกุศล ให้พูดก็เป็นบาปอกุศล บาปอกุศลนั้นเป็นทางนำไปสู่คติอันชั่วทั้งโลกนี้โลกหน้า กิเลสที่มันเกิดทับถมดวงจิตทำให้เศร้าหมองขุ่นมัวนั้นมีมาก จะยกมาเป็นอุทาหรณ์ ๒ หมวด คือ

หมวด ๑ ได้แก่อกุศลมูล ๓ ได้แก่ความโลภ ๑ ความโกรธ ๑ ความหลง ๑

หมวด ๒ ได้แก่มละ คือ มลทิน ๔ คือ ความโกรธ ๑ ความลบหลู่คุณความดีของท่านผู้อุปการคุณของท่าน ที่มีอยู่แก่ตน ๑ ความริษยา ในคุณความดี ของคนอื่น ๑ ความตระหนี่ในสมบัติและคุณความดีของตน ๑ มายาแสดงจริยาให้คนหลงสาเถยฺย ความสอพลอประจบประแจง แสดงอาการอันเป็นวิสัยของคนทะยาน ๑ พูดปด ๑ ความปรารถนาลามก ๑ ความเห็นผิดเป็นชอบเห็นชอบเป็นผิด ๑

กิเลสทั้ง ๒ หมวดนี้เป็นมลทินจับจิตใจในขณะใด ความเศร้าหมองใจย่อมเกิดในขณะนั้น กิริยาที่ทำ ถ้อยคำที่พูด ด้วยจิตที่วิปริตเช่นนั้น ย่อมเป็นราคีทำตนให้มัวหมองตัดรอนประโยชน์ตนและประโยชน์ท่าน ก่อความเดือดร้อนทั้งในปัจจุบัน และภพหน้านี่แหละตัวบาปตัวทำใจให้เศร้าหมอง เมื่อใจเศร้าหมองอยู่เช่นนี้ จะหาความสุขมาแต่ไหนบัณฑิตเห็นโทษแห่งความเศร้าหมองแห่งจิตใจเช่นนี้แล้ว จึงหาเครื่องฟอกจิตล้างบาปนั้นเสีย ฟอกจนใจบริสุทธิ์

เครื่องฟอกนั้นจะต้องเลือกที่ตรงกันข้ามกับบาปจึงจะฟอกได้สะอาดดี เช่น โลภเป็นบาปต้องฟอกด้วยทาน เพราะโลภเป็นอาการทำให้ติดในสมบัติ แต่ทานเป็นอาการเผื่อแผ่เจือจานเห็นประโยชน์ในการจ่ายทรัพย์เพื่อคนอื่น ทานจึงเป็นตัวบุญล้างบาปคือโลภ โกรธเป็นบาปต้องฟอกด้วยศีล เพราะโกรธเป็นอาการเผาใจให้ร้อน จนออกมาภายนอกทำให้กิริยากายวาจาขาดสุภาพน่าเกลียดน่าชัง แต่ศีลเป็นอาการระงับกิริยากายวาจาหยาบทำให้มรรยาทปกติราวกะว่าไม่มีอะไรเกิดขึ้น ทำให้มีอัธยาศัยรู้จักเคารพคารวะอ่อนโยน ศีลจึงจัดเป็นตัวบุญล้างบาปคือโกรธได้ โมหะเป็นบาปต้องฟอกด้วยภาวนา เพราะโมหะทำให้เขลาให้โง่ไม่รู้จักอะไร แต่ภาวนาเป็นอาการเพิ่มความดี เพิ่มความรู้ดี อะไรไม่มีอบรมให้มีขึ้น อบรมด้วยการเรียน การศึกษาและสดับตรับฟัง จนมีความรู้ดีทำให้หายโง่หายเขลาได้ ภาวนาจึงเป็นตัวบุญล้างบาปคือ โมหะ ในหมวดต้นนี้ท่านแสดง ทาน ศีล ภาวนา เป็นทั้งตัวบุญเป็นทั้งอาการของบุญ เพราะเป็นต้นทางที่จะแยกสาขาบุญไปได้อีกหลายแขนง ดังท่านแสดงไว้ในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ เป็นตัวอย่าง

ในหมวด ๒ ส่วนที่เป็นตัวบุญอันตรงกันข้ามกับบาปนั้น คือ ๑ ขันติ ความอดทนต่อเหตุการณ์นั้น ๆ ไม่ให้ใจพลุ่งพล่านเพราะความโกรธเป็นเหตุ เพราะขันติธรรมเป็นธรรมคอยยับยั้งความโกรธไว้ได้ เรียกว่าขันติเป็นบุญ เพราะล้างบาปคือความโกรธ

ให้หมดไป ๒. ความกตัญญูกตเวทีรู้อุปการคุณที่ท่านทำไว้แก่ตน และเทิดอุปการคุณของท่านให้ปรากฏ นี่ก็บุญ เพราะล้างบาปคือความลบหลู่ ๓. มุทิตา คือความชื่นบานในเมื่อผู้อื่นได้รับความดี นี่เป็นบุญ เพราะล้างบาปคือริษยาได้ ๔. จาคะ ความเผื่อแผ่ถือเอาประโยชน์แห่งโภคสมบัติ นี่ก็บุญ เพราะล้างบาปคือความตระหนี่ ๕. ประพฤติเที่ยงธรรมทั้งต่อหน้าและลับหลัง นี่ก็บุญ เพราะล้างบาป คือมายา ๖. สันโดษ ยินดีตามมีตามได้ ไม่ก่อความเดือดร้อนใจหรือความเสียหายอะไร เพราะอยากมีอยากได้เกินวิสัยของตน นี่ก็บุญ เพราะล้างบาป คือ สาเถยฺย ๗. ความรักษาถ้อยคำมิให้วิบัติจากความจริง นี่ก็บุญ เพราะล้างบาปคือพูดปด ๘. ปรารถนาแต่ในทางที่ชอบ นี่ก็บุญ เพราะล้างบาปคือความปรารถนาลามก ๙. บำรุงความรู้ของตนให้ถูกต้องตามคลองธรรม นี่ก็บุญ เพราะล้างบาป คือ ความเห็นผิด

บุญในหมวดต้นก็ดี ในหมวดนี้ก็ดี ล้วนแต่เป็นเครื่องฟอกใจให้บริสุทธิ์ แต่ไม่ใช่จะต้องเอามาฟอกในคราวเดียวพร้อม ๆ กัน เพราะจะทำอย่างนั้นไม่ได้ จิตใจไม่เปิดโอกาสให้ทำ เนื่องด้วยจิตเป็นเอกจร คือเที่ยวไปแต่ดวงเดียว หมายความว่ารับอารมณ์แต่เฉพาะเรื่องเดียว ในขณะเดียวกันเมื่อดวงที่รับดับไปดวงใหม่จึงจะเกิดได้ สุดแต่ว่าขณะใดบาปตัวไหนมันมา ก็ต้องเอาบุญที่ตรงกันข้ามคอยล้างไว้ เพราะบาปนั้นก็ไม่ได้ประดังกันมาคราวเดียวพร้อมกัน

เมื่อหมั่นฟอกหมั่นล้าง ใจก็กลับบริสุทธิ์ผุดผ่องขึ้น โดยลำดับ นี้เรียกว่าสร้างบุญหรือทำบุญ การทำบุญนี้เป็นกิจที่ควรพยายาม พระพุทธเจ้าก็ตรัสเตือนว่าอย่ากลัวบุญเพราะคำว่าบุญเป็นชื่อแห่งความสุข แต่การทำบุญเป็นการยาก เพราะเป็นการทวนกระแส ถึงเช่นนั้นก็ยังไม่พ้นวิสัยของผู้ประกอบด้วยปรีชา เล็งเห็นด้วยเหตุผลแล้วมีความกล้าหาญอดทนกระทำ ข้อนี้แหละเป็นเหตุให้สัตว์โลกพิเศษและต่ำช้ากว่ากัน ไม่สม่ำเสมอทั่วกัน บุคคลผู้ใดแม้แลเห็นผลแห่งบุญจริยาประจักษ์แล้ว แต่มาท้อถอยไม่สามารถจะบำเพ็ญได้ ทั้งฉันทะอุตสาหะปีติปราโมทย์ในบุญจริยาก็น้อยเบาบาง ไม่กล้าหาญพอจะต่อสู้หมู่กิเลสที่ก่อเหตุเป็นบาปไม้ ผู้นั้นชื่อว่ากลัวบุญ ที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนอย่าให้เป็นคนกลัวบุญเลยเช่นนั้น ก็เป็นอันตรัสสอนให้ปลูกฉันทะรุจิ ในบุญกรรมนั้นแล้วและอดทนกระทำไป

เพราะเมื่อได้กระทำจนเป็นบุญนิธิแล้ว บุญนั้นย่อมจะอำนวยผลพิเศษแก่ผู้บำเพ็ญให้ได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ ดั่งตรัสไว้ในนิธิกัณฑสูตรเป็นตัวอย่าง

เพราะฉะนั้นบุญที่ทำไว้แล้ว จะเป็นในอดีตชาติหรือชาตินี้ก็ตาม จึงเป็นปัจจัยอุปถัมภ์ให้ได้สมบัติดั่งประสงค์ ปุพเพกตปุญญตา จึงจัดเป็นจักรอันจะพัดผันท่านผู้บำเพ็ญให้บรรลุผลพิเศษดังกล่าวมา และยังเป็นปัจจัยให้ได้จักร ๓ ข้างต้นอีกด้วย จึงจัดเป็นจักรอันสำคัญเป็นประการที่ ๔

จักร ๔ เป็นเครื่องพัดผันให้ได้สมบัติดังกล่าว เพราะเมื่อมีจักร ๔ ก็เท่ากับมีสมบัติ แล้วจักรในที่นี้จึงหมายถึงสมบัติดั่งพรรณนามาฉะนี้.

(นิพนธ์ไว้เพียงเท่านี้)

"ค่าของคน อยู่ที่หน้าที่การงาน"

"ค่าของทรัพย์ อยู่ที่ความต้องการ"

พระธรรมเทศนา

เนื่องในงานบำเพ็ญกุศลถวาย

ท่านเจ้าคุณ พระราชวรรณเวที

ตามวาระต่าง ๆ

เทศน์งานสัตตมวาร (เจ็ดวัน)

แสดงโดย พระราชสิงหวรมุนี วัดสังฆราชาวาส

๓๐ พฤษภาคม ๒๕๑๓

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ปญฺจหิ ภิกฺขเว วฑฺฒิหิ วฑฺฒมาโน อริยสาวโก อริยาย วฑฺฒิยา วฑฺฒติ สาราทายี จ โหติ สาราทายี จ ทายสฺส ฯ

บัดนี้ จะได้แสดงพระธรรมเทศนา พรรณนาธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประดับสติปัญญาเพิ่มพูนกุศลบุญราศรี ทักษิณานุปาทานกิจ ท่านผู้ที่เคารพนับถือและท่านที่เป็นศิษยานุศิษย์ญาติมิตรทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ อุบาสก–อุบาสิกา วัดเสาธงทอง มีพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมญาณมุนีเป็นต้น ได้จัดการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปาทานกิจ อุทิศส่วนกุศลถึงท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวทีเจ้าคณะจังหวัดลพบุรีในสัตตมวารนี้ ด้วยความเคารพนับถือและด้วยความกตัญญูกตเวทิตา ท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวทีนั้น ดำเนินตามหลักพุทธภาษิตว่า เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพ กตมนุสฺสรํ ระลึกถึงอุปการะที่ท่านได้กระทำแล้วในการก่อน ก็พึงให้ทักษิณาที่เจริญสุขสมบัติ เพื่อท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว ท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวทีนั้น เมื่อยังมีชีวิตอยู่เป็นผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้บรรพชาอุปสมบทตั้งแต่ต้นจนมาถึงที่สุดแห่งชนม์ การที่ท่านได้ดำรงชีวิตอยู่ ได้ประกอบกิจการทางพระพุทธศาสนาเป็นลำดับมา ตั้งแต่เป็นเจ้าอาวาส เป็นอุปัชฌาย์ เป็นเจ้าคณะจังหวัด ได้บำรุงวัดให้เจริญรุ่งเรือง จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมให้เจริญยิ่งขึ้น ปกครองสงฆ์ในจังหวัดนี้ให้ดำรงอยู่ในสันติสุขไม่เดือดร้อน ได้ชื่อว่าท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวทีเป็นพระเถระที่เป็นกำลังใหญ่ในคณะสงฆ์ในจังหวัดลพบุรี และพระพุทธศาสนา เป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชน ทั้งคฤหัสถ์ และบรรพชิต เมื่อท่านได้ถึงมรณภาพเสีย ได้ขาดพระเถระที่สำคัญและเป็นกำลังของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาไปเสียรูปหนึ่ง เกิดความอาลัยและความเสียดายและก็ไม่สามารถที่ใคร ๆ

จะแก้ไขได้ เพราะสรีระกายเป็นสังขารส่วนผล ซึ่งมีการเกิดเป็นเบื้องต้น ความแปรปรวนในท่ามกลาง มีความแตกสลายเป็นที่สุด ตามสภาวธรรมดังนี้ ความเกิดขึ้นปรากฏ ๑ ความเสื่อมสลายปรากฏ ๑ เมื่อตั้งอยู่ความแปรปรวนปรากฏเป็นอย่างอื่น ๑ เหตุนี้ในทางพระพุทธศาสนา จึงได้มีคำสำหรับเรียกผู้ที่เกิดมาแล้วและต้องตายว่า มจฺจิ ว่าผู้ต้องตายดังนี้ ตามที่เป็นเช่นนี้ ก็คือรูปกลายหรือสรีระที่เกิดมาเป็นธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ หรืออากาศธาตุเข้าอีกหนึ่งรวมเป็น ๕ คือแยกมาจากยากาศโลก เรียกกายในที่สุดก็ต้องคืนกลับไปในอากาศโลกอีก ถ้าไม่เช่นนี้โลกเราก็จะเล็กเข้าทุกที ไม่พออาศัยของผู้เกิดมาในภายหลัง และจะเดือดร้อนและบรรลัย จำเป็นอยู่เองผู้เกิดมาแล้วจะต้องอาศัยอาหาร ผ้านุ่ง ผ้าห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค แก้ไข้ ซึ่งเป็นทรัพย์โดยตรงและต่อเนื่องไปถึงทรัพย์เป็นเครื่องจับจ่าย ซึ่งเป็นทรัพย์โดยอ้อมตลอดถึงทรัพย์เหลือเฟือซึ่งไม่จำเป็น คือของสำหรับใช้สำหรับเล่น ตลอดจนเครื่องประดับประดาอันเกินกว่าสำหรับที่จะต้องใช้ ซึ่งเป็นอดิเรกทรัพย์ตามความนิยมตามคราวตามสมัย สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแม้พระองค์ไม่ทรงมุ่งทรัพย์ส่วนนี้เป็นสำคัญ ก็ยังทรงแนะนำให้แสวงหาและเรียกอกรณียกิจ แต่ก็ทรงให้รู้จักประมาณในการแสวงหา การรักษามีการบริโภคใช้สอยในทางที่ชอบที่ควรเว้นทางที่คิดผิดที่ไม่สมควรเสีย หลักเหล่านี้เมื่อรวมผลที่มุ่งหมายโดยตรงก็เพื่อจะทนุบำรุงสรีระคือรูปกาย ในที่สุดสรีระต้องสลายไปตามธรรมดาของสังขารแล้ว ทรัพย์สิ่งของเหล่านั้นถึงแม้ยังไม่สลายไปก็คงตกอยู่ในโลกนี้เอง ไม่มีใครนำไปได้สักเล็กน้อย ไม่ต้องกล่าวถึงทรัพย์นั้น ๆ แม้สรีระของตนก็นำเอาไปด้วยไม่ได้ หากไม่พูดถึงมรณะ พาทรัพย์สมบัติเหล่านั้นไปได้แล้ว ต่อมาในภายหลังก็จะไม่มีทรัพย์เหล่านั้นไว้ใช้สอย ก็จะเดือดร้อนมิใช่น้อย เพราะว่าทรัพย์เหล่านั้นเป็นของโลกนี้ถ่ายกันไปและถ่ายกันมา ในที่สุดก็จมอยู่ในโลกนี้เองและเกิดมาในภายหลังจึงแสวงหา และจับจ่ายใช้สอยอยู่ในโลกนี้เอง จึงเป็นกันอยู่ในบัดนี้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทรงแสดงความจริงเรื่องนี้ไว้ว่า ทุกฺขนิยติ โลโก อถุโล ที่เกิดมาในโลกอันผู้นำคือ ชรา พยาธิ และมรณะ นำไปอยู่เสมอไม่ยั่งยืน กาโย โลเก อนภิกฺขโล โลกไม่มีอะไรต่อต้าน มีใจเป็นใหญ่ ตทงฺคหาย สมณิญฺ โลกจำต้องละสิ่งทั้งปวงไป หีโห โลโก อติตฺโต ตณฺหาทาโส โลกพร่องอยู่เสมอ ไม่อิ่มเป็นทาสแห่งตัณหาดังนี้ เมื่อผู้เกิดมาต้องถึงมรณะละโลกนี้ไป

แล้วสรีระแตกสลายธาตุทั้ง ๔ หรือ ๕ แปรเปลี่ยนไปตามเรื่องแล้ว ชื่อที่สำหรับเรียกกันเท่านั้นยังเหลืออยู่ ช้าบ้างเร็วบ้าง ตามภาวะและกรรมที่ทำไว้ จึงมีพุทธภาษิตแสดงเรื่องนี้ไว้ว่า **นามรูปํ น ชีรติ อตฺเถยฺยํ เปตฺตฌญฺยุโน** เมื่อผู้เกิดละไปแล้ว ชื่อเท่านั้นที่ยังเหลืออยู่ ถึงฉนั้นก็ยังตามไปอีก คือชื่อของผู้ประพฤติดีปรากฏอยู่เป็นศรี เป็นเกียรติ ของผู้ประพฤติดี ชื่อของผู้ประพฤติความชั่ว ย่อมปรากฏอยู่เป็นเกียรติชั่วสำหรับผู้ได้รู้ได้เห็นในภายหลัง ท่านผู้ละโลกนี้ไปแล้วจะเป็นอย่างไรอาศัยพุทธภาษิตบางสถานแสดงความไว้ว่าดังนี้ **ยถา ธมฺมํ คมิสฺสนฺติ ปุญฺญปาปกรูปคา** สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้ที่ถึงผลบุญและบาป จักไปตามกรรม **นิรเย ปาป ธมฺมา ปุญฺญกมฺมา จ สุคตึ** ผู้มีกรรมเป็นบาปจักไปในที่ไม่มีความเจริญ ส่วนผู้มีกรรมเป็นบุญจะไปสู่สุคติเป็นต้น ดังมีพุทธภาษิตแสดงพยานที่เกิดขึ้นแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า **อิเม วต โภนฺโต กตฺตา** เป็นต้น อันว่าสัตว์ทั้งหลายที่ประกอบด้วยความประพฤติชั่วทางกายวาจาและทางใจติเตียนต่อว่าพระอริยะ มีความเห็นผิด เมื่อตายและกายแตกเป็นผู้ให้ถึงอบายและทุคติกายนิรยะ ส่วนว่าสัตว์ทั้งหลายที่มีความประพฤติชอบ ทางกาย วาจา ใจ ไม่ติเตียนด่าว่าพระอริยะ มีความเห็นชอบประกอบกรรมตามความเห็นชอบ เบื้องหน้าถ้าตายกายแตกเป็นผู้เข้าถึง สุคติ โลกสวรรค์ดังนี้ เพื่อให้ผู้รู้ความเป็นจริง และไม่ประกอบกรรมชั่วให้เป็นโทษ ทำเหตุที่ดี ที่เป็นประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและอนาคตข้างหน้า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมมีความจริง จึงได้แสดงว่า กายที่แยกออกไปโดยอาการเป็นไปครั้งนี้เป็นปริเยยธรรม อันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนดรู้คือให้รู้ให้เห็นตามเป็นจริงว่า ต้องแปรปรวนเปลี่ยนไปด้วยอำนาจชรา พยาธิ มรณะ เป็นทุกข์หนึ่งที่ชั่ว คือความประพฤติชั่วทำตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อนเป็นปหานธรรมควรละ เหตุที่ดีคือความประพฤติ ที่ท่านประพฤติตนให้เป็นคนดี ไม่ทำตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อนเป็นภาเวตัพพะธรรม ควรทำให้เกิดขึ้นประการ ๑ ผลที่ดีที่ปรากฏเหตุที่ชั่วทำเหตุที่ดีเป็นสัจฉิกาตัพพะธรรม ธรรมที่ควรที่จะทำให้แจ้ง คือให้รู้ประจักษ์แก่ใจของตนเอง ๑ สงเคราะห์ให้เข้าในอริยสัจ ๔ ประการ ด้วยประการฉะนี้ ถ้าบุคคลไม่ปฏิบัติดี กับอาศัยความประพฤติ เหตุที่ชั่วแม้ไม่มีผู้อื่นรู้ก็ทำภพคือความเกิด ของตนเองให้เป็นภพที่ชั่วยิ่งและหย่อน แล้วแต่เหตุที่ควรกระทำ

ควรชื่อว่าทุกชีวิตมีชีวิตชั่ว มีผู้ไม่อาศัยร่างกายทำเหตุแห่งความชั่ว ไม่ได้ประพฤติคุณงามความดี ปล่อยให้ชีวิตล่วงไปเสียเปล่า ถึงจะมีความทุกข์อาศัยร่างกายทำเหตุที่ชั่วก็ไม่ทำภพของตนให้ดีขึ้นได้ ชื่อว่าโมฆะ ชีวิต คือ ผู้ที่มีชีวิตเปล่า คนผู้มีปัญญาทั้งใจศึกษาหมั่นพิจารณาให้รู้จักเหตุดีและชั่วตามความเป็นจริง และได้รับเหตุที่ชั่วทำเหตุที่ดีให้เกิดขึ้นเคร่งหย่อนตามความสามารถก็ได้ชื่อว่าทำภพความเกิดของตนให้ดียิ่งขึ้น แล้วแต่เหตุที่ได้ทำควรได้นามว่า สุชีวิต แปลว่า ผู้มีชีวิตดี ในที่สุดเมื่อตายและสิ้นชีวิตไปตามธรรมดาของสังขาร จำต้องละพัสดุที่มีวิญญาณทั้งที่ไม่มีวิญญาณไปกับเหตุผลดีชั่วอันเป็นบุญและบาปเหตุและผลที่ดีอันเป็นบุญที่ทำไว้นั้นแลติดตามอำนวยผลในภายหน้า ควรกระทำเหตุที่ดีถึงที่สุดจะหลุดพ้นจากภพด้วยประการทั้งปวง ฉะนั้นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงตรัสแนะนำไว้ว่า **ตสฺมา กเรยฺย กลฺยาณํ นิจฺจํ สมฺปรายิกํ** เพราะฉะนั้นบุคคลเมื่อสั่งสมกรรม อันจะให้ผลในภายหน้า คือควรทำกรรมที่ดี **ปุญฺญานิ ปรโลกสฺมึ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินํ** บุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้าด้วยประการฉะนี้

ท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที ได้อาศัยกายกระทำคุณความดีเป็นไปตามพุทธศาสนาด้วยศรัทธาปสาทะ แม้จะละโลกนี้ไปด้วยตามธรรมดาของสังขาร ก็ชื่อว่าถือเอาสาระเอาส่วนประเสริฐของร่างกายไว้ได้ ตามนัยแห่งพุทธภาษิตที่ได้เชิญมาเป็นนิกเขปในเบื้องต้นว่า **"ปญฺจหิ วฑฺฒิหิ วฑฺฒมาโน อริยสาวโก อริยายวฑฺฒิยา วฑฺฒติ สาราทายี จ โหติ สาราทายี จ กายสฺส"** เป็นต้น ความว่า ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกไม่เจริญด้วยธรรมเป็นเครื่องเจริญทั้งหลาย ๕ ประการ ชีวิตย่อมเจริญด้วยธรรมประเสริฐ คือด้วย ศรัทธาด้วยศีล ด้วยสุตะ ด้วยจาคะ ด้วยปัญญา ย่อมถือเป็นสาระย่อมถือส่วนประเสริฐของร่างกายด้วยประการฉะนี้

ท่านผู้เคารพนับถือหรือส่วนศิษยานุศิษย์มิตรญาติของท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวทีและอุบาสกอุบาสิกาได้มาระลึกถึงท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวทีด้วยความรักด้วยความเคารพหรือความนับถือ จึงได้บำเพ็ญกุศลอุทิศผลานิสงส์ผลถวายเป็นส่วนทักษิณานุปาทานกิจนี้เพราะเป็นผู้นำในธรรม เป็นธรรมครุ และธรรมจารี ผู้ประพฤติธรรมธรรมย่อมรักษาพลานามัย ตามภาษิตว่า **ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ** ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม

ธมฺโมสุจิณฺโณ สุขมาวหาติ ธรรมที่ได้ประพฤติดีแล้วย่อมนำสุขมาให้ เอสานิ สงฺโส ธมฺเม สุจิณฺโณ นี่เป็นอานิสงส์ในธรรมที่ประพฤติดีแล้ว นทุคฺคตึ คจฺฉติ ธมฺมจารี ผู้ประพฤติธรรมย่อมไม่ดำเนินไปสู่ทุคคติ ผู้ประพฤติธรรมย่อมไม่ดำเนินไปสู่ทางที่ชั่ว ด้วยประการฉะนี้

ขอกุศลเปตพลีทักษิณาทุปาทานทั้งหลาย อันมีท่านเจ้าคุณพระธรรมญาณมุนีเป็นต้น ได้บำเพ็ญกุศลนี้สำเร็จผลที่น่ารักน่าปรารถนาและน่ารักใคร่ ให้เป็นสุขอันไพบูลย์แก่ท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี ซึ่งได้ล่วงลับไปแล้วนั้น หากสมควรแก่คติภพสัมปรายตลอดกาลนาน รับประทานพระสัทธรรมเทศนา พอประดับสติปัญญา ขอยุติเวลาแต่เพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้.

เทศน์งานปัญญาสมวาร (ห้าสิบวัน)

แสดงโดย พระราชธรรมโมลี วัดสิริจันทรนิมิตร

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๑๓

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

ทหรา จ มหนฺตา จ เย พาลา จ ปณฺฑิตา สพฺเพ มจฺจุ วสนฺยนฺติ สพฺเพ มจฺจุ ปรายนาติ.

ณ บัดนี้ จักได้แสดงพระสัทธรรมเทศนา พอเป็นเครื่องประดับสติปัญญาของท่านทั้งหลายมีท่านเจ้าภาพเป็นต้น ด้วยวันนี้ ท่านเจ้าภาพฝ่ายที่เป็นศิษยานุศิษย์ญาติและมิตร มีทั้งวัดเสาธงทองและวัดป่าธรรมโสภณ พร้อมทั้งวัดบัว กับทั้งประชาชนพุทธบริษัทในสถานที่ต่าง ๆ ได้มาปรารภยัญญะพิธีกุศลอุทิศถึง ท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที ผู้ล่วงลับไปสู่ปรภพเบื้องหน้านั้น โดยได้อาราธนาพระสงฆ์มาจากที่ต่างวัด เจริญพุทธมนต์มีกำหนด ๑๐ องค์ และได้ถวายภัตตาหารบิณฑบาตรเพล พร้อมทั้งถวายขาทนิยะ โภชนียะอันประณีตบรรจง สิ้นเสร็จสำเร็จแล้ว ได้ทำการมาติกาและบังสุกุล ถวายไทยทานแล้ว ได้อาราธนาพระสงฆ์มาจากต่างวัดอีกหลายรูปมามาติกาบังสุกุล เช่นเดียวกัน เพื่อรวบรวมกุศลขันธ์ทุกอย่าง ส่งไปถึงท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที เจ้าอาวาสวัดเสาธงทองเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี ซึ่งเป็นที่เคารพรักของศิษยานุศิษย์ญาติและมิตรทั้งหลายเหลือที่จะคณนา ด้วยว่า ท่านได้บรรณภาพมาแล้วเป็นเวลา ๕๐ วัน คือนับตั้งแต่วันที่ ๒๔ พฤษภาคม เป็นต้นมา จนถึงวันที่ ๑๒ กรกฎาคมนี้ สิริรวมได้ ๕๐ วันพอดีตามประเพณีนิยมของไทยเรา มักบำเพ็ญกองการกุศลเป็นระยะอย่างน้อย ๓ คราว คือ ทำบุญสัตตมวาร ๗ วัน ครั้งหนึ่ง ปัญญาสมวาร ๕๐ วัน ครั้งหนึ่ง สตมวารร้อยวันครั้งหนึ่ง นี้เป็นประเพณีคนไทยเราได้เคยประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา ทั้งนี้เพื่อแสดงกตัญญูกตเวทีต่อท่านผู้ล่วงลับไปสู่ปรภพเบื้องหน้า ตามประเพณีนิยมในพระบวรพุทธศาสนา ด้วยว่า คนผู้ตาย

ไปแล้วกับบุคคลผู้อยู่นั้นไม่มีหนทางใดที่จะติดต่อกันได้ นอกจากจะติดต่อกันโดยทางกองการกุศลแล้วไม่มีอะไรอีก ทั้งนี้ในทางพระพุทธศาสนาเคยกระทำสืบต่อกันมาว่า เมื่อสมัยหนึ่ง สมเด็จพระบรมจอมปราชญ์ศาสดาจารย์พระองค์ทรงเสด็จไปสู่กรุงราชคฤห์มหานคร พระเจ้าพิมพิศาลบรมกษัตริย์ขัตติยาธิบดี พระองค์ทรงทราบข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปสู่ถิ่นของพระองค์ ทรงมีจิตเป็นมหากุศลอย่างยอดเยี่ยม ได้ถวายเวฬุวันมหาวิหารให้เป็นสังฆาราม ให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน วัดได้เกิดขึ้นในครั้งนั้นเป็นครั้งแรก และก็ได้ถวายขาทนียะ โภชนียะ แก่พระภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก แต่พระองค์ลืมอุทิศส่วนกองการกุศลผลบุญนั้นไปถึงเปตชนผู้เป็นพระญาติของพระองค์ ซึ่งวายชนม์ไปสู่ปรภพแต่กาลก่อนนั้นเป็นเวลาช้านาน ได้ยินว่า ได้เสวยทุกขเวทนามาเป็นเวลาช้านานเหลือที่จะคณนา เมื่อเห็นว่า พระเจ้าพิมพิศาลทรงบำเพ็ญกองการกุศลเช่นนั้น ก็พากันดีอกดีใจคิดว่า พระเจ้าพิมพิศาลคงจะอุทิศผลบุญแก่ตนบ้างแต่ก็ตรงกันข้าม โดยที่พระเจ้าพิมพิศาลไม่มีพระญาณอันใดที่จะเล็งเห็นว่า ญาติของตนเป็นปรทัตตูปชีวิเปรต คอยรับส่วนกองการกุศล ด้วยเหตุนี้เปรตทั้งมวลจึงพากันแสดงความเสียใจ มาร้องไห้ข้างนอกฝาและข้างนอกกำแพง พระเจ้าพิมพิศาลจึงได้ไปทูลถามพระพุทธเจ้า เมื่อพระองค์ทรงมีพุทธฎีกาแล้วทรงตรัสว่า ดูกรมหาบพิตร เสียงที่ร้องไห้ข้างนอกฝานอกกำแพงนั้นใช่อื่นไกล แต่เป็นเสียงปรทัตตูปชีวิเปรต ผู้เคยทรงเป็นพระญาติของพระองค์อยากจะได้รับส่วนบุญกุศล เมื่อพระเจ้าพิมพิศาลได้ทรงสวนาการเช่นนั้น มีจิตโสมนัสหรรษาแล้วได้จัดขาทนียะโภชนียะของพระองค์เอง อังคาสพระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าประธาน แล้วหลั่งทักษิโณทกให้ตกลงเหนือพสุทธาดล อุทิศผล ไปถึงเปรตชนทั้งหลายเหล่านั้นด้วย วาระพระบาลีว่า **อิทํ ญาตีนํ โหตุ ญาตโย** แปลว่า ผลทานที่ข้าพเจ้าบำเพ็ญในวันนี้นั้นจงเข้าสำเร็จผลแก่ปรทัตตูปชีวีเปรต ผู้เป็นญาติของข้าพเจ้า หากญาติของข้าพเจ้านั้นได้รับความทุกข์จงพ้นจากทุกข์ หากมีสุข จงทวีผลยิ่ง ๆ ขึ้นไปเถิด เมื่อพระองค์ได้ทรงส่งปัตติทานมัยส่วนบุญแก่ปรทัตตูปชีวิเปรตเช่นนั้น บรรดาปรทัตตูปชีวีเปรตพากันมีจิตโสมนัสหรรษา พากันอนุโมทนาสาธุการในส่วนกุศลสมภารแห่งพระเจ้าพิมพิศาล เป็นอันว่า ท่านเหล่านั้นเคยได้ทุกข์ร้อน ด้วยเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่นไม่มีผ้าผ่อนท่อนสไบ สำหรับปกปิ้องอวัยวะร่างกายของตนนั้น ด้วยอนุภาพ

ที่ได้ถวายผ้าไตรแก่หมู่แห่งภิกษุสงฆ์ ก็ปรากฏดุจหนึ่งว่ามีผ้าทิพย์เกิดขึ้นในบัดนั้น เปรตทั้งหลายเหล่านั้นได้อดน้ำและที่อยู่อาศัยพระเจ้าพิมพิศาลก็ได้ถวายแล้วอุทิศส่งไปให้ เป็นอันว่า พระเจ้าพิมพิศาลได้ถวายของสิ่งใด ของสิ่งนั้นก็ปรากฏแก่ปรทัตตูปชีวีเปรตโดยประการนั้น เป็นอันว่าเปรตทั้งมวลได้พ้นจากทุกข์จากร้อนด้วยประการทั้งปวง **ตโต จวิตฺวา** ครั้นเคลื่อนอัตตภาพอันเป็นปรทัตตูปชีวีเปรตแล้วก็พากันเสวยอภิรมณ์ชมสมบัติในลัคคาลัยเทวสถาน ทั้งนี้ก็เพราะอาศัยอานุภาพผลในทาน ทักษิณานุปทานุกิจ ซึ่งพระเจ้าพิมพิศาลบรมกษัตริย์ได้กระทำแก่เขาทั้งหลายเหล่านั้น อันนี้เป็นประเพณีที่เราชาวพุทธได้กระทำสืบต่อกันมาโดยลำดับ จนถึงกาลปัจจุบันนี้ เพราะบุคคลผู้อยู่กับบุคคลผู้ตายไม่มีหนทางใดที่จะติดต่อกันได้ นอกจากติดต่อกันโดยผลทานนี้เท่านั้น มีบางคนเกิดมีความสงสัยขึ้นว่า ถ้าผลทานที่เราได้บำเพ็ญไปนั้นถ้าญาติของตนนั้นไม่ได้รับ จะเป็นเพราะเหตุใดก็ตาม ผลนั้นจะตกอยู่กับผู้ใด ข้อนี้มีบาลีรับสมอ้างไว้ในมงคลสูตรนั้นว่า **เทยฺยจานิพผลา** ผลนั้นทายกก็ย่อมไม่ไร้ผล หมายความว่าทายกจะต้องได้ผลเพราะว่าเมื่อผลนั้นเมื่อบุคคลผู้ใด ๆ ไม่มารับ ก็ย่อมตกเป็นของเจ้าของ อุปมาเสมือนหนึ่งว่า เราส่งของไปทางไกล จะเป็นส่งไปโดยทางธนาณัติก็ดีหรือทางใดก็แล้วแต่ เมื่อบุคคลผู้อยู่ปลายทางไม่ได้รับ เจ้าหน้าที่จะต้องส่งกลับมาให้เจ้าของเดิม เจ้าของเดิมเท่านั้นย่อมจะเป็นผู้มีสิทธิได้รับวัตถุที่ตนส่งไปนั้น ข้อนี้มีอุปมาฉันใด มีอุปมัยฉันนั้นเหมือนกัน เพราะเหตุนั้น ผลทานที่เรากระทำลงไปนั้น ย่อมสำเร็จประโยชน์โสตถิผลแก่ตนและบุคคลอื่นเสมอไป ทานที่ตนให้ด้วยเจตนาจิตบริสุทธิ์ผุดผ่องนั้น สำเร็จเป็นทานมัย ชื่อว่าได้สร้างทานให้เกิดขึ้นในตนก่อน วัตถุที่สำเร็จเสร็จสรรพลงไปนั้น เราอุทิศในคนผู้อื่นนี้เป็นปัตติทานมัย แปลว่า ให้หรือส่งส่วนบุญเพื่อคนอื่น ถ้าผู้อื่นมาอนุโมทนาในส่วนกุศลที่เรากระทำไปนั้น ก็สำเร็จเป็นปัตตานุโมทนามัย เพราะเหตุนั้นสมเด็จพระบรมจอมปราชญ์ศาสดาจารย์จึงตรัสไว้ว่า เหตุที่เป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญมีอยู่ ๓ อย่างบ้าง ๑๐ อย่างบ้าง แต่ในที่นี้ขอกล่าวเพียง ๓ อย่าง คือ **ทานมัย** บุญสำเร็จด้วยทาน ๑ **ศีลมัย** บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล ๑ **ภาวนามัย** บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา ๑ การให้ทานก็ได้แก่การให้ข้าวน้ำโภชนาหารผ้าผ่อนท่อนสะไบ จตุปัจจัย ไทยทานทุกชนิด รวมทั้งที่เป็นส่วนอามิสทานและธรรมทาน อันนี้ได้ชื่อว่าทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้

แต่ทานทั้งหมดที่จะสำเร็จได้นั้นต้องสำเร็จด้วยเจตนา ๓ คือ **ปุพพเจตนา มุญจนเจตนา อปราปรเจตนา** ปุพพเจตนานั้น ได้แก่กาลก่อนให้มีจิตใจโสมนัสหรรษาคิดว่าจะให้ทาน มุญจนเจตนาในขณะเมื่อเราให้นั้น ก็มีจิตโสมนัสหรรษา ไม่มีเศร้าหมองจากอกุศลกรรม มีมัจฉริยะคือความตระหนี่เหนียวแน่น มีกุศลจิตเกิดขึ้นในสันดานของตนในขณะนั้นเกิดศรัทธาจริต อปราปรเจตนาครั้นให้แล้วก็มีใจผ่องแผ้วโสมนัสหรรษาเป็นดวงสุดท้าย เมื่อพรั่งพร้อมด้วยเจตนาทั้ง ๓ นี้ บุญนั้นย่อมมีคุณานิสงส์อันล้ำเลิศประเสริฐยิ่งในบวรพุทธศาสนา นี้สำเร็จเป็นทานมัยประการแรก ศีลมัยบุญสำเร็จแล้วด้วยการรักษาศีล ศีลก็สำคัญไม่น้อย ศีลนั้นมีหลายประเภท ประเภทน้อยได้แก่ศีล ๕ ประเภทปานกลางได้แก่ศีล ๘ ประเภทใหญ่ได้แก่ศีล ๑๐–๒๒๗ ที่สามเณรและพระภิกษุรักษาอย่างในปัจจุบันนี้ แต่ศีลทั้งมวลนั้นจะให้บุญแก่บุคคลผู้รักษาจริง ๆ คืออย่าทำลายศีล อย่ารักษาแต่ปาก พึงรักษาคลำดู พิจารณาดู สังวรณ์ดู ตรวจดู โดยมีโยนิโสมนัสสิการ ตามข้อศีลนั้น ๆ เริ่มแต่ปาณาติปาต เป็นต้น ตลอดจนถึง ชาตรู เป็นที่สุด นี่เป็นศีล ๑๐ ศีล ๕ ก็มีปาณาติปาตเป็นต้น มีสุราเมรยะเป็นอวสาน ว่าศีล ๕ ของเรานี้บริบูรณ์หรือยัง เราได้รักษาดีเรียบร้อยหรือ หรือขาดตกบกพร่องเป็นประการใด เป็นศีลที่ด่างพล้อย ขาด หรือทะลุหรือประการใดหรือไม่ ถ้าหากเป็นศีลดังกล่าวแล้วนั้นก็ยังไม่ให้คุณเท่าที่ควร เพราะว่ายังมีวิจิกิจฉาหรือเกิดความสงสัยในศีลของตนเองอยู่ อานิสงส์ย่อมน้อยด้อยลงไปโดยลำดับ ศีลที่จะมีคุณานิสงส์ได้นั้น มองดูตัวไหนก็สมบูรณ์ทุกตัว ดูปาณาติปาตก็ไม่ขาดตกบกพร่อง ไม่เคยทำลายสัตว์ให้ตกล่วงไป ดูอทินนาทานก็ยังอยู่สมบูรณ์ ไม่ขาดตกบกพร่อง กาเมสุมิจฉาจารก็ยังเพียบพร้อมบริบูรณ์ มุสาวาทก็ไม่เคยเท็จ คำหยาบเพ้อเจ้อเหลวไหล พูดแต่ที่เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดบุญ ให้เกิดกุศล โดยส่วนเดียวเท่านั้น ส่วนสุราเมรยะไม่เคยดื่มสุราเมรัยทั้งเช้าและเย็น ตลอดถึงฝิ่น กันชา เฮโรอีน เป็นอาทิ ซึ่งเป็นยาเสพติดเมื่อเสพแล้วทำจิตใจของเราให้มัวเมาเผลอเลอเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทในฝ่ายอกุศลกรรมทั้งปวง ย่อมทำลายกุศลจิตให้เสื่อมไปเพราะอกุศลกรรมเป็นเหตุ อันนี้ไม่ดี ก็ได้พยายามตลอดกาล ผู้ใดรักษาศีลได้เรียบร้อยบริบูรณ์เสมอต้นเสมอปลายก็จะเกิดปีติโสมนัสหรรษาไม่มีวิปปฏิสารีกินแหนงแคลงใจ ต่อภายหลังอย่างแน่นอน จิตเศร้าหมองเป็นจิตเสื่อมเป็นจิตไม่ดีไม่งาม ตายแล้วลงนรก จิตดี จิตเป็นกุศล จิตร่าเริงบรรเทิงใจ จิตดวงนั้น

เมื่อตายแล้วมีสุคติเป็นที่ไปในเบื้องหน้า เหตุนี้ พระบรมจอมปราชญ์ศาสดาจารย์จึงตรัสไว้ว่า **จิตฺเต สงฺกิลิฏฺเฐ ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา** เมื่อจิตเศร้าหมอง ทุคติต้องหวังได้แน่นอนโดยไม่ต้องสงสัย ตรงกันข้าม **จิตฺเต ปริสุทฺธิ สุคติ ปาฏิกงฺขา** เมื่อจิตบริสุทธิ์ผุดผ่อง สุคติต้องหวังได้แน่นอนโดยไม่ต้องสงสัย อันนี้เป็นศีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล ภาวนามัยบุญสำเร็จด้วยการเจริญเมตตาภาวนานั้น ได้แก่การเจริญสมถะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยยึดพระกัมมัฏฐาน ๔๐ ประการ ข้อใดข้อหนึ่ง หรือทั้งหมดก็ได้ มาเป็นอารมณ์บริกรรม เพื่อข่มนิวรณ์ ธรรมต่าง ๆ มีกามฉันทะนิวรณ์เป็นต้น มีวิกิจฉานิวรณ์เป็นอวสาน ธรรมชาติจิตของเราย่อมฟุ้งซ่านคิดถึงโน่นคิดถึงนี่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมักตกไปในกามารมณ์เป็นที่ตั้ง รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ นี่แหละเป็นสำคัญ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เหล่านี้มาพัวพันจิตของเราให้เศร้าหมองต่าง ๆ นา ๆ ได้และเมื่อเป็นเช่นนี้ จิตของเราจะหาความสุข ความสบาย ความสงบ เยือกเย็นนั้นไม่ได้ ต่อเมื่อขับไล่กามารมณ์เหล่านี้จากจิตใจของตนเสีย จิตของเราก็จะสงบเยือกเย็นได้รับความสุขความสำราญตามส่วน เพราะฉะนั้นสมถะกัมมัฏฐาน จึงเป็นนโยบายที่จะฮั้มหั่นจิตใจของเราให้ปราศจากนิวรณ์ธรรมทั้ง ๕ ได้ แล้ววิปัสสนากัมมัฏฐานซึ่งเป็นคู่กันกับสมถะกัมมัฏฐานก็มีคุณค่าอย่างสูงส่งเหมือนกัน เพราะเหตุว่าการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานนั้นย่อมยกจิตของเราขึ้นสู่ไตรลักษณะญาณ ปลงสังขารลงสู่อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เห็นว่าร่างกายของเราและของบุคคลอื่นเป็นทุกสิ่งทุกอย่างว่าตกอยู่ในกระแสร์แห่งไตรลักษณ์ คือเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยงบ้าง เป็นทุกขัง บ่อให้เกิดทุกข์บ้าง เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตนเราและเขาบ้าง ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ไม่มีอะไรเที่ยง และยั่งยืนเลย แม้แต่ชีวิตความเป็นอยู่ของเรานี้ ก็จะหาความแน่แท้ยั่งยืนนั้นไม่ได้แน่นอน ข้อนี้ต้องตามคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบทหนึ่งว่า **อธุวํ ชีวิตํ** ชีวิตของเรานี้มันไม่ยั่งยืน **ธุวํ มรณํ** ความตายของเรายั่งยืนแท้ **นิจฺจํ มยามริตพฺพํ** ตัวเราจะต้องตายเป็นแน่แท้ เป็นบทวิปัสสนากัมมัฏฐานที่เราควรพินิจพิจารณาอีกบทหนึ่ง ว่าชีวิตความเป็นอยู่ของเรานี้มันไม่ยั่งยืนเดี๋ยวเปลี่ยนไป เดี๋ยวเปลี่ยนมา เดี๋ยวได้รับความสุข เดี๋ยวได้รับความทุกข์ วันหนึ่ง ๆ ย่อมมีเปลี่ยนหน้ากันมาร้อยแปดพันประการ จะหาความสุข ความสำราญ ยั่งยืนต่อไปนั้นไม่ได้ สุขบ้างทุกข์บ้างปนเปกันอยู่เสมอ ตรงกับคำว่า **สุขํ วา ทุกฺขํ วา อสุขมทุกฺขํวา**

เป็นสุขบ้างเป็นทุกข์บ้างไม่สุขไม่ทุกข์บ้าง อย่างนี้สลับสับเปลี่ยนกันไปเสมอไม่แน่ไม่นอน แม้แต่อวัยวะร่างกายเรานี่ก็นัยเช่นนั้นเหมือนกัน ต่อเมื่อเราเปลี่ยนอริยาบทอยู่สม่ำเสมอ ความสุขจึงค่อยมีบ้าง เช่น เรานอนหลับ นอนข้างเดียวมันเป็นทุกข์ พลิกเสียบ้าง ความทุกข์นั้นก็หายไป บ้างที่เราเดินมันทุกข์ เราพักนั่งบ้าง นอนบ้าง ความทุกข์อันเกิดขึ้นก็ค่อย ๆ หายไป มีการเปลี่ยนแปลงกันอยู่เสมอ ๆ ก็มีความสุขสลับสับเปลี่ยนได้บ้าง แต่ถ้าเราไม่สลับสับเปลี่ยนเสียบ้างเลยให้อยู่ในท่าเดียว จะเป็นท่าใดก็ตาม ท่ายืนก็ตาม ท่าเดินก็ตาม ท่านั่งก็ตาม ความทุกข์ส่วนเดียวเท่านั้นเราพึงได้รับ ไม่มีความสุขปนเลย ทั้งนี้เพราะเราทรมานร่างกายจนเกินส่วน เมื่อเป็นเช่นนี้ความทุกข์ก็จะปรากฏ ที่เราทั้งหลายไม่เห็นความทุกข์ก็เพราะอิริยาบถมันปกป้องกำบังให้เราไม่เห็นความทุกข์อยู่ เมื่อเราพินิจพิจารณาอยู่สม่ำเสมอ วิปัสสนากัมมัฏฐานก็จักเกิดขึ้นแก่ตนเป็นแน่แท้ ให้พิจารณาเห็นว่า **อธุวํ ชีวิตํ** ชีวิตความเป็นอยู่ไม่ยั่งยืน **ธุวํ มรณํ** ความตายนี่ยั่งยืนแท้ เราจะต้องตายวันหนึ่งข้างหน้า แต่จะเป็นวันใดนั้นเรารู้ไม่ได้ เพราะเราไม่มีญาณ อาจจะเป็นวันนี้ก็ได้ พรุ่งนี้ก็ได้ มะรืนนี้ก็ได้ จะตายด้วยโรคอะไรนั้นเรารู้ไม่ได้อีกเหมือนกัน หรือจะไม่มีโรคอะไรเราก็รู้ไม่ได้เช่นเดียวกัน เพราะการตายไม่มีอะไรเป็นเครื่องหมายบอกให้รู้ นาย ก. มีอายุเท่านั้นตาย จะตายเพราะโรคอันนั้น ในสถานที่นั้น ตำบลนั้น วันนั้น เวลานั้น อย่างนี้เป็นต้นไม่มีแน่ มีแต่ว่าความตายนั้นหาเครื่องหมายมิได้ต้องตามเทศนานัยซึ่งพระสารีบุตรเถรเจ้าแสดงไว้บทหนึ่งว่า **อนิมิตฺตมนญฺญาตํ มจฺจานํ อิธ ชีวิตํ กสิรญฺจ ปริตฺตญฺจ ทุกฺเขน สํยุตฺตํ** แปลว่า ชีวิตของสรรพสัตว์ทั้งหลายผู้มีความตายเป็นสภาพ ไม่มีอะไรเป็นเครื่องหมายบอกให้รู้ แต่ว่าชีวิตนี้ประกอบไปด้วยกองทุกข์เป็นไปด้วยยากอย่างยิ่ง นี่แสดงให้เห็นว่าความทุกข์หรือความตายของแต่ละบุคคลนั้นไม่มีอะไรเป็นเครื่องหมายบอกให้รู้ เพราะฉะนั้นความตายของเรานั้นอาจตายได้ทุกเมื่อ ทุกเวลาทุกกาล ทุกโอกาส ตายได้ทุกสถานที่ จะเป็นบนอากาศ บนเขาเหว น้ำหรือบก ที่ใดที่หนึ่งตายได้สิ้นเชิงไม่มีอะไรติดขัด เพราะเหตุนั้นพระบรมศาสดาจึงตรัสไว้บทหนึ่งว่า **น อนฺตลิกฺเข น สมุทฺทมชฺเฌ น ปพฺพตานํ วิวรํ ปวิสฺส** ดังนี้เป็นอาทิ เราจะหลบหนีความตายบนอากาศก็ดี ท่ามกลางสมุทรก็ดี ตามซอกเขาก็ดี หลบพระยามัจจุราชย่อมหลบไม่ได้ เป็นอันว่าคนทั้งหลายตกในกระแสร์แห่งความตายทั้งสิ้น

ไม่มีบุคคลใดที่จะวิเศษกว่ากันไปได้เลย เพราะฉะนั้นเราทั้งหลายพึงพินิจพิจารณาอย่างนี้โดยเสมอ ๆ จะได้ไม่มีความประมาท แต่นั้นตัววิปัสสนากัมมัฏฐานก็จะเกิดขึ้นแก่เรา อันนี้เป็นคู่กับสมถภาวนา เมื่อเราเจริญสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานดังนี้เสมอ ๆ จะสำเร็จเป็นภาวนามัย บุญสำเร็จแล้วด้วยการเจริญเมตตาภาวนา ใจของเราก็จะไม่ได้เศร้าโศกเมื่อประสพวิปโยคพลัดพรากจากกันไกล เช่นผัวจากเมีย เมียจากผัว พ่อจากลูก ลูกจากพ่อ ครูบาอาจารย์จากศิษย์ ศิษย์จากครูบาอาจารย์ ใครต่อใครก็ตามเถอะจะต้องจากซึ่งกันและกันเรารู้สึกสำนึกตัวอยู่เสมอว่า วันหนึ่งข้างหน้าทุกคนต้องพลัดพรากจากกันข้างหน้าดังนี้เสมอแล้ว นั่นเป็นตัววิปัสสนากัมมัฏฐาน แต่นั้นสันดานของเราที่เคยรักเคยใคร่ เคยห่วง เคยอาลัยอาวรณ์ ต่อกันและกันนั้นก็จะเบาบางลงไปโดยลำดับ ทำใจของเราให้บริสุทธิ์ผุดผ่องแม้ท่านผู้ตายไปก็คงมีญาณชนิดหนึ่งประจำตัวอยู่เหมือนกัน แต่ญาณนั้นจะเป็นญาณรู้เห็นกาลไกลหรือใกล้นั้นย่อมรู้ได้โดยประจักษ์เฉพาะท่าน ไม่มีใครจะรู้ได้ นอกจากเรามีญาณเหมือนกัน แต่ถ้าเราไม่มีญาณก็คงไม่รู้เช่นเดียวกัน ท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวทีก็ย่อมตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ อย่างสามัญชนธรรมดาเหมือนกัน เพราะปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์หรือในที่ต่าง ๆ ก็มีอยู่เสมอว่า คนนั้น นายนั้นนายนี้ ขึ้นรถไปตายที่นั่นที่นี่ จำนวนเท่านั้น เท่านี้ตายบนอากาศ มีเท่านั้นเท่านี้ตายในน้ำ ตลอดถึงท่านที่มียศ ปราศจากยศ หรือคนธรรมดา เคยถูกรถทับบ้าง เคยถูกปืนบ้าง เคยถูกระเบิดบ้าง หรืออาวุธอื่นนอกจากนี้บ้าง เคยถูกควายขวิดบ้าง เคยถูกงูกัดบ้าง หรืออสรพิษอื่นนอกจากนี้ให้ถึงแก่ชีวิต มีอยู่เป็นจำนวนมาก สำหรับท่านเจ้าคุณก็ตกอยู่ในภาวะเช่นนั้นเหมือนกัน เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้นไม่มีใครทราบได้ นั่นมอบให้เป็นกรรมของแต่ละบุคคลเถิด เพราะเรื่องของกรรมนี่เป็นเรื่องของวัฏฏะ เป็นเรื่องกว้างขวางวิจิตรพิศดารมาก ก่อไว้เมื่อสมัยไหนครั้งใดเรารู้ไม่ได้ แต่ว่าตกอยู่ในกระแสร์แห่งกรรม เป็นเรื่องของนักปราชญ์ที่ท่านพูดไว้ถ้าพูดอย่างนี้มันถูก เพราะคำว่า กมฺมํ สตฺเต วิภชฺชติ ยทิทํ หีนปฺปณีตตาย กรรมเป็นผู้จำแนกแจกสรรพสัตว์ให้เป็นคนเลวและประณีต กัมมสโกมฺหิ เรามีกรรมเป็นของ ๆ ตน กมฺมทายาโท เราเป็นผู้มีกรรมเป็นทายาท กมฺมโยนิ เรามีกรรมเป็นที่เกิด กมฺมปฏิสรโณ เรามีกรรมเป็นที่พึ่งที่อาศัย ยํ กมฺมํ กริสฺสามิ กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา เราจักกระทำกรรมชนิดใดไว้ สตฺตทายาโท กริสฺสามิ เราจะต้องได้รับผลของกรรมนั้น อย่างแน่แท้

โดยไม่ต้องสงสัย เรื่องของพรรณนี้ทุกคนหนีไม่พ้นแม้แต่เราทั้งหลายก็คงเหมือนท่านเจ้าคุณ แต่เราจะได้รับกรรมประเภทใดนั้นเรารู้ไม่ได้ อนาคตเท่านั้นจะเป็นผู้ตัดสิน ส่วนในปัจจุบันนี้เรารู้ไม่ได้ เพราะเราไม่มีญาณ ถ้าเรามีญาณทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบัน ซึ่งเรียกว่า อตีตังสญาณ ญาณในส่วนอดีตก็รู้ว่าเรามาจากไหนเราเป็นคนแบบใด มีการงานชนิดไหน ได้ทำกองการกุศลหรืออกุศลประการใด ถ้ามีญาณแล้วย่อมรู้ อนาคตังสญาณ ญาณในส่วนอนาคต เราสามารถกำหนดชีวิตของเราได้ ว่าต่อไปข้างหน้านี้เราจะมีอายุยืนแค่ไหน ตายเพราะโรคภัยชนิดใด พระอรหันต์เป็นต้น ท่านมีญาณท่านรู้ ปัจจุบันนี้ปัจจุบันนังสญาณ ญาณในส่วนปัจจุบัน ในขณะที่เรานั่งเดินกิน ดื่ม ทำ พูด คิด ในปัจจุบันนี้ เราก็รู้สึกสำนึกตัวอยู่เสมอว่าเป็นจิตประเภทใด เป็นกุศลหรืออกุศลหรือจิตดีจิตชั่วจิตสูงจิตต่ำเป็นมหัคคตะจิต หรือเป็นจิตชนิดใดเรารู้ได้เฉพาะตน ทั้งนี้เพราะเรามีญาณปัจจุบัน แต่ถ้าเราไม่มีญาณทั้ง ๓ ดังกล่าวนี้แล้ว ไม่มีหนทางที่จะรู้ได้เลย นอกจากญาณความรู้พิเศษเกิดขึ้นจากสัญญา ข้าพเจ้าขอเรียกญาณนี้ว่าญาณสมมุติ คือ ญาณเกิดขึ้นชั่วครั้งชั่วคราว เป็นญาณคาดคะเนเอาเอง ผิดก็ได้ ถูกก็ได้ ญาณอันนี้ไม่สู้จะแน่นอนนัก ฉะนั้น ญาณของพวกเราจึงเป็นญาณไม่สู้จะแน่ ถ้ามีญาณแน่นอนแล้วทุกคนคงจะไม่มีความประมาทแน่นอน ไม่ประมาทในการบำเพ็ญกองการกุศล รู้ว่าสิ่งใดเป็นบาป เป็นอกุศล ไม่ดี เราคงรีบละให้ทันท่วงทีอีกเช่นเดียวกัน สิ่งใดที่จะเป็นคุณประโยชน์แก่ตนและบุคคลอื่นเราจะต้องรีบฉวยโดยรีบด่วนอย่างนี้ เพราะเรามีญาณรู้ แต่ที่เรามัวเมาอยู่ ทำบาปบ้าง ทำบุญบ้าง ทำชั่วบ้าง ทำดีบ้าง เพลิดเพลินเจริญใจ มัวเมาในสิ่งต่าง ๆ บ้าง ทั้งนี้เพราะเราไม่มีญาณเป็นเครื่องประจักษ์ คนที่จะเกิดญาณประเภทนี้ได้นั้น สมเด็จพระบรมศาสดาตรัสไว้ว่า ย่อมเกิดขึ้นด้วยการเจริญสมถะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน อันมีศีลเป็นรากฐาน หมายความว่ามีศีลเป็นบาท เป็นที่รองรับ ศีลดี การเจริญสมาธิก็ง่ายขึ้น เพราะสมาธิเป็นผลของการรักษาศีล เมื่อเราเจริญสมาธิทำจิตใจให้มั่นคงได้แล้ว วิปัสสนาซึ่งเป็นผลก็ง่ายขึ้น ก็สามารถจะทำได้ เมื่อเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานเห็นแจ้งชัดตามความเป็นจริงแล้ว วิมุตติ คือความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลาย เรียกตามภาษาบาลีว่า กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ เราย่อมจะทำให้หลุดพ้นได้โดยง่ายดาย เพราะเรามีเครื่องมือทั้ง ๓ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เหตุให้เกิดบุญเกิดกุศลต่าง ๆ คือ ทานมัยก็ดี ศีลมัยก็ดี ภาวนามัยก็ดี เป็นสิ่งสำคัญ

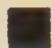
อย่างยิ่ง ควรที่ทุกคนจะสนใจและรีบทำให้มีให้เจริญในจิตตสันดานของตนอย่ามีความประมาทเลย

ท่านเจ้าคุณพระระชวรรณเวที ผู้ล่วงลับแล้วนี้ ท่านไม่มีความประมาทท่านเอาใจใส่ในกิจการงานในหน้าที่ จะด้านการศึกษาก็สนใจมาก สำหรับกับผมก็เคยส่งเปรียญเข้าสอบร่วมกันเสมอ ทางวัดรัมภารามนั้นก็เคยได้ ทางวัดบัวนี้ก็เคยได้มากๆ นี่แสดงให้เห็นว่า บุคคลที่จะเอาใจใส่การบริหารทั้งในด้านปกครองก็ดี การศึกษาก็ดี หรือการสาธารณูปการและการเผยแผ่ก็ดีนั้น ที่จะทำให้สมบูรณ์ด้วยดีนั้นหาได้ยาก สิ่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับกำลังใจ กำลังเห็นแก่ส่วนรวม ไม่เห็นก็ส่วนตัว คนเห็นแก่ส่วนตัวนั้นทำอะไรไม่ได้ จะให้การศึกษาแก่ผู้อื่นก็กลัวคนอื่นจะดีกว่าหรือเจริญยิ่งกว่าตน แม้การก่อสร้างก็ไม่คิดจะทำ ไม่สร้างวัดวาอารามให้เจริญ แต่ท่านเจ้าคุณราชวรรณเวทีหาเป็นเช่นนั้นไม่ ท่านทำทุกอย่างทั้งในด้านการปกครองท่านก็ให้ความยุติธรรม ทั้งในด้านการศึกษาการให้ความรู้ความเฉลียวฉลาดเริ่มจากนักธรรมตรี–โท–เอก เปรียญ ๓ ถึง เปรียญ ๗ ก็ยังมี ทั้งในด้านการเผยแพร่ท่านก็เทศนาอยู่เสมอทั้งในวัดนอกวัดงานสาธารณูปการ คือการก่อสร้าง ท่านก็ได้จัดทำจัดสร้างเสมอมา เช่นวัดบัวก็เจริญเพราะท่าน และในที่สุดเมื่อเจ้าคณะจังหวัดวัดเสาธงทองได้แก่ท่านเจ้าคุณพระธรรมรามมุนี ได้ถึงแก่มรณภาพไปแล้วท่านเป็นพระเถระผู้เหมาะสมที่จะครองวัดเสาธงทองนี้ และก็ได้อาราธนาให้ท่านมาอยู่ ณ สถานที่นี้ เป็นเวลาหลายปีมาแล้ว ก็ระยะเวลาที่ท่านมาอยู่ ณ สถานที่นี้ ท่านก็ได้กระทำการปกครอง การศึกษา การเผยแพร่ ตลอดกระทั้งการสาธารณูปการ แบบยังอยู่วัดบัวนั้นเช่นเดียวกัน ทำให้วัดเสาธงทองนี้เจริญรุ่งเรืองในด้านวัตถุและด้านการศึกษาเล่าเรียนและวัฒนธรรมต่อมาถูกอัคคีภัยเกิดขึ้น กุฏิถูกไฟไหม้ไปหลายหลัง ท่านก็สร้างตึกขึ้นแทนทันที ท่านเคยพูดกับข้าพเจ้าว่า "ท่านจะปรับปรุงวัดนี้ให้เป็นแดนสวรรค์" แต่อนิจจํความคิดอันนั้นก็ไม่สามารถจะดำเนินให้เป็นไปได้ ทั้งนี้ก็เพราะมรณกรรมของท่านมาแทรกแซงเสียก่อน กล่าวคือท่านได้ถึงมรณภาพไปแล้วสิ่งที่ท่านได้คิดนึกไว้นั้นจึงหมดไป ก็มอบไว้ให้เป็นสมบัติของผู้อยู่ ณ เบื้องหลังจะพึงปฏิบัติสืบต่อไปเท่านั้นแต่หวังว่าผู้อยู่รุ่นหลังก็คงเจริญรอยตามแบบของท่านอย่างแน่แท้ เพราะวัดเสาธงทองนี้เป็นวัดที่ดี เป็นวัดตัวอย่าง เป็นวัดที่อยู่ในศูนย์กลางประชาชนเป็นอย่างดียิ่ง เป็นวัดที่สามารถจะเผยแพร่

วัฒนธรรมอย่างสะดวกสบายได้ดีกว่าวัดทั้งหลายที่อยู่ในย่านเดียวกัน เป็นสิ่งที่น่าเสียดาย เมื่อท่านมรณภาพแล้ว เพราะกิจการต่าง ๆ ก็อาจจะชงักไปชั่วครั้งชั่วคราว ท่านยังมีชีวิตอยู่ เชื่อแน่ว่าวัดเสาธงทองนี้ ก็จะเจริญรุ่งโรจน์นอกจากวัดนี้แล้วยังมีวัดอื่นเช่น วัดเขาวงพระจันทร์ ท่านก็จะพยายามสร้างสรรค์ให้เป็นเจดีย์สถานเป็นที่ท่องเที่ยวของนักทัศนาจร และนักแสวงบุญทั้งหลายได้ขึ้นไหว้สักการะบูชาในยามเทศกาลดังปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ ท่านได้ปรับปรุงทำถนนหนทางและเกรดพื้นที่วัด มุ่งหวังสร้างที่นั่นให้เป็นแดนสวรรค์ แต่บัดนี้ กิจการดังกล่าวก็คงชงักอยู่เช่นเดียวกับวัดเสาธงทองนี้ ถ้าท่านมีชีวิตอยู่กิจการที่ท่านคิดคงดำเนินไปโดยแน่แท้เพราะท่านผู้นี้เป็นผู้มีใจเข็มงวด เป็นผู้มีใจเด็ดเดียว คิดอะไรทำอันนั้น และปากกับใจตรงกันเสมอ ไม่มีนอก ไม่มีใน เคยเปิดเผยอยู่เสมอ แม้ข้าพเจ้าเองก็เคยเปิดเผยสิ่งต่าง ๆ ให้ข้าพเจ้าฟังเสมอ ก็เพราะว่าท่านเป็นคนตรง ตรงไป ตรงมา นั่นเอง เมื่อท่านผู้ทรงคุณวุฒิหนักแน่นในธรรมวินัยตลอดถึงการเอาใจใส่ในการศึกษาเล่าเรียน และการพัฒนาวัดวาอารามต่าง ๆ ให้เจริญก้าวหน้า เมื่อสูญสิ้นไปเช่นนี้จึงเป็นสิ่งที่ผู้เป็นศิษย์ ญาติและมิตรทั้งไกลและใกล้ควรเสียดายเป็นอย่างมาก กรุณาคุณต่าง ๆ ที่มีอยู่แก่พวกเรานี้เองมากระตุ้นเตือนทุกท่านบรรดาที่เป็นศิษยานุศิษย์ทั้งวัดเสาธงทองนี้และวัดป่าธรรมโสภณจนถึงวัดบัว และญาติโยมทั้งหลายตลอดผู้อยู่ทั้งใกล้และไกล ได้พากันมาบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายในวันสำคัญคือ ปัญญาสมวารนี้ ดังที่ปรากฏ ณ บัดนี้ ทั้งนี้เพื่อทำพลีกรรมอันนี้ไปถึงท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวทีผู้ล่วงลับไปสู่ปรภพเบื้องหน้านั้น ด้วยเจตนาจิตอันเป็นกุศลแท้จริง เมื่อท่านได้ทราบด้วยญาณวิถีจิตคงจะมีใจโสมนัสหรรษา คงคิดว่า บรรดาศิษย์ทั้ง ๓ วัดนี้และวัดอื่นตลอดทั้งญาติโยมญาติมิตรทั้งปวงมีความนับหน้าถือตาเมื่อข้าพเจ้ายังมีชีวิตอยู่เท่านั้นก็หาไม่ แม้เมื่อข้าพเจ้าแตกกายทำลายขันธ์ไปแล้ว ยังอุตส่าห์คิดถึงข้าพเจ้าไม่วาย ได้อุตส่าห์พากันบำเพ็ญกุศลถึงข้าพเจ้าเป็นอย่างดียิ่ง ท่านคงแสดงอาการยินดีออกมายังนี้แน่แท้ ถ้าท่านทราบด้วยญาณวิถีจิตคงคิดอย่างนี้แน่แท้ และคงจะให้ศีลให้พรแก่เราทั้งหลายผู้เป็นศิษยานุศิษย์ว่า ขอท่านทั้งหลายจงเจริญก้าวหน้าและจงงอกงามไพบูลย์ในบวรพุทธศาสนา ปราศจากโรคภัยอันตรายต่าง ๆ และพรั่งพร้อมด้วย จตุรพิธพรชัย ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ทกถ้วนหน้ากันทุกท่านเทอญ คงจะให้ศีลให้พรแก่เราทั้งหลายดังนี้ นี่เป็นคำของข้าพเจ้า

กล่าวแทนท่าน นี่ถ้าเป็นใจของข้าพเจ้าก็คงนึกอย่างนี้เหมือนกันด้วยความดีที่ท่านได้ทำตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้นับว่าเป็นความดีอย่างมาก อนึ่ง การตายของคนทั้งหลายนั้น ไม่เลือกชั้นวรรณะ จะเป็นเด็กผู้ใหญ่ก็ต้องตายเช่นเดียวกัน เพราะกาล เวลา อายุ พรรษา ชาติ ชั้น ยศ ถ้าบรรดาศักดิ์ทุกสิ่งทุกอย่างนั้นไม่สามารถจะกีดกันหรือห้ามปรามความตายนั้นไว้ได้ เพราะความตายย่อมมีสิทธิอิสรภาพเสรีทำให้บุคคลทุกคนตายได้ทั้งนั้น ข้อนี้ต้องตามเทศนานัยที่แสดงมาแล้วแต่ต้นว่า **ทหรา จ มหนฺตา จ เย พาลา เย จ ปณฺฑิตา สพฺเพ มจฺจุ วสนฺยนฺติ สพฺเพ มจฺจุ ปรายนา** คนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ทั้งพาลและบัณฑิตทั้งหลาย ทั้งคนจนและคนรวย ย่อมมีความตายเป็นที่ไปในเบื้องหน้าหมายความว่าย่อมไปสู่อำนาจความตายโดยทั่วกัน ใครจะเอายศถาบรรดาศักดิ์มาเป็นเครื่องอ้างก็หาสำเร็จไม่ จะเอาทรัพย์สมบัติ มีแก้วแหวนเงินทอง เพชร นิล จินดา มาซื้อหรือค้ำประกันก็หาสำเร็จไม่ หรือจะมีทัพทั้ง ๓ คือ ทัพช้าง ทัพม้า ทัพคนเดินเท้า ออกปะทะพยามัจจุราชก็หาแยแสไม่ ไม่เคยเว้นหน้าใครเลย ต่อให้เป็นพระยามหากษัตริย์ พระ เณร เถน ชี ต้องตามในพจน์บ่ระพันธ์คาถาที่มาในปมโต-ปมสูตรว่า **ขตฺติเย พฺราหมเณ เวสเส สุทฺเท จณฺฑาลปุกฺกุเส** ดังนี้เป็นอาทิ จะเป็นกษัตริย์มหาศาลหรือพราหมณ์มหาศาลหรือจะเป็นคนจัณฑาลทั้งหมดนั้นล้วนมีความตายเป็นที่ไป ณ เบื้องหน้าทั้งสิ้น นี่เป็นพุทธภาษิตที่เราทั้งหลายควรจะพิจารณา มีภาษิตอีกบทหนึ่งว่า **โย ธมฺมจารี กาเยน วาจาย อุทฺทเจตสา** ดังนี้เป็นอาทิ ความว่าบุคคลผู้ใดหมั่นมาประพฤติธรรมอยู่สม่ำเสมอแล้ว บุคคลผู้นั้นย่อมมีสุคติโลกสวรรค์เป็นที่ไป ณ เบื้องหน้าเพราะฉะนั้นควรปลูกศรัทธาความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ในพระธรรมและในพระสงฆ์อย่าได้หวั่นไหว หมายความว่า ให้ฝังจิตฝังใจลงในคุณพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์ว่า พระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ มีคุณจริง เป็นผู้อำนวยสุขให้เกิดขึ้นแก่ชาวโลก โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ เมื่อผู้ใดยึดเอารัตนตรัยทั้ง ๓ นี้เป็นที่พึ่งแล้ว บุคคลผู้นั้นจักไม่ไปในอบายภูมิทั้ง ๔ มีแต่สุคติเป็นที่ไป ณ เบื้องหน้าเท่านั้น ตามที่อาตมาแสดงชี้แจงมา ณ เบื้องต้นนั้น พอจะได้ใจความว่า บุคคลทุกคนที่เกิดมาแล้วในโลกนี้จะอยู่ชั่วฟ้าดินสลายนั้นเป็นไปไม่ได้ ในที่สุดก็ต้องถึงแก่ความตายโดยทั่วกัน เมื่อท่านทั้งหลายทราบเช่นนี้แล้ว ก็ควรจะไม่แสดงความเสียอกเสียใจในเมื่อความตายนั้น ๆ มาถึงเรา

เข้า หรือมาถึงใครก็ตาม ซึ่งจะเป็นญาติก็ตาม หรือครูบาอาจารย์ก็ตาม พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ก็ตามมาถึงเข้าแล้วเราจะได้ไม่เสียใจ ทำใจให้สบาย เมื่อท่านได้ประสพแล้วจงกระทำกองการกุศลอุทิศส่งไปให้ตามประเพณีนิยมทางพระพุทธศาสนา ทำได้อย่างนี้ได้ชื่อว่าเป็นคนดีในโลก คนดีต้องเป็นคนมีความกตัญญูกตเวที คนเราจะดีแท้จริงต้องมีความกตัญญูกตเวที หากขาดเสียแล้วจะเชื่อว่าเป็นคนดีที่แท้จริงไม่ได้ คนดีต้องมีแก่นมีหลักฐานบอกให้รู้ ได้แสดงมาในธรรมเทศนาตั้งแต่ต้นจนอวสานก็สมควรแก่เวลา ในที่สุดนี้ขอให้ท่านทั้งหลายได้รวบรวมส่วนบุญกุศลที่ท่านได้บำเพ็ญมา ณ วันนี้ อุทิศผลส่งไปถึงท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที ผู้ล่วงลับไปสู่ปรภพเบื้องหน้านั้น เมื่อท่านนั้นได้ทราบด้วยญาณวิถีใดแล้ว ก็จงมีจิตใจผ่องแผ้วโสมนัสหรรษา มาอนุโมทนาสาธุการ หากเป็นทุกข์ จงปราศจากทุกข์ หากเป็นสุข จงได้เจริญสุขทวีผลยิ่ง ๆ ขึ้นไป สมความมุ่งมาดปรารถนาทุกประการ การแสดงพระธรรมเทศนาก็สมควรแก่เวลาสมมติว่ายุติพระสัทธรรมเทศนาไว้แต่เพียงนี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้.

พระธรรมเทศนาแสดงโดยพระธรรมญาณมุณี

เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๑๓

คณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีเจ้าภาพ

นโม ตัสส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทธสฺส

สมานตฺตตา จ ธมฺเมสุ ตตฺถ ตตฺถ ยถารหํ เอเต โข สงฺคหาโลเก ยถสฺสาเมว ยาจโตติ ฯ

บัดนี้จะแสดงพระธรรมเทศนา พรรณนาคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักแห่งการครองตนและการดำเนินชีวิตของสาธุชนทุกฝ่าย เพื่อเป็นเครื่องเจริญสติปัญญา อนุโมทนากุศลทักษิณานุปทานกิจ ที่คณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี มีท่านเจ้าคุณพระราชวิมลโมลี เจ้าคณะจังหวัดเป็นประธานบำเพ็ญถวาย ท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี ตามจารีตวิธีแห่งบัณฑิตชนในพระพุทธศาสนา เพื่อปฏิบัติหน้าที่ประจำชีวิต ตามพระพุทธภาษิตที่โปรดประทานไว้ว่า เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพ กตมนุสฺสรํ บุคคลระลึกเห็นซึ่งคุณธรรมความดีที่ท่านได้เคยทำไว้ในครั้งก่อนได้ พึงขวนขวายบำเพ็ญกุศล ทักษิณานุปทานกิจ โดยอุทิศเจตนาดังนี้ การที่ท่านเจ้าคุณพระราชวิมลโมลี พร้อมด้วยคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี บำเพ็ญกุศลถวาย ในท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที โอกาสนี้ ก็โดยระลึกถึงไมตรีจิตมิตรภาพ ในฐานะที่ท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที เป็นพระสังฆาธิการผู้ใหญ่ ระดับเจ้าคณะจังหวัดเสมอด้วยเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี มีไมตรีจิตสนิทสนมในระหว่างกันฉันท์พระสังฆาธิการรุ่นเดียวกัน อยู่ในเขตจังหวัดติดต่อกันด้วย การกระทำดังนี้ เป็นการเชิดชูชีวิตของโลก ให้ดำรงอยู่ด้วยดี โลกมนุษย์นี้จะในส่วนบรรพชิตก็ตาม คฤหัสถ์ก็ตาม จะดำรงอยู่จะเจริญไปได้ โดยอาศัยมีธรรมะเป็นชีวิตของโลกคือ สังคหธรรม ธรรมะเป็นเครื่องสงเคราะห์ในระหว่างกันและกัน คณะสงฆ์ก็ดีประชาชนก็ดี ที่รวมกันอยู่เป็นหมู่เป็นคณะ จะดำรงอยู่ได้จะก้าวหน้าไปได้ โดยอนุภาพแห่งสังคหธรรมตามพระพุทธภาษิตที่ว่า ทานญฺจ เปยฺยาวชฺชญฺจ อตฺถจริยา จ ยาอิธ สมานตฺตตา จ ธมฺเมสุ ตตฺถ ยถารหํ ตตฺถ ตตฺถ ยถารหํ

เอเตโข สงฺคหาโลเก ยถตฺสาเมว ยายโต สังคหะธรรม ๔ ประการ คือ **ทาน ๔ ปิยวาจา ๑ อัตถจริยา ๓ สมานัตตตา ๑** ย่อมรักษาโลกยังโลกให้ดำเนินไป เหมือนเพลารถยังรถให้แล่นไปได้ ฉะนั้นดังนี้ โดยพระพุทธภาษิตนี้ แสดงว่าชุมชน จะเป็นบรรพชิตจะเป็นคฤหัสถ์ก็ตาม จะสามารถรวบรวมกันอยู่เป็นปึกแผ่น จะสามารถ ก้าวไปข้างหน้าด้วยดี ก็เพราะบารมีแห่งสังคหธรรม คุ้มครองและนำไป ถ้าขาดสังคหธรรม อยู่ไม่ได้ ขาดสังคหธรรมนำไปก้าวไปข้างหน้าไม่ได้ เหมือนเพลารถเป็นอุปกรณ์สำคัญ ในการที่จะให้รถอยู่ในสภาพเดินรถ และอยู่ในฐานะเป็นรถวิ่งไปข้างหน้าได้ ฉะนั้น อาศัยเหตุดังที่ได้กล่าวมา ผู้ฉลาดจึงพยายามเชิดชูสังคหธรรมไว้ด้วยการสั่งสมอบรมบ้าง ด้วยประพฤติปฏิบัติบ้าง ยุคใดถ้ามีการศึกษาอบรมประพฤติปฏิบัติสังคหธรรมดี ยุคนั้น สังคมย่อมมั่นคงและเจริญดี และยุคใดขาดการศึกษาอบรมประพฤติปฏิบัติสังคหธรรม ยุคนั้นย่อมขาดความมั่นคง ไม่สามารถที่จะดำเนินไปได้ คำว่า สังคหธรรม แปลว่า **ธรรมะ** เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคนให้เกิดความสนใจต่อกัน วิสัยคนในโลกนี้ย่อมอยู่ รวมกันเป็นหมู่เป็นคณะ ความสนใจต่อกันทำให้สามารถอยู่รวมกันได้ด้วยดีขาดความสนใจ ต่อกัน ความอยู่รวมกันเอาดีได้ยาก ความที่จะสร้างความสนใจต่อกันนั้น ก็สร้างได้ด้วย ต่างฝ่ายต่างปฏิบัติต่อกัน ๔ ประการ ต่างฝ่ายต่างมีทาน ต่างฝ่ายต่างมีปิยวาจา ต่างฝ่าย ต่างมีอัตถจริยา และต่างฝ่ายต่างมีสมานัตตตา วัดก็ตาม บ้านก็ตาม ประเทศชาติก็ตาม สังฆมณฑลก็ตาม ฝากดวงชตาแห่งความระลึกถึงกันไว้ที่ธรรมปฏิบัติสี่ประการนี้ คำว่าทาน ได้แก่การให้ ประสงค์ถึงการมีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน เป็นเครื่องสร้างความสนใจ ไมตรีจิต ความสนิทสนมในระหว่างกัน สิ่งหนึ่งซึ่งทำให้คนรวมกันสนิท คือไมตรีจิต นั่นเอง ขาดไมตรีจิตแล้ว การรวมกันแม้จะมีได้ ก็ไม่สนิท ไมตรีย่อมเกิดจากความ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เพราะฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงบูชาจิตนิยมหรือเชิดชูธรรมะนิยม คือบูชา จิตใจที่ครุ่นคิดถึงคุณค่าแห่งไมตรีจิต เป็นประการสำคัญตามวจนะประพันธ์พระพุทธภาษิต ว่า **ททํ มิตฺตานิ คนฺถติ** ผู้ให้ย่อมได้ผูกสนิทสนม ซึ่งเรียกว่ามิตรหมายถึงผู้มีไมตรีจิต ในระหว่างกันและกันได้ดังนี้ ประการที่ ๒ ปิยวาจา การพูดวาจาอ่อนหวานในระหว่าง กันและกันทำให้เกิดความปรารถนาดีต่อกัน เกิดความเข้าใจต่อกัน มีความเป็นกันเอง คนเราจะเกิดปรารถนาดีต่อกันและกัน ก็เพราะคำพูดที่อ่อนหวานจะเกิดความเข้าใจกัน ก็เพราะคำพูดที่อ่อนหวาน จะเกิดความเป็นกันเองก็เพราะคำพูดที่อ่อนหวาน เมื่อเกิด

ความปรารถนาดีต่อกัน เกิดความเข้าใจต่อกัน เป็นสิ่งที่กระทำง่าย เมื่อความคิดสนิทสนมกันแล้ว การงานทั้งหลายจะเกิดเล็กก็ตาม จะง่ายก็ตาม จะยากก็ตาม สำเร็จทั้งหมด ถ้าไม่เกิดความคิดสนิทต่อกันแล้ว งานง่ายอาจจะทำไม่สำเร็จ งานตื้นอาจจะทำไม่สำเร็จ เพราะฉะนั้นผู้มีหน้าที่ในการนำการปกครอง ของชุมชนจึงควรสนใจในเรื่องสร้างความปรารถนาดี ความเข้าใจและความเป็นกันเอง ด้วยปิยวาจาผู้ที่อยู่รวมกันเป็นหมู่คณะก็ควรสนใจในเรื่องนี้ ประการที่ ๓ อัตถจริยา ได้แก่การที่ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน ยอดปรารถนาของคนเรานั้น คือประโยชน์การขัดประโยชน์กันเป็นเครื่องทำลายความเข้าใจกัน การช่วยกันสร้างประโยชน์เป็นเครื่องเสริมสร้าง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คนที่รวมกันเป็นหมู่คณะจะเกิดเอกภาพ จะเกิดความสามัคคีด้วยการสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ ดังนั้น ผู้ร่วมการงานร่วมหน้าที่กัน ถ้ามีอัตถจริยาแล้วประโยชน์ที่พึงปรารถนาด้วยกันเกิดขึ้นตามกันประการที่ ๔ สมานัตตตาความเป็นผู้วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ทำให้เกิดความไว้วางใจกันได้ คนเราจะไว้วางใจกันได้ เพราะไม่เปลี่ยนแปลงในสัมพันธภาพ คือความเกี่ยวข้องกัน ถ้าเกิดความเปลี่ยนแปลงในความเกี่ยวข้องกันแล้ว ไม่มีทางที่จะไว้วางใจกันได้ เพราะฉะนั้น ความวางตนเสมอต้นเสมอปลายจึงสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ย่อมก่อให้เกิดความไว้วางใจในระหว่างกันและกัน ยั่งยืนนาน ชีวิตอยู่ได้ด้วยธรรมปฏิบัติ ๔ ประการนี้ ไม่ว่าสังฆมณฑล ไม่ว่าสังคมในทางคฤหัสถ์ ท่านเจ้าคุณเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี เห็นคุณค่าแห่งสังคหธรรมในระหว่างคณะสงฆ์ในจังหวัดสระบุรีกับคณะสงฆ์จังหวัดลพบุรี เมื่อท่านเจ้าคณะจังหวัดลพบุรีถึงมรณะภาพลงโดยอุบัติเหตุเมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ศกนี้ ในเขตจังหวัดสระบุรีนั่นเอง ไมตรีจิตระหว่างประมุขสงฆ์จังหวัดกระตุ้นเตือนใจให้ท่านอาราธนาพระสังฆาธิการทั้งจังหวัด ร่วมกันบำเพ็ญกุศลถวายโดยสังคหธรรมตามที่ได้กล่าวมา กระผมในฐานะผู้ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะสงฆ์จังหวัดลพบุรีในปัจจุบันนี้ ขออนุโมทนาสาธุการในกุศลทักษิณานุปทานที่คณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีได้บำเพ็ญโดยสังคหธรรมในโอกาสนี้ นอกจากสังคหธรรมเป็นเครื่องนำให้คณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี บำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานนี้แท้ว ภิกขุปฏิปทา ปฏิปทาพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ยังเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนใจ คณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี อีกสถานหนึ่งด้วย ปฏิปทาพระภิกษุในพระพุทธศาสนา มีเมตตาเป็นวิหารธรรม ในเบื้องต้น มีความเลื่อมใสในข้อเท็จจริง ในพระพุทธศาสนาเป็นท่ามกลาง มีความสงบสุขเป็นเบื้องปลาย

สมตามเทศนาในพระพุทธภาษิตว่า เมตฺตา วิหาริโย ภิกขุ ปสนฺโน พุทฺธสาสเน อธิคจฺเฉปทํสนฺติ วิหารโร ปสมํ สุขํ ภิกษุใดอยู่ด้วยเมตตา เลื่อมใสในกฎแห่งพระพุทธศาสนาภิกษุนั้นย่อมถึงความสงบ ในอวสานดังนี้ พระพุทธภาษิตนี้แสดงปฏิปทาภิกษุสงฆ์ ในพระพุทธศาสนาสร้างเคล้าโครงหน้าที่ด้วยเมตตาปฏิบัติหน้าที่ด้วยหลักในพระพุทธศาสนา พบผลที่ตนพึงได้ด้วยความสงบในอวสาร เมตตาคือความปรารถนาดีต่อกันสร้างภิขุภาวะเป็นเบื้องต้น เพราะความปรารถนาดีต่อกันก่อให้เกิดความช่วยกันอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะในยามยาก ยามที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ประสพเคราะห์กรรม แสดงออกซึ่งความเมตตา ต้องด้วยคตินิยมไทยสมัยโบราณ ที่กล่าวว่าเห็นหน้ากันเมื่อยามยาก ยามสุขสบายไม่เห็นหน้ากันก็ไม่เป็นไร แต่ในยามยากหากไม่เห็นหน้ากันถือว่า ขาดเมตตาอันเป็นคุณธรรมสำคัญไป พระบรมศาสดา เสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ โดยพระเมตตาพระกรุณาต่อประชาชนที่หลงทางแห่งชีวิต พระองค์จึงสามารถผลิตพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวชีวิตของโลกมาจนถึงปัจจุบันนี้ ภิกษุเริ่มจุดชีวิตด้วยจุดเมตตาแล้วปฏิบัติหน้าที่ด้วยหลักพระพุทธศาสนา หลักพระพุทธศาสนาคือ กรรมและวัฏฏสงสาร กรรมเป็นเหตุให้อยู่ในวัฏฏสงสารกรรมดีวัฏฏสงสารก็ราบรื่น กรรมไม่ดีวัฏฏสงสารก็ขมขื่น ภิกษุจึงสามารถสอนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติชอบ ด้วยกายวาจาใจอันเป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งขอพระภิกษุสาวกของพระพุทธเจ้า เมื่อปฏิบัติหน้าที่อาศัยกฎแห่งกรรมตามที่ได้กล่าวมาดังนี้แล้ว ก็ถึงวาระสุดท้ายด้วยความสงบเป็นผู้นำประชาชนให้พ้นทุกข์ควรแก่ประชาชนจะยึดถือสังฆมณฑลประกอบด้วยพระภิกษุนี้ จึงเป็นสถาบันที่ยึดเหนี่ยวในยามยาก และยามวิกฤตทุกกาละทุกเทศะทุกสถานะทุกเวลา อยญฺจโข ทกฺขิณา ทินฺนํ สงฺฆมฺหิ สุปติฏฺฐิตา ฑีฆรตฺตํ หิตายสฺส ฐานโส อุปฺกปฺปติ ทักษิณาทานที่คณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ได้บริจาคถวายในพระสงฆ์ผู้ดำรงพระพุทธศาสนานี้ ย่อมสำเร็จผลแด่ท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที ตามฐานะ เดชะ คุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจงช่วยดลบรรดาลให้ดวงวิญญาณของท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที ซึ่งจากร่างนี้ไปแล้ว ๖๐ วันเศษ บัดนี้จะสถิตอยู่ ณ สุคติสถานใด ๆ ขอได้โปรดรับทราบว่าท่านเจ้าคุณพระราชวิมลโมลี เพื่อนเจ้าคณะจังหวัดด้วยกันพร้อมทั้งพระสังฆาธิการชาวจังหวัดสระบุรี กำลังบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายด้วยไมตรีจิตและสังคหธรรม โปรดอนุโมทนาส่วนกุศลนี้เถิด จะได้เกิดเป็นปัตตานุโมทนามัยกุศล ได้รับผลตามสมควรแก่คติภพนั้น ๆ ทุกประการ พระธรรมเทศนาสมควรแก่เวลาและสมาคมเพียงเท่านี้ เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้.

เทศน์งานบำเพ็ญกุศลสตมวาร (ร้อยวัน)

แสดงโดย ท่านเจ้าคุณพระเทพวรเวที เจ้าคณะภาค ๓

วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๑๓

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

ปีโย ครุภาวนีโย วตฺตา จ วจนกฺขโม คมฺภีรญฺจ กถํ กตฺตา โนจฏฺฐาเน นิโย ชเยติ

ณ บัดนี้ อาตมาภาพจักได้รับประทานแสดงพระธรรมเทศนา เพื่อเป็นเครื่องอนุโมทนาเฉลิมฉลองประกอบศรัทธาประดับปัญญาบารมีของคณะท่านเจ้าภาพ เนื่องด้วยในวันนี้เป็นดิถีกาลที่คณะท่านเจ้าภาพ คือ คณะสงฆ์อำเภอเมืองจังหวัดลพบุรี พร้อมด้วยญาติโยมทั้งหลาย ซึ่งมีพระมหาสงวน โฆสโก เจ้าคณะอำเภอเมือง และรักษาการเจ้าอาวาสวัดเสาธงทองนี้ เป็นประธาน ได้จัดงานบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานกิจ ในวาระสตมวาร คือครบร้อยวัน ถวายแด่พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที เจ้าอาวาสวัดเสาธงทองนี้ การบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานของคณะสงฆ์และญาติโยม ได้ดำเนินมาในวันนี้และจะสำเร็จลงด้วยความเรียบร้อยดี ก็เพราะอาศัยความสามัคคีพร้อมเพรียงแห่งคณะสงฆ์และญาติโยม ความพร้อมเพรียงนี้ย่อมจะอำนวยความสำเร็จให้แก่บุคคลและให้แก่ทุก ๆ ส่วนไม่ว่าส่วนใดทั้งนั้น ถ้ามีความสามัคคีพร้อมเพรียงกันแล้ว ย่อมจะทำกิจการนั้น ๆ ไม่ว่าจะใหญ่โตเพียงไรให้สำเร็จลุล่วงไปได้ ก็วันนี้ คณะท่านเจ้าภาพมุ่งบำเพ็ญกองการกุศลก็เพื่อจะได้รวบรวมอุทิศกัลปนาผลส่งถวายพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที อดีตเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี อดีตเจ้าอาวาสวัดเสาธงทอง ซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความเคารพและสักการะบูชา ของภิกษุสามเณรและมวลญาติโยมโดยทั่วไป ทั้งนี้จะสำเร็จลงด้วยดีแล้ว อันว่า ทักษิณานุปทานนั้น แปลว่า การตามเพิ่มให้ซึ่งทานสมบัติเป็นเครื่องเจริญ คำว่า ทักษิณา แปลว่า ทานสมบัติเป็นเครื่องเจริญ อนุปทาน แปลว่า การตามเพิ่มให้ เมื่อรวมศัพท์เข้าด้วยกันเป็น ทักษิณานุปทาน ก็แปลว่า การตามเพิ่มให้ซึ่งทานสมบัติเป็นเครื่องเจริญ ทานสมบัติเป็นเครื่องเจริญนั้นได้แก่อะไร ก็ได้แก่ ทานมัย

บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน ศีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา การบำเพ็ญทักษิณาทุก ๆ แห่ง อย่างเช่นการบำเพ็ญ ณ เวลาวันนี้ เรียกชื่อได้ว่า พร้อมด้วยทานทั้ง ๓ นี้ทุกประการ การบริจาควัตถุจตุปัจจัยเนื่องในการบำเพ็ญกุศลนี้ ถวายสิ่งนั้นสิ่งนี้ ให้สิ่งนั้นสิ่งนี้ อันนี้ก็สำเร็จเป็นทานมัย หรือการที่รักษาศีล พระภิกษุสามเณรรักษาศีล ญาติโยมรับศีลและรักษาศีล อันนั้นสำเร็จเป็นศีลมัย การบำเพ็ญอันใดที่ไม่เกี่ยวด้วยการบริจาคจตุปัจจัย การบำเพ็ญอันนั้นเกี่ยวถึงจิตใจ คือทำด้วยจิตใจ บำเพ็ญทางใจ การบำเพ็ญทางใจนั้น คือทำใจให้บริสุทธิ์สะอาดแล้วชื่นชมอนุโมทนาต่อการบุญการกุศลนั้น อันนั้นจะเป็นภาวนามัย ดังนั้น ในการบำเพ็ญกุศลเช่นนี้ จึงมีการอาราธนาพระสงฆ์ให้สวดพระพุทธมนต์บ้าง อาราธนาพระสงฆ์ให้สวดพระอภิธรรมบ้าง อาราธนาให้แสดงพระธรรมเทศนาบ้าง อันนี้ก็เพื่อเป็นการอบรมจิตใจ หรือเป็นการทำจิตใจของเราให้สะอาดบริสุทธิ์ผ่องใส นี่แหละคือภาวนามัย จึงรวมได้ว่าการบำเพ็ญกุศลนั้นแต่ละแห่งแต่ละครั้งนั้นประกอบด้วยทานทานมัย ศีลมัย ภาวนามัย ๓ ประการนี้ครบถ้วนทุก ๆ อย่างที่คณะเจ้าภาพได้บำเพ็ญให้เป็นไปแล้ว ทักษิณานุปทานที่บำเพ็ญแล้วนี้ก็เพื่ออุทิศผลส่งถวายแก่พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวทีนั่นเอง คณะสงฆ์พร้อมด้วยญาติโยมบำเพ็ญถวายแล้ว อุทิศส่วนกุศลถวายท่าน ท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวทีสถิตประดิษฐานอยู่ ณ พิภพ พิมานใด ๆ ก็ตาม เมื่อท่านได้ทราบด้วยญาณวิถีอันใดแล้วอนุโมทนา ท่านก็จะได้รับส่วนบุญกุศล ซึ่งคณะสงฆ์บำเพ็ญอุทิศถวายในครั้งนี้ หรือท่านไม่ได้ทราบด้วยตนเอง เทพยดาเจ้านำไปป่าวประกาศให้ท่านได้ทราบแล้วอนุโมทนา ท่านก็จะได้รับส่วนบุญส่วนกุศลเจริญด้วยทิพย์สมบัติในสัมปรายภพนั้นทุกประการ นี้เป็นความมุ่งหมายของคณะท่านเจ้าภาพทั้งหลาย ซึ่งได้บำเพ็ญกุศลก็เพื่อจะอุทิศกัลปนาผลอุทิศถวายแก่ผู้มีพระคุณของตนเช่นนี้ทุกอย่าง วันนี้จะได้นำพระธรรมเทศนามามอบให้แก่ที่ประชุมนี้ เพื่อเป็นการอนุโมทนากับคณะสงฆ์และญาติโยม ซึ่งได้พร้อมใจกันบำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย ในงานสดมวารศพของท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวทีนี้ วันนี้จะได้แสดงหลักของผู้นำ หลักของผู้นำนี้จะได้แสดงตามวาระของพระบาลีที่ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นว่า **ปิโย ครุภาวนิโย วตฺตา จ วจนกฺขโม คมฺภีรญฺจ กถํ กตฺตา โน จฏฺฐาเน นิโย ชเย** ว่าผู้นำต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ๗ ประการ ๑. ปิโย ทำตนให้เป็นที่รัก ๒. ครุ ทำตน

ให้เป็นที่เคารพ ๓. **ภาวนีโย** อบรมตนให้เจริญอยู่เสมอ ๔. **วตฺตา** ขยันสั่งสอน ๕. **วจนกฺขโม** อดทนต่อถ้อยคำล่วงเกิน ๖. **คมฺภีรญฺจ กถํ กตฺตา** อธิบายขยายความให้ลึกซึ้ง ๗. **โนจฏฺฐาเน นิโย ชเย** ไม่ชักชวนศิษย์ในทางที่ไม่สมควร หลักธรรม ๗ ประการนี้เป็นหลักของผู้นำ ขึ้นชื่อว่าผู้นำแล้วย่อมจะมีทั้งในพุทธจักรและอาณาจักร ในฝ่ายพุทธจักรเราก็มีผู้นำ เจ้าอาวาสเป็นผู้นำในวัดนั้น ๆ เจ้าคณะตำบลเป็นผู้นำพระสงฆ์สามเณรในตำบลนั้น ๆ เจ้าคณะอำเภอเจ้าคณะจังหวัดก็เป็นผู้นำโดยลำดับขึ้นมา ในฝ่ายอาณาจักร ญาติโยมอยู่บ้านย่อมเป็นพ่อบ้านแม่บ้าน โยมก็เป็นผู้นำแห่งบ้านของโยม หรือมีตำแหน่งทางปกครองด้วยประการใด เป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นกำนัน หรือว่าเป็นข้าราชการชั้นนั้นชั้นนี้ ก็เป็นผู้นำโดยลำดับชั้นขึ้นไป ผู้นำนี้จึงกล่าวได้ว่ามีทั้งฝ่ายพุทธจักรและอาณาจักร ผู้นำนั้นดีก็มี ไม่ดีก็มี ผู้นำที่ดีก็สามารถนำหมู่คณะขึ้นสู่ความเจริญได้ ผู้นำที่ไม่ดีหมู่คณะก็ย่อมจะไม่เจริญ พ่อบ้านแม่บ้านถ้าเป็นผู้นำที่ดี ก็ย่อมจะนำบ้านของตัวนั้นขึ้นสู่ความสงบสุข ความเจริญรุ่งเรือง ถ้าพ่อบ้านแม่บ้านซึ่งเป็นผู้นำที่ไม่ดีก็ยากที่จะนำบ้านเรือนหรือครอบครัวสู่ความสงบสุขหรือความเจริญได้ ฉะนั้น จึงได้นำคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนามาแสดง เพื่อจะได้เป็นประโยชน์โสตถิผลแก่สมาคมนี้ จะได้แสดงหลักธรรมทั้ง ๗ ประการนี้แต่พออย่อ ๆ พอได้ใจความ คุณสมบัติประการที่หนึ่งว่า **ปิโย** แปลว่า ทำตัวให้เป็นที่รัก ก็หมายความว่าผู้เป็นผู้นำนั้นต้องทำตัวของตัวให้เป็นที่รักของคนอื่น จะเป็นสมภารก็ตาม จะเป็นเจ้าคณะชั้นนั้นชั้นนี้ก็ตาม หรือกระทั่งว่าเป็นพระลูกวัดซึ่งมีสามเณรซึ่งเป็นศิษย์ปกครอง หรือมีเด็กซึ่งเป็นศิษย์ปกครองพระลูกวัดนั้น ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้นำของเด็กของศิษย์ที่ปกครองนั้น ในฐานะที่เราเป็นผู้นำอย่างนี้ เราจะต้องทำตัวให้เขารักนั้น เราอย่าไปมองคนอื่น ต้องมองตัวของเรา บางคนเป็นผู้นำแล้ว เขาไม่รักผู้ที่อยู่ในปกครองเขาไม่รัก เป็นเจ้าอาวาส พระเณรลูกวัดก็ไม่รัก เป็นพ่อบ้าน แม่บ้านคนที่อยู่ในบ้านเขาก็ไม่รัก ถ้าอย่างนี้จะไปมองคนอื่นว่า ทำไมเขาจึงไม่รักไม่ต้องไปบังคับเขา เรามองตัวของเราเอง ดูตัวของเราเอง ว่าทำไม เราเป็นอย่างไร เขาจึงไม่รักเรา ความประพฤติปฏิบัติของเรามันขาดตกบกพร่องไปอย่างไร เขาจึงไม่รักเรา ถ้าเราดีแล้วเขาต้องรักเราแน่นอน เราต้องมองตัวของเรา เราต้องทำตัวของเราให้เป็นที่รักการทำตัวของเราให้เป็นที่รักก็ไม่ยากเย็นอันใด ศึกษาธรรมของพระพุทธเจ้า ประพฤติ

ปฏิบัติธรรมของพระพุทธเจ้าเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่อันนี้เป็นหลักสำคัญ ผู้นำต้องเอื้อเฟื้อต่อผู้อยู่ในปกครองของตน สังคหะธรรมนั่นแหละไม่ต้องอะไรอื่น มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน พูดจาก็พูดคำที่ไพเราะอ่อนหวาน คำพูดที่ไพเราะอ่อนหวานนั้น ไม่ว่าใครต้องการทั้งนั้นชอบทั้งนั้น ใครบ้างเล่าที่เกลียดวาจาไพเราะอ่อนหวานมีไหม ไม่มีแน่ ทุกคนชอบทั้งนั้น ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ อันใดที่เป็นประโยชน์แล้วทำแต่อันนั้น อันใดที่ไม่เป็นประโยชน์กลับจะเป็นโทษอย่ากระทำ วางตนสม่ำเสมอ คือเสมอต้นเสมอปลาย แต่ต้นประพฤติปฏิบัติมาอย่างไร มาเบื้องปลายก็ประพฤติปฏิบัติอย่างนั้น อย่างนี้เรียกว่า เสมอต้นเสมอปลาย มิใช่ว่าตอนที่เป็นลูกบ้านธรรมดาก็กินข้าวกับลูกกับเมียได้ ต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ใหญ่แล้ว กินข้าวกับลูกกับเมียไม่ได้เสียแล้ว มิใช่เช่นนั้น ถ้าเช่นนั้นก็ชื่อว่าไม่เสมอต้นเสมอปลาย ผู้ที่มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กล่าววาจาไพเราะอ่อนหวานประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ วางตนเสมอต้นเสมอปลายอย่างนี้คนจะไม่รักหรือ ถ้าเราได้ผู้นำอย่างนี้ทำไมจะไม่รัก ก็จะได้เป็นที่รักใคร่ของบุคคลทั่วไป นี่เราดูตัวของเรานะ เขาจะรักหรือไม่รัก จงดูตัวของเราแล้ว เราก็รู้ว่าเราเป็นที่เคารพรักใคร่ นี่ข้อที่ ๑ ว่า ปิโย ทำตัวให้เป็นที่รัก ประการที่ ๒ ว่า ครุ ทำตัวให้เป็นที่เคารพ คำว่า ครุ ถ้าจะแปลตามศัพท์ก็คือ ครู หรือเราแปลออกศัพท์ว่า ครุ แปลว่าหนัก เราจะทำตัวให้เป็นที่เคารพก็ต้องทำตัวให้หนัก ทำตัวให้หนักนั้นจะทำอย่างไร ต้องกินให้มาก ๆ ให้มันอ้วนอย่างนั้นหรือ ตัวมันจึงจะหนัก หรือว่าหาอะไรมาถ่วงให้ตัวมันหนัก ๆ เข้าไว้อย่างนั้นหรือ มิใช่เช่นนั้นเลย ทำตัวให้หนักหมายถึงว่า ทำตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเราให้หนัก ทำตาให้หนัก หูให้หนัก จมูกให้หนัก ลิ้นให้หนัก กายให้หนัก ใจให้หนัก ทำพวกเหล่านี้ให้หนักเข้าไว้ ทำตาให้หนักอย่างไร ทำตาให้หนักก็หมายความว่าต้องสำรวมตา ผู้นำต้องรู้จักสำรวมตา ตามปกติตาของคนเราน่ะมันชอบ ชอบที่จะสอดส่องไปโน่นสอดส่ายไปนี่ สิ่งที่จะเห็นไม่เห็น มันก็ชอบสอดลงไป มองลงไป สิ่งที่เขาปิดมิดบ้างไม่มิดบ้างมันก็ชอบมองลงไป ผู้นำทำได้หรืออย่างนั้น ถ้าผู้นำชอบสอดส่ายไปอย่างนั้นมันก็ไม่สมกับเป็นผู้นำ ทำตาให้หนักลงไว้ อย่าไปมอง ถ้าเขาไม่เผลอแล้วอย่ามอง มองตอนเขาเผลอ ๆ (พูดชวนขำ) ทำตาให้หนัก ๆ หูก็เหมือนกัน ต้องทำหูให้หนัก วิธีทำหูให้หนักนี้ พระเณร และโยมผู้ชาย แพ้โยมผู้หญิง โยมผู้หญิงเขาทำหูให้หนักดี โยมผู้หญิงรู้ดีในเรื่องนี้

จึงหาเครื่องถ่วงหูเอาไว้ เพื่อจะให้หูหนักบ้าง โยมผู้หญิงน่ามีเครื่องถ่วงหู โน่นบ้างนี่บ้างที่เขาเรียกกันว่า ตุ้มหู ถ่วงเอาไว้ใส่เอาไว้เพื่อให้มันหนักๆ พระ เณรเราและโยมผู้ชายแพ้โยมผู้หญิง เพราะถ่วงไม่ได้ หรือโยมผู้ชายคนใดใส่ตุ้มหูบ้าง คงจะไม่มีแน่ การทำหูให้หนักนั้นหมายความว่า ให้ระวังหู ได้ยินอันใดมา อย่าเชื่อตามนั้นก่อน ต้องพิจารณาไตร่ตรองสอบสวนให้ถ่องแท้แน่นอนเสียก่อน แล้วจึงค่อยเชื่อ ถ้าหากว่าหูไม่หนักได้ยินเขาบอกอย่างไรก็เชื่อตามเขาบอกอย่างนั้น เขาอาจจะหลอกให้เราไหลหลง ก็ได้ใครจะไปรู้ โน่นมีอาจารย์ศักดิ์สิทธิ์ที่โน่น อาจารย์ถ้ำโน่นบอก ๓ ตัว แม่นนักอาจารย์ที่นี่เก่งจริงๆ มีน้ำทิพย์เกิดขึ้นที่โน่น เชื่อตามเขาไปอย่างนั้น ไปอย่างนี้ นี่หูไม่หนัก ถ้าหูหนักแล้วต้องพิจารณาใคร่ครวญสอบสวนให้ถ่องแท้แน่นอนเสียก่อน แล้วจึงเชื่ออย่างนี้ผู้นำจะต้องทำให้หนัก จมูก ลิ้น กาย ใจ เช่นเดียวกันนะ ไม่ต้องอธิบายเมื่อทำให้หนักอย่างนี้แล้ว จะได้ชื่อว่า ครุ ทำตัวให้เป็นที่เคารพนี่เป็นประการที่ ๒

ประการที่ ๓ **ภาวนีโย** อบรมตนให้เจริญอยู่เสมอ อันว่า ผู้นำนั้นเป็นผู้นำของคน เป็นผู้นำของหมู่ เป็นผู้นำของคณะ นำตั้งแต่วงแคบออกไปหาวงกว้าง เป็นเจ้าอาวาสก็เป็นอยู่ในวัด ถ้าเป็นเจ้าคณะอำเภอก็กว้างออกไป ยิ่งเป็นเจ้าคณะจังหวัดก็ยิ่งกว้างเต็มจังหวัดเลย นี่เป็นผู้นำ ในฐานะที่เป็นผู้นำอย่างนี้เราจะต้องอบรมตนให้เจริญอยู่เสมอ ทุกอย่างทั้งในด้านการประพฤติปฏิบัติ ทั้งในด้านกิริยามรรยาท ทั้งในด้านความรู้ความสามารถ ต้องหมั่นอบรมไว้เสมอ เรียกว่าเป็นผู้นำของเขาแล้ว ก็เรียกได้ว่าเป็นตัวอย่างของพระ ของเณร ของปาะชาชนทั่วๆ ไป พระเณรก็จะต้องดูผู้นำ ผู้นำเรานุ่งห่มเรียบร้อยหรือเปล่านุ่งห่มเป็นอย่างไร สบง จีวร สังฆาฏิ เป็นอย่างไร นุ่งห่มเรียบร้อยไหม ถ้าผู้นำนุ่งห่มเรียบร้อย พระเณรก็นุ่งห่มเรียบร้อยตาม แต่ผู้นำนุ่งห่มไม่เรียบร้อย พระเณรก็นุ่งห่มไม่เรียบร้อยตามไปด้วย นี่ผู้นำต้องอบรมตนเสมอ โยมอาจจะสังเกตุได้โดยไปวัด โยมดูวัดนั้น พระเณรนุ่งห่มเรียบร้อยหรือเปล่า ดูพระเณรก็ได้ ดูสมภารก็ได้ ดูพระเณรก็รู้ถึงสมภาร ดูสมภารก็มองเห็นถึงพระเณร ถ้าสมภารนุ่งห่มเรียบร้อย พระเณรในวัดนั้นก็นุ่งห่มเรียบร้อยตามไป ถ้าสมภารนุ่งห่มไม่เรียบร้อย กะลุง กะลัง กะเล่อ กะล่า พระเณรก็เป็นเช่นนั้น จึงกล่าวว่า เห็นสมภารก็เหมือนเห็นพระเณร เห็นพระเณรก็เหมือนเห็นสมภาร นี่แหละบอกถึงกันอยู่เสมออย่างนี้ อีกทั้งความรู้ ผู้นำก็ต้องพยายามฝึกฝนแสวง

หาวิชาความรู้ตำหรับตำราศึกษาใส่ตัวไว้เสมอ ๆ เพิ่มพูลวิชาความรู้อยู่เสมอ อันวิชาความรู้นั้น เราอาจจะศึกษาได้จากหนังสือตำหรับตำรามาอ่านก็ได้ หรือศึกษาด้วยการสนทนาปราศัยวิสาสะซึ่งกันและกันก็ได้ หรือศึกษาจากวิธีการอื่น ๆ ที่จะพึงมีก็ศึกษาจากสิ่งนั้น ๆ หากสนใจในการศึกษาอย่างนี้ ความรู้ก็เพิ่มพูลมากมีแก่ตนเอง เมื่อตนมีความรู้แล้ว ก็สามารถจะนำหมู่คณะ สามารถจะดัดแปลงแก้ไขการประพฤติปฏิบัติหรือการดำรงหมู่คณะให้วัฒนาการให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไปได้ แต่ถ้าผู้นำที่ไม่มีความรู้ หรือผู้นำที่ปราศจากความรู้แล้วก็ยากที่จะแก้ไขหมู่คณะให้ดำเนินขึ้นสู่ความเจริญนี้ ผู้นำต้องอบรมตนให้เจริญอยู่เสมอ เพียงประการที่ ๓ เวลาก็ล่วงมามาก ก็เห็นว่าจะเอาไว้แต่เพียงเท่านี้ เหลือคุณสมบัติอีก ๔ ประการติดญาติโยมเอาไว้ก่อน เอาไว้คราวหน้ามีเทศน์ใหม่ค่อยมาเทศน์กันใหม่ จะได้กัณฑ์เทศน์ใหม่ เมื่อเทศน์หมดแล้วคราวหน้าจะไม่มีอะไรเทศน์

ท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที อดีตเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี อดีตเจ้าอาวาสวัดเสาธงทอง ท่านเป็นพระเถระที่เคารพรักใคร่ นับถือ บูชา ของพระสงฆ์สามเณรทั้งจังหวัด และเป็นที่เคารพรักใคร่นับถือบูชาของประชาชนทั่วไป ที่ท่านเป็นที่เคารพรักใคร่นับถือบูชาเช่นนี้ ก็เพราะท่านประกอบด้วยลักษณะของผู้นำทั้ง ๓ ประการ ครบถ้วนบริบูรณ์ ท่านมีคุณสมบัติอย่างที่ว่านี้ ครบถ้วนอยู่ในตัวของท่าน พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที ท่านทำตัวของท่านให้เป็นที่รักอยู่เสมอ ตั้งแต่ในสมัยเมื่อท่านเป็นเจ้าอาวาสปกครองวัดบัวอยู่นั้น ท่านก็เอาใจใส่ในการศึกษาเล่าเรียน ตั้งโรงเรียนสอบพระปริยัติธรรม ทั้งนักธรรมและบาลี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ภิกษุสามเณรทั้งวัด พระภิกษุสามเณรที่ไปพึ่งพาอาศัยท่านได้รับการศึกษาทั้งนักธรรมทั้งบาลี ก็เพราะอาศัยการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของท่านนั่นเอง จัดหาตำหรับตำรามาให้เรียน หาครูมาสอน หาอาหารบิณฑบาตรมาเลี้ยง พระภิกษุสามเณรขาดตกบกพร่องด้วยประการใด จะเป็นอาหารหรือเครื่องใช้ไม้สอย ตลอดจนกระทั่งจตุปัจจัยอันใด ท่านก็จัดหาให้หาถวายทั่วไป อันความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของท่านนี้ ได้สร้างสมมาเป็นเวลานาน ตั้งแต่อยู่วัดบัว ก่อร่างสร้างตัวสอนปริยัติธรรมทั้งนักธรรมและบาลีมา จึงปรากฏว่า ในส่วนบาลีนั้นภิกษุสามเณรผู้สอบได้เปรียญจากวัดบัวก็หลายองค์ ที่ยังปรากฏอยู่บัดนี้ ท่านพระมหาสงวน เปรียญ ๗ ประโยค ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดบัวแทนท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที และบัดนี้ก็เป็นผู้รักษาการเจ้าอาวาส

วัดเสาธงทอง และเป็นเจ้าคณะอำเภอเมืองลพบุรีนี้ด้วย เป็นศิษย์ที่ได้รับการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มาแต่ดั้งแต่เดิม ยังมีอีกมากที่ยังมีอยู่ในบัดนี้ และการกล่าววาจาก็พูดแต่คำไพเราะอ่อนหวาน พูดแต่คำที่เป็นประโยชน์ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย อย่างนี้เรียกว่าท่านทำตัวให้เป็นที่เคารพ ท่านตั้งตนไว้ชอบ ท่านสำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มิให้ยินดียินร้ายในอารมณ์ต่าง ๆ ได้ อบรมตนของท่านให้เจริญอยู่เสมอ และคุณสมบัติของท่านต่อไปท่านก็ขยันสั่งสอน อดทนต่อถ้อยคำล่วงเกิน อธิบายขยายถ้อยคำที่ตื้นให้ลึกซึ้ง และไม่ชักชวนศิษย์ในทางที่ไม่สมควร ท่านเป็นที่เคารพรักใคร่ของบรรพชิตและคฤหัสถ์โดยทั่วไป นี่คุณสมบัติเช่นนี้เป็นคุณสมบัติของผู้นำ ท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที ในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาส ในฐานะที่เป็นเจ้าคณะจังหวัด ก็นับว่าเป็นผู้นำของวัด เป็นผู้นำของจังหวัด ก็สมแล้วที่ท่านเป็นที่เคารพรักใคร่ บูชา ก็เพราะยึดมั่นอยู่ในคุณสมบัติอย่างนี้ และบัดนี้พระเดชพระคุณท่านก็มาถึงมรณภาพ วันนี้ก็เป็นวันครบร้อยวัน ที่คณะศิษยานุศิษย์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ประกอบการบำเพ็ญกองการกุศลทักษิณา เพื่ออุทิศกัลปนาผลถวายแด่ท่าน **อิมินา กตปุญฺเญน** ด้วยอำนาจกุศลผลบุญ ซึ่งคณะศิษยานุศิษย์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งมีพระมหาสงวนเป็นประธานให้เป็นไปแล้วนี้ ขอคณะท่านเจ้าภาพ จงหลั่งอุทกวารีให้ตกลงเหนือปฐพีดล อุทิศกัลปนาผลอุทิศถวายแด่ท่าน เมื่อท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที ได้ทราบด้วยญาณวิถีอันใดแล้วอนุโมทนา ท่านก็จะได้รับส่วนบุญส่วนกุศลอันนี้ หากท่านไม่ทราบเทพยดาเจ้าจงนำไปบ่าวประกาศ เมื่อท่านทราบอนุโมทนาท่านก็เจริญด้วยทิพยสมบัติในสัมปรายภพ สมเจตนาปรารภของท่านเจ้าภาพทุกประการ อาตมาภาพรับประทานแสดงพระธรรมเทศนามา ขอสมมติว่า ยุติธรรมิกถาแต่เพียงนี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้.

▲ ■ ▲

ในวาระแห่งการประชุมของกรรมการพัฒนาวัดเขาวงพระจันทร์ ตำบลห้วยโป่ง อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี เมื่อ ๑๗ ตุลาคม ๒๕๑๓ ครั้งที่ ๓/๒๕๑๓ ณ วัดเขาวงพระจันทร์ ที่ประชุมได้พิจารณาเรื่องการจัดงานพระราชทานเพลิงศพพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ พระราชวรรณเวที อดีตเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี ด้วย ว่าทางวัดเขาวงฯ ควรจะได้ร่วมบริจาคในงานนี้ เพื่ออุทิศกุศลถวายในพระเดชพระคุณท่าน ในฐานะที่ท่านเจ้าคุณได้เมตตาเป็นที่ปรึกษาของวัดอย่างสำคัญยิ่งในการจัดวางระเบียบแบบแผนการจัดงานเทศกาลประจำปี และในการปรับปรุงวัดให้ได้มีความเจริญรุ่งเรือง กิจการทุกอย่างของวัดอยู่ในขั้นเรียบร้อย นายอำเภอโคกสำโรงเสนอยอดเงินจำนวน ๑๕,๐๐๐.๐๐ บ. เพื่อรวมทุนในการทำหนังสือแจก และอีก ๒,๐๐๐.๐๐ บาท กรรมการฝ่ายการเงินเสนอเป็นค่ากัณฑ์เทศน์วันพระราชทานเพลิงศพ กรรมการทุกท่านลงมติอนุมัติ ในยอดเงินทั้ง ๒ ยอดที่เสนอ

กรรมการวัดเขาวงพระจันทร์ ขอถวายอุทิศส่วนกุศลบริจาคนี้แก่พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที เมื่อพระเดชพระคุณทราบได้ด้วยญาณวิถีอันใดแล้ว ขอจงได้โปรดเมตตาอนุโมทนาในส่วนกุศลนี้ด้วยเถิด.

(ลงนาม)....................
(พระครูขันติสารคุณ)
เจ้าคณะอำเภอโคกสำโรง

(ลงนาม)....................
(เจ้าอธิการอินทร์ สุวณฺโณ)
เจ้าอาวาสวัดเขาวงฯ จต.ห้วยโป่ง ประธานฯ

(ลงนาม)....................
(พระครูประโชติวิหารกิจ)
จค.ทะเลชุบศร กรรมการ

(ลงนาม)....................
(พระครูสมุห์สวาง ถาวรธมฺโม)
จค.ท่าหิน กรรมการ

(ลงนาม)....................
(พระมหาสมศักดิ์ กิตฺติโสภโณ)
กรรมการ

(ลงนาม)....................
(นายโอภาส พลศิลป์)
นายอำเภอโคกสำโรง กรรมการ

(ลงนาม)....................
(พ.ต.จำเนียร เอกสกุล)
ไวยาวัจกรฝ่ายการเงิน

(ลงนาม)....................
(นายสุเทพ หุ่งศรีสอาด)
ไวยาวัจกรฝ่ายพัฒนา

(ลงนาม)....................
(นายเชียน บุญชูศร)
กำนัน ต.ห้วยโป่ง กรรมการ

รายนามท่านผู้บริจาคบำเพ็ญกุศลถวาย
ท่านเจ้าคุณพระราชวรรณเวที

---

๑. วัดเขาวงพระจันทร์ อ. โคกสำโรง จ. ลพบุรี (ทุนร่วมทำหนังสืออนุสรณ์) ๑๗,๐๐๐.๐๐ บาท

๒. สมาคมฌาปนกิจ วัดเสาธงทอง ลพบุรี บริจาคเต้น ๑ เก้าอี้ ๓๐ ตัว ๑๐,๐๐๐.๐๐ บาท

๓. คุณปราสาณ ลีรศร หัวหน้ากองยวดยานกรมชลประทาน พระนคร และภรรยา บริจาคเต้น ๑ หลัง ๙,๐๐๐.๐๐ บาท

๔. คุณนายละออ เสยยงคะ อ. เมืองลพบุรีจัดดอกไม้ถวายประจำตั้งแต่ตั้งศพ จนถึงวันพระราชทานเพลิง ๕,๐๐๐.๐๐ บาท

๕. คณะสงฆ์อำเภอเมืองลพบุรี (เหลือจากงานร้อยวัน) ๓,๗๓๐.๐๐ บาท

๖. คณะอำเภอโคกสำโรง (เหลือจากบำเพ็ญกุศลสวดอภิธรรม) ๑,๘๕๑.๐๐ บาท

๗. พระมหาสงวน โฆสโก เจ้าคณะอำเภอเมืองลพบุรี ๑,๐๐๐.๐๐ บาท

๘. คุณประสงค์ แสงชัย ผู้จัดการธนาคารนครหลวงไทยจำกัดลพบุรี ๑,๐๐๐.๐๐ บาท

๙. คณะสงฆ์อำเภอบ้านหมี่ (เหลือจากบำเพ็ญกุศล) ๖๘๓.๕๐ บาท

๑๐. คณะพระภิกษุสามเณรวัดเสาธงทอง (เหลือจากบำเพ็ญกุศล) ๕๐๐.๐๐ บาท

๑๑. พ.อ. จำลอง อรัณยกานนท์ ผู้อำนวยการผังเมือง พระนคร ๕๐๐.๐๐ บาท

๑๒. ร้านประชุมพานิช (ขายส่งน้ำอัดลม) ลพบุรี ๕,๐๐๐.๐๐ บาท

๑๓. โรตารี่, ยุวพุทธิกสมาคม, รร. เทคนิค, ลพบุรี (เหลือจากบำเพ็ญกุศล) ๔๖๕.๐๐ บาท

๑๔. คณะวัดพานิชธรรมิการาม อ. บ้านหมี่ (เหลือจากบำเพ็ญกุศล) ๔๑๐.๐๐ บาท

๑๕. คุณสุเทพ ทองศรีสอาด บน. ๒ (เหลือจากบำเพ็ญกุศล) ๔๐๐.๐๐ บาท

๑๖. คณะสงฆ์อุบาสกอุบาสิกาวัดสิริจันทรนิมิตร ลพบุรี (เหลือจากบำเพ็ญกุศล) ๓๗๕.๐๐ บาท

๑๗. กองรบพิเศษพลร่มป่าหวาย ค่ายวชิราลงกรณ์ ลพบุรี ๓๓๐.๐๐ บาท

๑๘. พระครูประสาทวิทยาคม (หลวงพ่อนอ) วัดกลางท่าเรืออยุธยา ๓๐๐.๐๐ บาท

๑๙. ผู้ใหญ่ธีรพล นางราตรี เติมสุข (บริจาคเก้าอี้ ๑๐ ตัว) ๓๐๐.๐๐ บาท

๒๐. คุณไพบูลย์ คุณประจบ มณีบั้นตี รร. สหกิจวิทยา ลพบุรี ๒๐๐.๐๐ บาท

๒๑. ร้านผดุงเวชโอสถ (หมอถ่าย) หน้าศาลลพบุรี ๒๐๐.๐๐ บาท

๒๒. พระโสภิตธรรมสาส์น วัดรัมภาราม อ. ท่าวุ้ง จ. ลพบุรี ๒๐๐.๐๐ บาท

๒๓. พระครูโศภนธรรมาจารย์ พระครูวินัยธร เฉลิมพล อ. บ้านหมี่ (เหลือจากบำเพ็ญกุศล) ๒๐๐.๐๐ บาท

๒๔. พระมหาสมศักดิ์ บี่ยโชติ วัดเสาธงทอง ลพบุรี ๒๐๐.๐๐ บาท

๒๕. คุณบุญช่วย มาประเสริฐ บุตรและภรรยา ส.ส. ลพบุรี ๒๐๐.๐๐ บาท

๒๖. นายต้นยง นางฉุย ทองคำ บ้านโคกสำโรง ลพบุรี ๒๐๐.๐๐ บาท

๒๗. คุณนายห้องศิลป์ ปุราภา ๑๙๒/๑ การประปา สวนลุม พระนคร ๒๐๐.๐๐ บาท

๒๘. พระมหาเจริญ ปวฑฺฒโน วัดโพธาราม จ. นครสวรรค์ ๒๐๐.๐๐ บาท

๒๙. คณะวัดราษฎร์ นนทบุรี ๑๕๕. – บาท

๓๐. คณะอาคารพาณิชย์ รอบวัดเสาธงทอง ๑๕๒.๒๕ บาท

๓๑. คุณสุภางค์ เสยยงคะ อ. เมืองลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท

๓๒. คุณณรงค์ วาสนารุ่งโรจน์ ร้านกิจรุ่งโรจน์ ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท

๓๓. คุณสุมน คุณมะปราง ควรแย้ม ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท

๓๔. พระสังเวียน ชุตินฺธโร วัดธรรมิกาวาส อ. เมืองลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท

๓๕. อาจารย์ทองพูน รวมทรัพย์ อาจารย์ใหญ่ รร. เทคนิค ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท

๓๖. นายบุญมี ธรรมเกษตร ร้านไทยกันเอง ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท

๓๗. คุณเสนาะ เอกพจน์ ศาลอุธร กรุงเทพ ฯ ๑๐๐.๐๐ บาท

๓๘. กาแฟผงตราแพะ ประตูชัย ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท

๓๙. ร้านอุดมไพศาล ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท

๔๐. ร้านสิทธิเภสัช ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๔๑. พระอธิการประสงค์ ธมฺมจารี วัดเขาจรเข้ โคกสำโรงลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๔๒. ร.ต.อ. วิจิตร จันทร์วิจิตร ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๔๓. เจ้าอธิการอินทร์ สุวณฺโณ วัดเขาวงพระจันทร์ โคกสำโรง ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๔๔. ร้านศรีลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๔๕. ร้านบริสุทธิ์โอสถ ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๔๖. ร้านศรีสมบัติ (ร้านบึน) ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๔๗. ห้างหุ้นส่วนสุทธารส ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๔๘. พระพรหม วัดถ้ำคูหาสวรรค์ ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๔๙. พระสำราญ คนฺธสโร วัดหนองม่วง โคกสำโรง ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๕๐. พระครูบริหารวรกิจ วัดมหพฤฒาราม พระนคร ๑๐๐.๐๐ บาท
๕๑. เจ้าอธิการมาก วัดท่าเดื่อ อ. เมืองลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๕๒. นายแพทย์สุวัฒน์ ดวงพลอย ผู้อำนวยการโรงพยาบาลบ้านหมี่ ๑๐๐.๐๐ บาท
๕๓. พระครูปัญญาธุราธร วัดเขาชายธง ๑๐๐.๐๐ บาท
๕๔. คุณผาย แก้วพรรณา ๑๐๐.๐๐ บาท
๕๕. คุณนิยม วรปัญญา ผู้จัดการนารายณ์วิทยา อ. ชัยบาดาล ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๕๖. คุณนายชัย เบญญา บ้านรังสิคุต อ. เมืองลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๕๗. พระครูอดุลธรรมประยุต วัดโคกกะเทียม อ. เมืองลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๕๘. พระสังวาลย์ ฉนฺทสีโล วัดกวิศราราม ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๕๙. ร.อ. ปราโมทย์ ณ นคร และภรรยา ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๖๐. คณะครูโรงเรียนอนุบาลลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๖๑. คุณชอบ แสงสุข ศูนย์ฝึกการอบรมรถไฟ บางเขน พระนคร ๑๐๐.๐๐ บาท
๖๒. คุณสนั่น หัตถโกศล หัตถโกศลการพิมพ์ ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๖๓. พระบุญยัง มนฺตาคโม วัดชีป่าสิตาราม ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๖๔. พระอธิการจำเนียร ภทฺทวณฺโณ วัดไตรคีรีวัน (เขาภูตอง) ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๖๕. คุณกิมติ้ง ตลาดลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท

๖๖. พระใบฎีกาบัวรินทร์ วัดราษฎร์ศรัทธาธรรม ชัยบาดาล ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๖๗. คุณสำเนียง สร้อยเพชร อุทัยธานี ๑๐๐.๐๐ บาท
๖๘. รร. อนุศิษย์วิทยา อุทัยธานี ๑๐๐.๐๐ บาท
๖๙. พล.ต. บุญยัง – ประยูร เวชบูล ๑๐๐.๐๐ บาท
๗๐. น.ส. วิลาวัลย์ ยงวนิช ๑๐๐.๐๐ บาท
๗๑. ร.อ. แหลมทอง ถนอมสิน ๑๐๐.๐๐ บาท
๗๒. ร้านจักรศิลป์ ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๗๓. นางตะล่อม ไตรฤทธิ์ ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๗๔. ร้านธานีวิทยุ ท่าขุนนาง ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๗๕. พระครูทองเจือ ฐิติญาโณ วัดกำแพง อ. บ้านหมี่ ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๗๖. พระสุวิมลธรรมาจารย์ วัดมหาธาตุฯ พระนคร ๑๐๐.๐๐ บาท
๗๗. คุณจิระ ถาวร บริษัทไทยซินอุสสาหกรรม พระนคร ๑๐๐.๐๐ บาท
๗๘. พระครูธรรมธรยอด วัดธรรมิการาม อ. บ้านหมี่ ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๗๙. พระมหายอด ธมฺมธโร วัดเสาธงทอง ลพบุรี ๑๐๐.๐๐ บาท
๘๐. พระมหาเสนาะ จนฺทรํสี เจ้าคณะอำเภอพัฒนานิคม ลพบุรี ๕๐๐.๐๐ บาท
๘๑. ร้านประชุมศรี บริจาคน้ำอัดลม

รายนามเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมสังคหะ

วันอาทิตย์ที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๑๓

๒๐.๐๐ น. นำไทยภาพยนต์ ลพบุรี ๔ จบ

๒๒.๐๐ น. นางแผ้ว เพ็ผู้

๒๒.๓๐ น. นางเหมือน วันทายนต์

วันจันทร์ที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๑๓

๒๐.๐๐ น. จังหวัดทหารบกลพบุรี ๒ จบ

๒๑.๐๐ น. นายวิริยะ เกิดศิริ รองอธิบดีศาลอุทธรณ์ และนายเจริญ เกิดศิริ ปลัดอำเภอโท

๒๑.๓๐ น. คณะญาติพระครูปลัดสุทัศน์

วันอังคารที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๑๓

๑๙.๐๐ น. ร้านแม่จอยขายทอง ตลาดลพบุรี

๑๙.๓๐ น. ห้างหุ้นส่วนสุธารส ลพบุรี

๒๐.๐๐ น. กองกำกับการตำรวจภูธรจังหวัดลพบุรี ๔ จบ

๒๑.๐๐ น. ร้านอำนวยชัย ลพบุรี

๒๑.๒๐ น. ร้านพิศาลพานิช ลพบุรี

๒๒.๔๐ น. คณะสงฆ์วัดเชิงท่า ลพบุรี

๒๒.๐๐ น. คณะสงฆ์วัดตองปุ ลพบุรี

๒๒.๓๐ น. โรงเรียนบรรจงรัตน์ ลพบุรี

๒๓.๐๐ น. นายเซ้ง นางปลั่ง ลพบุรี

๒๓.๓๐ น. นายเฮง นายส่ง ลพบุรี

วันพุธที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๑๓

๑๘.๓๐ น. คณะโยมจอย

๑๙.๐๐ น. นายม้วน นางสำเภา เมืองเจริญ

๑๙.๓๐ น. โรงเรียนอาภาพิทยา ลพบุรี ๒ จบ

๒๐.๐๐ น. คณะอาจารย์โรงเรียนพิบูลวิทยาลัย และคุณนายสอาด ศุภพงษ์ ๒จบ

๒๐.๓๐ น. ร้านศรีนครไทย และ พ.ต.ต. สักก์ ศรีสวัสดิ์ ๒ จบ

๒๑.๐๐ น. นายบ้วน ช้อยแสง และโยมสำเภา เหมือนทรัพย์ ๒ จบ

๒๑.๓๐ น. ร้านสมบุญการช่าง ลพบุรี และโยมก้าน สภาพึ่ง

๒๒.๐๐ น. โยมวิไล ร้านรัตนพานิช ลพบุรี

๒๒.๓๐ น. นางกิมชุน ร้านนิวสากล ลพบุรี

๒๓.๐๐ น. ร้านผดุงเวชโอสถ (หมอถ่าย) ลพบุรี

วันพฤหัสบดีที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๑๓

๑๙.๐๐ น. คณะท่านขุนนาง ลพบุรี

๑๙.๓๐ น. คณะอำเภอ และเทศบาล อ. โคกสำโรง

๒๐.๐๐ น. วิทยาลัยครูเทพสตรี ลพบุรี

๒๐.๓๐ น. ยุวพุทธิกสมาคม ลพบุรี สโมสรโรตารี่ ร.ร. เทคนิค ลพบุรี

๒๑.๐๐ น. ชมรมนักข่าว ลพบุรี

๒๑.๓๐ น. อจ. กราย พุทธเทศก์ และร้านสิทธิเภสัช ลพบุรี

๒๒.๐๐ น. คณะอุบาสกอุบาสิกาวัดป่าธรรมโสภณ

๒๒.๓๐ น. คณะแม่ชีวัดป่าธรรมโสภณ สวดอนัตตลักขณะ ถวาย

วันศุกร์ที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๑๓

๑๙.๐๐ น. คณะกรรมการจังหวัดลพบุรี

๑๙.๓๐ น. โรงเรียนกำจมวิทย์ ลพบุรี

๒๐.๐๐ น. เจ้าคณะอำเภอชัยบาดาล ลพบุรี

๒๐.๒๐ น. คณะสงฆ์วัดพานิชธรรมิการาม อ. บ้านหมี่

๒๐.๔๐ น. คณะสังฆ์วัดสิรจันทรนิมิตร ลพบุรี

๒๑.๐๐ น. พระชั้น สุวิชาโน วัดเชิงท่า ลพบุรี
๒๑.๓๐ น. ร้านจตุพร ลพบุรี
๒๒.๐๐ น. ท่านเจ้าคุณ พระโสภิตธรรมสาส์น วัดรัมภาราม อ. ท่าวุ้ง
๒๒.๓๐ น. พระครูโศภณธรรมาจารย์ วัดปฐมพานิช อ. บ้านหมี่
๒๓.๐๐ น. พระครูวินัยธร เฉลิมพล วัดเขาวงกฏ อ. บ้านหมี่
๒๓.๓๐ น. คณะวัดสิงห์คูยาง อ. โคกสำโรง

วันเสาร์ที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๑๓

๑๙.๐๐ น. ท่านเจ้าคุณ พระเทพวิริยาภรณ์ วัดยานนาวา พระนคร
๑๙.๓๐ น. พระอุปัชฌาโม่ง วัดกัณฑาพฤกษ อ.พัฒนานิคม และพระอธิการปลอด
๒๐.๐๐ น. นายเจริญ เกิดศิริ ปลัดอำเภอโทพัฒนานิคม ลพบุรี
๒๐.๓๐ น. ร้านทองหยู้ฮง ตลาดลพบุรี
๒๑.๐๐ น. คุณรวย ชูศักดิ์ กรุงเทพ ฯ
๒๑.๓๐ น. คุณประทีป เลาสวัสดิกุล ร้านประทีปวิทยุ ลพบุรี
๒๒.๐๐ น. คุณไพบูลย์ ชุนรักษา ร้านรัตนาภรณ์ ลพบุรี
๒๒.๓๐ น. คุณประหยัด ภู่ภักดี ปลัดอำเภอบางประกง
๒๓.๐๐ น. ร้านไทยรุ่งเรือง ลพบุรี
๒๓.๓๐ น. คุณสมร ศรีสวัสดิ์

วันอาทิตย์ที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๑๓

๑๙.๓๐ น. โยมกลุ่น มากมูล ลพบุรี
๒๐.๐๐ น. คณะสงฆ์วัดชีป่าสิตาราม ลพบุรี
๒๐.๓๐ น. พระทองใส ถาวโร

วันอาทิตย์ที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๑๓

๒๐.๐๐ น. สมาคมศิษย์กวิศ ฯ
๒๐.๓๐ น. คุณปราสาณ ลีลศร หัวหน้ากองยวดยาน กรมชลประทาน

วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๑๓ ๒๐.๐๐ น. ค่ายวชิราลงกรณ์ เป็นเจ้าภาพ

วันอาทิตย์ที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๑๓

๑๙.๓๐ น. สมาคมผู้ปกครองและครู โรงเรียนพิบูลวิทยาลัย

๒๐.๐๐ น. ร้านสิทธิเภสัช ลพบุรี

วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๑๓ ๒๐.๐๐ น. นายสังเวียน นางชิง วิงวอน พร้อมบุตรธิดา ๒ จบ

วันอาทิตย์ที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๑๓

๑๙.๓๐ น. คณะสงฆ์วัดบัว ๓ จบ

๒๑.๐๐ น. หมอเร่ง นางทองโสม คำภู่ ท่าขุนนาง ลพบุรี

๒๑.๓๐ น. นายไม้ นางกลั่น จันทร์จิระ ต. โพธิ์เก้าต้น ลพบุรี

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๑๓

๒๐.๐๐ น. ผู้ใหญ่ธีระพล (ชั้ว) เติมสุข

วันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๑๓ ๒๐.๐๐ น. นายแสวง นางชำเรียง เพ็งสุข

วันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๑๓ ๒๐.๐๐ น. ร้านกิจรุ่งโรจน์ แม่ผัน ภูริภัสสรกุล ๒ จบ

วันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๑๓ ๒๐.๐๐ น. ตระกูลวรินทราคม ๓ จบ

วันอาทิตย์ที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๑๓

๑๐.๐๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพุทธมนต์

๑๑.๐๐ น. ฉันภัตตาหารเพลหมดวัด

๒๐.๐๐ น. สวดพระอภิธรรม ๔ จบ คณะอาคารพาณิชย์วัดเสาธงทอง เจ้าภาพ

วันเสาร์ที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๑๓

๑๙.๓๐ น. พระมหาบุญลือ เขมสิริ วัดน้อยนางหงษ์ ธนบุรี ๓ จบ

๒๑.๐๐ น. คณะศิษย์วัดน้อยนางหงษ์ (ร.ท.มนต์ น้อยบุญเติม คุณชุบ ฉายรังษี จ.อ. โสเก นาคชาติ คุณถวัลย์ และคุณวันชัย น้อยบุญเติม)

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๑๓ ครบ ๕๐ วัน

๑๐.๐๐ น. พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๑๐ รูป สวดพุทธมนต์ คณะวัดป่าธรรมโสภณ

๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหารหมดวัด คณะทายกทายิกาวัดเสาธงทอง

๑๒.๐๐ น. มาติกาบังสุกุล ๓๒ รูป คณะวัดบัว

๑๓.๐๐ น. มีพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์ คณะวัดเสาธงทอง

๒๐.๐๐ น. สวดพระอภิธรรม คณะวัดป่าธรรมโสภณ

๒๐.๓๐ น. สวดพระอภิธรรม นายสุพจน์ งามทับทิม นางทุเรียน ลิ้มปัลพานนท์

วันอาทิตย์ที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๑๓

๑๙.๓๐ น. นายหวล (พิณพาทย์)

๒๐.๐๐ น. นางส้มแป้น

๒๐.๓๐ น. นางหลา วรรณโรจน์

วันอาทิตย์ที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๑๓

๑๐.๐๐ น. พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๑๐ รูป สวดพุทธมนต์

๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเพลหมดวัด

๑๓.๐๐ น. มีพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์

๑๔.๐๐ น. พระสงฆ์มาติกาบังสุกุล ๒๐ รูป
พระราชวิมลโมลี พร้อมด้วยคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี เจ้าภาพ

๑๙.๓๐ น. ร้านเอี่ยมเจริญพานิช ท่าโพธิ์ ลพบุรี ๓ จบ

วันอาทิตย์ที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๑๓

๑๙.๓๐ น. พระครูสังฆรักษ์ละม้าย วัดโพธิ์เทพประสิทธิ์ ลพบุรี

๒๐.๐๐ น. พระครูสัมฤทธิ์ วัดโพธิ์เก้าต้น ลพบุรี

๒๐.๓๐ น. พระสมุห์เฉลิม วัดโคกหม้อ ลพบุรี

๒๑.๐๐ น. พระครูสมุห์สว่าง วัดชีป่าสิตาราม ลพบุรี

๒๑.๓๐ น. คณะศิษย์วัดบัว ลพบุรี

วันอาทิตย์ที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๑๓

๒๐.๐๐ น. พระครูประโชติวิหารกิจ วัดตองปุ ลพบุรี

๒๑.๐๐ น. โรงงานศิลปคอนกรีต ลพบุรี (มาลัยสังคหะ ๒ จบ)

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๑๓

๑๙.๓๐ น. ร้านศิริไชยนต์

๒๐.๐๐ น. ผู้ใหญ่ประกอบ นางทุเรียน ทองสว่าง

๒๐.๓๐ น. โรงงานศิลปคอนกรีต (สามเณร ๒๒ รูป หมดวัดสวด)

๒๑.๐๐ น. นายเคลือ นางแผ้ว เพ็งภู่

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๑๓

๒๐.๐๐ น. โรงงานศิลปคอนกรีต (สังคหะมอญสวด)

๒๐.๓๐ น. นางภู่ กล่อมกูล

๒๑.๐๐ น. นายเฟี้ยม ศรีสอน

วันอาทิตย์ที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๑๓ สตมวาร (ร้อยวัน)

๑๖.๐๐ น. พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๑๐ รูป สวดพุทธมนต์

๑๖.๓๐ น. มีพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์

คณะสงฆ์อำเภอเมืองลพบุรี เจ้าภาพ

๑๙.๓๐ น. คณะสงฆ์อำเภอเมืองลพบุรี ๒ จบ

๒๐.๓๐ น. ร้านเอี่ยมเจริญพานิช ลพบุรี

๒๑.๐๐ น. โรงงานศิลปคอนกรีต ลพบุรี

วันอาทิตย์ที่ ๖ กันยายน ๒๕๑๓

๒๐.๐๐ น. ร้านไทยวัฒนา

๒๐.๓๐ น. พ.อ.ต. จักรกฤช วิงวอน อ.จ. บรรจง วิงวอน

๒๑.๐๐ น. น.ส. ชูศรี น.ส. สมบัติ และ น.ส. สุณีย์ วิงวอน

วันอาทิตย์ที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๑๓

๒๐.๐๐ น. พ.ต. นฤนารถ ไตรภูวนารถ

๒๐.๓๐ น. คุณอุดม ศววิเศษ ร้านไทยวัฒนา (สามเณร ๒๒ รูป หมดวัดสวด)

วันอาทิตย์ที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๑๓

๑๙.๓๐ น. นายสุมน นางมะปราง ควรแย้ม

๒๐.๐๐ น. นายประยูร นางละมูล ควรแย้ม

๒๐.๓๐ น. นายสุรินทร์ นางละออง จิตวัฒนานนท์

๒๑.๐๐ น. นายสมพงษ์ สังขะมงคล นายเรวัตร จิวาลักษณ์

วันอาทิตย์ที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๑๓

๑๔.๐๐ น. พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๑๐ รูป สวดพุทธมนต์

๑๔.๓๐ น. มีพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์ ท่านพระครูเมธีรัตโนดม พร้อมด้วยคณะสงฆ์อำเภอบ้านหมี่ เจ้าภาพ

๒๐.๐๐ น. นายสงัด นางเครือ มาแบบ

๒๑.๐๐ น. ร้านศิริไชยนต์ (สามเณร ๒๒ รูป หมดวัดสวด)

วันอาทิตย์ที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๑๓

๑๙.๓๐ น. นายสุวิทย์ วัฒนแสง

๒๐.๐๐ น. พระครูสัมฤทธิ์ วัดโพธิ์เก้าต้น

๒๐.๓๐ น. ร้านศิริไชยนต์

วันอาทิตย์ที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๑๓

๒๐.๐๐ น. ร้านประชุมศรี (ขายส่งน้ำอัดลม)

๒๐.๓๐ น. นายชวน เทียนกระจ่าง

๒๑.๐๐ น. นายเอียง นางปาน จันทร์ทอง

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๑๓

๒๐.๐๐ น. คุณสุเทพ ทองศรีสอาด หน้า บน. ๒ ๓ จบ

วันอาทิตย์ที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๑๓

๒๐.๐๐ น. ร้านศิริไชยนต์

๒๐.๓๐ น. พระบุญช่วย โกสโล วัดไชโย จ. อ่างทอง ๒ จบ

กำหนดการพระราชทานเพลิงศพ

พระราชวรรณเวที (คล้อย สิริวฑฺโฒ ป.ธ. ๖)

เจ้าอาวาสวัดเสาธงทอง และ เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี

วันศุกร์ที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๓ ตรงกับวันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๑๒

เวลา ๑๓.๐๐ น. เชิญศพขึ้นตั้งบำเพ็ญกุศล ณ ศาลาการเปรียญวัดเสาธงทอง

เวลา ๑๖.๐๐ น. พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๑๐ รูป สวดอาทิตตปริยายสูตร

เวลา ๑๖.๓๐ น. พระเทพวรเวที เจ้าคณะภาค ๓ แสดงพระธรรมเทศนา

เวลา ๑๙.๓๐ น. เริ่มสวดพระอภิธรรมหลวง

วันเสาร์ที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๓ ตรงกับวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๒

เวลา ๐๗.๐๐ น. ถวายภัตตาหารแด่ภิกษุสามเณร

เวลา ๑๐.๐๐ น. พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๑๐ รูป สวดธรรมนิยามสูตร

เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหารแด่ภิกษุสามเณร ๒๐๐ รูป

เวลา ๑๓.๐๐ น. พระสงฆ์ ๖๕ รูป สวดมาติกา บังสุกุล

เวลา ๑๔.๐๐ น. สมเด็จพระวันรัต แสดงพระธรรมเทศนา

เวลา ๑๕.๐๐ น. พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๑๐ รูป สวดศราทธพรต

เวลา ๑๕.๓๐ น. เชิญศพสู่เมรุ

เวลา ๑๖.๐๐ น. พระราชทานเพลิง

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๓ ตรงกับวันแรม ๙ ค่ำ เดือน ๑๒

เวลา ๐๖.๐๐ น. มีพิธีสามหาบ

เวลา ๐๗.๐๐ น. พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๑๐ รูป เจริญพระพุทธมนต์

เวลา ๐๙.๐๕ น. อัญเชิญอัฐิไปบรรจุไว้ ณ ตึกพุทธารี วัดเสาธงทอง ลพบุรี เป็นเสร็จพิธี

พล.ต.ต. สามารถ วายวานนท์ ประธานฝ่ายคฤหัสถ์
ผู้ว่าราชการจังหวัดลพบุรี

พระธรรมญาณมุนี ประธานฝ่ายสงฆ์
รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี

พลตรี ยุทธ วราธร รองประธาน
ผู้บังคับการจังหวัดทหารบกลพบุรี

พระมหาสงวน โฆสโก รองประธาน
เจ้าคณะอำเภอเมืองลพบุรี

รายนามผู้บริจาคน้ำอัดลม – เครื่องดื่ม

๑.	คุณเสงี่ยม บริษัทลพบุรีเดินรถ	๒ ลัง
๒.	เจ๊บุญมาก	๒ ลัง
๓.	ผู้จัดการ ร.ร. อาภาพิทยา	๒ ลัง
๔.	คุณณรงค์ สุภาจรูญ ร้านสุภาจรูญ ลพบุรี	๒ ลัง
๕.	น.ส. ประกอบ สาราพิศ	๒ ลัง
๖.	พระสุขุม ศรีธงชาติ วัดเสาธงทอง	๒ ลัง
๗.	พ.ต.ท. วิธาน วรินทราคม	๒ ลัง
๘.	เจ๊ทุเรียน ลิมปัลภานนท์ น้ำหวาน	๒ ขวด

และกาแฟ น้ำตาล ตลอด ๗ วัน

พิมพ์ที่หัตถโกศลการพิมพ์ ๒๖/๕-๖ ซอยราชดำเนินฯ ลพบุรี
นายสนั่น หัตถโกศล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๑๓
โทร. ๒๘๓